

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

Dětský domov – možnosti a výzvy v české společnosti 21. století
Children's Home – Opportunities and Challenges in Czech Society
of the 21st Century

Alois Daněk

Školitel: doc. PaedDr. Petr Franiok, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma *Dětský domov – možnosti a výzvy v české společnosti 21. století* vypracoval pod vedením školitele samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 28. března 2024

.....

podpis

Moje upřímné poděkování patří váženému doc. PaedDr. Petru Franiokovi, Ph.D., za vedení disertační práce spojené s četnými konzultacemi a profesionálním přístupem, za mnohé přínosné podněty a za podporu během celého studia. Dále bych rád poděkoval vedení Dětského domova Klánovice a Federaci dětských domovů FICE. V neposlední řadě musím poděkovat své manželce za skvělé podmínky a za její velkou toleranci.

ABSTRAKT

Disertační práce *Dětský domov – možnosti a výzvy v české společnosti 21. století* se zabývá problematikou dětských domovů v současné české společnosti. Práce reaguje na aktuální debatu o potřebě a restrukturalizaci dětských domovů. Hlavním cílem disertační práce je zjistit, jestli současné dětské domovy plní svoji zákonem danou roli. Cíl disertační práce je naplňován kvalitativním výzkumným designem. Disertační práce se snaží poskytnout detailní vhled do edukační reality dětského domova a přispět k diskuzi o jeho budoucnosti. Výzkum disertační práce se zaměřuje na důvody ústavní výchovy, připravenost mladých dospělých na odchod z dětského domova a jejich integraci do společnosti. Teoretická část disertační práce se věnuje současnému stavu poznání a zasazuje problematiku dětských domovů do legislativního rámce. V praktické části jsou prezentována výzkumná zjištění, na jejichž základě je formulována progresivní koncepce dětského domova pro 21. století.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dětský domov, ústavní výchova, patologie, prevence, resocializace

ABSTRACT

The dissertation *Children's Home – Opportunities and Challenges in Czech Society of the 21st Century* deals with the issue of children's homes in contemporary Czech society. The dissertation responds to the current debate on the need and restructuring of children's homes. The dissertation's main aim is to determine whether the current children's homes fulfill their legally defined role. The aim of the dissertation is fulfilled by a qualitative research design. The dissertation seeks to provide a detailed insight into the educational reality of children's homes and to contribute to the debate about their future. The dissertation research focuses on the reasons for institutionalization, young adults' readiness to leave the children's home, and their integration into society. The theoretical part of the dissertation focuses on the current state of knowledge and places the issue of children's homes in a legislative framework. The practical part presents research findings, based on which a progressive concept of children's homes for the 21st century is formulated.

KEYWORDS

Children's Home, Institutional Care, Pathology, Prevention, Resocialization

Obsah

Úvod	10
TEORETICKÁ ČÁST	15
1 Současný stav poznání	16
1.1 Terminologické vymezení	16
1.2 Teoretická východiska	17
1.3 Historické souvislosti	24
1.4 Zahraniční zdroje disertační práce	28
1.5 Další zdroje disertační práce	31
1.6 Shrnutí kapitoly	33
2 Legislativní ukotvení zkoumané problematiky	34
2.1 Základní zákonné normy související s oblastí dětských domovů	35
2.2 Sociálně-právní ochrana dítěte	37
2.3 Ústavní výchova	39
2.4 Zařízení pro výkon ústavní výchovy	42
2.5 Slovensko	47
2.6 Shrnutí kapitoly	50
3 Dětský domov současnosti	52
3.1 Dětský domov	54
3.2 Struktura dětského domova	62
3.3 Standardy kvality, kontrolní mechanismy	63
3.4 Personální obsazení dětského domova	64
3.5 Běžný provoz rodinné skupiny	67
3.6 Shrnutí kapitoly	69

HLEDÁNÍ ODPOVĚDÍ	70
4 Metodologie disertační práce.....	71
4.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky	73
4.2 Výzkumné metody	76
4.2.1 Rozhovory	76
4.2.2 Pozorování	77
4.2.3 Analýza pedagogické dokumentace, kazuistiky	78
4.3 Zpracování získaných informací	79
4.3.1 Zakotvená teorie	79
4.3.2 Interpretativní fenomenologická analýza	80
4.4 Triangulace	82
4.5 Předvýzkum	83
4.6 Limity a etické aspekty provedeného výzkumu	84
4.7 Časový rámec výzkumu.....	85
4.8 Shrnutí kapitoly.....	87
5 Zkoumané prostředí – Dětský domov Klánovice	88
5.1 Zkoumaný vzorek – děti a mladí dospělí Dětského domova Klánovice	90
5.1.1 Děti a mladí dospělí Dětského domova Klánovice	91
5.1.2 Národnostní složení sledované skupiny	97
5.1.3 Romské děti v Dětském domově Klánovice.....	98
5.1.4 Oblast náboženství, kulturní, genderová specifika	102
5.2 Kazuistiky	103
5.2.1 Kazuistika 1	104
5.2.2 Kazuistika 2	105
5.2.3 Kazuistika 3	106

5.2.4	Kazuistika 4	107
5.2.5	Kazuistika 5	107
5.2.6	Kazuistika 6	108
5.2.7	Kazuistika 7	109
5.2.8	Kazuistika 8	109
5.3	Shrnutí kapitoly.....	110
6	Výzkumná zjištění	112
6.1	Původní prostředí dětí a mladých dospělých	112
6.2	Problematika ztráty rodiče	114
6.2.1	Specifika spojená s osiřením	116
6.3	Rodič ve výkonu trestu – zkušenosti dítěte z dětského domova.....	119
6.4	Nové modely rizikového chování	123
6.4.1	Online hry	124
6.4.2	Sociální sítě	125
6.4.3	Praktická opatření	127
6.5	Vybrané oblasti související se školním prostředím	128
6.5.1	Emoce	129
6.5.2	Mimořádně nadané děti a mladí dospělí.....	132
6.6	Vychovatelé	136
6.7	Adaptabilita po odchodu	141
6.8	Výběr životních trajektorií	147
7	Diskuze nad výsledky a doporučení pro praxi	150
	Závěr.....	157
	Seznam použitých informačních zdrojů	163
	Legislativní normy.....	185

Seznam grafů	187
Seznam použitých zkratek	188
Seznam příloh	189

Úvod

Česká republika patří mezi jednu z nejbezpečnějších a ekonomicky nejstabilnějších zemí naší planety. Globalizace společnosti, moderní poznatky, průlomové inovace, nástup umělé inteligence, to vše výrazně mění naše životy. Jsme svědky masivního rozvoje technologií, po celém světě můžeme sledovat výrazné zvyšování životní úrovně, slavíme velké úspěchy na poli vzdělání, zdravotnictví, vědy. To, co bylo včera nemožné, je dnes skutečností a zítra bude zastaralé. Ačkoli žijeme ve společnosti, jejíž úroveň byla ještě před několika desítkami let příliš odvážnou utopií i pro ty největší snílky, řada závažných celospolečenských problémů je stále nedílnou součástí každodenní reality. Stále se válčí, nezrušily se věznice, nezaměstnanost není pouhým slovníkovým heslem, nepodařilo se vymýtit nakažlivé nemoci ani se nenašel lék na násilí či agresivitu. Také stále stojí dětské domovy. Plně obsazené dětské domovy.

Předkládaná disertační práce zpracovává problematiku dětských domovů v současné společnosti. Volba tématu byla iniciována dlouhodobou veřejnou debatou o potřebě či nepotřebě dětských domovů a zároveň snahou o jejich restrukturalizaci, novelizaci, popřípadě zrušení. Problematika dětských domovů je i autorovým profesním zaměřením, neboť působí v dětském domově jako vychovatel a metodik prevence, je aktivně činný v organizacích zastřešujících dětské domovy v České republice a je zapojen do meziresortních skupin věnujících se problematice náhradní institucionální výchovy. Nejistá budoucnost dětských domovů negativně působí nejen na pedagogické pracovníky, ale především na samotné děti a mladé dospělé žijící v dětských domovech. Jaké emoce by v nás evokovala reportáž o rušení deprimujících a deprivujících dětských domovů, jestliže bychom v jednom takovém žili?

Proto bylo nezbytně nutné přijmout tuto výzvu a zpracovat předkládanou disertační práci *Dětský domov – možnosti a výzvy v české společnosti 21. století*. Text reaguje na společenskou poptávku a nabízí vhled do problematiky, která se bezprostředně dotýká tisíců dětí a mladých dospělých. K tomuto nemalému počtu je třeba připočíst i pedagogické pracovníky, kteří v dětských domovech působí, a také všechny ty, kteří prostředím dětských domovů prošli nebo v budoucnu projdou.

Právě k budoucnosti jsme směřovali naši pozornost. Do výzkumu jsme vstupovali bez jistoty výsledku. Rozhodli jsme se problematiku dětských domovů uchopit a zpracovat i s vědomím toho, že budoucí výsledky potenciálně mohou potvrdit argumenty kritiků dětských domovů. Abychom zjistili, zda jsou tyto instituce v dnešní době nepotřebným přežitkem, nebo naopak nepostradatelné, zda mají pravdu kritici, nebo zastánci současného stavu, rozhodli jsme se nabídnout detailní vhled do edukační reality dětského domova a vytyčili jsme hlavní cíl disertační práce:

- Hlavním cílem předkládané disertační práce je zjistit, zda je současný dětský domov schopen plnit roli určenou zákonem.

Abychom byli schopni tento cíl naplnit, zkoumanou problematiku jsme rozdělili do tří realisticky uchopitelných oblastí. Výzkumnou pozornost jsme zaměřili především na oblasti, které nebyly doposud intenzivně prozkoumány. Ke každé konkretizované oblasti jsme vyslovili výzkumnou otázku:

- Výzkumná otázka č. 1: Jaké jsou důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých ve zkoumaném prostředí?
- Výzkumná otázka č. 2: Jak jsou mladí dospělí připravení na odchod z dětského domova?
- Výzkumná otázka č. 3: Jak se daří mladým dospělým zapojit do společnosti po jejich odchodu z prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy?

Hlavní cíl a výzkumné otázky jsme volili s ohledem na využitelnost výsledků pro moderní speciální pedagogiku a na možnost aplikace získaných poznatků ve standardním provozu nejen zkoumaného dětského domova, ale i ostatních školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Při volbě cíle disertační práce a výzkumných otázek jsme měli na paměti zásady metody SMART. Bylo tedy třeba, abychom byli specifičtí, stanovené cíle a vyslovené otázky musely být dosažitelné, výsledky kontrolovatelné a celý výzkum musel být realizovatelný do stanoveného data. Proto jsme se zaměřili na vybrané konkrétní oblasti edukační reality zkoumaného prostředí s cílem proniknout co nejhlouběji do životních osudů obyvatel zkoumaného dětského domova, a nikoli na všeobecný popis situace.

Disertační práce je standardně zahájena Úvodem, dále je stratifikována na teoretickou a praktickou část a je završena Závěrem, po němž následuje seznam literatury a příloh. Teoretická část obsahuje tři hlavní kapitoly věnující se současnému stavu poznání, legislativnímu ukotvení zkoumané problematiky a jejímu současnému uchopení. Kapitola první se věnuje epistemologickým východiskům disertační práce. Kapitola je zahájena krátkým terminologickým vymezením, po němž následuje oddíl představující teoretická východiska disertační práce. Kriticky zde zhodnotíme dostupnou literaturu a relevantní zdroje věnující se problematice dětských domovů. Ačkoli se disertační práce věnuje současnosti tuzemských dětských domovů, v první kapitole je prostor pro krátký historický exkurz. V první kapitole se také zmíníme o obhájených disertačních pracích, které se v posledním desetiletí věnovaly problematice příbuzné naší. Kapitulu uzavře stručné shrnutí. Identickou strukturu kapitol budeme aplikovat i na ostatní kapitoly disertační práce.

Kapitola druhá bude věnována legislativnímu ukotvení dětských domovů v současném systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Vzhledem k častým záměnám jednotlivých zařízení a k nejasnostem v resortní příslušnosti je třeba provést jasný přehled. Ve druhé kapitole nejprve shrneme základní zákonné normy, abychom zdůraznili společenskou povinnost se zabývat zkoumaným prostředím. Dále se budeme věnovat oblasti sociálně-právní ochrany dětí, která s problematikou dětských domovů úzce souvisí. Nejvýznamnější prostor bude ve druhé kapitole věnován fenoménu ústavní výchovy a samotným zařízením pro její výkon. Nebude se jednat o pouhý výčet legislativních norem, legislativu kriticky zhodnotíme a upozorníme na potřebu jasné orientace v legislativních otázkách. V této kapitole uvedeme velice stručný pohled do situace na poli dětských domovů v zahraničí, respektive na Slovensku.

Praktickou část uzavře třetí kapitola zpracovávající samotné zkoumané téma dětského domova. Nejprve představíme hlavní body edukačního procesu dnešních dětských domovů. Významnou pozornost budeme věnovat personálnímu osazení těchto institucí. Pedagogičtí pracovníci jsou totiž často opomíjeni a pozornost odborné veřejnosti je věnována spíše dětem a mladým dospělým v dětských domovech.

Praktická část obsahuje čtyři hlavní kapitoly zpracovávající metodický design, zkoumané prostředí, výzkumná zjištění a doporučení pro praxi. Ve čtvrté kapitole se budeme věnovat metodickému designu disertační práce. Nejprve označíme cíl výzkumu a výzkumné otázky. Vysvětlíme motivaci, která nás vedla k určení výzkumného cíle a otázek, popíšeme souvislosti mezi cílem disertační práce a výzkumnými otázkami. Poukážeme na specifika zkoumané problematiky, která určila nejvhodnější výzkumný design. Vzhledem k zaměření disertační práce zacílené na poznání specifik dětí a mladých dospělých žijících v prostředí dětského domova jsme zvolili kvalitativní výzkumný přístup. V následujících podkapitolách představíme jednotlivé výzkumné nástroje a výzkumné metody, kterými jsme získané informace zpracovávali. Nebudou chybět ani podkapitoly věnující se limitům a etickým aspektům použitého výzkumného designu.

Na kapitolu věnovanou cíli výzkumu, výzkumným otázkám a metodologii disertační práce naváže kapitola pátá, jež popisuje zkoumané prostředí a zkoumaný vzorek. Popíšeme prostředí, v němž výzkum probíhal – Dětský domov Klánovice. Ten představíme včetně jeho historie a dále se budeme věnovat především těm oblastem edukační reality, které nejsou v odborné literatuře podrobně zpracované. Dětský domov Klánovice zasadíme do rámce naší školské soustavy, upozorníme na meziresortní přesahy. Stěžejní segment páté kapitoly představují jednotlivé kazuistiky dětí a mladých dospělých ze zkoumaného prostředí. Bude se jednat o jedinečný soubor detailních kazuistik, které bylo možné vytvořit díky kvalitativnímu výzkumnému designu a intenzivnímu kontaktu se zkoumaným prostředím.

Kapitola šestá je pro disertační práci klíčová. Shrnuje výzkumná zjištění, kterých bylo dosaženo. Nejvíce prostoru věnujeme původním prostředím dětí a mladých dospělých. Zjištění, která přinesl náš výzkum, zcela zásadně ovlivní přístup laické i odborné veřejnosti k dětským domovům. V dalších podkapitolách zazní témata naplňování potřeb během pobytu v dětském domově, upozorníme na změnu národnostní skladby Dětského domova Klánovice, poukážeme na potřebu následné péče a sociální prevence. Podnětná zjištění jsme získali v oblasti práce s původními rodinami. Podařilo se nám také zmapovat osudy řady mladých dospělých po jejich odchodu z dětského domova. Každá z podkapitol bude

podpořena alespoň jedním naším publikovaným výstupem v recenzovaném vědeckém periodiku.

Praktická část je završena sedmou kapitolou, která je věnována doporučením pro praxi, jež jsme na základě našich výsledků nabídli odborné veřejnosti. Na základě výstupů našeho výzkumu tak představíme progresivní koncepci dětského domova pro 21. století, která bude odpovídat požadavkům současné inkluzivní edukace, maximálně naplní potřeby dětí a zároveň bude reagovat na výzvy moderní společnosti. Sedmá kapitola završuje praktickou část disertační práce. Disertační práce je ukončena částí Závěr. Zde bude prostor pro rekapitulaci výsledků výzkumu disertační práce a především pro apel na moderní speciální pedagogiku, aby prostředí dětských domovů věnovala adekvátní pozornost.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část předkládané disertační práce bude věnována epistemologickým východiskům. Bude rozdělena do tří hlavních kapitol. V první kapitole bude zpracován současný stav poznání. Nejprve bude třeba provést terminologické vymezení, které nám umožní se pohybovat v přesně vymezené zkoumané oblasti. Následně představíme zdroje a prameny předkládané disertační práce. Budeme se věnovat dostupné literatuře, poukážeme na značně omezený počet monografií, které se věnují výhradně otázce dětských domovů. Problematiku dětských domovů zasadíme do historických a kulturních souvislostí. Prodiskutujeme zahraniční zdroje a poukážeme na potřebu kritického hodnocení prezentovaných zahraničních poznatků při aplikaci na dětské domovy v České republice. Představíme ostatní použité prameny, jako jsou hlavní vědecké časopisy a internetové platformy. Druhá kapitola se bude věnovat legislativě související se zkoumanou problematikou dětských domovů. Zde označíme legislativní ukotvení dětských domovů a zdůrazníme nejdůležitější zákonné normy. Nebude se jednat o prostý výčet zákonů, ale o zhodnocení meziresortních vztahů, a především přesné vymezení dětských domovů vzhledem k ostatním školským zařízením pro výkon ústavní výchovy a jiným institucím. Představíme problematiku sociálně-právní ochrany dětí, významný prostor bude věnován institutu ústavní výchovy. V této kapitole představíme jednotlivá školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a označíme jejich jednotlivá specifika. Pro přesnější představu o systému české ústavní výchovy představíme také systém ústavní výchovy na Slovensku. Teoretická část bude ukončena kapitolou třetí, která bude zpracovávat pro předkládanou disertační práci klíčové téma dětského domova. Představíme strukturu dětského domova. Seznámíme se s jeho pedagogickými pracovníky a základní pedagogickou dokumentací, která je v dětském domově vedena. Zdůrazníme skutečnost, že dětský domov je především součástí školské soustavy. Poukážeme na problémy spojené s otázkou rodičovských práv. Nebudeme se snažit popisovat běžně dostupné aspekty provozu dětského domova, ale nabídneme vhled do oblastí, které doposud nebyly detailně prozkoumány.

1 Současný stav poznání

Předkládaná disertační práce zkoumá edukační realitu školského zařízení pro výkon ústavní výchovy, konkrétně prostředí dětského domova. V této kapitole představíme zdroje, z nichž jsme při tvorbě disertační práce vycházeli. Kapitola bude stratifikována do několika oddílů. Kapitulu zahájíme stručným terminologickým vymezením. Dále popíšeme monografie, odborné časopisy a relevantní internetové zdroje zpracovávající související problematiku. Do kapitoly zakomponujeme i základní pohled na historii zkoumané problematiky. Při práci s dostupnou literaturou jsme se snažili pracovat s co možná nejaktuálnějšími zdroji, a to jak tuzemskými, tak zahraničními.

1.1 Terminologické vymezení

Předkládaná disertační práce zpracovává problematiku školského zařízení pro výkon ústavní výchovy, konkrétně dětského domova. Ačkoli se jedná o školské zařízení, nebudeme používat označení *žák* ani *student*. Pro dětský domov je zásadním legislativním kusem zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních*, který operuje s termínem *dítě*. S tímto výrazem budeme pracovat i my, o dětech zletilých budeme hovořit jako o *mladých dospělých*.

V předkládané disertační práci se budeme věnovat výhradně prostředí dětského domova. Oblastí našeho bádání nebudou dětské domovy se školou, dětské domovy pro děti do 3 let věku, výchovné ústavy, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ani zařízení sociálních služeb. Potřebu jasného vymezení zkoumaného prostředí vyargumentujeme v samostatné kapitole, která se bude věnovat legislativnímu ukotvení dětských domovů a podobných institucí.

V souvislosti s otázkou dětských domovů se můžeme poměrně často setkat s používáním termínu *péče*. Jmenujme například vysoce kvalitní monografii Sychrové a Halířové.¹ Protože se budeme pohybovat v rámci školského zařízení pro výkon ústavní výchovy, které má za úkol primárně vychovávat a vzdělávat, budeme používat termíny *edukace* nebo

¹ SYCHROVÁ, Adriana (ed.). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-756-8.

výchova. Tímto terminologickým vymezením jasně označíme zkoumanou oblast a předejdeme případnému rozostření výzkumu do podobných a příbuzných prostředí.

Posledním termínem, který je pro nás klíčový, je výraz *ústavní výchova*. Velmi často se setkáváme s jeho volným užíváním jako označením prostředí, v němž dítě žije. Jedná se však o čistě legislativní termín. Proto jsou výroky typu *dítě žijící v prostředí ústavní výchovy* nepřesné. Správná formulace by měla být následující: *dítě žijící v zařízení pro výkon ústavní výchovy*. V předkládané disertační práci je tedy sousloví *ústavní výchova* chápáno především jako legislativní termín, což nám umožňuje s problematikou dětského domova pracovat přesněji.

1.2 Teoretická východiska

Při tvorbě této kapitoly byla klíčovým nástrojem monografická procedura. Při zpracovávání vhodné literatury a zdrojů se ukázalo, že v současnosti je k dispozici poměrně malý počet relevantních zdrojů. V přípravné fázi tvorby disertační práce jsme zadali odbornému týmu Národní pedagogické knihovny Jana Amose Komenského požadavek na vypracování rešerše zdrojů zpracovávajících problematiku dětských domovů.² Ukázalo se, že z 50 dostupných monografií bylo celkem 21 vydáno před rokem 1989. K literatuře vydané před rokem 1989 musíme přistupovat s vědomím, že před tímto letopočtem bylo standardem zcela odlišné nazírání na otázku dětských domovů. Tuzemský systém byl zcela poplatný tehdejšímu uchopení problematiky a dítě v dětském domově rozhodně nepředstavovalo prioritu socialistického státu. Při studiu historických učebnic a archiválií vidíme jednoznačný vliv sovětského vzoru hromadné výchovy k lepším zítřkům.³ Nicméně je třeba zdůraznit, že v tehdejší ČSSR bylo k dispozici výrazně více literatury věnující se čistě otázce dětských domovů než v současnosti. Publikace reflektovaly kolektivistický přístup k ústavní výchově, což znamená, že se větší pozornost

² Viz přílohu č. 1.

³ LUDVÍK, František. *Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.

věnovala kolektivním aspektům výchovy na úkor individuálních potřeb dětí.⁴ Nicméně i v takové literatuře lze najít užitečné informace a zkušenosti, které jsou dodnes aktuální.

Například monografie Taxové *Výchovné problémy dětských domovů* je dobrým příkladem toho, jak i některé starší práce stále mohou poskytovat cenné poznatky. Tato monografie se zaměřuje na problémy, kterým čelí pracovníci dětských domovů, a poukazuje na náročnost tohoto zaměstnání. Zmiňuje také negativní postoj tehdejší společnosti k dětským domovům, což může být užitečným poznáním pro porozumění historickému kontextu ústavní výchovy. Důležitým bodem, který tato monografie zdůrazňuje, je apel na větší zapojení vědeckých metod do práce v dětských domovech.⁵ To znamená, že edukační proces a systematické zhodnocování metod výchovy by měly být více podpořeny vědeckými přístupy, což by mohlo přispět ke zlepšení kvality edukace poskytované dětem v dětských domovech. I když se situace na poli ústavní výchovy od doby vydání zmíněné monografie změnila, mnohé základní výzvy a problémy, kterým dětské domovy čelí, mohou být stále relevantní.

Literatura z období 50. let minulého století je však spíše vhodná jako historická inspirace, prostřednictvím níž si můžeme uvědomit dynamiku změn společnosti. V publikacích typu *Výchova v dětských domovech pro děti školního věku* je evidentní budovatelské nadšení a víra v budoucnost socialistického člověka.⁶ V souvislosti s podobnými, dnes již historickými, zdroji je podnětné si uvědomit, jak problematika dětských domovů reflektuje vývoj ve společnosti, jako by dětské domovy zrcadlily aktuální společenské dění. Již v polovině 70. let minulého století můžeme v literatuře sledovat snahy o implementaci prvků rodinné výchovy do prostředí dětských domovů, zajímavá je v tomto ohledu například publikace Valenty *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*.⁷

⁴ Je však třeba si uvědomit časovou náročnost publikačního procesu, kdy vydání monografie zabere minimálně jeden rok. Vzhledem k této skutečnosti můžeme za práce vycházející z komunistického nazírání na otázku dětských domovů označit i zdroje z roku 1990.

⁵ TAXOVÁ, Jiřina. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. Autorka volá po „zvědečtování výchovně vzdělávacího“ procesu, s. 51.

⁶ ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti školního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.

⁷ VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav, 1975.

Nelze opomenout celou řadu prací dalších špičkových odborníků socialistického Československa, z nichž někteří působili i po roce 1989. Jmenujme Popeláře, Kábeleho nebo Kysučana. Významné místo patří Sovákovi, který je všeobecně chápán jako otec moderní speciální pedagogiky. Jeho kniha *Nárys speciální pedagogiky* z roku 1977 položila teoretický základ oboru. Sovák v roce 1964 stál u zrodu Katedry speciální pedagogiky Univerzity Karlovy.⁸ Pro samotnou ústavní výchovu bylo nesmírně důležité, že vychovatelé měli možnost se v oboru speciální pedagogiky vysokoškolsky vzdělávat a získané poznatky přivádět do praxe.⁹ Jako poslední z monografií socialistické éry jmenujme publikaci Hrdličkové a Pávkové *Výchovno-vzdelávací práca v detských domovoch*.¹⁰

Je třeba si uvědomit, že naše společnost prochází neustálým vývojem. Přicházejí nové režimy, schvalují se nové zákony, to vše v relativně krátkém časovém úseku. Vždyť i sametová revoluce, která umožnila návrat demokratického zřízení, proběhla před pouhými několika desetiletími, v roce 1989. Tento rok chápeme jako významný mezník v nazírání na problematiku dětských domovů.¹¹

Po roce 1989 ale můžeme sledovat odklon zájmu odborné veřejnosti od problematiky dětských domovů, tato oblast se stává spíše dílčím tématem. Tato situace trvá do dnešních dní, neboť jediným zdrojem věnujícím se výhradně problematice dětských domovů je Vocilkova dvoudílná práce *Dětské domovy v České republice*. V prvním díle autor zpracovává teoretická východiska problematiky dětských domovů, ve druhém díle popisuje

⁸ Katedra speciální pedagogiky vznikla z Defektologického ústavu na Pedagogické fakultě UK. Další katedry speciální pedagogiky začaly vznikat vzápětí. Například na Univerzitě Palackého se Katedra speciální pedagogiky otevírá již v roce 1965.

⁹ Oslovení vychovatelé vzpomínají, jak v tehdejších systémech vysokých škol byly obory spojené se speciální pedagogikou dostupné i pro ne zcela kádrově čisté zájemce a tyto obory byly poměrně mimo ostříží oko strany.

¹⁰ HRDLIČKOVÁ, Vlasta a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Výchovno-vzdelávací práca v detských domovoch*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989.

¹¹ MUŽÁKOVÁ, Monika a DANĚK, Alois. Dětský domov Klánovice v období 1948–1989 aneb Čest práci, soudružko vychovatelko! *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2020, roč. 30, č. 1–2, s. 83–99. ISSN 1211-2720.

dětské domovy, které byly součástí jeho šetření.¹² Tato práce, zejména její první díl, patří mezi nejčastěji citovaná díla v pracích věnujících se otázce dětských domovů. Odkazy na Vocilku nalezneme v drtivé většině vysokoškolských kvalifikačních prací, odborných článků i monografií. Jedná se o bezesporu vysoce kvalitní monografii, nicméně při kritickém zhodnocení je třeba poukázat na několik skutečností. Monografie byla vydána v roce 1999. Proto vychází z tehdy platné legislativy a reflektuje situaci v oblasti dětských domovů na přelomu tisíciletí. Odkazuje například na zákon o rodině, který byl zrušen v roce 2013. V době vydání monografie, tedy v roce 1999, také nebyl v platnosti zákon č. 109/2002 Sb., který uvedl nové rozdělení systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy na dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Vocilka vychází z legislativy platné během tvorby jeho monografie a dělí tyto instituce na dětské domovy rodinného a internátního typu. U tehdejšího dětského domova rodinného typu byl předpokládán dlouhodobý pobyt dítěte, u internátního naopak pobyt krátkodobý.¹³ Podobné informace, stejně jako tvrzení ve Vocilkově monografii, že pobytu v dětském domově vždy předchází pobyt dítěte v diagnostickém ústavu, v dnešní době zcela neodpovídají skutečnosti. Problém je, že kvůli absenci aktuální monografie zpracovávající problematiku dětských domovů autoři často z Vocilky čerpají a přebírají pro svá díla dnes již neplatné informace, což může být v určitých okamžicích velmi zavádějící.

Jak jsme zmínili výše, aktuální literatura zpracovávající výhradně dětské domovy není rozsáhlá. To však neznamená, že by se odborná veřejnost problematice zcela nevěnovala. Dětské domovy ale bývají zahrnuty pod sjednocující termín *ústavní výchova*. Dětské domovy jsou sice součástí fenoménu ústavní výchovy, pokud je však současně zpracovávána problematika dětského domova, dětského domova se školou, sociálních služeb a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nemůže být zkoumání uchopeno přesně a výsledky jsou zavádějící. To můžeme pravidelně sledovat zejména u monografií a výzkumných projektů realizovaných neziskovým sektorem. Jak bude prokázáno v kapitole popisující zkoumané prostředí, jednotlivá zařízení a instituce jsou

¹² VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice: (Charakteristika jednotlivých dětských domovů)*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2.

¹³ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice: (Teoretická východiska)*. Praha: MŠMT ČR, 1999.

určeny pro diametrálně odlišné cílové skupiny. Pokud se k tomuto faktu nepřihlédne a nevezmou-li se v potaz specifika jednotlivých prostředí, výsledné publikace nemohou nabídnout dostatečně přesné informace.

Například často citovaný projekt *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti* zkoumal děti z dětských domovů a děti z dětských domovů se školou jako jednu cílovou skupinu.¹⁴ Výsledky byly následně prezentovány jako zjištění získaná od dětí z dětských domovů, autoři však zapomenuli zdůraznit, že mezi dětmi z dětských domovů a dětmi z dětských domovů se školou je diametrální rozdíl. Při práci s podobnými výzkumnými projekty je třeba vzít v úvahu paradigma zadavatele výzkumu. Nezisková organizace pracující s dětmi z dětských domovů bude mít jiný náhled na problematiku než odborný vědecký pracovník. Pokud jde o výzkumné projekty zkoumající dětské domovy s vědeckým nadhledem, je třeba zmínit projekt *Persist*.¹⁵

Jsme pevně přesvědčeni, že problematika dětských domovů je významným tématem moderní speciální pedagogiky. Nicméně v kanonických oborových monografiích je této otázce věnován opravdu velmi omezený prostor. Například Slowík ve své výborné monografii *Inkluzivní speciální pedagogika* věnuje dětským domovům a podobným zařízením pouhý jeden odstavec.¹⁶ Podobnou situaci pozorujeme i u ostatních oborových monografií speciální pedagogiky. Fischer a Škoda ve své práci uvádějí, že:

„Účelem dětského domova je zajišťovat péči o jedince s nařízenou ústavní výchovou, kteří nemají závažnější poruchy chování. Do dětského domova mohou být umisťováni jednotlivci ve věku zpravidla od tří do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umisťují nezletilé

¹⁴ IPSOS. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti*. Online. [2015]. Dostupné z: https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-12/ipsos_pro_mimo_domov_potreby_deti_pri_odchodu_z_detskeho_domova_prezentace_pro_tk_cerven_2015.pdf. [cit. 2023-02-25].

¹⁵ MYNAŘÍKOVÁ, Lenka. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti a jejich adaptace na trhu práce*. Souhrnná výzkumná zpráva z projektu. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2022. Dostupné z: https://148a086fd9.cboul-cdnwnd.com/7f330e1aa37f75e3e7ff97f81793e8cd/200000067-3f09e3f0a2/souhrnna_vyzkumna_zprava_FINAL.pdf?ph=148a086fd9. [cit. 2023-11-02].

¹⁶ SLOWÍK, Josef. *Inkluzivní speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2022, s. 214. ISBN 978-80-271-3010-8. Srovnej SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2016, s. 142. ISBN 978-80-271-0095-8.

matky spolu s jejich dětmi. Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina.“¹⁷

Pipeková věnuje otázce dětských domovů stejný prostor:

„V dětském domově zajišťuje stát edukaci dětí s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování, a to s ohledem na jejich individuální potřeby. Jsou to děti zpravidla od tří do nejvýše 18 let, které jsou sem většinou umístěny ze sociálních důvodů.“¹⁸

Problémem u těchto jinak skvělých publikací je, že otázka dětských domovů je vyloženě okrajová a některé informace nejsou přesné. Například tvrzení o umístění dítěte v dětském domově ze sociálních důvodů je vyloženě zavádějící, což vyargumentujeme v průběhu disertace.

Oblast dětských domovů je všeobecně chápána jako etopedická. Jak jsme zmínili, dětské domovy bývají v odborné literatuře zahrnuty pod zastřešující termín *ústavní výchova*. Musíme konstatovat, že v odborné literatuře je problematika dětských domovů, potažmo ústavní výchovy, často slučována s poruchami chování. Například tvrzení, že větší část dětí v ústavní i v preventivně výchovné péči má určitý stupeň projevu rizikového chování nebo že se jedná o děti s poruchami chování,¹⁹ není přesné. Můžeme souhlasit s projevem rizikového chování, nicméně nelze tvrdit, že všechny děti ve školských zařízeních mají poruchy chování. To není přesná informace a může být vytržena z kontextu, což je pro kvalitní vědeckou práci zcela nepřípustné.

¹⁷ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008, s. 141. ISBN 978-80-7387-014-0.

¹⁸ PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010, s. 378. ISBN 978-80-7315-198-0.

¹⁹ PACNEROVÁ, Helena; ZELENDA KUPCOVÁ, Adéla a ŽUFNÍČEK, Jan. *Vybraná témata vychovatelské praxe: inspirace pro vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy*. 1. vyd. Praha: Togga, 2012, s. 16. ISBN 978-80-87652-59-6.

Při tvorbě disertační práce jsme pracovali s problematikou rizikového chování a sociální patologie. Rizikovému chování se dlouhodobě věnuje tým Miovského.²⁰ Již zmínění Fischer a Škoda jsou také autory zásadní monografie zpracovávající otázky sociální patologie.²¹ Autoři zde upozorňují na skutečnost, že v každé společnosti je určité procento rodin, které nezvládají svoji roli. Fischer a Škoda vycházejí z dnes již klasických výzkumů Dunovského.²² Podnětnou historickou sondu do oblasti sociální patologie a ochrany ohrožených dětí představuje monografie Halířové.²³

Monografie této autorky je cenná zejména z pohledu historického zpracování problematiky institucí věnujících se ohroženým dětem. Opakovaně je zde zdůrazňováno, že v dřívějších dobách byly instituce dětských domovů chápány spíše jako nápravná zařízení. S tímto tvrzením souhlasí Sychrová, která ve své monografii zároveň upozorňuje na skutečnost, že dějiny institucionální výchovy patří mezi opomíjená témata.²⁴ Kvalitní materiál věnující se historii dětských domovů zpracoval Vocilka.²⁵

Oblast dětských domovů vidíme jako vyloženě mezioborové téma. Proto jsme také čerpali z literatury sociologické, sociálněpedagogické, psychologické a v neposlední řadě z literatury oboru sociální práce.²⁶ Jako důležité vidíme Matějčkovy práce zpracovávající vliv instituce na dítě a Matouškovy práce věnující se problematice ústavu jako takového. Matějček je autorem řady skvělých monografií, mezi nejčastěji citované patří jeho společné dílo s Langmeierem, a sice *Psychická deprivace v dětství*.²⁷ Poněkud nešťastně bývá Matějček spojován s prohlášením, že špatná rodina je lepší než nejlepší ústav. Tato citace bývá opakovaně používána v pracích věnujících se dětským domovům. Sám

²⁰ MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ZAPLETALOVÁ, Jana; NOVÁK, Petr; BARTÁK Miroslav et al. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.

²¹ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

²² DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

²³ HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914: disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-486-4.

²⁴ SYCHROVÁ, Adriana (ed.). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*, s. 8.

²⁵ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice: (Teoretická východiska)*, s. 19.

²⁶ Na tomto místě nebudeme rozepisovat všechna použitá díla, uvedeme je v seznamu literatury.

²⁷ LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.

Matějček se však proti tomuto vyjádření explicitně vymezil ve svých pozdějších dílech.²⁸ Výše zmíněný Matoušek je autorem celé řady publikací věnujících se mládeži a delikvenci či otázce rodiny. Jako základní práci však vidíme jeho monografii *Ústavní péče*.²⁹ Ačkoli se titul primárně věnoval prostředí sociálních služeb, dodnes bývá často používán jako opora pro odpůrce ústavní výchovy.

1.3 Historické souvislosti

Pro kvalitní vědeckou práci jsou naprosto nezbytné takové zdroje, které reflektují aktuální situaci zkoumané oblasti. Nicméně je nutné zasadit současnou situaci zkoumané oblasti do historických souvislostí. Jsme přesvědčeni, že bez pochopení historických vazeb lze problematice dětských domovů jen obtížně plně porozumět. Vzhledem k zaměření disertační práce na možnosti dětských domovů v současné společnosti se nebudeme věnovat rozsáhlým historickým obdobím. Historický exkurz bude zahájen v 19. století, kdy lze hovořit o „vzniku odborné a specializované péče zaměřené na výchovu znevýhodněných dětí a mládeže“.³⁰ Následně se budeme věnovat období po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918. Velmi stručně popíšeme situaci mezi dvěma světovými válkami, podrobněji se budeme věnovat situaci na poli dětských domovů v období mezi lety 1945 až 1989. Předkládaná disertační práce si neklade za cíl přinést nové historické poznatky, proto je dostačující představení pouze základních historických vazeb.

Při studiu historických materiálů si můžeme uvědomit, jak výrazně se během poměrně krátkého časového období změnila sociální struktury, vazby a především rodina, která je označována jako základní sociální jednotka.³¹ Rodina představuje klíčové prostředí pro formování osobnosti dítěte. Je zcela bez diskuze, že právě rodina dožala zásadních změn. V nedávných dobách lidské historie byly rodinné vazby silnější, širší rodina byla schopna poskytnout potřebnému dítěti podporu. Problémy, s nimiž se rodiny a společnost potýkaly

²⁸ MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005, s. 347. ISBN 978-80-246-1056-6.

²⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-76-1.

³⁰ SYCHROVÁ, Adriana (ed.). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*, s. 20.

³¹ VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan (ed.). *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 978-80-7178-269-8.

v minulosti, se diametrálně odlišovaly od problémů současných. Nelze nahlížet na vesnickou rodinu z počátku minulého století jako na rodinu z prostředí dnešního sídliště průmyslového velkoměsta. Je nutné si také uvědomit významné rozdíly mezi jednotlivými kulturami a národy.³² Vždyť uvažme. Například v roce 1865 bylo na půdě USA zrušeno otroctví, zatímco v našich končinách vrcholil boj obroditelů za znovuzrození českého národa. A když v roce 1994 začínala v naší domovině vysílat televize Nova, v Jihoafrické republice končila vláda apartheidu.

Tato kulturní rozmanitost a odlišnost jednotlivých národů se zákonitě odráží v místním uchopení otázky dětí, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Jednotlivá uchopení se vyvíjejí a to, co bylo standardem před několika desetiletími, je dnes nenávratně překonané a to, co je normou v jedné zemi, může být zcela nepřijatelné v zemi sousední. Jedná se o komplikovanou otázku dalece přesahující možnosti předkládané disertační práce, což vysvětluje omezený historický rámec této kapitoly. Přesto však bylo třeba se historickým souvislostem věnovat, protože dětské domovy chápeme jako zrcadla reálného stavu společnosti. A každá společnost má svá specifika, vlastní historii, tudíž nelze nahlížet na zahraniční a historická uchopení otázky dětských domovů bez kritického uvědomění si specifčnosti jednotlivých kultur a národů.

Již jsme konstatovali, že historických materiálů zpracovávajících historii institucí podobných současným dětským domovům není mnoho. I zahraniční monografie tvrdí, že se jedná o často přehlíženou oblast bádání.³³ Je důležité zdůraznit, že napříč kulturami je otázka dítěte bez možnosti vyrůstat ve své rodině velmi citlivé téma s vyloženě negativním emočním nábojem. Fenomén dětských domovů je v obecném povědomí navázán na termín

³² VÁVROVÁ, Soňa; HRBÁČKOVÁ, Karla a HLADÍK, Jakub. *Porozumění procesu autoregulace u dětí a mladistvých v institucionální péči*. 2., nezměněné vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015, s. 11. ISBN 978-80-7454-149-0.

³³ HIGGINBOTHAM, Peter. *Children's homes: a history of institutional care for Britain's young*. Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword History, 2017. ISBN 978-1-5267-0135-0.

sirotčinec. Sirotčinec je chápán jako vězeňské prostředí, v němž žijí děti podobné Oliveru Twistovi.³⁴

Tato disertační práce neaspiruje na předložení detailní sondy do historie otázky náhradní institucionální výchovy v zahraničí. Proto se budeme věnovat výhradně našemu kulturnímu prostředí a nebudeme popisovat dávná historická období. Informacemi o Taygetské skále, popřípadě o roli klášterů, bychom tříštili záběr práce, která se věnuje především otázce dětských domovů v současné české společnosti. Pohled do historie zahájíme ve druhé polovině 19. století, protože v tomto čase na našem území nastal rozvoj vychovatelů. Sirotčince a nalezince sice fungovaly již v dřívějších obdobích, ale vychovatelny do oblasti systému péče o opuštěné, toulající se a bezprizorné děti a mládež přinesly prvky pedagogiky.

Nejstarší vychovatelna na našem území byla zřízena již roku 1842 v Praze a provozovala ji Jednota pro blaho propuštěných mladistvých káránců. Vychovatelny byly určeny pro chlapce, zatímco pro dívky byly zřizovány ochrannovny, například ochrannovna v Lobči u Kralup nad Vltavou. Výjimkou byla vychovatelna manželů Olivových v Říčanech, která přijímala jak chlapce, tak i dívky. Ve zmíněné pražské vychovatelně U Dobrého pastýře, kterou provozoval spolek Jednota pro blaho propuštěných mladistvých káránců, ve svých pedagogických počátcích působil Ferdinand Krch. Formování systému vychovatelů, opatroven a polepšoven bylo určováno osobnostmi jejich vedoucích pedagogických pracovníků. Mezi nejznámější patří Leopold Pek a jeho působení v libeňské vychovatelně a Alois Zikmund, který vedl vychovatelnu v Opatovicích nad Labem. Tito významní představitelé institucionální výchovy zahájili svoje působení v době Rakouska-Uherska.

První světová válka otrásla tehdejším světem, přepsala mapu Evropy. Nově vzniklá Československá republika vycházela při formování modelů práce s ohroženými dětmi ze systému zaniklé rakousko-uherské monarchie. Oblast péče o potřebné děti byla oproti současnosti doménou sociální, nikoli školskou. Instituce typu dnešních dětských domovů

³⁴ SØLAND, Birgitte. "Never a Better Home": Growing Up in American Orphanages, 1920–1970. *The Journal of the History of Childhood and Youth*. 2015, vol. 8, no. 1, s. 34–54. ISSN 1941-3599. Dostupné z: <https://doi.org/10.1353/hcy.2015.0000>. [cit. 2023-11-10].

byly především vyhrazeny pro děti s poruchami chování. O děti bez rodin pečovaly hlavně pěstounské rodiny nebo dětské domovy různých zřizovatelů, které však byly spíše nízkokapacitní. Jako jeden z nejvýznamnějších dětských domovů tohoto typu je označován Dům dětství, který vedl zmíněný český pokusník Ferdinand Krch.³⁵ Tento systém byl poměrně funkční, historické události mu však neumožnily další rozvoj.

Přišla totiž druhá světová válka a opět otřásla světem a opět přepsala nejen mapy, ale i politické směřování řady států. Její důsledky přivedly naši vlast do sféry vlivu SSSR, což se po komunistickém převratu v roce 1948 promítlo i do uchopení a celospolečenského nazírání na oblast dětských domovů.³⁶

Období první poloviny 20. století můžeme zarámovat příkladem osobnosti Ferdinanda Krcha. Na počátku své pedagogické kariéry působil ve vychovatelně U Dobrého pastýře, kde pracoval s dětmi, které bychom dnes mohli potkat ve výchovných ústavech. O dvacet let později byl i ředitelem mezinárodně uznávaného Domu dětství. Tento dětský domov byl ale určen čistě pro sirotky, kteří ztratili rodiče v československých legiích. Po zrušení Domu dětství Krch společně po boku Přemysla Pittera pracoval v Milíčově domě, jenž byl obdobou dnešní ambulantní sociální služby pro sociálně potřebné děti. Milíčův dům však nekorespondoval s ideologickým názorem vládnoucí strany komunistického režimu a v 50. letech byl zrušen.

Při reflexi prezentovaného poznání vyplynula skutečnost, kterou považujeme za zcela zásadní. V literatuře se opakovaně setkáváme s tvrzením, že současné dětské domovy jsou následníky historických institucí typu sirotčinců, chudobinců a vychovatelem. Na základě existence institucí, které reflektovaly potřeby tehdejší společnosti, autoři následně vyvozují závěry o fenoménu dětských domovů. Při hlubším pohledu však zjistíme, že tato tvrzení nejsou zcela přesná. Zmíněné instituce byly tehdejší společností určeny převážně pro

³⁵ DANĚK, Alois. Ferdinand Krch – stále aktuální tvůrčí jiskra pro moderní pedagogiku. Online. *Metodický portál RVP: Články*. 2021. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/22703/FERDINAND-KRCH---STALE-AKTUALNI-TVURCI-JISKRA-PRO-MODERNI-PEDAGOGIKU.html>. [cit. 2022-10-10].

³⁶ Problematiku historie dětských domovů v období mezi lety 1918 až 1989 jsme zpracovali podrobně v: MUŽÁKOVÁ, Monika a DANĚK, Alois. Dětský domov Klánovice v období 1948–1989 aneb Čest práci, soudružko vychovatelko! *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2020.

sirotky nebo pro děti a mládež vyžadující převýchovu. Současné dětské domovy však nejsou určeny ani pro jednu z těchto skupin dětí a mládeže. Sirotci v dnešních dětských domovech tvoří zanedbatelnou skupinu, s dětmi vyžadujícími převýchovu bychom se zase mohli setkat spíše v dětských domovech se školou a ve výchovných ústavech. Můžeme tedy vyslovit závěr, že v minulosti nebyl institut dětských domovů společensky potřebný a jedná se o vyloženě moderní fenomén s poměrně krátkou historií.

1.4 Zahraniční zdroje disertační práce

Po roce 1989 se náš systém vydal cestou demokratických společností. Demokracie, svoboda. Kdo očekával, že se dětské domovy vyprázdní, byl velmi zklamaný. Dětské domovy, tedy forma institucionální pomoci potřebným dětem a mladým dospělým, je stále potřebná, a to nejen v České republice. V poslední době probíhají v celé Evropě snahy o deinstitucionalizaci a o restrukturalizaci institucionální výchovy. Důraz je kladen na posílení prevence a na snižování počtu dětí umístovaných do těchto zařízení.³⁷ Systém státní podpory, pomoci, edukace a péče vůči potřebným dětem se liší kontinent od kontinentu, stát od státu, kulturu od kultury. Pokud sledujeme situaci v sousedních státech, jednotlivá uchopení se různí, ale můžeme sledovat řadu společných prvků. V naší kulturní oblasti, za kterou považujeme střední a východní Evropu, převažuje model postavený na koexistenci dětských domovů a rozličných modelů pěstounské péče.

Kvalitní monografii *Child protection system – just think differently? Critical analysis of selected models*, analyzující situaci v České republice, na Slovensku a v Polsku, nabízí Szafranek.³⁸ Tato publikace navíc nabízí srovnání střeoevropských modelů se systémem Velké Británie a Walesu. Podobné porovnání nalezneme v často citované monografii *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*, kterou

³⁷ GUDBRANDSSON, Bragi. *Children in institutions: prevention and alternative care. Final Report as approved by the European Committee for Social Cohesion (CDCS) at its 12th meeting (Strasbourg, 17-19 May 2004)*. Strasbourg: Council of Europe, 2004. Dostupné z: <https://bettercarenetwork.org/library/the-continuum-of-care/re-sidential-care/children-in-institutions-prevention-and-alternative-care>. [cit. 2023-04.10].

³⁸ SZAFRANEK, Magdalena et al. *Child protection system – just think differently? Critical analysis of selected models*. 1st ed. Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2022. ISBN 978-83-235-5494-3.

zpracoval Novák.³⁹ V debatách nad budoucností dětských domovů se často poukazuje na Velkou Británii, která problematice náhradní výchovy věnuje značnou pozornost. Z řady prací můžeme jmenovat *Revitalizing residential care for children and youth: cross-national trends and challenges*, kterou zpracoval Whittaker.⁴⁰ Budoucnosti rezidenční péče se v monografii *Residential child care: prospects and challenges* věnuje Kendrick.⁴¹ Za zmínku stojí i kniha *Understanding Residential Child Care*, kterou zpracovali Frost, Mills a Stein.⁴² Ve Velké Británii můžeme sledovat výraznější příklon k pěstounské péči. Institucionální výchova je zde spíše určena pro výrazně problematickou klientelu. Dále je třeba poukázat na skutečnost, že značnou část zařízení podobných našim dětským domovům provozuje soukromý sektor.⁴³ Snahou tamního systému je maximální přiblížení komunitní a rodinné péči. Systém je velmi flexibilní, jednotlivé poskytované služby se prolínají a doplňují. Jednoznačně je preferováno umístění dítěte do pěstounské péče, do dětských domovů jsou umisťovány děti starší dvanácti let. Dětské domovy jsou nízkokapacitní, jedná se o specializovaná zařízení, která se snaží zajistit komplexní potřeby dětí. Značná pozornost je věnována tranzitnímu období před odchodem dítěte z dětského domova.⁴⁴

Potřeba kritického hodnocení vhodné literatury je aktuální zejména u práce se zahraničními zdroji. Musíme si uvědomit, že dětské domovy, jak již bylo zmíněno, jsou de facto zrcadly společnosti. Bylo by chybou nazírat na zahraniční literaturu jako na zdroj nabízející podněty bez problémů implementovatelné do našeho sociálně-kulturního

³⁹ NOVÁK, Ondřej. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013. ISBN 978-80-87455-15-9.

⁴⁰ WHITTAKER, James K. et al. (ed.). *Revitalizing residential care for children and youth: cross-national trends and challenges*. New York, NY: Oxford University Press, 2023. ISBN 978-0-19-764430-0.

⁴¹ KENDRICK, Andrew (ed.). *Residential child care: prospects and challenges*. London: Jessica Kingsley, 2008. ISBN 978-1-84310-526-8.

⁴² FROST, Nick; MILLS, Sue a STEIN, Mike. *Understanding Residential Child Care*. London; New York: Routledge, 2019. ISBN 978-0-429-42810-4. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780429428104>. [cit. 2023-11-09].

⁴³ BACH-MORTENSEN, Anders Malthe; GOODAIR Benjamin a BARLOW, Jane. Outsourcing and children's social care: A longitudinal analysis of inspection outcomes among English children's homes and local authorities. *Social Science & Medicine*. 2022, vol. 313, s. 115323. ISSN 02779536. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.115323>. [cit. 2023-11-12].

⁴⁴ HICKS, Leslie (ed.). *Managing children's homes: developing effective leadership in small organisations*. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007. ISBN 978-1-84310-542-8.

prostoru. Například v anglosaském světě má výraznější tradici pěstounská péče, dětské domovy našeho typu tam nebývají zvykem. Jako příklad můžeme uvést vynikající Cameronovu a Maginnovu monografii *Achieving positive outcomes for children in care*, která vyšla v překladu jako *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*.⁴⁵ V této často citované publikaci nalezneme mnoho inspirativních podnětů, ale vychází výhradně ze situace ve Velké Británii. I v rámci anglosaského světa se liší jednotlivá uchopení, například výrazně se odlišuje to anglické od australského. Nicméně právě v zahraničí nacházíme inspirativní podněty, které dále zpracováváme. Například v současnosti je velkým tématem odchod z instituce, příprava na něj a státem garantovaná následná péče.⁴⁶

Jako příklad rozdílného uchopení identického problému můžeme uvést situaci na Slovensku. I před rozdělením na dva samostatné státy v roce 1993 byly v tehdejší Československé socialistické republice jisté rozdíly mezi českým a slovenským pojetím speciální pedagogiky. To můžeme demonstrovat na základním rozdílu v samotném označení oboru. V ČSR se používal termín speciální pedagogika, zatímco v SSR byl zaveden termín speciální a léčebná pedagogika.⁴⁷ V roce 1993 byla na Slovensku zahájena transformace systému pobytových zařízení. Zavedl se institut profesionálních rodičů, zrušily se kojenecké ústavy, dětské domovy byly převedeny ze školského resortu do resortu sociálně-právní ochrany. Slovenskému systému bude věnována podkapitola v části věnující se legislativnímu ukotvení dětských domovů. Ze slovenských autorů jmenujme kvalitní práce Labátha⁴⁸ a často citovaného Škoviera. Práce tohoto autora *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech* je pro předkládanou disertaci klíčová, protože Škoviera opakovaně upozorňuje na nekritické přejímání cizích myšlenek a objektivně poukazuje na problémy spojené s transformací

⁴⁵ CAMERON, R. J. a MAGINN, Colin. *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*. Praha: Togga, 2012. ISBN 978-80-87652-61-9.

⁴⁶ GABRIEL, Thomas; KELLER, Samuel a BOMBACH, Clara. Vulnerability and Well-Being Decades After Leaving Care. *Frontiers in Psychology*. 2021, vol. 12, s. 577450. ISSN 1664-1078. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.577450>. [cit. 2023-11-12]. V předkládané disertaci budeme pracovat s celou řadou zahraničních zdrojů, budou uvedeny v seznamu literatury.

⁴⁷ SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*. 6. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 211.

⁴⁸ LABÁTH, Vladimír. *Riziková mládež: možnosti potenciálních zmien*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-66-4.

dětských domovů na Slovensku.⁴⁹ Vzhledem k výraznému počtu dětí a mladých dospělých, kteří přišli ze slovenského prostředí nebo mají přímé rodinné vazby na Slovensko, v současnosti realizujeme mezinárodní výzkumný projekt mapující rozdíly a společná témata českého a slovenského uchopení problematiky dětských domovů.⁵⁰

1.5 Další zdroje disertační práce

V předkládané disertaci se budeme věnovat možnostem inkluzivní edukace v prostředí dětských domovů. Základními monografiemi zpracovávajícími otázku inkluzivního vzdělávání jsou *Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma*⁵¹ a *Inkluzivní vzdělávání: efektivní vzdělávání všech žáků*.⁵² Aktuální poznatky jsme čerpali z českých i zahraničních odborných periodik, v některých jsme i publikovali dílčí výsledky předkládané disertace. Jmenujme odborný časopis vydávaný Univerzitou Karlovou *Speciální pedagogika* a časopis *Edukácia* vydávaný Univerzitou Pavla Jozefa Šafárika v Košicích. Z dalších zahraničních časopisů, z nichž jsme čerpali, jmenujme *International Journal of Inclusive Education* nebo *Residential Treatment for Children & Youth*. Vzhledem k rozmachu informačních technologií se elektronické zdroje a samotný internetový prostor staly dostupným pramenem poznání. Jmenujme například portály *ACADEMIA* a *JSTOR*. Zde jsou k dispozici volně dostupné vědecké články. Je třeba upozornit na skutečnost, že převážná většina vědecké literatury je publikována v anglickém jazyce. Materiály v ostatních jazycích bývají poněkud opomíjené. Z této skutečnosti může vznikat klamný dojem, že poznání prezentované v angličtině je to jediné správné. Nezpochybujeme kvalitu anglicky publikovaných textů, ale je vhodné využít dostupné

⁴⁹ ŠKOVIERA, Albin. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

⁵⁰ DZS. *Z dětského domova do světa*. Školení pro pracovníky dětských domovů a pěstounské péče Connect & Empower. Online. [2023]. Dostupné z: <https://www.dzs.cz/clanek/z-detskeho-domova-do-sveta-skoleni-pro-pracovniky-detskych-domovu-pestounske-pece-connect>. [cit. 2024-01-12].

⁵¹ BARTOŇOVÁ, Miroslava; VÍTKOVÁ, Marie; BOČKOVÁ, Barbora et al. *Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8093-5.

⁵² ZILCHER, Ladislav a SVOBODA, Zdeněk. *Inkluzivní vzdělávání: efektivní vzdělávání všech žáků*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0789-6.

překladače a obohatit se vědomostmi i z textů například v jazyce španělském, ruském nebo maďarském.⁵³

Při volbě tématu disertační práce jsme zvažovali, jestli téma věnující se problematice dětských domovů může být pro disertační práci přínosné a zda se nejedná o frekventovaně zpracovávaný fenomén. Dětským domovům se věnuje celá řada bakalářských prací, výrazně méně magisterských prací, disertačních prací je potom velice omezený počet. V posledních deseti letech bylo na různých fakultách a katedrách Univerzity Karlovy obhájeno pouhých sedm disertačních prací, které zpracovávaly témata blízká těm v našem textu. Tyto práce se však nevěnovaly čistě otázce dětských domovů, které zde byly pouze okrajovým tématem, povětšinou zahrnutým pod termín *ústavní výchova*.

Disertační práce Fabianové *Komparace náhradní péče o děti v České republice a Slovenské republice*⁵⁴ byla obhájená na Právnické fakultě, Krátká obhájila na Katedře preprimární a primární pedagogiky práci *Vzdělávání dětí z dětského domova*,⁵⁵ na Filozofické fakultě Novotná obhájila *Průzkum předpokladů k pracovnímu uplatnění u osob opouštějících dětský domov*.⁵⁶ Na Katedře speciální pedagogiky se problematice blízké naší věnovala Víravová, která v roce 2014 obhájila disertační práci *Ohrožované dítě. Ohrožování dětí a jeho vztahový rámec u jedinců umístovaných do diagnostického ústavu*.⁵⁷ Dále jmenujme disertační práci Myškové z téhož roku *Mentální reprezentace*

⁵³ Jmenujme například práci v maďarštině, která nám nabízí podnětný pohled na situaci v Maďarsku. RÁKÓ, Erzsébet. *Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyerekek életkörülményei*. Szeged: Belvedere Meridionale, 2014. ISBN 978-615-5372-05-6. Název v překladu znamená Životní podmínky dětí umístěných v ústavech na ochranu dětí.

⁵⁴ FABIANOVÁ, Zuzana. *Komparace náhradní péče o děti v České republice a Slovenské republice*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, 2014. Vedoucí práce Senta RADVANOVÁ.

⁵⁵ KRÁTKÁ, Jana. *Vzdělávání dětí z dětského domova*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, 2021. Vedoucí práce Jana STARÁ.

⁵⁶ NOVOTNÁ, Veronika. *Průzkum předpokladů k pracovnímu uplatnění u osob opouštějících dětský domov*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pedagogiky, 2021. Vedoucí práce Jitka LORENZOVÁ.

⁵⁷ VÍRAVOVÁ, Jiřina. *Ohrožované dítě. Ohrožování dětí a jeho vztahový rámec u jedinců umístovaných do diagnostického ústavu*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, 2014. Vedoucí práce Boris TITZL.

rodiče u dětí umístěných v ústavní výchově,⁵⁸ obhájenou na Katedře psychologie. Velmi podnětnou práci *Pedagogické aspekty ve výzkumu problematiky náhradní rodinné péče* obhájila v roce 2012 Sychrová.⁵⁹ Jedná se o vysoce kvalitní práce, nicméně výhradně dětským domovům se z pohledu speciální pedagogiky nevěnuje ani jedna. Navíc je naprostá většina zmíněných disertačních prací obhájena na jiných katedrách, než by toto speciálněpedagogické téma být zpracováváno mělo, tedy na Katedře speciální pedagogiky.

1.6 Shrnutí kapitoly

První kapitola je věnována epistemologickým východiskům disertační práce. Nejprve jsme se věnovali upřesnění užívaných termínů, abychom předešli terminologickým nejasnostem. V následujících podkapitolách jsou představené zdroje a prameny, s nimiž jsme při tvorbě disertační práce pracovali. Tato teoretická východiska jsme rozdělili do několika oblastí. Vzhledem k zaměření disertační práce na současnost českých dětských domovů jsme historický a zahraniční exkurz zpracovali pouze v rozsahu nutném k uvedení současné situace dětských domovů do historického a mezinárodního kontextu. Kladli jsme velký důraz na uvědomění si specifík tuzemského uchopení otázky dětských domovů a na potřebu kritického přístupu při práci se zahraničními a historickými materiály. Neopomenuli jsme ani důležitost práce s internetovým prostředím, které nám nabízí hlubokou studnici poznání. V první kapitole je poukázáno na skutečnost, že v současnosti je k problematice dětských domovů k dispozici velice omezené množství relevantní literatury. Na závěr první kapitoly se zaměřujeme na obhájené disertační práce s problematikou podobnou předkládané práci. K tomu nás vedla snaha zjistit, jestli je v současném stavu poznání prostor pro disertační práci věnující se tomuto tématu. Zároveň jsme poukázali na skutečnost, že současné dětské domovy jsou ve své podstatě novým fenoménem, který je třeba zasadit do aktuální situace ve společnosti.

⁵⁸ MYŠKOVÁ, Lucie. *Mentální reprezentace rodiče u dětí umístěných v ústavní výchově*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, 2014. Vedoucí práce Irena SMETÁČKOVÁ.

⁵⁹ SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty ve výzkumu problematiky náhradní rodinné péče*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, 2012. Vedoucí práce Karel RÝDL.

2 Legislativní ukotvení zkoumané problematiky

V této kapitole se budeme věnovat legislativě, která souvisí s oblastí dětských domovů. Shrneme zde zásadní legislativní normy, jako jsou zákony a vyhlášky, regulující edukační realitu dětských domovů. Jasná orientace v legislativě je kriticky důležitá pro přesné vymezení zkoumané oblasti. V problematice dětských domovů se setkává a protíná celá řada různých resortů. Poměrně často se můžeme i v odborné literatuře setkat s dílčími nejasnostmi a nepřesnostmi, které mohou být způsobeny oborovým zaměřením autorů. Zároveň je problematika dětských domovů poměrně ožehavé politické téma. V posledních dvou desetiletích jsme mohli pozorovat výrazné snahy nejen o deinstitutionalizaci a o reformu stávajícího stavu dětských domovů, ale mohli jsme zaznamenat i médii podporované tendence zcela nahradit dětské domovy pěstounskou péčí. K tomu se navázal narativ o nepodnětnosti ústavní výchovy, což vedlo k odklonu zájmu odborné veřejnosti o tuto oblast speciální pedagogiky.

V systému školských zařízení v České republice, která slouží k výkonu ústavní výchovy, ochranné výchovy a preventivně výchovné péči, je základním principem zajištění práva každého dítěte na výchovu a vzdělávání. Tato zařízení mají za úkol poskytovat podporu a bezpečné prostředí dětem, které jsou v nějakém smyslu znevýhodněné nebo potřebují zvláštní podporu. Výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy je vázán na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, kterými je Česká republika zavázána. To znamená, že práva dětí musí být plně respektována a dodržována, a to bez ohledu na jejich specifickou situaci nebo původ. Důležitým aspektem, který je ve školských zařízeních zdůrazňován, je vytváření podmínek, které podporují sebedůvěru dítěte a rozvíjejí jeho citovou stránku osobnosti. To je klíčové pro zajištění plného a harmonického rozvoje dítěte, a to nejenom ve vzdělávacím smyslu, ale i v osobnostním a emocionálním ohledu. Důležité je také umožnit dítěti aktivní účast ve společnosti, což znamená, že dítě by mělo mít možnost se zapojovat do různých činností, projevovat své názory a mělo by mu být dopřáno sluchu, což je zásadní pro rozvoj sociálních dovedností a schopností dítěte. Zacházení s dítětem v těchto zařízeních musí být v souladu s jeho věkovými potřebami a s ohledem na jeho individuální rozvoj. Je důležité, aby se děti cítily respektované, chráněné a podporované ve svém osobním růstu. Celkově

je tedy cílem školských zařízení pro ústavní výchovu, ochrannou výchovu a preventivně výchovnou péči poskytovat dětem bezpečné a podpůrné prostředí, které jim umožní dosáhnout plného potenciálu a rozvinout vlastní schopnosti.

Problematiku ústavní výchovy z právního hlediska komentuje Křístek.⁶⁰ Velmi kvalitní je také práce Trnkové.⁶¹ K dispozici je monografie Sychrové.⁶² V oborové literatuře speciální pedagogiky se příliš pozornosti legislativnímu ukotvení nevěnuje, starší publikace navíc pracují s dnes již neplatnou legislativou. Dále je třeba vzít v potaz různé aktualizace stávající legislativy a vznik nových zákonů.⁶³

Ústavní výchovu jako dílčí téma můžeme najít v řadě děl věnujících se sociální patologii nebo poruchám chování. Většinou je v nich pouze konstatováno, že ústavní výchova má za následek deprivaci dítěte a děti z prostředí ústavní výchovy zaostávají oproti vrstevníkům. Legislativní ukotvení však nebývá dostatečně zpracováno. Opomenutím legislativního ukotvení dětských domovů může vznikat dojem, že se jedná o prostředí bez jasných norem, pravidel a povinností.

2.1 Základní zákonné normy související s oblastí dětských domovů

Je třeba zdůraznit, že vyspělá společnost operuje v rámci národních a mezinárodních zákonných norem. Jistě, existují různá zvyková a kulturní pravidla, ale pro fungující a moderní demokracii je právě právo tím zásadním stabilizačním pilířem. Pro Českou republiku je klíčovým právním ukotvením *Ústava České republiky*, v jejímž rámci je plně integrovaná *Listina základních práv a svobod*.⁶⁴ Zde je jasně deklarováno, že:

⁶⁰ KŘÍSTEK, Adam. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. ISBN 978-80-7552-821-6. Ale i tento autor, stejně jako Trnková, je právník, nikoli speciální pedagog.

⁶¹ TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7552-864-3. Zde je ústavní výchova prezentována spíše jako fenomén reprezentující prostředí ústavu, nikoli jako legislativní termín.

⁶² SYCHROVÁ, Adriana (ed.). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Na s. 43 je přesně definováno, že ústavní výchova je právní pojem.

⁶³ V současnosti například očekáváme dvě zásadní změny klíčových zákonů, a to zákona o výkonu ústavní výchovy a zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

⁶⁴ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení *Listiny základních práv a svobod* jako součástí ústavního pořádku České republiky.

„Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“⁶⁵

Skutečnost, že oddělení dítěte od rodiny je závažným aktem, který vyžaduje jasná pravidla, deklaruje i další klíčová legislativa, a sice *Úmluva o právech dítěte*:

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například, jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.“⁶⁶

Je tedy bez diskuze, že dítě by mělo vyrůstat v harmonickém prostředí rodiny. Není to pouze jakýsi kulturní konstrukt, je to jeho zákonem garantované právo. Nicméně ve společnosti máme stále určitou část rodin, které nemohou, neumějí nebo nechtějí naplnění tohoto práva dítěti umožnit.⁶⁷ A ačkoli je k dispozici celá řada efektivních podpůrných nástrojů, nezřídka ani ty nejsou schopné všechny potřebné rodiny sanovat. Pro tyto případy náš stát operuje se systémem náhradní rodinné péče a systémem náhradní institucionální výchovy. Předkládaná disertační práce se bude věnovat primárně části systému institucionální výchovy. Otázky náhradní rodinné péče budou zmíněny v souvislosti s výsledky výzkumu disertační práce. Problematice náhradní rodinné péče jsme se podrobně věnovali v několika publikačních výstupech.⁶⁸ V systému institucionální výchovy i náhradní rodinné péče hraje zásadní roli fenomén sociálně-právní ochrany dítěte.

⁶⁵ Čl. 32 odst. 4 usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

⁶⁶ Čl. 9 sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte.

⁶⁷ FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2014, s. 158. Autoři hovoří přibližně o 2 % všech rodin.

⁶⁸ DANĚK, Alois. Praktické zkušenosti dětského domova s různými formami náhradní rodinné péče. *QUAERE 2021: Recenzovaný sborník příspěvků Interdisciplinární mezinárodní vědecké konference doktorandů a odborných asistentů*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2021, s. 428–436. ISBN 978-80-87952-34-4. Dostupné z: <https://doi.org/10.33543/q2021.11>. [cit. 2022-11-11].

2.2 Sociálně-právní ochrana dítěte

Sociálně-právní ochrana dítěte má za úkol především zajištění práv a zájmů dítěte, které jsou klíčové pro jeho bezpečný a pozitivní vývoj. Toto zahrnuje právo na život a podporu pro optimální rozvoj dítěte, právo na kvalitní rodičovskou péči, právo na život v rodinném prostředí, právo na zachování identity, právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, stejně jako právo na přístup ke vzdělání a později k zaměstnání. Důležitou součástí této ochrany je také prevence jakéhokoli fyzického nebo psychického násilí, zanedbávání, zneužívání nebo vykořisťování dítěte. Ochrana dítěte je obecným pojmem, který přesahuje pouhé sociálně-právní aspekty a který zahrnuje rozsáhlou škálu práv a oprávněných zájmů dítěte. Proto je zakotvena v řadě legislativních norem.⁶⁹

Sociálně-právní ochrana dítěte je zároveň rozsáhlým polem činnosti, které zahrnuje různé orgány, právnické subjekty a jednotlivce, kteří působí v souladu s jejich pravomocí a odpovědností. Základním nástrojem kontroly dodržování práv dítěte je institut sociálně-právní ochrany dítěte, kterou vykonává OSPOD.

Legislativně je sociálně-právní ochrana ukotvena zákonem č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*. Sociálně-právní ochrana se zaměřuje na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní své rodičovské povinnosti nebo zneužívají rodičovská práva. Také se týká dětí svěřených do výchovy osobám, které však vůči dětem neplní své povinnosti, a dětí žijících v rizikových situacích, jako je například nevhodný životní styl, kriminalita, útoky z domova. Dále zahrnuje děti, na nichž byly spáchány trestné činy nebo které jsou ohroženy, a ty, které jsou umístovány do zařízení nepřetržité péče po dobu delší šesti měsíců. Aby se uplatnila tato ochrana, nežádoucí situace dětí musí trvat dostatečně dlouho nebo mít dostatečnou intenzitu a musí nepříznivě ovlivňovat jejich vývoj.⁷⁰

⁶⁹ MPSV. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany*. Online. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>. [cit. 2023-10-23].

⁷⁰ § 6 zákona č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*.

Sociálně-právní ochrana vyžaduje komplexní a mezioborový přístup, ve kterém se potkávají aspekty nejen sociální, sociálně-právní, ale i speciálněpedagogické a další.⁷¹ Je třeba konstatovat, že drtivá většina dětí a mladých dospělých z našeho zkoumaného prostředí byla v minulosti v kontaktu se službami OSPOD. Jednou z možností podpory je zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zkráceně ZDVOP.⁷² Tato zařízení mohou být zřizována právníky osobami, neziskovým sektorem, v poslední době narůstá i počet školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, které v rámci rozšiřování svých služeb zřizují i toto zařízení pro výkon sociálně-právní ochrany dětí.⁷³ V současnosti je k dispozici 61 zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc s celkovou kapacitou 1003 lůžek.⁷⁴ Podle informací z terénu jsou kapacitně zcela vytíženy.

ZDVOP bývá často nepřesně označováno jako školské zařízení pro výkon ústavní výchovy, ačkoli se jedná výhradně o nástroj sociálně-právní ochrany. Tato nepřesnost má za následek zkreslené představy odborné i laické veřejnosti o fenoménu ústavní výchovy. Do ZDVOP totiž dítě nebývá umístěno na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy. Do ZDVOP může dítě umístit OSPOD, zařízení také může přijmout dítě na základě žádosti zákonných zástupců nebo také na vlastní žádost dítěte. Základní myšlenkou ZDVOP je poskytnout dítěti bezpečné prostředí po velmi omezenou dobu, během níž mají rodiny dítěte možnost vyřešit problémy, které dítě do ZDVOP přivedly. Je třeba zdůraznit, že podle statistik MPSV se daří rodiny sanovat, problémy vyřešit a dítě se může vrátit do zpět do rodiny.⁷⁵

⁷¹ STÁREK, Lukáš. A Czech Story about the Social and Legal Protection of Children. *World Journal of Social Science Research*. 2020, vol. 7, no. 4, s. 75. ISSN 2332-5534, 2375-9747. Dostupné z: <https://doi.org/10.22158/wjssr.v7n4p75>. [cit. 2022-11-13].

⁷² NOVOTNÁ, Věra a FEJT, Vladimír. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK, 2009, s. 157. ISBN 978-80-86723-77-8.

⁷³ Tato zařízení bývají poněkud nepřesně označována všeobecně jako Klokánky. Klokánky jsou však zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc zřizovaná Fondem ohrožených dětí. Název se však vžil a bývají tak označována i zařízení ostatních zřizovatelů. V posledních letech můžeme sledovat i snahu samotných školských zařízení zřizovat si vlastní ZDVOP.

⁷⁴ DÍTĚ A RODINA. *Přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Online. [2019]. Dostupné z: <http://mapa.ditearodina.cz/mapa-zdvop.html>. [cit. 2023-05-11].

⁷⁵ MPSV. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2022*. Online. [2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>. [cit. 2023-05-11].

2.3 Ústavní výchova

Pokud OSPOD uzná, že je zdravý vývoj dítěte ohrožen, začne jednat. K dispozici má celou řadu nástrojů.⁷⁶ Pakliže ale tyto nástroje nejsou účinné, jednu z posledních možností představuje nařízení ústavní výchovy. Ústavní výchovu definuje zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*.⁷⁷ Ústavní výchovu může nařídít soud v případě:

„Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídít ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěřením dítěte do péče fyzické osoby.“⁷⁸

Zákon dále zdůrazňuje přednost pěstounské péče před ústavní výchovou.⁷⁹ Jasně vidíme, že ústavní výchova je vyloženě posledním možným řešením. V každém případě musí být prokazatelné, že dřívější opatření nebyla účinná. Rozhodně tedy není možné tvrdit, že by byla ústavní výchova dítěti nařízena bez předchozích snah o vyřešení problému. Nařízením ústavní výchovy v drtivé většině případů předchází pobyt dítěte buď v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo v prostředí náhradní rodinné výchovy. Často se můžeme setkat s nepřesnými tvrzeními, že ústavní výchova bývá nařízena z ekonomických důvodů rodiny. Tato tvrzení jsou vyloženě zavádějící a nezakládají se na objektivních faktech. Zákon jasně konstatuje:

„Nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.“⁸⁰

⁷⁶ Tyto nástroje jsou definovány v zákoně č. 359/1999 Sb.

⁷⁷ Problematice ústavní výchovy se věnuje pouhých pět paragrafů, což stojí za zamyšlení.

⁷⁸ § 971 zákona č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*.

⁷⁹ § 958 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*.

⁸⁰ § 971 odst. 3 zákona č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*.

Ačkoli je zákonem zakázáno nařizovat ústavní výchovu na základě ekonomických důvodů, což se na základě našich informací ani neděje, pravidelně se můžeme setkat s nepřesnými informacemi, že právě sociální situace je primární příčinou umístění dítěte.⁸¹ Podobné informace jsou vyloženě vytržené z kontextu a zavádějící.⁸²

V současném legislativním rámci je zřejmá snaha o zachování rodinného prostředí. Je-li předpoklad, že by se situace dítěte mohla konsolidovat, například když rodiče nemohou zabezpečit výchovu dětí na přechodnou dobu, může být dítě umístěno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nejdéle však na dobu šesti měsíců.⁸³ Při rozhodování o nařízení ústavní výchovy se vždy přihlíží k nejlepším zájmům dítěte s ohledem na vyjádření orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Soud se vždy snaží umístit dítě co možná nejbližší bydlišti jeho rodičů nebo jiných osob, které jsou dítěti blízké.

Nařízení ústavní výchovy často předchází předběžné opatření. To chrání práva dítěte a zajišťuje jeho bezpečí. Předběžné opatření se používá pouze ve výjimečných případech, kdy je ohrožen zejména život a zdraví dítěte. Předběžné opatření má omezenou platnost. Po případném vydání předběžného opatření je obvykle následně zahájeno řízení ve věci samé u místně příslušného soudu. Předběžné opatření může být nařízeno buď tzv. *pomalé*⁸⁴ podle § 76 občanského soudního řádu, nebo tzv. *rychlé* podle § 452 zákona o zvláštních řízeních soudních. Rychlé předběžné opatření soud vydá v případě:

„Ocitlo-li se nezletilé dítě ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o dítě pečovat, nebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen, soud předběžným opatřením upraví

⁸¹ MAHDALOVÁ, Kateřina. O domov za rok přijdou kvůli chudobě tisíce českých dětí. Online. *Seznam zprávy*. 2023, 2023-08-17. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-roztrhane-rodiny-tisice-deti-rocne-kvuli-chudobe-konci-mimo-domov-235505>. [cit. 2023-08-17].

⁸² DANĚK, Alois. Results of Research on the Real Reasons for Ordering Institutional Education in Czech Children's Homes. In: *MMK 2023*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2023, s. 427–431. ISBN 978-80-87952-39-9. Dostupné z: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/mmk_2023.pdf. [cit. 2024-02-02].

⁸³ § 971 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*.

⁸⁴ Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*.

*poměry dítěte tak, že nařídí, aby dítě bylo umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí.*⁸⁵

Vhodným prostředím může být soudem označeno i školské zařízení pro výkon ústavní výchovy. V literatuře nebývá jasně vysvětleno, z jakého důvodu jsou dětské domovy školská zařízení. Pod školský resort byla tato oblast zahrnuta tzv. *kompetenčním zákonem*, který praví:

*„Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je ústředním orgánem státní správy pro předškolní zařízení, školská zařízení, základní školy, střední školy a vysoké školy, pro vědní politiku, výzkum a vývoj, včetně mezinárodní spolupráce v této oblasti, a pro vědecké hodnosti, pro státní péči o děti, mládež a tělesnou výchovu.*⁸⁶

Jak bylo zmíněno, nařízení ústavní výchovy je až posledním krokem státu ve snaze zajistit dítěti odpovídající prostředí. Vzhledem k nejednotnosti přístupu jednotlivých zapojených resortů nemáme k dispozici přesná a přehledná data, která by nám byla schopná odpovědět na otázku, jak dlouho bylo dítě v gesci OSPOD před tím, než mu byla nařízena ústavní výchova.⁸⁷

Ústavní výchova také není trvalým stavem. Jak praví zákon:

- *„Ústavní výchovu lze nařídit nejdéle na dobu tří let. Ústavní výchovu lze před uplynutím tří let od jejího nařízení prodloužit, jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají. Trvání ústavní výchovy lze prodloužit opakovaně, vždy však nejdéle na dobu tří let. [...]*
- *Pominou-li důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo je-li možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud neprodleně ústavní výchovu zruší a zároveň rozhodne podle okolností o tom, komu bude napříště dítě svěřeno do péče.*⁸⁸

⁸⁵ § 452 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁸⁶ § 7 odst. 1 zákona České národní rady č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky.

⁸⁷ PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek. *Data o dětech: sociálně-právní ochrana dětí v České republice v datech*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-1338-5.

⁸⁸ § 972 odst. 1 a 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Legislativec důrazně upozorňuje na přechodnost ústavní výchovy. Z toho lze jednoznačně vyvodit závěr, že pokud pominou důvody nařízení ústavní výchovy, dítě se vrací domů. Jako demonstraci uvedme situaci tohoto typu: *rodina má problém, dítě má nařízenou ústavní výchovu, rodina se snaží problém vyřešit, dítěti se ústavní výchova ruší*. Pokud by se totiž rodina dítěte vypořádala s důvody, které vedly k nařízení ústavní výchovy, ta by byla zrušená. Z toho plyne, že rodiny drtivé většiny dětí s nařízenou ústavní výchovou nevyvíjejí snahu o změnu jejich stavu. Spolupráce mezi školským zařízením a rodiči je značně problematická. Tato smutná skutečnost, toto odložení a zapomenutí dítěte, vede k celé řadě problémů, s nimiž se dítě musí potýkat, což vyargumentujeme v následujících kapitolách. Zde se ocitáme na velmi nepopulárním poli. Protože přijmeme-li fakt, že standardní rodina chce mít své děti u sebe, děti z jakých rodin potom potřebují školská zařízení pro výkon ústavní výchovy?

2.4 Zařízení pro výkon ústavní výchovy

Zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči jsou školskými zařízeními, na něž se vztahuje zákon č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*. Tuto skutečnost je třeba zdůraznit, protože školská zařízení jsou často zaměňována za zařízení zdravotnická, zařízení sociálně-právní ochrany, popřípadě i za sociální služby.

Jednotlivá školská zařízení legislativně upravuje zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. Školskými zařízeními jsou:

- diagnostický ústav;
- dětský domov;
- dětský domov se školou;
- výchovný ústav.

Mezi zařízení patří i střediska výchovné péče. Zákon č. 109/2002 Sb. především jasně vymezuje, pro jaké děti jsou jednotlivá zařízení určena.

Naše zkoumané prostředí, tedy dětský domov, je určeno pro děti bez závažných poruch chování.⁸⁹ Děti s poruchami chování budou umístěny do dětských domovů se školou, po skončení povinné školní docházky do výchovných ústavů.⁹⁰ V dětských domovech se školou a ve výchovných ústavěch jsou také umísťovány děti s uloženou ochrannou výchovou. Ochrannou výchovu upravuje zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže*. Ochranná výchova je jedním z ochranných opatření.⁹¹

Je třeba si uvědomit rozdíly mezi jednotlivými druhy školských zařízení. Bezesporu je poněkud matoucí označení dětský domov a dětský domov se školou, často pak dochází ke vzájemnému zaměňování. To vede k nepřesnému chápání specifík jednotlivých zařízení. K ještě větším nejasnostem přispívá i situace spojená s bývalými kojeneckými ústavu, které jsou dnes označovány jako dětské domovy pro děti do tří let.

Dětské domovy pro děti do tří let jsou zařízení spadající pod resort ministerstva zdravotnictví a regulované vlastní legislativou, kterou je zákon č. 372/2011 Sb., *o zdravotnických službách a podmínkách jejich poskytování*. Co se týče dětských domovů pro děti do tří let, můžeme pozorovat v posledních několika letech významný pokles umístěných dětí. V roce 2022 pobývalo v dětských domovech pro děti do tří let 437 dětí. Z tohoto počtu bylo 138 dětí skutečně ve věku do tří let, což je oproti roku 2018 pokles o 69 %. Většinu dětí tedy tvořily děti starší tří let věku. Odborné odhady predikují v nejbližší budoucnosti definitivní ukončení činnosti těchto zařízení.⁹² Zásadní snahou je eliminace těchto bývalých kojeneckých ústavů a nahrazení jejich služeb dostatečným počtem kvalitních pěstounských rodin, což se daří. Ačkoli se tedy jedná o zařízení zdravotnické, bývá často spojováno s problematikou dětských domovů.

⁸⁹ § 12 zákona č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*.

⁹⁰ § 10 vyhlášky č. 438/2006 Sb., *kteou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních*.

⁹¹ § 21 zákona č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*.

⁹² MPSV. *Dětské domovy pro děti do 3 let věku: Závěrečná zpráva ze zjišťování realizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí na jaře 2022*. Online. [2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/DD3+Z%C3%A1v%C4%9Bre%C4%8Dn%C3%A1+zpr%C3%A1va+za+2022.pdf>.

[cit. 2023-05-11].

Dalším zařízením, které bývá nepřesně označováno jako dětský domov, je dětský domov se školou. Dětský domov se školou je sice školské zařízení určené pro výkon ústavní výchovy, ale podle zákona je určeno pro diametrálně odlišnou klientelu než dětský domov. Do dětského domova se školou budou umísťovány především děti s poruchami chování. Od toho se odvíjejí specifika edukačního procesu v dětském domově se školou. Realisticky však musíme konstatovat, že označení dětský domov se školou je poměrně nešťastné. Není jasně vymezena cílová klientela a samotná označení dětský domov a dětský domov se školou jsou si velmi blízká. Termín dětský domov se školou je také poměrně mladý. Dříve byly instituce pro děti s poruchami chování označovány jako *dětské výchovné ústavy*, v 90. letech minulého století se zavedl název *výchovný ústav pro děti a mládež* a teprve v roce 2003 se po vstupu v platnost zákona č. 109/2002 Sb. začaly používat termíny dětský domov se školou a výchovný ústav.

Výchovný ústav je také často chybně zaměňován za dětský domov. Výchovný ústav je školské zařízení, které poskytuje péči a výchovu pro děti ve věku nad 15 let do jejich zletilosti. Tyto děti mají závažné poruchy chování a byla jim soudem nařízena ústavní výchova nebo jim byla uložena ochranná výchova. Výchovné ústavy jsou zaměřeny na poskytování speciální výchovy a péče pro děti a mládež s problémovým chováním. Cílem těchto ústavů je pomoci dětem zvládnout jejich obtíže, naučit je sociálním dovednostem a podpořit jejich osobní rozvoj. Důležité je, že výchovné ústavy jsou zřizovány zvlášť pro dívky a zvlášť pro chlapce. To je z důvodu odlišného výchovného přístupu a rozličných potřeb, které jednotlivé skupiny dětí mohou mít, zatímco dětské domovy jsou koedukovaná zařízení.

I diagnostický ústav je často prezentován jako prostředí blízké dětskému domovu.

„Diagnostický ústav přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou; děti s uloženou ochrannou výchovou také na základě výsledků komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity jednotlivých zařízení umísťuje do dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů.“⁹³

⁹³ § 5 odst. 1 zákona č. 109/2022 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.

V minulosti byly právě diagnostické ústavy často chápány jako symbol ústavní výchovy. Před platností zákona č. 89/2012 Sb., *nového občanského zákoníku*, bylo standardním postupem, že každé dítě prošlo diagnostickým pobytem. Teprve po důkladné diagnostice bylo umístěno do vhodného zařízení. V současnosti však pobyt v diagnostickém ústavu není zákonem požadován. Z toho následně plynou situace, kdy je dítě umístěno v nevhodném prostředí, protože o jeho umístění rozhoduje soud bez důkladné diagnostické zprávy.

Na tomto místě je vhodné poukázat na další oblast, v níž panují značné nejasnosti. Když hovoříme o školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, není všeobecně znám počet případů uložené ústavní výchovy a počet případů nařízené ochranné výchovy. Podle posledních údajů MŠMT z celkových 6355 dětí v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy má pouhých 115 nařízenou ochrannou výchovu.⁹⁴ V současnosti jsou soudy při nařizování ochranné výchovy velice opatrné a výrazně upřednostňují ukládání ústavní výchovy.⁹⁵ Z toho plynou časté konfliktní situace, kdy je dítě umístěno do zařízení, které je neodpovídající, což odůvodníme v následující kapitole.

Nejasnosti také panují ve spojitosti se zřizovateli jednotlivých školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Část zařízení zřizuje přímo MŠMT a jsou označovány jako *přímo řízené organizace*, tzv. PŘO. Část zřizují kraje, několik zařízení je zřizováno soukromým i církevním zřizovatelem. Situace v oblasti školských zařízení pro výkon ústavní výchovy se zkomplikovala v roce 2000, kdy vešel v platnost zákon č. 129/2000 Sb., *o krajích*. Do kompetence tehdy vzniklých krajských celků byly převedeny dětské domovy. Ostatní školská zařízení, tedy dětské domovy se školou, diagnostické ústavy a výchovné ústavy, přešla pod správu MŠMT. Dětské domovy jsou od roku 2001 zřizovány jednotlivými kraji.

⁹⁴ MŠMT. *Zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy – počet zařízení, prostorové podmínky, děti a mládež – podle zařízení a zřizovatele*. Tabulka H1.1.2. Online. [2023]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>. [cit. 2023-11-11].

⁹⁵ Tuto skutečnost zmiňují odborníci z praxe. TOPINKA, Daniel a TOPINKOVÁ, Helena. *Problémy, překážky a bariéry ústavní péče v perspektivě jejich pracovníků*. Praha: Nadace Sirius, 2023. ISBN 978-80-909017-0-4.

Jedinou výjimkou jsou dva dětské domovy: první v rámci MŠ, ZŠ a SŠ pro sluchově postižené v Českých Budějovicích a druhý v Liberci, který je doposud zřizován MŠMT.⁹⁶

Původně dobře míněná snaha vedla k jisté dvojkolejnosti v oblasti školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Jednotlivé kraje mají nejen rozdílné koncepce věnující se problematice ústavní výchovy, ale disponují i rozdílnými finančními prostředky. Také rozložení dětských domovů v jednotlivých krajích není rovnoměrné. Z toho plyne, že se můžeme setkat s diametrálně odlišnými uchopeními problematiky dětských domovů. Podle informací z terénu se pohled na problematiku dětských domovů velmi často mění podle výsledku voleb do zastupitelstev. V současnosti na jedné straně stojí přímo řízené organizace spadající přímo pod MŠMT a na druhé dětské domovy, které mají své vlastní krajské zřizovatele. Z toho plyne velice nepřehledná situace, v níž se lze velmi obtížně přesně orientovat.

Jak jsme již konstatovali dříve, laická i odborná veřejnost používá termín dětský domov jako zastřešující fenomén pro celou řadu zařízení. Pro jasné vymezení zaměření předkládané disertační práce je nutné jasně označit jednotlivé instituce, jejich cílovou klientelu a zastřešující legislativu. Tím se jasně vymezí oblast bádání předkládané disertační práce. Jsme přesvědčeni, že k nejasnostem spojeným s dětskými domovy přispívá samotná historie podobných zařízení. Halířová ve své monografii přesně artikuluje, že oblast institucionální výchovy pro potřebné děti byla v minulosti převážně korektivní záležitost.⁹⁷

Je zřejmé, že legislativa související s problematikou dětských domovů je značně komplikovaná. Pro úplnost musí být zmíněna vyhláška č. 27/2016 Sb., *o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných*, a vyhláška č. 72/2005 Sb., *o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. Po výraznějším zapojení těchto dvou významných legislativních kusů volají zejména odborníci působící v oblasti školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Dále jmenujme

⁹⁶ Právě jmenované dětské domovy v Českých Budějovicích a v Liberci následně ve výkazových tabulkách vnášejí nejasnosti do přehledů.

⁹⁷ HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvicenství do roku 1914: disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-486-4.

vyhlášku č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, a také zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.⁹⁸ Značný počet vzájemně souvisejících legislativních norem komplikuje jasnou orientaci v problematice.

2.5 Slovensko

Jak bylo zmíněno v předcházející kapitole, je důležité si uvědomovat specifika jednotlivých modelů institucionální výchovy. Od poloviny 90. let 20. století začala na Slovensku transformace dětských domovů. Hlavním cílem této transformace bylo, aby se dětské domovy staly *přestupní stanicí*, nikoli *konečnou stanicí*.⁹⁹ Zmíněná transformace dětských domovů zahrnovala transformaci výchovných podmínek, transformaci personální struktury, transformaci prostorových podmínek a transformaci ekonomických podmínek. Cílem tohoto procesu bylo co nejvíce přiblížit prostředí dětského domova přirozenému rodinnému prostředí a připravit dítě na samostatný život po opuštění domova. Podstatou této transformace bylo, že výchovný systém v dětských domovech měl být založen na individuálním přístupu ke každému dítěti. Důležitý byl také důraz na odbornou přípravu rodičů a vychovatelů pro jednotlivé samostatné skupiny.

Ústavní výchova je na Slovensku vykonávána v centrech pro děti a rodinu. Dříve byla centra označována jako dětské domovy, změna označení proběhla v roce 2019. Poskytování ústavní výchovy, předběžného opatření a výchovného opatření v dětském domově, v současné době označovaném jako centrum pro děti a rodinu, lze zajistit dvěma způsoby. V profesionální rodině, která může vykonávat ústavní výchovu, předběžné opatření nebo výchovné opatření v domě nebo bytě, který je vymezenou součástí centra, nebo ve vlastním domě nebo bytě této rodiny. Druhou možností poskytování ústavní výchovy je v samostatných diagnostických skupinách, které provádějí odbornou diagnostiku, v samostatných skupinách nebo specializovaných samostatných skupinách pro

⁹⁸ Po výraznějším zapojení vyhlášek 27/2016 Sb. a 72/2005 Sb. volají zejména odborníci působící v oblasti školských zařízení pro výkon ústavní výchovy.

⁹⁹ MIKLOŠKO, Jozef a CHOVANCOVÁ BEZÁKOVÁ, Emília. *20 rokov transformácie systému náhradnej starostlivosti na Slovensku*. Bratislava: Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev dar a Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2022. ISBN 978-80-973733-5-1.

určený počet dětí, se samostatným stravováním, hospodařením a rozpočtem, zřízených v samostatném domě, bytě nebo ve vymezené části centra, jako je samostatná skupina pro nezletilé matky s dětmi, specializovaná samostatná skupina s určenou specializací a samostatná skupina pro mladé dospělé.¹⁰⁰ Péči o děti v jedné skupině zajišťují vychovatelé, dále odborný tým složený ze sociálního pracovníka, asistenta sociální práce, psychologa, speciálního pedagoga, léčebného pedagoga, andragoga, zdravotníka, fyzioterapeuta, kteří vykonávají sociálně-právní ochranu dětí v souladu s právními předpisy.

Centrum vykonává soudní rozhodnutí realizací opatření pobyťovou formou, ambulantní formou, terénní formou. Dále vypracovává a realizuje specializovaný a resocializační program dohledu, které lze vzájemně kombinovat. Samostatné skupiny mohou být zřízeny také v satelitních jednotkách, tj. v rodinných domech nebo pěti- až šestipokojových bytech. Součástí centra může být i dům na půl cesty – garsoniéra nebo jednopokojový byt pro mladé dospělé s anamnézou ústavní výchovy. Je důležité zdůraznit, že výkon ústavní výchovy, ochranných opatření a výchovných opatření v profesionální rodině má přednost před jejich výkonem v samostatných skupinách nebo ve specializovaných samostatných skupinách. Výše uvedená zařízení jsou legislativně zakotvena v zákoně č. 305/2005 Z. z., *o sociálněprávní ochraně dětí a o sociální kuratele*.

V systému institucionální výchovy Slovenské republiky hrají důležitou roli také školská zařízení, která jsou legislativně zakotvena zákonem č. 245/2008 Z. z., *o výchově a vzdělávání*. Součástí školského systému jsou i speciální vzdělávací zařízení. Těmito zařízeními jsou diagnostický ústav, reedukační centrum či léčebně-výchovné sanatorium. Součástí těchto středisek a sanatorií jsou různé typy škol.

Diagnostické centrum poskytuje dětem diagnostickou, psychologickou, psychoterapeutickou a výchovnou péči. Poskytuje diagnostiku dětem s narušeným nebo ohroženým psychosociálním vývojem za účelem stanovení další vhodné výchovné, resocializační nebo reedukační péče. Pobyt dítěte v diagnostickém centru trvá obvykle

¹⁰⁰ § 51 zákona č. 305/2005 Z. z., *o sociálněprávní ochraně dětí a o sociální kuratele a o změně a doplnění některých zákonů*.

dvanáct týdnů. Jedná se o pobytové zařízení s nepřetržitým provozem, jehož součástí je základní škola.

Reedukační centrum poskytuje dětem s poruchami chování starším 12 let výchovu a vzdělávání zaměřené na optimalizaci jejich psychosociálního vývoje. Reedukační centrum je speciální výchovné zařízení, které na základě vzdělávacího programu a individuálního reedukačního programu poskytuje dětem do 18 let věku s možností prodloužení o jeden rok výchovu a vzdělávání, včetně přípravy na povolání. Cílem je jejich reintegrace do rodinného prostředí. Reedukační centrum přijímá děti obou pohlaví. Pro každé dítě vytváří individuální reedukační program na základě psychologické a speciálněpedagogické diagnostiky.

Terapeuticko-výchovné sanatorium poskytuje psychologickou, psychoterapeutickou péči a vzdělávání dětem s vývojovými poruchami, u nichž ambulantní péče nevedla k nápravě. Základní organizační jednotkou ve speciálních výchovných ústavech je výchovná skupina, která se zřizuje pro maximálně osm dětí. Pobyt dítěte v ozdravovně trvá tři až dvanáct měsíců.¹⁰¹

Přijetí dítěte do výše uvedených školských zařízení se uskutečňuje na základě žádosti rodičů, dohody se zařízením, v němž se vykonává rozhodnutí soudu, předběžného opatření soudu podle zvláštního předpisu, dále na základě rozhodnutí soudu o uložení výchovného opatření či rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy.¹⁰² Do reedukačního centra může být dítě umístěno také na základě rozhodnutí soudu o uložení ochranné výchovy.¹⁰³

Speciální výchovná zařízení poskytují komplexní přístup, který zahrnuje terapeutický, výchovný, sociální, pracovní a právní přístup. Reedukační proces je soubor opatření a postupů zaměřených na funkční nápravu, zlepšení funkcí chování. Základním úkolem je znovuzískání určitých dovedností a maximální využití potenciálu dítěte. Takový proces se systematicky zaměřuje na emoční, morální a sociální poruchy u dětí s poruchou chování, přičemž se vychází z toho, že porucha chování má z hlediska etiologie vícedimenzionální

¹⁰¹ § 123 zákona č. 245/2008 Z. z., o výchově a vzdělávání (školský zákon).

¹⁰² § 37 a § 54 zákona č. 36/2005 Z. z., o rodině.

¹⁰³ § 102 zákona č. 300/2005 Z. z., trestný zákon.

charakter.¹⁰⁴ Hlavním nástrojem výchovy dětí ve speciálním výchovném zařízení je denní režim a systém hodnocení. Denní režim zajišťuje stabilitu a organizaci dne s plněním povinností. Systém hodnocení je pomocným nástrojem při autoregulaci dětí, učí je, jaké formy chování jsou přijatelné, a tedy žádoucí. V reedukačním procesu se uplatňují terapeutické prvky, kterými jsou komunita, psychoterapeutické skupiny, individuální skupina, deníky, autogenní tréninky, práce s rodiči. Propojení s reálným životem je realizováno skupinovými vycházkami, výlety mimo zařízení, pobyty u rodičů, brigádami mimo zařízení, možností telefonování.¹⁰⁵

Ve Slovenské republice je systém ústavní výchovy postaven na dvou pilířích: na školském resortu a na resortu sociálně-právní ochrany dětí. Resort sociálně-právní ochrany dětí je zodpovědný za centra pro děti a rodiny, zatímco odbor školství je zodpovědný za speciálněpedagogická zařízení. Proces restrukturalizace, který byl ve Slovenské republice zahájen v 90. letech, přináší výsledky. Prosadila se například myšlenka profesionálních rodičů, která byla legislativně podpořena zákonem o profesionálních náhradních rodičích.¹⁰⁶ Slovenský systém ústavní výchovy je v mnoha oblastech podobný tomu českému, nicméně je třeba mít na paměti kulturní a společenská specifika.¹⁰⁷

2.6 Shrnutí kapitoly

Ve druhé kapitole jsme představili legislativu související s problematikou dětských domovů. Nejprve jsme zasadili otázku dítěte, které nemůže vyrůstat v rodinném prostředí, do nejdůležitějších legislativních kusů naší země. V další podkapitole jsme zdůraznili roli sociálně-právní ochrany dětí, popsali jsme roli OSPOD a vysvětlili místo ZDVOP v systému sociálně-právní ochrany. V následující podkapitole jsme se věnovali ústavní výchově, představili jsme hlavní zákony a upozornili na nejčastější omyly a nepřesnosti spojené s problematikou ústavní výchovy. V poslední podkapitole jsme popsali samotná

¹⁰⁴ KALEJA, Martin. *Teorie a praxe etopedie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-419-1.

¹⁰⁵ ŽOLNOVÁ, Jarmila. *Základy pedagogiky psychosociálně narušených*. Prešov: PdF Prešovskej univerzity, 2013. ISBN 978-80-555-0842-9.

¹⁰⁶ Zákon č. 376/2022 Z. z., o profesionálnych náhradných rodičoch.

¹⁰⁷ DANĚK, Alois; ŠOTOLOVÁ, Eva a ŽOLNOVÁ, Jarmila. Czech and Slovak Systems of Institutional Care: Different Approaches, Common Goals. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023, vol. 13, no. 2, s. 50–54. ISSN 2464-6733. Dostupné z: <https://doi.org/10.33543/j.1203.5054>. [cit. 2024-02-02].

školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a označili rozdíly mezi jednotlivými zařízeními. Do druhé kapitoly jsme zakomponovali i sondu do zahraničí, věnovali jsme se oblasti institucionální výchovy na Slovensku.

Ve druhé kapitole je vysvětleno, že ústavní výchova je nařizována podle občanského zákoníku, vykonávána je především ve školských zařízeních a její výkon je upravován zákonem o výkonu ústavní výchovy. V současné praxi je ústavní výchova nařizována až jako poslední řešení, tedy v případě, že není k dispozici pěstounská rodina a všechny snahy o sanaci rodiny se setkaly s neúspěchem. Jako důležitou informaci uvedenou ve druhé kapitole vidíme upozornění na poněkud opomíjený fakt, že ústavní výchova není ze své podstaty trvalá.

3 Dětský domov současnosti

V této kapitole detailně představíme problematiku dětského domova zasazenou do systému školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Budeme se primárně věnovat dětským domovům. Ostatní školská zařízení a další možné formy institucionálního prostředí budeme zpracovávat pouze okrajově za účelem zdůraznění rozdílů mezi jednotlivými prostředími a mezi jednotlivými cílovými skupinami. Během kapitoly jasně označíme cílovou skupinu, pro kterou jsou dětské domovy určeny. Budeme vycházet z aktuálních dat MŠMT a MPSV. Budeme pracovat výhradně s primárními zdroji, které jsou k dispozici u zmíněných resortů. K tomu nás vede skutečnost, že i v odborné literatuře se můžeme setkat s nekritickým používáním zkreslených informací, uváděním nepřesných počtů dětí nebo chybným označováním jednotlivých zařízení. Co se týče dostupnosti přesných informací o cílové skupině, situace není dobrá. Jak uvádějí Pemová a Ptáček:

„Vzhledem k mimořádné roztržitosti péče o tyto děti do různých resortů neexistuje oficiální statistika, která by souhrnně informovala o počtech a charakteristikách dětí umístěných ve všech formách institucionální péče.“¹⁰⁸

Absence komplexních informací představuje nebezpečí pro kvalitní výzkum. Stává se, že výzkumníci přistupují k problematice z pohledu svého paradigmatu. To znamená, že badatel odboru sociálně-právní ochrany dětí pomine aspekty školských zařízení a badatel z odboru školských zařízení nezahrne do svých výstupů zase aspekty sociálně-právní. Výsledkem jsou zavádějící informace, které se následně šíří nejen mezi odbornou, ale i laickou veřejností. Budeme se tedy snažit tuto kapitolu uchopit s objektivní vědeckou čistotou bez konfirmačního zkreslení¹⁰⁹ naším speciálněpedagogickým pohledem.

¹⁰⁸ PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek. *Data o dětech: sociálně-právní ochrana dětí v České republice v datech*, s. 24.

¹⁰⁹ Konfirmační zkreslení je tendence přizpůsobovat si skutečnost našim očekáváním. NICKERSON, Raymond. Confirmation Bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*. 1998, vol. 2, no. 2, s. 175–220. ISSN 1089-2680. Dostupné z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/1089-2680.2.2.175>. [cit. 2023-02-02].

„Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.“¹¹⁰

Dětský domov je školské zařízení pro výkon ústavní výchovy. Školských zařízení pro výkon ústavní výchovy je v současnosti v České republice 203 s celkovou kapacitou 7352 lůžek. V tomto celkovém počtu jednotlivých zařízení jsou však zahrnuty jak výchovné ústavy, tak diagnostické ústavy, dětské domovy se školou i samotné dětské domovy. Dětských domovů je v České republice 138 s kapacitou 4890 lůžek. Tento počet zahrnuje i lůžka ve cvičných bytech a lůžka disponibilní pro rezervace, která vyhrazení jednotlivá zařízení dětem, které mají v nejbližší budoucnosti do zařízení přijít. Rezervace jako takové zákon nezná, jsou ale nezbytnou součástí kvalitního plánování další práce s dítětem nebo mladým dospělým. Můžeme to demonstrovat na následujícím příkladu:

Dítě je v péči OSPOD, proběhly všechny snahy o sanaci rodiny. Protože sanace nebyla úspěšná, OSPOD dítě umístil v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tedy ve ZDVOP. Je znám termín soudního jednání ohledně nařízení ústavní výchovy. OSPOD oslovil školské zařízení, které by bylo pro dítě vhodné. Školské zařízení OSPOD přislíbilo přijetí dítěte. Dítěti je rezervováno lůžko, které ale zatím není vedeno ve statistických výkazech.

Podle statistických výkazů MŠMT žilo v době předložení disertační práce v dětských domovech 4261 dětí a mladých dospělých. Náš výzkum se bude výhradně věnovat prostředí, ve kterém je v současnosti přítomno 4261 dětí a mladých dospělých.¹¹¹

Je důležité přesně označit velikost cílové skupiny. Často se můžeme setkat s nepřesným uváděním celkového počtu dětí.¹¹² V tom nejlepším případě je uváděno, že v dětských domovech žije přes 7000 dětí, v tom horším jsou do celkového počtu zahrnuty i děti

¹¹⁰ § 12 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

¹¹¹ MŠMT. *Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele školního roku 2022/2023. Dětské domovy – počet dětí a mládeže – podle území.* Online. [2023]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>. [cit. 2023-12-02].

¹¹² ASOCIACE NÁHRADNÍ VÝCHOVY. *Vize 2030: pohled Asociace náhradní výchovy na vývoj zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy do budoucna.* Online. [2012]. Dostupné z: <https://www.asociacenahradnivychovy.cz/w/vize-2030/>. [cit. 2024-02-02].

z dětských domovů se školou, z výchovných ústavů, z dětských domovů pro děti do tří let a ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Celkový počet pak bývá uváděn až kolem 10 000 dětí.¹¹³ Zcela matoucí jsou případy, kdy se do celkového počtu dětí započítávají i děti v pěstounské péči, pak se celkový počet blíží až 20 000. To je samozřejmě zcela nepřesné a vede to k nesprávným závěrům o stavu dětských domovů.

Tuto situaci zhoršuje i mediální prezentace dětských domovů.¹¹⁴ Dostupné dokumenty povětšinou vykreslují dětské domovy jako nepodnětná prostředí, která de facto mohou za všechny problémy, s nimiž se děti a mladí dospělí potýkali před pobytem, během pobytu a také po odchodu z dětského domova.¹¹⁵ Ačkoli se snažíme osvětově působit na redakce a mediální tvůrce,¹¹⁶ v současném mediálním prostoru převažují materiály s negativním uchopením otázky dětských domovů. Odborná veřejnost nemá k dispozici dostatek aktuální literatury, laická veřejnost je odkázána na nepřesné a polopravdivé popisy. Co je vlastně ten pro mnohé neznámý a mnohými odsuzovaný dětský domov?

3.1 Dětský domov

Dětský domov je jednou z alternativ pomoci dítěti, které nemůže vyrůstat ve své původní rodině a kterému byla soudem nařízena ústavní výchova. Dětský domov je školské zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zákon toto zařízení definuje následovně:

- *„Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.*
- *Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.*

¹¹³ RADOST DĚTEM. *Pomáháme v dětských domovech*. Online. [2018]. Dostupné z: <https://www.radost-detem.cz/detske-domovy.html>. [cit. 2023-08-21].

¹¹⁴ LOUBAT, Františka. *Nebud' jak gádžo!* Praha: Ašta šmé, 2016. ISBN 978-80-906587-6-9. Uvádíme tento zdroj jako ukázkou dobře míněného počínu poukázat na problémy spojené s dětskými domovy, který však má v důsledcích výrazně negativní dopad na veřejné mínění.

¹¹⁵ BORŠKOVÁ, Jana (režisérka). *Pasažéři*. Dokument. Česká televize, 2018.

¹¹⁶ V tomto příspěvku jsme iniciovali úpravy použitých definic. NOVOTNÁ, Barbara. Dětské domovy a „kojenáky“ se státu nevyplatí. Situace se ale zlepšuje. Online. *Seznam zprávy*. 2022, 2022-11-11. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-detske-domovy-a-kojenaky-se-statu-nevyplati-situace-se-ale-zlepsuje-219042>. [cit. 2022-11-12].

- *Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.*¹¹⁷

Dětský domov je školské zařízení pro výkon ústavní výchovy určené pro děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Pokud se jedná o dítě se závažnými poruchami chování, takové dítě bude diagnostickým ústavem umístěno do dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu. Jedná se o:

- *„dětí, které jsou v důsledku svého psychického oslabení závažně ohroženy ve svém vývoji;*
- *děti s poruchami pozornosti a soustředění, doprovázenými hyperaktivitou, které není možné zvládat běžnými výchovnými postupy a metodami;*
- *děti experimentující s návykovými látkami nebo drogově závislé.*¹¹⁸

Je třeba zdůraznit, že dětské domovy nejsou určeny pro děti se závažnými poruchami chování. Dětské domovy nejsou k naplňování potřeb dětí a mladých dospělých se závažnými poruchami chování vhodným a odpovídajícím prostředím. Praxe je však zcela odlišná, což budeme demonstrovat na výsledcích aktuálního výzkumu MŠMT.

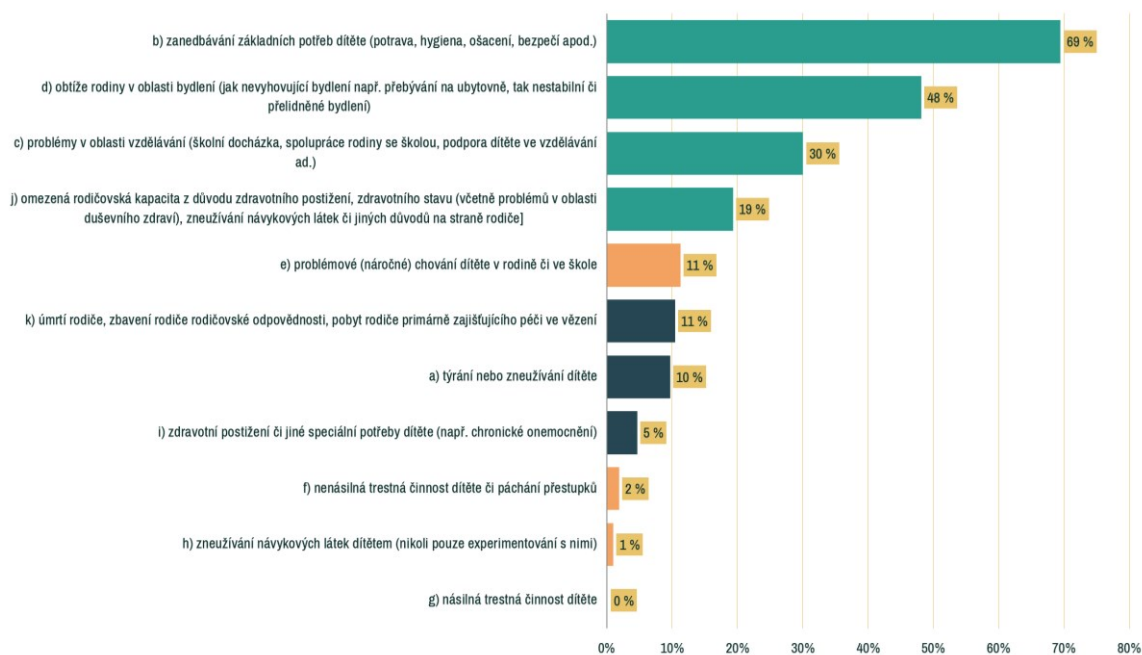
Pro předkládanou disertační práci se podařilo získat souhlas s použitím dosud nepublikovaného výzkumu, který byl proveden v roce 2023.¹¹⁹ Jedná se nejaktuálnější statistickou svodku dat ze školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Vzhledem ke skutečnosti, že zadavatelem bylo samotné MŠMT, výzkum měl 100% návratnost od přímo řízených organizací, což odpovídá datům o 2097 dětech a mladých dospělých, a 98% návratnost z dětských domovů zřizovaných kraji, církvemi a soukromým sektorem. Celkem odpovědělo 134 zařízení ze 137, což představuje data o 4227 dětech a mladých dospělých.

¹¹⁷ § 12 zákona č. 109/2002 Sb.

¹¹⁸ § 10 vyhlášky č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

¹¹⁹ KLUSÁČEK, Jan. *Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV*. Prezentace. Praha: MŠMT, 2023. Nepublikováno.

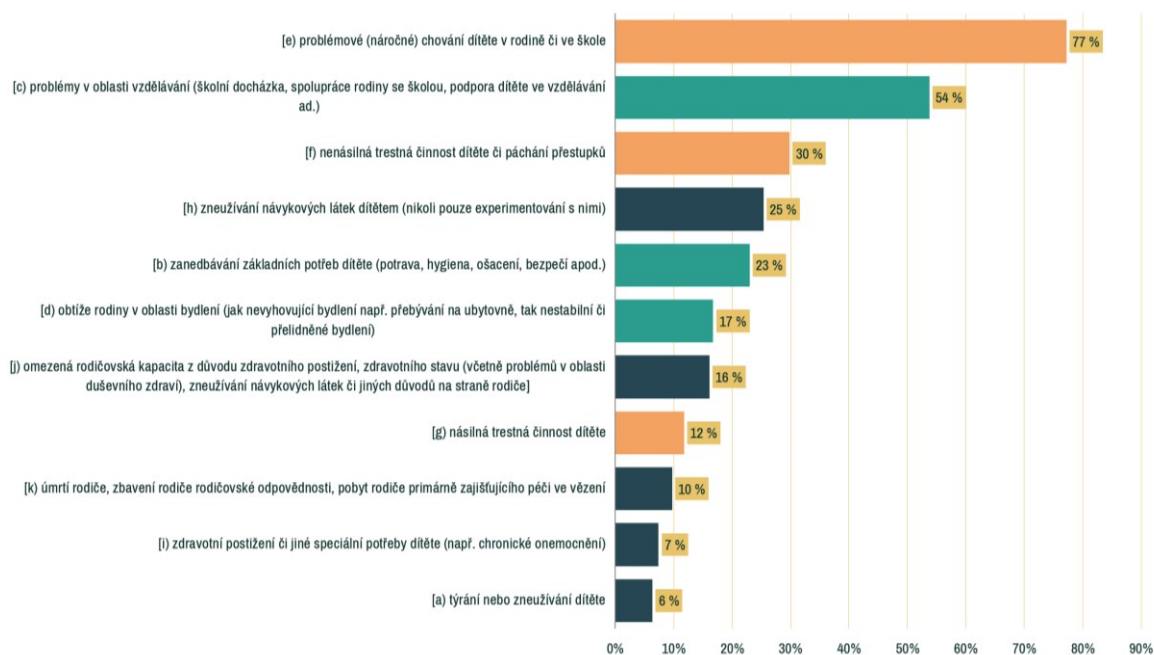
Výzkum poskytl zajímavá fakta. Zejména potvrdil výrazné rozdíly mezi spektrem problémů u dětí v PŘO a dětí v dětských domovech.¹²⁰ U PŘO je jako nejčastější příčina umístění v zařízení uváděno problémové chování dítěte ve škole nebo v rodině, zatímco u dítěte v dětském domově je na prvním místě zanedbávání základních potřeb dítěte. U dítěte umístěného v dětském domově nejsou hlavními faktory vedoucími k jeho umístění do zařízení problémy v jeho chování, hlavní důvody můžeme vidět v prostředí původních rodin. Zatímco u dětí v PŘO jsou jednoznačným primárním důvodem problémy v chování dítěte. Jako ve většině výzkumů spojených s ústavní výchovou není jasně odpovězeno na otázku, jestli je důvodem umístění dítěte v zařízení sociální situace rodiny.

Graf č. 1: V případě kolika z přítomných dětí bylo jedním z důvodů umístění do dětského domova?

Zdroj: KLUSÁČEK, Jan. *Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV*. Prezentace. Praha: MŠMT, 2023. Nепublikováno.

¹²⁰ Graf č. 1 a graf č. 2.

Graf č. 2: V případě kolika z přítomných dětí bylo jedním z důvodů umístění do PŘO?

Zdroj: KLUSÁČEK, Jan. *Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV*. Prezentace. Praha: MŠMT, 2023.

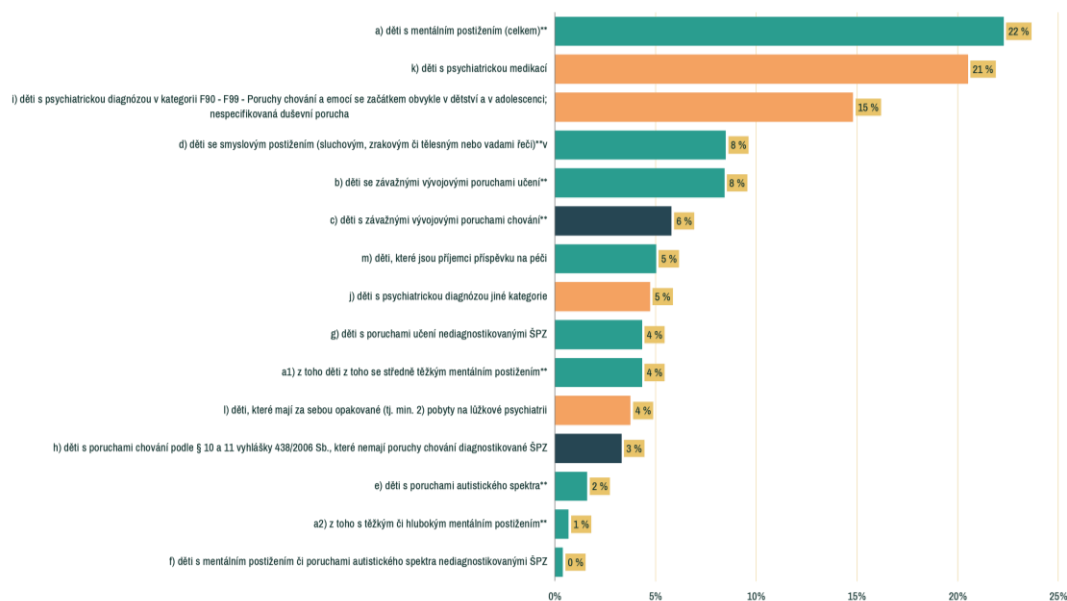
Další oblastí, která byla v tomto výzkumu zjišťována a na které je možné demonstrovat diametrální rozdíly mezi jednotlivými druhy školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, je oblast speciálních potřeb dětí a mladých dospělých.¹²¹ U PŘO byly u 59 % dětí zjištěny poruchy chování podle § 10 a § 11 vyhlášky č. 438/2006 Sb., 40 % dětí pobírá psychiatrickou medikaci, 37 % má psychiatrickou diagnózu. U dětských domovů je 22 % dětí s mentálním postižením, 21 % pobírá psychiatrickou medikaci, 6 % má závažné poruchy chování. U posledně jmenovaných 6 % musíme poukázat na skutečnost, že se vlastně jedná o porušování zákona. Jak bylo popsáno v kapitole věnující se zařízením pro výkon ústavní výchovy, dětský domov je určen pro děti bez závažných poruch chování.

Na prezentovaných grafech je zcela evidentní, že zaměňování jednotlivých školských zařízení je zásadní chybou. Vidíme, že složení specifických potřeb dětí a mladých dospělých se výrazně liší podle toho, jedná-li se o PŘO, tedy o dětský domov se školou

¹²¹ Graf č. 3 a graf č. 4.

a výchovný ústav, nebo o dětský domov. Takže jsou-li v odborných pracích tyto dva samostatné světy slučovány, není možné následně prezentované výsledky respektovat jako správné. Nelze realizovat výzkum zároveň v PŘO a v dětském domově bez jasného vymezení specifík jednotlivých prostředí.¹²² Pokud se toto opomene, výsledky a závěry budou nepřesné a zavádějící. Zjednodušeně řečeno, rodinná skupina v dětském domově má zcela odlišná specifika nežli EPCHO.¹²³

Klíčovým a zcela zásadním faktem, který z tohoto výzkumu vyplývá pro tuto disertaci, je potvrzení skutečnosti, že drtivá většina dětí a mladých dospělých v dětských domovech má speciální vzdělávací potřeby, tudíž vyžaduje speciálněpedagogický přístup. Dětské domovy jsou prostředí, ve kterých by měla být přítomná především speciální pedagogika. Argumenty srovnávající dětské domovy se sociálními službami, popřípadě ZDVOP, jsou

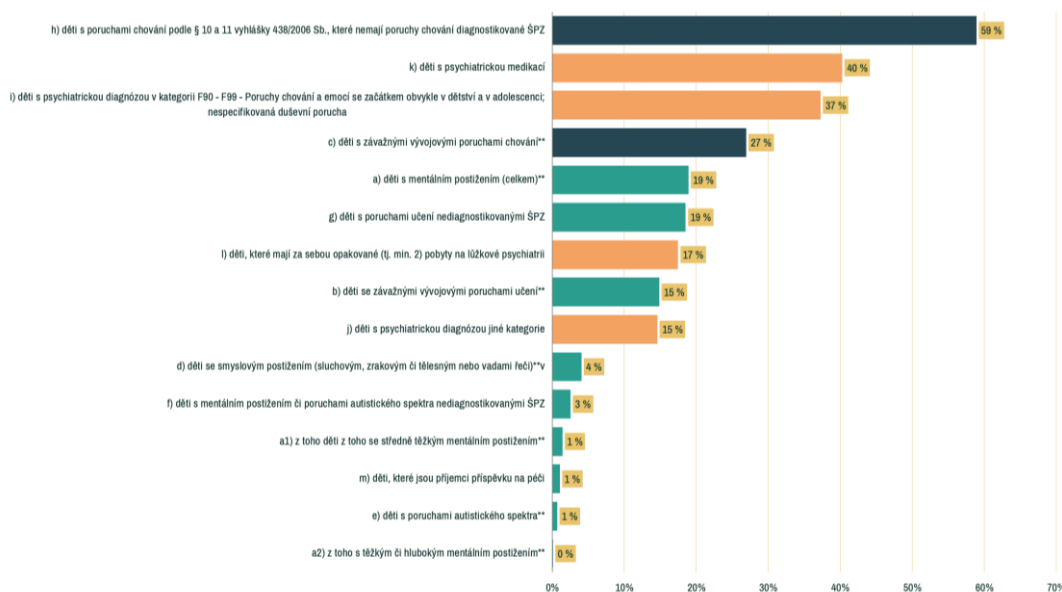
Graf č. 3: Podíl dětí se zjišťovanými speciálními potřebami v dětských domovech

Zdroj: KLUSÁČEK, Jan. *Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV*. Prezentace. Praha: MŠMT, 2023.

¹²² Což se opakovaně děje. Srovnej: VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022*. Brno: Veřejný ochránce práv, 2022. ISBN 978-80-7631-060-5.

¹²³ EPCHO je zkratka pro oddělení pro extrémní poruchy chování, v současnosti jsou v České republice dvě, jedno při výchovném ústavu v Boleticích a druhé při výchovném ústavu ve Višňově.

liche a tímto vyvrácené. 22 % mentální postižení, 21 % dětí s psychiatrickou medikací, 15 % s psychiatrickou diagnózou, 8 % se závažnými vývojovými poruchami učení a 6 % se závažnými vývojovými poruchami chování. Kdo jiný než speciální pedagog by měl vychovávat děti s touto paletou speciálních vzdělávacích potřeb?

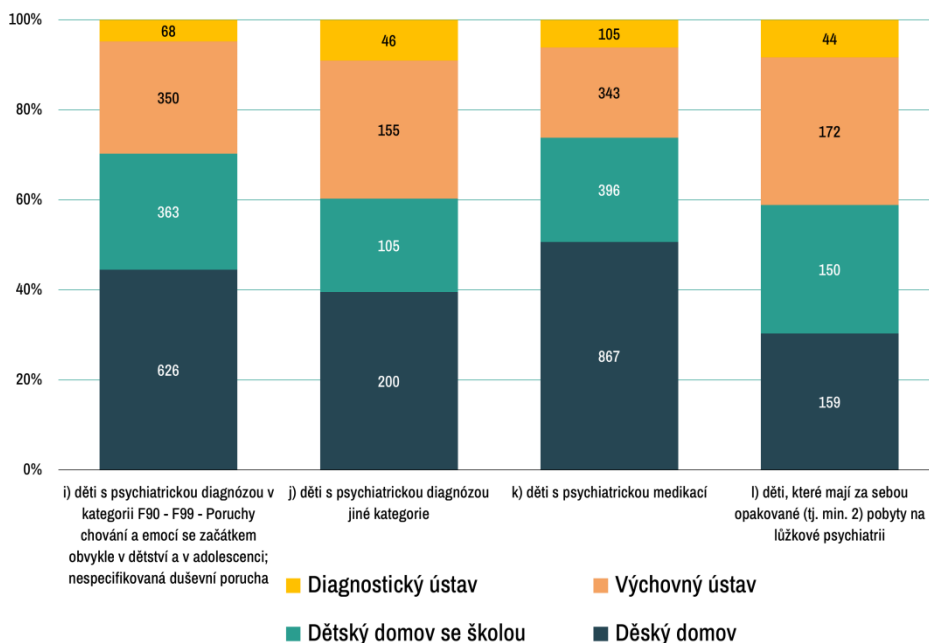

Graf č. 4: Podíl dětí se zjišťovanými speciálními potřebami v PŘO

Zdroj: KLUSÁČEK, Jan. *Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV*. Prezentace. Praha: MŠMT, 2023.

Pro dokreslení reálné situace v dětských domovech můžeme nabídnout další z grafů, který ukazuje na rozložení dětí se speciálními potřebami v oblasti duševního zdraví podle jednotlivých druhů školských zařízení. Zde vidíme, že v dětských domovech je umístěno více než 40 % všech dětí a mladých dospělých s psychiatrickou diagnózou F90-F99,¹²⁴ 40 % dětí s psychiatrickou diagnózou jiné kategorie a více než 50 % všech psychiatricky medikovaných dětí. Pokud sečteme uvedené počty dětí, zjistíme, že 1854 dětí a mladých dospělých umístěných v dětských domovech má psychické problémy. Což odpovídá přibližně 40 % z kompletní populace školských zařízení pro výkon ústavní výchovy.

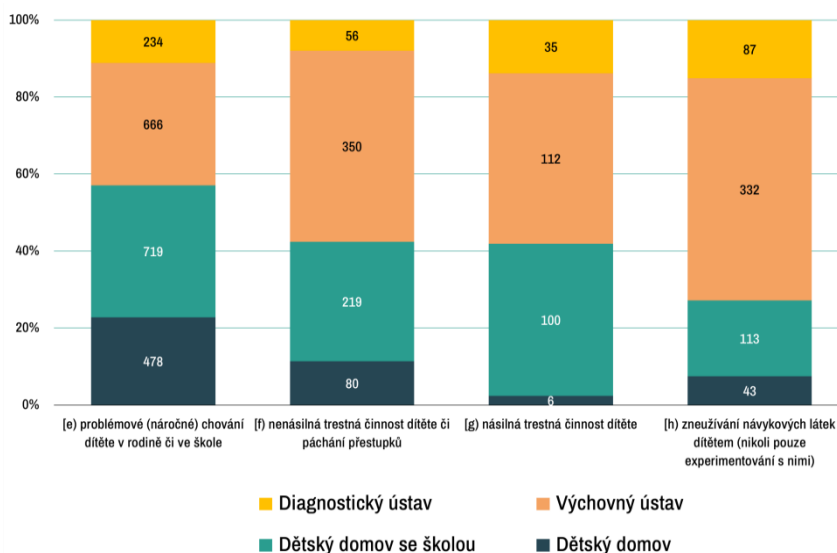
¹²⁴ Jedná se o kódy *Mezinárodní klasifikace nemocí* 10. revize pro poruchy chování a emoci s obvyklým nástupem v dětství a v dospívání a pro neurčené duševní poruchy.

Graf č. 5: Děti se speciálními potřebami v oblasti duševního zdraví podle počtu zařízení

Zdroj: KLUSÁČEK, Jan. *Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV*. Prezentace. Praha: MŠMT, 2023.

Co se týče umístění do dětského domova z důvodů problémů v oblasti chování, celkem se jedná o 607 dětí a mladých dospělých, což představuje přibližně 15 % populace dětských domovů.

Graf č. 6: Děti umístěné ve školských zařízeních z důvodů v oblasti chování podle typu zařízení

Zdroj: KLUSÁČEK, Jan. *Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV*. Prezentace. Praha: MŠMT, 2023.

Jak je z výše prezentovaných grafů zřejmé, do školského zařízení jsou umísťovány děti, které vyžadují odbornou speciálněpedagogickou podporu. V čem ale tento jinak velmi podrobný výzkum neuspěl, byla odpověď na zásadní otázku, která je předmětem odborné debaty, tedy jsou-li sociální důvody důvodem k nařízení ústavní výchovy. V kapitole věnující se legislativě jsme sice již konstatovali, že sociální důvody nemohou být příčinou nařízení ústavní výchovy, ale doposud nebyl publikován výzkum, který by jasně označil souvislosti mezi sociální situací rodiny a nařízením ústavní výchovy. Doufáme, že výsledky výzkumných aktivit předkládané disertační práce alespoň částečně nabídnou odpověď.

Je totiž poměrně laciné směřovat pozornost výhradně na děti a mladé dospělé v systému ústavní výchovy bez toho, abychom poukázali na komplexnost procesu, který byl zahájen dlouho před nařízením ústavní výchovy a který podle našich zjištění ukončením ústavní výchovy nekončí. Opakovaně se setkáváme s tvrzením, že zveličujeme závažnost situace v dětských domovech, protože se jedná o pouhé čtyři tisíce dětí, které stejně nakonec z dětského domova odejdou. Nesouhlasíme. V roce 2022 opustilo dětské domovy 939 dětí a mladých dospělých.¹²⁵ Přibližně stejný počet do dětských domovů přišel. Z toho vyplývá, že nehovoříme o pouhých čtyřech tisících dětí a mladých dospělých, ale minimálně o šesti tisících jedinců, kteří v tento daný okamžik mají zkušenost s prostředím dětského domova. Pokud bychom tuto úvahu rozvedli do širšího časového úseku, dejme tomu do období třech desítek let, můžeme hovořit minimálně o 36 000 jedinců, kteří prošli edukační realitou dětských domovů. Počet jedinců se specifickými potřebami ve společnosti je přibližně 11 %. Odborná literatura uvádí, že například zrakově postižených je v České republice 60 000, z toho 4 500 nevidomých.¹²⁶ Cílová skupina zrakového postižení je zcela bez výhrad chápána jako oblast zájmu speciální pedagogiky. Jsme přesvědčeni, že také na děti a mladé dospělé se zkušeností pobytu v dětském domově musí být nahlíženo primárně pohledem speciálněpedagogickým. Speciální pedagogika se ve své specializaci etopedii

¹²⁵ MŠMT. *Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele školního roku 2022/2023. Dětské domovy – odchody dětí a mládeže – podle zřizovatele.* Online. [2022]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>. [cit. 2023-03-10].

¹²⁶ SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika. 2.*, aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2016, s. 49. ISBN 978-80-271-0095-8.

věnuje problematice poruch chování a poruchám socializace, ale místy je záběr etopedie zaměřen na dětské domovy se školou a na výchovné ústavy a dětské domovy bývají opomíjeny.

3.2 Struktura dětského domova

Dětské domovy v posledních letech prošly významnými změnami. Jak jsme již zmínili, po roce 1948 byl standardem sovětský model kolektivistické výchovy. Je třeba vzít v úvahu, že hovoříme o době, která byla plně oddaná komunistické vizi socialistického člověka krácejícího k lepším zítřkům. V socialistické společnosti nebylo místo pro sociálně slabé, protože teoreticky nemohli existovat. To byl jeden z důvodů, proč se vládnoucí nomenklatura snažila problémové jevy, za jeden z nichž byly dětské domovy bezesporu považovány, odsunout ze zorného pole veřejnosti. Proto naprostá většina školských zařízení byla zřizována mimo aglomerace ve velkých nemovitostech, které byly tehdy disponibilní jak po odsunutých Němcích, tak i po šlechtě a po kapitalistech. V současnosti je trend přesouvat dětské domovy do menších prostor, v ideálním případě bytových jednotek, ve kterých by mohla operovat jen jedna rodinná skupina. Pravidelně se setkáváme s tvrzením, že je třeba zrušit velkokapacitní dětské domovy internátního typu. Podobným požadavkům nelze vyhovět, protože velkokapacitní dětské domovy internátního typu neexistují. A to nejen fyzicky, nemají dokonce ani jakékoli legislativní ukotvení. Již od roku 2002 je standardním modelem dětský domov, který je složený z rodinných skupin.

Základní organizační jednotkou v dětském domově je právě rodinná skupina. Pojmenování *rodinná skupina* bylo zavedeno ve snaze jasně vymezit rozdíl mezi dětskými domovy a zařízeními typu výchovný ústav a dětský domov se školou, kde jsou *výchovné skupiny*. Označení *rodinná* má za účel poukázat na snahu přiblížit prostředí dětského domova co nejblíže rodinnému prostředí, a sice velikostí bytu či vybavením. Zásadním nedorozuměním je nazírání na termín *rodinná skupina* jako na synonymum rodiny zde žijících dětí. V našich publikačních výstupech pravidelně poukazujeme na skutečnost, že dětský domov nemůže dítěti ani mladému dospělému zde žijícím nahradit rodinu. Je nutné si uvědomit, že původní rodiny nezmizely a jsou v životních osudech dětí neustále přítomny, ačkoli ty jsou dočasně umístěny v dětském domově.

Velikost rodinné skupiny upravuje zákon 109/2002 Sb. Pro dětský domov je velikost stanovena na nejméně 6 a nejvíce 8 dětí. V dětském domově jsou rodinné skupiny koedukované. Na rodinnou skupinu dětský domov umísťuje děti a mladé dospělé zpravidla různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny. V poslední době však stoupají příchody skupin tří a více sourozenců. Ve výjimečných případech je lze zařadit do různých rodinných skupin, zejména z výchovných důvodů.

„V dětském domově lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. [...] Děti se do rodinných skupin zařazují se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby.“¹²⁷

Do roku 2012, kdy nový občanský zákoník eliminoval povinnost dítěte absolvovat diagnostický pobyt, děti přicházely do dětského domova s diagnostickou zprávou, podle které následně dětský domov s dítětem individuálně pracoval. V současnosti se pravidelně setkáváme se situací, kdy do dětského domova přichází dítě bez jakékoli odborné dokumentace, podle které by statutární zástupce dětského domova mohl identifikovat potřeby dítěte.

3.3 Standardy kvality, kontrolní mechanismy

Dětský domov coby školské zařízení je regulován podobnými mechanismy jako standardní škola. Probíhají zde kontroly České školní inspekce, samozřejmostí jsou kontroly finanční, dodržování hygienických norem. Namátkové kontroly realizují nejen samotní zřizovatelé dětských domovů, ale i zástupci Kanceláře veřejného ochránce práv. Státní zástupce koná v dětském domově pravidelné hloubkové inspekce dodržování práv dětí a mladých dospělých. Z kontrol jsou prováděny zápisy, vyvozena doporučení, kterými se dětský domov musí řídit. Dětské domovy jsou podrobně sledovaná zařízení. Bezesporu nejčastěji kontrolovanou oblastí je samotná otázka oprávněnosti ústavní výchovy dítěte. Již jsme zmínili, že ústavní výchova není trvalá. Kontrolu, zda stav trvá a zda je ústavní výchova jediným řešením situace dítěte, má v primární kompetenci OSPOD.

¹²⁷ § 4 zákona č. 109/2002 Sb.

Prostředí dětských domovů dlouho postrádalo souhrn standardů, které by umožňovaly kvalitnější kontrolu. Na tuto potřebu reagují *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče a standardy kvality služeb ambulantních středisek výchovné péče*. Tyto standardy sice nejsou zákonnou normou, ale nabízejí základní definici standardů, nastavují požadovaná hodnotící kritéria a definují další směřování kvality samotných školských zařízení.¹²⁸

3.4 Personální obsazení dětského domova

V čele dětského domova stojí ředitel zařízení. Přímou pedagogickou činnost vykonávají vychovatelé, sociální agendu zajišťuje sociální pracovník. O provoz dětského domova se dále starají ekonom, účetní, údržbář. Také kuchyňský personál, pokud má dětský domov zřízenou školní jídelnu. V současnosti je výrazný politický tlak na rušení jídelen, protože jsou chápány jako přežitek z časů kolektivistického uchopení dětských domovů.

Z dávné minulosti máme zažitou představu o vychovatelích v dětských domovech především jako o ženách středního věku v silonových zástěrách. Je pravda, že ve většině výstupů mediální tvorby silonovou zástěru opravu spatříme, ale dnešní personál dětského domova volí modernější pracovní oblečení. Pokud jde o genderové složení vychovatelského sboru, v posledních letech zvolna stoupá podíl mužů v této spíše kolegyňami obsazené profesi. V minulosti byly v dětských domovech zaměstnávány švadleny, uklízečky, pradelny. Musíme si uvědomit, že ve druhé polovině minulého století byly standardem dětské domovy s vysokými počty dětí.

Dnešní rodinná skupina je personálně osazena výhradně pedagogickým personálem. Zákon praví:

- „*Pedagogičtí pracovníci zařízení [...] vzdělávají a vychovávají děti a klienty v souladu s cíli výchovy a vzdělávání, stanovenými tímto zákonem a dalšími právními předpisy. [...]*

¹²⁸ MYŠKOVÁ, Lucie. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče a standardy kvality služeb ambulantních středisek výchovné péče*. Vydání první. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2018. ISBN 978-80-7481-222-4.

- *Pedagogickým pracovníkem zařízení [...] může být pouze ten, kdo vedle předpokladů stanovených zákonem o pedagogických pracovnících splňuje předpoklad psychické způsobilosti.*¹²⁹

Rodinná skupina je tedy personálně osazena vychovateli, nočními vychovateli, popřípadě asistenty vychovatelů. Často se zapomíná na fakt, že dětský domov má celoroční provoz a je povinností dětského domova dětem zajistit odpovídající pedagogický personál během celého dne. Tedy ani v noci není možné, aby na rodinné skupině nebyl odpovědný pracovník. Záleží však na finančních možnostech zřizovatele, nakolik je ochoten poskytnout mzdové prostředky na platy pedagogických pracovníků. Mzdové náklady na kvalifikovaného vychovatele jsou výrazně vyšší než na nočního vychovatele nebo na asistenta vychovatele. Z toho plyne, že v části dětských domovů na rodinné skupině pracují čtyři plně kvalifikovaní vychovatelé, kteří pokrývají jak denní, tak i noční služby. V druhé části dětských domovů však na rodinnou skupinu připadají dva denní vychovatelé a dva noční asistenti vychovatele. Noční asistent vychovatele však nemusí mít kvalifikaci pro vychovatele ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy, protože nevykonává přímou pedagogickou činnost, tudíž je značně levnější. Nicméně práce v noci je velmi náročná. Halířová například upozorňuje na skutečnost, že noční práce byla ještě před nedávnem zakázána a v některých sousedních státech tento zákaz platí doposud.¹³⁰

Jak můžeme číst v již zmíněné Vocilkově práci, ještě v nedávné minulosti byla převažující část vychovatelů nekvalifikovaná, často neměli ani maturitní vzdělání.¹³¹ Dnes je kvalifikace vychovatelů jasně specifikovaná zákonem:

„Vychovatel, který vykonává přímou pedagogickou činnost [...] ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, nebo ve středisku výchovné péče, získává odbornou kvalifikaci:

¹²⁹ § 18 zákona č. 109/2002 Sb.

¹³⁰ HALÍŘOVÁ, Gabriela. *Sladění pracovních a rodinných rolí zaměstnanců pečujících o děti*. Praha: Leges, 2014, s. 52. ISBN 978-80-87576-92-2.

¹³¹ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice: (Charakteristika jednotlivých dětských domovů)*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2.

a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku nebo sociální pedagogiku,

b) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na speciální pedagogiku, nebo

c) vzděláním stanoveným pro vychovatele podle odstavce 1 a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na speciální pedagogiku.“¹³²

Právě důraz na speciálněpedagogické vzdělání jasně ukazuje na zásadní a přitom tak často nezdůrazňovaný rozdíl mezi školským zařízením pro výkon ústavní výchovy a sociální službou, popřípadě ZDVOP, jak jsme argumentovali v předchozím textu. Na druhou stranu však kvalifikační nároky poněkud limitují zájemce o práci v dětských domovech. Vysokoškolsky vzdělaného odborníka v oblasti speciální pedagogiky mohou odradit požadavky dětských domovů na schopnost řídit osobní vůz, kuchařské dovednosti, popřípadě kutilské schopnosti. Musíme si uvědomit, že vychovatel během své pracovní doby má odpovědnost za chod celé rodinné skupiny. Jedná se o náročnou profesi,¹³³ na kterou jsou kladeny vysoké nároky,¹³⁴ což doložíme výsledky výzkumu v kapitole věnované výzkumným zjištěním.

Další důležitou povinností pedagogického pracovníka je vedení pedagogické dokumentace. Již při příchodu dítěte do dětského domova je zpracován *Adaptační plán*.¹³⁵ Zde je hodnoceno, jak se dítě bylo schopné adaptovat na podmínky školského zařízení. Každodenní záznamy o provozu na rodinné skupině jsou vedeny v *Knize denní evidence*.¹³⁶ Tento dokument je obdobou školní třídní knihy. Ke každému dítěti je vypracováván *Plán*

¹³² § 16 odst. 2 zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

¹³³ BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.

¹³⁴ JEDLIČKA, Richard. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada, 2017, s. 11. ISBN 978-80-271-0096-5.

¹³⁵ Viz přílohu č. 2.

¹³⁶ Viz přílohu č. 3.

rozvoje osobnosti dítěte.¹³⁷ Tento plán detailně označuje jednotlivé oblasti, hodnotí úspěchy, poukazuje na rezervy. Dalším dokumentem je *Plán měsíční činnosti*,¹³⁸ ve kterém vychovatelé detailně připravují činnosti a aktivity pro následující období. Toto jsou klíčové dokumenty na úrovni jednotlivých dětí a mladých dospělých. V rovině samotného dětského domova je zásadním dokumentem *Vnitřní řád dětského domova*,¹³⁹ což je obdoba školního vzdělávacího programu. Zde jsou jasně definována práva a povinnosti dítěte, je zde přesně popsán režim celého dětského domova. Z dalších dokumentů jmenujme *Minimální preventivní program*.¹⁴⁰

Zmínili jsme pozici sociálního pracovníka. Zde je potřeba upozornit, že jeho náplní práce jsou výhradně administrativní záležitosti spojené s pobytem dítěte v dětském domově. Na práci s původními rodinami dětí a mladých dospělých nemá kapacitu. Jako velký problém vidíme, že v legislativě není vymezený maximální počet dětí, které by měl sociální pracovník dětského domova ve svém portfoliu. Například slovenské zákony určují při realizaci pobytových programů v dětských centrech na jednoho sociálního pracovníka 25 dětí.¹⁴¹

3.5 Běžný provoz rodinné skupiny

Běžný provoz v dětském domově je zasazen do režimu školního roku. Děti a mladí dospělí navštěvují běžná školská zařízení, od mateřských po vysoké školy. Režim je samozřejmě odlišný pro předškoláka nebo pro studenta, dětský domov specifikuje detaily ve vnitřním řádu. Během školního roku se děti po návratu ze škol zapojují do provozu rodinné skupiny, jejich činnosti koordinuje vychovatel, který do konce směny svoji pozornost dělí mezi řadu dílčích agend. Dohlíží na přípravu do škol, na běžný chod rodinné skupiny, kontroluje školní záležitosti, spolupracuje s OSPOD, objednává dítě k lékaři, komunikuje s rodinnými příslušníky. Samozřejmě by bylo velmi složité v jedné osobě obsáhnout všechny děti

¹³⁷ Viz přílohu č. 4.

¹³⁸ Viz přílohu č. 5.

¹³⁹ Viz přílohu č. 6.

¹⁴⁰ Viz přílohu č. 7.

¹⁴¹ § 5 vyhlášky Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenskej republiky č. 103/2018 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 305/2005 Z. z., o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

a mladé dospělé na rodinné skupince. Proto je běžnou praxí, že každý vychovatel má jedno až dvě kmenové děti, u nichž je primárně odpovědný za kompletní agendu spojenou s jejich pobytem v dětském domově. Vychovatel s dětmi nakupuje, připravuje s nimi společná jídla, asistuje při běžném servisu rodinné skupiny. Během školních prázdnin se vychovatelé účastní rekreačních aktivit, které jsou pro děti dětským domovem organizovány. Volnočasové aktivity jsou velmi podporovanými aktivitami nejen během prázdnin. Dětský domov umožňuje dětem a mladým dospělým zapojení do zájmových kroužků a sportovních nebo zájmových sdružení.

Je jedna oblast, která vyžaduje upřesnění a vyjasnění. Jedná se o rodičovskou odpovědnost. V drtivé většině případů rodiče dětí v dětském domově nejsou omezeni na rodičovské odpovědnosti:

„Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud.“¹⁴²

Život dítěte provází celá řada úkonů nasedajících na fenomén rodičovské odpovědnosti, jmenujme souhlasy s vyšetřením u lékaře či podpisy na přihláškách na střední školu. Nicméně rodiče dětí v dětských domovech v naprosté většině nespolupracují nebo jsou velice složitě dohledatelní. Z toho plyne značný problém, protože velmi malá část veřejnosti je obeznámena se zákonem danou skutečností, že ředitel může:

„Zastoupit dítě v běžných záležitostech a pokud jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejeví o dítě skutečný zájem, je oprávněn zastoupit dítě i ve věcech zásadní důležitosti, vyžaduje-li to zájem dítěte.“¹⁴³

Pravidelně se tedy stává, že lékař odmítne vyšetřit dítě z dětského domova a odvolává se na absenci podpisu rodiče. S podobnými situacemi se setkávají ředitelé, potažmo

¹⁴² § 858 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁴³ § 23 odst. 1 písm. l) zákona č. 109/2002 Sb.

vychovatelé, ve všech dětských domovech. Není výjimkou, že rodič se řadu let zcela nezajímá o osud dítěte, nicméně si stále nárokuje právo na rozhodování v důležitých záležitostech. To výrazně ztěžuje například možnosti spolupráce s potenciálními zájemci o pěstounskou péči. Opakovaně jsme zaznamenali i přímé zákazy realizování pěstounské nebo hostitelské péče, kterými si rodiče uzurpovali právo na rozhodování o osudu dítěte. Popisovat jednotlivě všechny detaily provozu dětského domova by bylo textově velmi náročné. Podrobné informace jsou dostupné ve vnitřních řádech dětských domovů.¹⁴⁴

3.6 Shrnutí kapitoly

Ve třetí kapitole jsme představili problematiku dětského domova. Dětský domov jsme zasadili do školského systému. Na základě informací z aktuálního sběru dat jsme poukázali na specifika dětského domova a upozornili jsme na speciálněpedagogický charakter tohoto školského zařízení. V kapitole jsme se také věnovali vybraným oblastem edukační reality dětského domova. Zvolili jsme takové oblasti, které nejsou všeobecně známé. Pozornost jsme věnovali i pedagogickým pracovníkům. Poukázali jsme na problematiku zákonných zástupců a omezení, která plynou z nedostatečných pravomocí pro statutární zástupce dětských domovů. Kapitola uzavírá teoretickou část a přesahuje do praktické části, kde bude problematika dětského domova do větších detailů zpracována v popisu zkoumaného prostředí, a sice Dětského domova Klánovice.

¹⁴⁴ Zde viz například: DĚTSKÝ DOMOV KLÁNOVICE. *Vnitřní řád Dětského domova Klánovice*. Online. [2023]. Dostupné z: <https://0f5fcbd9dc.clvaw-cdnwnd.com/071853e1d36cd6464540d7a588732fd1/200000430-53ce153cee/Vnitr%CC%8Cni%CC%81%20r%CC%8Ca%CC%81d%20od%2015.6.2023.pdf?ph=0f5fcbd9dc>. [cit. 2023-08-22].

HLEDÁNÍ ODPOVĚDÍ

V praktické části disertační práce představíme výsledky našeho kvalitativního výzkumu, který jsme realizovali ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy, a sice v Dětském domově Klánovice. Teoretickou část zahájíme čtvrtou kapitolou, uvedenou označením cíle disertační práce a výzkumných otázek. Vysvětlíme nejen motivaci vedoucí ke stanovení cíle práce a k vyslovení výzkumných otázek, ale tuto motivaci zasadíme do celospolečenských potřeb napojených na prostředí dětských domovů. V dalším oddíle se budeme věnovat výzkumnému designu. Popíšeme zde jednotlivé výzkumné nástroje a výzkumné metody. Zdůvodníme volbu kvalitativních výzkumných metod a zdůrazníme potřebu triangulace. Poté budeme pokračovat oddílem kriticky hodnotícím limity použitého kvalitativního designu a zároveň zde věnujeme prostor etickým aspektům výzkumu. Čtvrtou kapitolu uzavřeme popisem časového rámce výzkumu.

V páté kapitole bude popsáno zkoumané prostředí a cílová skupina výzkumu. Představíme Dětský domov Klánovice. Budeme těžit z naší dlouhodobé přítomnosti v tomto prostředí a nabídneme detailní pohled do tohoto školského zařízení pro výkon ústavní výchovy, včetně ostatním výzkumníkům nedostupné pedagogické dokumentace. Zdůvodníme výběr mladých dospělých a prodiskutujeme etické aspekty a limity našeho výzkumu. Podkapitola věnující se zkoumanému vzorku bude stratifikována do jednotlivých kazuistik. Zkoumaný vzorek je co do počtu kazuistik zcela ojedinělý. Jednotlivé kazuistiky budou podkladem pro celkovou kazuistickou studii dětí a mladých dospělých Dětského domova Klánovice.

Následovat bude pro tuto disertaci klíčová, šestá kapitola. V ní budeme prezentovat průběh realizovaného výzkumu a představíme výzkumná zjištění. Na základě těchto výzkumných zjištění vydefinujeme doporučení pro praxi. Výsledky výzkumu jsme průběžně publikovali v odborné literatuře. Zpětná vazba získaná z recenzních posudků byla majákem usměrňujícím směřování výzkumného procesu. Uváděné závěry v předkládané disertační práci jsou podloženy články a kapitolami v odborných titulech publikovanými autorem. Praktickou část uzavře kapitola sedmá, v níž bude představena koncepce dětského domova pro 21. století reflektující zjištění realizovaného výzkumu.

4 Metodologie disertační práce

V disertační práci předkládáme výsledky výzkumu, který byl realizován v prostředí Dětského domova Klánovice. Výzkum disertační práce nasedá na dříve realizované výzkumné projekty, které jsme v tomto prostředí prováděli. V období 2015 až 2019 jsme zkoumali možnosti hudebních aktivit na rozvoj sociálních a edukačních kompetencí dětí z tohoto dětského domova. Výsledky jsme představili v disertační práci *Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovice inspirovaný programem El Sistema*.¹⁴⁵ Výzkumný design této obhájené disertační práce jsme uchopili jako základ pro výzkum předkládané disertační práce. Kriticky jsme zhodnotili jeho možnosti, výhody a rezervy. Následně jsme modifikovaný výzkumný design předložili odborné veřejnosti ke zhodnocení.¹⁴⁶ Reflektovali jsme podněty a připomínky odborníků a provedli jsme doporučené úpravy metodického designu předkládané disertační práce.¹⁴⁷ Výsledkem je kombinace výzkumných nástrojů a výzkumných metod, které nám umožňují flexibilně reagovat na specifika zkoumaného prostředí a zkoumané cílové skupiny. Náš výzkumný design neustále cizelujeme, precizujeme a operativně obohacujeme o nové výzkumné nástroje a metody. Výzkum totiž chápeme jako živý a nikdy nekončící, a tedy měnící se, proces, který vyžaduje naplňování adekvátními a odpovídajícími výzkumnými nástroji a výzkumnými metodami.¹⁴⁸

Pracujeme s kvalitativním uchopením výzkumu. V odborné literatuře je opakovaně konstatováno, že právě kvalitativní výzkumný design je značně přínosný pro moderní

¹⁴⁵ DANĚK, Alois. *Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovice inspirovaný programem El Sistema*. Disertační práce. Ostrava: Ostravská univerzita, 2019. Vedoucí práce Petr FRANIOK.

¹⁴⁶ DANĚK, Alois. Možnosti kvalitativního výzkumu pro speciální pedagogiku. In: RAJSKÝ, Andrej. *JUVENILIA PAEDAGOGICA 2021: Aktuálne teoretické a výskumné otázky pedagogiky v konceptoch dizertačných prác doktorandov*. Trnava: Trnavská univerzita, 2021, s. 26–29. ISBN 978-80-568-0248-9.

¹⁴⁷ Prezentovaný výzkumný design jsme již použili nejen u publikovaných článků v tuzemských i zahraničních odborných časopisech, ale i v naší monografii. Srov. DANĚK, Alois. *Speciálněpedagogický potenciál hudební výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2023. ISBN 978-80-7603-424-2. Právě podněty z recenzních posudků byly tím materiálem, který nám umožnil vystavět metodický design předkládané disertační práce.

¹⁴⁸ DANĚK, Alois. Graf snese všechno? Úvaha o limitech kvantitativního výzkumu v prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. In: HRICOVÁ, Alena (ed.). *Sborník abstraktů XXII. ročníku česko-slovenské konference Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku: Punk v kvalitativním výzkumu aneb „Kvalita is not dead“*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2023, s. 13. ISBN 978-80-7394-985-3.

inkluzivní paradigma.¹⁴⁹ Kvalitativní výzkum je využíván v řadě vědních oblastí, jmenujme například sociologii, antropologii, psychologii a v neposlední řadě i vědy pedagogické. Cílem kvalitativního výzkumu je poskytnout bohaté, hluboké a podrobné pochopení zkoumaného výzkumného problému. Kvalitativní výzkum přináší výhodu důkladného a hloubkového zkoumání případů, což nám umožňuje prozkoumat jejich vývoj a podrobně srovnávat. Tím pádem pouze povrchně neprohlížíme, ale citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokálních situací a podmínek, což nám umožňuje zkoumat jednotlivé procesy a jejich vliv na celý výzkumný rámec.¹⁵⁰

Kvalitativní výzkum je tedy takový typ výzkumu, který se snaží pochopit a interpretovat lidské chování a zkušenosti pomocí metod jako pozorování, rozhovory a analýza dokumentů. Kvalitativní výzkum probíhá obvykle v malém měřítku s malou skupinou respondentů a vyžaduje hluboký ponor do získaných informací. Kvalitativní výzkum umožňuje zachytit subjektivní pohled zapojených osob na zkoumanou problematiku. Následně jsou tyto subjektivní zkušenosti, pohledy a názory zpracovány pomocí kvalitativního designu do vědeckého poznání.¹⁵¹ Výhodou kvalitativního výzkumu je, že postupem času má kapacitu postupně zpřesňovat zkoumané téma a otevírat nové směry, pohledy a cíle výzkumu.¹⁵² Kvalitativní modely výzkumu jsou ukotveny ve fenomenologii, která zdůrazňuje subjektivní aspekty jednání jednotlivce a připouští souběžné existence více realit.¹⁵³

¹⁴⁹ LINDSAY, Geoff. Inclusive education: A critical perspective. *British Journal of Special Education*. 2003, vol. 30, no. 1, s. 3–12. ISSN 0952-3383, 1467-8578. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1467-8527.00275>. [cit. 2023-11-11]; WILLIG, Carla. *The Sage handbook of qualitative research in psychology*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Inc, 2017. ISBN 978-1-4739-2521-2.

¹⁵⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4., přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Portál, 2016, s. 49. ISBN 978-80-262-0982-9.

¹⁵¹ GIVEN, Lisa M. (ed.). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. Los Angeles, CA: Sage Publications, 2008. ISBN 978-1-4129-4163-1.; LEAVY, Patricia (ed.). *The Oxford handbook of qualitative research*. Oxford, NY: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-981175-5.

¹⁵² GULOVÁ, Lenka a ŠÍP, Radim (ed.). *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, s. 47. ISBN 978-80-247-4368-4.

¹⁵³ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktual. vyd. Praha: Grada, 2016, s. 29. ISBN 978-80-247-5326-3.

Kvalitativní výzkum si získává v posledních letech stále více příznivců a postupně si buduje pevné místo v pedagogickém výzkumu. K volbě kvalitativního výzkumného designu nás vedla skutečnost, že zkoumané prostředí a cílová skupina jsou natolik komplexní a komplikované fenomény, že bychom nebyli schopni naplnit cíl disertační práce a odpovědět na vyslovené výzkumné otázky pomocí kvantitativního výzkumu. Kvantitativní data jsou v předkládané disertační práci zastoupená pouze jako podpůrný prvek, například jako sběry informací z resortů MŠMT a MPSV. V našem uchopení výzkumu nekvantifikujeme. Jsme si vědomi, že bez kvantitativního výzkumu nejsme schopni získat základní informace, ale bez kvalitativního výzkumu nejsme schopni získat komplexní vhled do zkoumané problematiky.

V této kapitole nejprve představíme cíl disertační práce a výzkumné otázky. Poté se budeme věnovat jednotlivým výzkumným nástrojům, které jsme používali pro získání informací. Následně popíšeme výzkumné metody, kterými jsme tyto informace zpracovávali. Součástí kapitoly budou také oddíly věnující se etickým aspektům a limitům použitého výzkumného designu.

4.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky

V této podkapitole vymezíme cíl výzkumu předkládané disertační práce a výzkumné otázky. Popíšeme motivaci a společenskou zakázku, které nás vedly k vydefinování výzkumného cíle disertační práce a k vyslovení výzkumných otázek.

Hlavní cíl výzkumu disertační práce byl stanoven na základě podnětů obdržených z řad zástupců školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Jak již bylo zmíněno, situace na poli zařízení pro výkon ústavní výchovy je nepřehledná. V současnosti neexistuje speciálněpedagogický materiál, který by problematiku dětských domovů jasně vymezil a zasadil do širších celospolečenských souvislostí. Při tvorbě disertační práce jsme nejprve uvažovali, že by hlavním cílem mohl být vhled do edukační reality dětského domova. Tento cíl jsme vyhodnotili jako příliš široký. Proto jsme se rozhodli cíl disertační práce zaměřit na oblast, která v současnosti rezonuje v odborných kruzích, tedy na otázku, nakolik dětský domov plní svoji roli. Jak bylo zmíněno dříve v textu disertační práce, dětské domovy jsou povinny dodržovat celou řadu legislativních norem. Zákon jasně konstatuje následující:

„Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.“¹⁵⁴

Kdo má pravdu? Kritici současného systému, nebo zastánci standardního modelu ústavní výchovy? Jaký argument může být pádnější než legislativní norma? Proto jsme si dovolili stanovit hlavní cíl výzkumu předkládané disertační práce:

- Hlavním cílem výzkumu předkládané disertační práce je zjistit, jestli je současný dětský domov schopen plnit roli určenou zákonem.

Abychom byli schopni zjistit, jestli je současný dětský domov schopen plnit roli zákonem určenou, zaměřili jsme naše výzkumné snahy na tři dílčí oblasti, které jsme vymezili vyslovením výzkumných otázek. Protože operujeme s kvalitativním výzkumným designem, nevyvracíme nebo potvrzujeme hypotézy. Jejich roli v kvalitativním výzkumu hrají výzkumné otázky. Výzkumné otázky jsou oblasti zkoumané problematiky, na které se pomocí kvalitativních nástrojů zaměřujeme. Toto konkretizování nám umožňuje zkoumanou problematiku pevněji a přesněji uchopit. V předkládané disertační práci jsme vyslovili tři výzkumné otázky:

- Výzkumná otázka č. 1: Jaké jsou důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých ve zkoumaném prostředí?
- Výzkumná otázka č. 2: Jak jsou mladí dospělí připravení na odchod z dětského domova?
- Výzkumná otázka č. 3: Jak se daří mladým dospělým zapojit do společnosti po jejich odchodu z prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy?

Výzkumné otázky disertační práce korespondují s jednotlivými dílčími tématy spojenými s problematikou dětských domovů, která v současnosti rezonují ve společnosti a doposud nejsou podrobně zpracována z pohledu speciálněpedagogického. Hlavním cílem výzkumu disertační práce tedy není pouhý popis edukační reality dětského domova, aspiruje totiž na mnohem významnější metu a snaží se zjistit, jestli je současný dětský domov schopen plnit

¹⁵⁴ § 12 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb.

roli určenou zákonem. Pokud by se tento cíl podařilo naplnit, výrazně by to obohatilo moderní speciální pedagogiku o nové pohledy na tuto oblast našeho školství.

Jak bylo popsáno v kapitole věnující se legislativnímu ukotvení dětských domovů, v odborné literatuře nejsou k dispozici přesné informace věnované důvodům, které vedly k nařízení ústavní výchovy. První výzkumná otázka nasměřuje naše výzkumné aktivity na oblast, která není kvalitně prozkoumaná. Panuje ustálená představa, že do dětských domovů míří děti především ze sociálních důvodů. Údajné sociální důvody jsou také pravidelným argumentem kritiků současného stavu dětských domovů. Proto jsme si stanovili první výzkumnou otázku výzkumu disertační práce dotazující se na důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých ve zkoumaném prostředí. Prozkoumáním této dílčí oblasti výzkumu disertační práce bude umožněno odborné veřejnosti zaujmout k problematice dětských domovů objektivní přístup, podložený zjištěními prezentovanými v disertační práci.

Příprava na přechod z prostředí dětského domova zpět do intaktní společnosti je náročné období. Opět musíme konstatovat, že ohledně tranzitního období mladých dospělých v dětských domovech panuje celá řada nejasností, dokonce se můžeme setkat s vyloženě nepravdivými informacemi, například o absenci přípravy na odchod z dětského domova. Z tohoto důvodu jsme stanovili druhou výzkumnou otázku věnující se připravenosti mladých dospělých na jejich odchod z dětského domova. V rámci této zkoumané oblasti jsme se zaměřovali nejen na děti a mladé dospělé, ale cílili jsme i na pedagogické pracovníky, na vychovatele. Jak jsme již opakovaně zmínili, každý jednou z dětského domova odejde. A pokud odejde nepřipraven, znamená to, že je tedy celý systém chybně nastaven. V edukačním procesu hrají důležitou roli vychovatelé. Jak jsou samotní aktéři edukačního procesu připraveni na výzvy spojené s edukační realitou dětského domova?

Zodpovězením třetí výzkumné otázky mapující životní osudy mladých dospělých po jejich odchodu z prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy přineseme zjištění, jestli dětský domov splnil svoji roli a připravil svoje dočasné obyvatele na život za branami dětského domova.

Výzkumné otázky korespondují se směrem výzkumu předkládané disertační práce. Kdybychom označili více zkoumaných oblastí, mohlo by dojít k rozmělnění záběru

předkládané disertační práce. Při stanovení oblastí výzkumu jsme měli na paměti především využitelnost budoucích zjištění pro praktický provoz dětských domovů.

4.2 Výzkumné metody

Kvalitativní výzkumný design předkládané disertační práce je postaven na primárním sběru informací, který je prováděn pomocí výzkumných nástrojů, jako jsou rozhovory, pozorování a analýza pedagogické dokumentace. Získané informace jsou následně zpracovávány pomocí metod zakotvené teorie a interpretativní fenomenologické analýzy.

4.2.1 Rozhovory

V kvalitativním výzkumu jsou rozhovory jednou z nejčastěji používaných metod sběru informací.¹⁵⁵ Rozhovory mohou být v kvalitativním výzkumu obzvláště užitečné, protože umožňují bohatý a hloubkový sběr dat.¹⁵⁶ Účelem rozhovoru v pedagogickém výzkumu je získat hlubší porozumění perspektivám a zkušenostem dotazovaných osob a identifikovat vzorce, témata a poznatky, které mohou být podkladem pro vzdělávací politiku a praxi. V současnosti můžeme sledovat výraznou změnu nazírání na výzkumníka v procesu vedení rozhovoru. Dříve byl kladen důraz na výzkumníkův profesionální odstup od účastníků rozhovoru. Schulman¹⁵⁷ se však domnívá, že je oproti tomuto uchopení rozhovorů třeba umožnit výzkumníkovi skloubit osobnostní složku s profesionální pozicí. Pro námi zkoumané prostředí bylo nezbytně nutné co možná nejcitlivěji skloubit jak rovinu výzkumnou, tak osobní, protože jsme u respondentů zaznamenali celou řadu negativních zkušeností získaných během jejich životních cest. Museli jsme si uvědomit, že každý z našich respondentů byl v minulosti účasten rozhovorů, během nichž byla zpracovávána

¹⁵⁵ ŠVARÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 159. ISBN 978-80-262-0644-6.

¹⁵⁶ BRINKMANN, Svend. *Qualitative Interviewing: Conversational Knowledge Through Research Interviews*. 2. vyd. New York: Oxford University Press, 2023. ISBN 978-0-19-764818-6. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197648186.001.0001>. [cit. 2024-01-12].

¹⁵⁷ SHULMAN, Lawrence. *The skills of helping individuals, families, groups and communities*. 6th ed. Belmont, CA: Brooks/Cole Cengage Learning, 2009, s. 139. ISBN 978-0-495-50608-9.

citlivá témata. Tato témata mohou být během rozhovorů pro respondenty vyloženě nekomfortní.¹⁵⁸

Rozhovor v pedagogickém výzkumu může být individuální nebo skupinový. Výzkumník se pomocí rozhovoru s respondenty snaží získat informace o jejich zkušenostech, vnímání a postojích týkajících se určitého vzdělávacího tématu nebo problému. Tyto rozhovory mohou mít mnoho podob: od strukturovaných rozhovorů se stanoveným seznamem otázek přes polostrukturované rozhovory až po rozhovory nejvolnější, tedy nestrukturované, s obecnějšími a otevřenými otázkami.¹⁵⁹ V našem výzkumu se nejvíce osvědčily rozhovory nestrukturované. V odborné literatuře je nestrukturovaný rozhovor označován jako nejnáročnější forma rozhovoru.¹⁶⁰ Kvalitně vedený rozhovor umožňuje navodit důvěrnou atmosféru mezi respondentem a tazatelem, což vede k větší otevřenosti.¹⁶¹ A pokud je tato otevřenost napojena na důvěrný vztah mezi respondentem a tazatelem, rozhovor je neocenitelným výzkumným nástrojem. Na výzkumníkovi je požadována dovednost, citlivost, koncentrace, interpersonální porozumění a především disciplína.¹⁶²

4.2.2 Pozorování

Pozorování patří mezi nejnáročnější metody kvalitativního výzkumu.¹⁶³ Ačkoli jsou pozorování náročná na přípravu, umožňují získat data, která lze jen obtížně získat jinou výzkumnou technikou.¹⁶⁴ Jsme přesvědčeni, že pasivní výzkumník nemůže dosáhnout

¹⁵⁸ INDAH, Rosaria. Qualitative Interview With Sensitive Participants. *Jurnal Pendidikan Kedokteran Indonesia: The Indonesian Journal of Medical Education*. 2022, vol. 11, no. 1, s. 22. ISSN 2654-5810, 2252-5084. Dostupné z: <https://doi.org/10.22146/jpki.64308>. [cit. 2024-01-12].

¹⁵⁹ GEORGESCU, Ștefan-Dominic a ANASTASIU, Ionuț-Emilian. The Interview as a Qualitative Research Instrument. *Proceedings of the 15th International Management Conference*. Bucharest: Bucharest University of Economic Studies, 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.24818/IMC/2021/05.14>. [cit. 2023-11-23].

¹⁶⁰ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Vladimír JŮVA a Vendula HLAVATÁ (překladatelé). Brno: Paido, 2010, s. 143. ISBN 978-80-7315-185-0.

¹⁶¹ VÁŇOVÁ, Hana a SKOPAL, Jiří. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice: vysokoškolská učebnice*. Praha: Karolinum, 2002, s. 49. ISBN 80-246-0435-3.

¹⁶² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 170.

¹⁶³ ŠVARÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 142.

¹⁶⁴ MANĚNOVÁ, Martina a SKUTIL, Martin. *Metodologie pedagogického výzkumu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, s. 53. ISBN 978-80-7435-209-6.

kvalitnějších výsledků nežli výzkumník aktivně zapojený do zkoumaného prostředí.¹⁶⁵ Výrazně těžíme ze skutečnosti, že autor předkládané disertace působí jako vychovatel a metodik prevence ve zkoumaném prostředí, je tedy aktivní součástí zkoumaného prostředí. Snažíme se, aby samotný výzkumník byl výzkumným nástrojem.¹⁶⁶ V našem kvalitativním výzkumu jsme tedy v neustálém kontaktu se zkoumanou skupinou, což je v odborné literatuře chápáno jako významný benefit.¹⁶⁷ Zapojení do zkoumaného prostředí nám umožňuje provádět dlouhodobá pozorování. Vzhledem k zapojení výzkumníka můžeme trávit ve zkoumaném prostředí masivní časovou dotaci.¹⁶⁸ Dále také odpadá nedůvěra respondentů, s níž se můžeme občas setkat v případech, že zkoumané prostředí je velmi uzavřenou komunitou. Musíme si ale být neustále vědomi možných snah pozorovaných o modifikaci jejich chování, protože jsou si vědomi toho, že jsou objekty výzkumu. Hovoříme o *efektu morčete*, kdy zkoumané osoby vědí, že jsou pozorovány, a proto upravují chování podle očekávání výzkumníka.¹⁶⁹ Toto nebezpečí se nám podařilo eliminovat právě výše zmíněnou dlouhodobou přítomností výzkumníka ve zkoumaném prostředí.

4.2.3 Analýza pedagogické dokumentace, kazuistiky

Máme přístup ke kompletní pedagogické dokumentaci, kterou dětský domov vede u každého dítěte a mladého dospělého. Jedná se o zprávy sociálních pracovníků, rozhodnutí soudu, záznamy z případových konferencí, lékařské zprávy a jiné. Tato dokumentace je pro standardního výzkumníka zcela nedostupná, protože podléhá regulacím dětského domova. Pouze skutečnost, že autor předkládané disertace je zaměstnancem dětského domova, nám umožnila pracovat s těmito jedinečnými zdroji. Na základě informací získaných z pedagogické dokumentace jsme vypracovali jednotlivé

¹⁶⁵ CHARMAZ, Kathy. *Constructing grounded theory*. London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2006, s. 5. ISBN 978-0-7619-7352-2.

¹⁶⁶ ŽHÁNĚL, Jiří; HELLEBRANDT, Vladimír a SEBERA, Martin. *Metodologie výzkumné práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 37. ISBN 978-80-210-6696-0.

¹⁶⁷ CRESWELL, John W. *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 3rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2009, s. 270. ISBN 978-1-4129-6556-9.

¹⁶⁸ TOUŠEK, Laco et al. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2015, s. 11. ISBN 978-80-261-0471-1.

¹⁶⁹ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1998, s. 132. ISBN 80-7184-141-2.

kazuistiky. Při práci s kazuistikami musí být výzkumník obeznámen se specifiky cílové skupiny.¹⁷⁰ Kazuistiky jsou pro kvalitativní výzkum velice důležité.¹⁷¹ Nejedná se o pouhé svodky informací, uchopili jsme je jako případové studie.¹⁷² Případové studie patří mezi velmi efektivní možnosti zjišťování detailních skutečností.¹⁷³ Případová studie se snaží skrze informace v ní obsažené nabídnout porozumění mnohem větším skupinám jedinců.¹⁷⁴

4.3 Zpracování získaných informací

Informace získané z rozhovorů a z pozorování zaznamenáváme a společně s výsledky analýz pedagogické dokumentace následně zpracováváme pomocí kombinace zakotvené teorie a interpretativní fenomenologické analýzy. Tyto výzkumné metody jsou odborníky označovány jako velmi vhodné pro prostředí podobná našemu.

4.3.1 Zakotvená teorie

Zakotvená teorie, všeobecně označovaná anglickým termínem *grounded theory*, je metoda kvalitativního výzkumu, jejíž vznik se datuje do 60. let minulého století. Jejími tvůrci jsou Anselm Strauss a Barney Glaser.¹⁷⁵ Zakotvená teorie je teorií induktivně odvozenou ze zkoumaného jevu. Používá se příměr pevně ukotvených nohou ve zkoumaném fenoménu a hlavy v oblacích, kde výzkumník hledá inspiraci. Nejedná se o pouhou analýzu dat. Jak tvrdí Eger a Egerová, zakotvená teorie je kvalitativní výzkumná metoda, jež je považována některými odborníky za nejkompexnější dostupnou kvalitativní metodu, která vytváří

¹⁷⁰ PATTEN, Mildred L. a NEWHART, Michelle. *Understanding Research Methods: An Overview of the Essentials*. 11th ed. New York: Routledge, 2023. ISBN 978-1-00-309204-9. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9781003092049>. [cit. 2024-01-23].

¹⁷¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 104. ISBN 978-80-7367-040-5.

¹⁷² CHRASTINA, Jiří. Jak (správně) zpracovat a publikovat kazuistiku z klinické praxe? *Praktický lékař*. 2021, roč. 101, č. 3, s. 135–141. ISSN 0032-6.

¹⁷³ VANWYNSBERGHE, Rob a KHAN, Samia. Redefining Case Study. *International Journal of Qualitative Methods*. 2007, vol. 6, no. 2, s. 80–94. ISSN 1609-4069, 1609-4069. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/160940690700600208>. [cit. 2023-09-11].

¹⁷⁴ GERRING, John. What Is a Case Study and What Is It Good for? *American Political Science Review*. 2004, vol. 98, no. 2, s. 341–354. ISSN 0003-0554, 1537-5943. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0003055404001182>. [cit. 2023-11-23].

¹⁷⁵ STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Stanislav JEŽEK (překladatel). Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

teorii či model jevu.¹⁷⁶ Zakotvená teorie nám umožňuje komplexní pochopení zkoumaného jevu. Výzkumník se snaží získat od respondentů jejich pohled na zkoumanou oblast.¹⁷⁷ Na začátku výzkumu nejsou formulovány teorie, které bychom dále potvrzovali nebo hledali. Výzkumník přistupuje ke zkoumanému problému s otevřenou myslí, musí odvrhnout možná konfirmační zkreslení. Získané poznatky jsou průběžně analyzovány a doplňovány. Teorie je následně induktivně vyvozena z vyplynulých skutečností.¹⁷⁸ Výzkumník pokračuje ve sběru a analýze informací až do okamžiku, kdy nastane teoretická saturace.¹⁷⁹ Teoretickou saturací označujeme stav, kdy se nám již neobjevují nové skutečnosti a získaná data se opakují. Základním nástrojem zakotvené teorie je kódování zkoumaného.¹⁸⁰ V našich výzkumech bylo použito kódování otevřené a selektivní. Zakotvená teorie je vhodná pro oblasti, kde je obtížné kvantifikovat výsledky.¹⁸¹ Proces výzkumu je kontrolován pouze objevujícími se teoriemi, průběžně vytváříme předběžné koncepty a analytické hypotézy.¹⁸² Výrazným přínosem pro použitý výzkumný design byla právě výzkumná svoboda, která nám umožnila získat nové poznání v oblastech, o kterých jsme na počátku výzkumu neuvažovali ani jako o zcela okrajových a pro speciální pedagogiku nedůležitých.

4.3.2 Interpretativní fenomenologická analýza

Interpretativní fenomenologická analýza je moderní kvalitativní metoda výzkumu. Hlavním cílem této ne zcela často využívané metody je detailně prozkoumat vlastní svět

¹⁷⁶ EGER, Ludvík a EGEROVÁ, Dana. *Základy metodologie výzkumu*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2017, s. 102. ISBN 978-80-261-0735-4.

¹⁷⁷ SALIYA, Candauda Arachchige. Grounded Theory. In: SALIYA, Candauda Arachchige. *Doing Social Research and Publishing Results*. Singapore: Springer Nature Singapore, 2022, s. 291–298. ISBN 978-981-19377-9-8. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-981-19-3780-4_20. [cit. 2023-11-23].

¹⁷⁸ STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, 1999.

¹⁷⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

¹⁸⁰ Zakotvená teorie pracuje s kódováním otevřeným, axiálním a selektivním. Pro ukázkou kódovacího postupu zkoumaných dokumentů viz přílohu č. 8.

¹⁸¹ STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*, 1999.

¹⁸² DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*, 1998.

jedince, zjistit, jak tento jedinec vnímá svět, a zachytit, jak si vysvětluje životní situace.¹⁸³ Interpretativní fenomenologická analýza byla původně využívána především v psychologii. Stejně jako zakotvená teorie i tato metoda hledá esenci děje, jevu, zkušenosti. Vznikla v 90. letech minulého století a za jejího tvůrce je označován Jonathan A. Smith. Tato výzkumná metoda již podle svého názvu teoreticky vychází z fenomenologie. Fenomenologie analyzuje fakty tak, aby vystoupily především esenciální skutečnosti. Jako každá filozofie se i fenomenologie ptá na samotnou podstatu věcí. Interpretativní fenomenologická analýza chce být součástí analyzovaného procesu. Tvrdí, že pro objektivní výstup je nezbytně nutná subjektivní zkušenost.¹⁸⁴ Je vždy ovlivněna osobou výzkumníka.¹⁸⁵ Klade důraz na pohled z vnitřního prostředí.¹⁸⁶ Tato metoda pracuje na principu dvoustupňové analýzy: participant označuje chápání své zkušenosti, výzkumník se snaží pochopit participanta. Interpretativní fenomenologická analýza je induktivní a idiografická metoda. Je označována jako ideální pro oblasti, kde chybí teorie. Design obsahující interpretativní fenomenologickou analýzu umožňuje interpretovat *žitou zkušenost*.¹⁸⁷

*„Interpretativní fenomenologická analýza má kvalitativní a induktivní charakter, který upřednostňuje neexistenci jedné pravdy s důrazem na subjektivní interpretaci jednotlivých respondentů.“*¹⁸⁸

Vzhledem k cíli disertační práce a k výzkumným otázkám, které jsou výrazně směřované na životní prostor respondentů a pracují s velmi niternými informacemi, je interpretativní fenomenologická analýza pro prostředí dětského domova ideální výzkumnou metodou. Pro

¹⁸³ SMITH, Jonathan A.; FLOWERS, Paul a LARKIN, Michael. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. Los Angeles: SAGE, 2009. ISBN 978-1-4129-0834-4.

¹⁸⁴ SMITH, Jonathan A. (ed.). *Qualitative psychology: a practical guide to research methods*. 3rd ed. London: SAGE, 2015. ISBN 978-1-4462-9845-9.

¹⁸⁵ ŘIHÁČEK, Tomáš; ČERMÁK, Ivo a HYTYCH, Roman. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2. Interpretativní fenomenologická analýza si postupně získává v pedagogických výzkumech pevné postavení.

¹⁸⁶ Hovoříme o takzvaném pohledu z vnitra, *insider perspective*.

¹⁸⁷ ALASE, Abayomi. The Interpretative Phenomenological Analysis (IPA): A Guide to a Good Qualitative Research Approach. *International Journal of Education and Literacy Studies*. 2017, vol. 5, no. 2, s. 9, 13. ISSN 2202-9478. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.5n.2p.9>. [cit. 2022-09-12].

¹⁸⁸ GULOVÁ, Lenka a ŠÍP, Radim (ed.). *Výzkumné metody v pedagogické praxi*, s. 107.

hlubší přijetí této ne zcela časté výzkumné metody jsme si dovolili parafrázovat staré moudro *syť hladovému nevěří na zkoumaný zkoumajícímu nevěří*. Museli jsme zcela bezvýhradně akceptovat fakt, že naše nazírání na prostředí dětského domova musí být odlišné od nazírání dětí a mladých dospělých, kteří zde reálně žijí. S vědomím této skutečnosti a podpoření naší dlouhodobou přítomností ve zkoumaném prostředí jsme si otevřeli cestu k bohatšímu využití možností interpretativní fenomenologické analýzy.

4.4 Triangulace

Klíčovým požadavkem každého výzkumu je objektivita výsledků. V případě kvalitativního designu, který je postaven na výzkumníkově přítomnosti ve zkoumaném prostředí, nastává riziko, že by výsledky mohly být zkresleny právě přílišným kontaktem se zkoumaným prostředím. Z tohoto důvodu klademe na objektivitu výzkumu značný důraz. Jako nástroj využíváme princip triangulace. Triangulace je výzkumná metoda, kdy naše zjištění podrobujeme kritickému pohledu jiných výzkumných metod nebo ostatních výzkumníků.¹⁸⁹ Pojmem triangulace se rozumí kombinace různých metod.¹⁹⁰ Snažíme se o široké spektrum samotných výzkumných metod. Rozhovory podporujeme pozorováním, dílčí výsledky konfrontujeme s výstupy analýzy pedagogické dokumentace. Triangulace pomáhá vytvořit důvěryhodnost tím, že poskytuje více forem důkazů na podporu závěrů, a může také pomoci při identifikaci a řešení jakýchkoli nesrovnalostí nebo protichůdných informací, které mohou vzniknout v důsledku použití jediné metody nebo jediného zdroje dat. Triangulace má zajistit, že výzkum, zejména kvalitativní, bude objektivním nástrojem moderní vědy. Informace jsme získávali za využití různých metod, současně jsme reflektovali výsledky, které zaznamenali jiní odborníci věnující se dané problematice.¹⁹¹ Jako velmi efektivní nástroj triangulace se nám osvědčila konfrontace našich dílčích výsledků s plénem odborníků z ostatních dětských domovů. Díky členství v předsednictvu FICE máme možnost prezentovat naše výsledky na pravidelných seminářích této organizace, která sdružuje téměř tři desítky dětských domovů. Naše výsledky nabízíme

¹⁸⁹ FLICK, Uwe. *An introduction to qualitative research*. 4th ed. Los Angeles: Sage Publications, 2009, s. 444. ISBN 978-1-84787-323-1.

¹⁹⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 151.

¹⁹¹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 185.

ostatním kolegům k připomínkování a ke kritické revizi. Publikujeme pouze takové výstupy, které odpovídají nejen námi zkoumané edukační realitě, ale které byly také shledány ostatními kolegy a kolegyněmi jako odpovídající i jejich domovským prostředím. Touto kritickou zpětnou vazbou se snažíme předejít subjektivnímu uchopení zkoumané problematiky.

4.5 Předvýzkum

Předvýzkum je nedílnou součástí výzkumného procesu. Pro předkládanou disertační práci jsme jako předvýzkum využili naše dřívější výzkumy, které jsme realizovali ve zkoumaném prostředí. Kriticky jsme zhodnotili dosažené výsledky a zaměřili jsme se převážně na naše rezervy. Jako nejvýraznější oblast, kterou jsme identifikovali jako nejproblematictější, se ukázala právě otázka naší přítomnosti ve zkoumaném prostředí. Ačkoli nám právě přítomnost ve zkoumaném prostředí umožňuje zisk nebývale hlubokého vhledu do životního prostoru dětského domova, vzniká zde nebezpečí, že bychom mohli ztratit vědecký odstup, což by bylo zásadní chybou. V rámci předvýzkumu jsme provedli několik výzkumných experimentů. Požádali jsme vysokoškolské praktikanty, aby provedli několik rozhovorů, které tematicky korespondovaly s rozhovory dříve provedenými autorem. Jako téma rozhovorů jsme určili vztah respondentů ke vzdělávání. Výsledky jsme následně porovnali a zjistili jsme, že respondenti vysokoškolským praktikantům poskytli odpovědi, které nekorespondovaly s prokazatelnou skutečností. Většinou se respondenti prezentovali v lepším světle. Zajímavé bylo také zjištění, že odpovědi se lišily také podle toho, jestli otázky pokládal student, nebo studentka. Na základě těchto zjištění jsme upravili naše výzkumné přístupy. Jak již bylo zmíněno, autor předkládané disertační práce působí ve zkoumaném prostředí jako vychovatel a metodik prevence. Stal se součástí zkoumaného prostředí, získal si důvěru cílové skupiny a osvojil si její jazykový kód. Nicméně je si vědom stále trvajících a zákonitých odstupů, který si členové edukační reality dětského domova zachovávají od vychovatelů. Jedním z faktorů je poměrně vysoký autorův věk. Uvědomili jsme si nutnost osvojení si alespoň základů vyjadřování moderních dětí a mladých dospělých.

4.6 Limity a etické aspekty provedeného výzkumu

Můžeme souhlasit s tvrzením, že „*prakticky v rámci každého výzkumu je třeba řešit určité etické otázky*“.¹⁹² V kvalitativních výzkumech se etické aspekty mohou dostávat až na hranu legislativních požadavků, a to zejména ve smyslu ochrany osobních dat.¹⁹³ Pro výzkum prováděný v prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy jsou etické otázky zásadní. Je třeba si uvědomit, že výzkumník pracuje s citlivými informacemi, jejichž chybné použití by mohlo mít negativní dopad na účastníky výzkumu. Pokud bychom se neřídili pravidly ochrany osobních údajů, mohlo by dojít k následné identifikaci účastníků výzkumu. Proto jsou účastníci výzkumu v předložených kazuistikách označováni pouze jako *chlapci* nebo *dívky*. Práce neobsahuje jakékoli informace, které by mohly vést k prolomení ochrany osobních údajů. Nebudeme používat upřesňující geografické údaje, a co se týče věku účastníků výzkumu, nebudeme uvádět jejich přesné stáří. Dětský domov je povinen dodržovat GDPR.¹⁹⁴ Vzhledem k GDPR nemůžeme do přílohového materiálu použít originální kopie pedagogické dokumentace. Prezentované kazuistiky jsou důsledně anonymizované. Informace podávané v disertační práci jsou zpracované tak, aby bylo zamezeno jakékoli možnosti identifikace zapojených dětí a mladých dospělých.

Samozřejmostí pro realizovaný výzkum bylo získání souhlasu s provedením výzkumu od statutárního zástupce dětského domova.¹⁹⁵ Dále bylo třeba získat souhlas od samotných účastníků výzkumu. Poskytnout informovaný souhlas a možnost odmítnutí zapojení do výzkumu patří mezi základní etické povinnosti výzkumníka.¹⁹⁶ Každý z účastníků tento souhlas autorovi práce udělil. Během realizace výzkumných aktivit jsme účastníky průběžně informovali o skutečnosti, že výzkumné aktivity probíhají. Dosažené výsledky, jako například publikované články, jsme respondentům předkládali ke zhodnocení a pravidelně jsme s nimi o našich zjištěních diskutovali. Byli jsme si vědomi toho, že pokud by účastníci výzkumu nabyli dojmu, že se stali pouhými předměty zkoumání,

¹⁹² ŠVARÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 43.

¹⁹³ EGER, Ludvík a EGEROVÁ, Dana. *Základy metodologie výzkumu*, s. 45.

¹⁹⁴ Zákon č. 110/2019 Sb., *o zpracování osobních údajů*, upravuje zpracování osobních údajů podle Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679. Hovoříme o *Obecném nařízení o ochraně osobních údajů*, zkráceně ONOOÚ, známé jako GDPR, zkráceně z anglického *General Data Protection Regulation*.

¹⁹⁵ Viz přílohu č. 9.

¹⁹⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*, s. 157.

dlouhodobě budovaná důvěra by byla narušena a my bychom rozšířili řady těch, kteří účastníky výzkumu v minulosti zklamali.

Jako zásadní limit metodického designu předkládané disertační práce kriticky chápeme právě jeho jedinečné prolnutí se zkoumaným prostředím. Naše výsledky jsou velmi obtížně generalizovatelné. Nicméně jsme přesvědčeni, že výsledky získané představeným kvalitativním designem mají potenciál být podnětnou inspirací i pro jiná sociální prostředí a jiné edukační reality, nejen pro námi zkoumané prostředí dětského domova.

4.7 Časový rámec výzkumu

Pro metodicky jasný kvalitativní výzkum je potřeba stanovit přesný časový rámec, během něhož bude výzkum probíhat. Jak bylo zmíněno, předkládaná disertační práce nasedá na výzkum provedený v rámci disertační práce *Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovici inspirovaný programem El Sistema*, který proběhl mezi lety 2015 až 2019. Pro předkládanou disertační práci byl výzkum zahájen v březnu roku 2020. V tomto období byla Česká republika zasažena vrcholící první vlnou celosvětové pandemie COVID-19. Opatření spojená s pandemií COVID-19 výrazně zasáhla i zkoumané prostředí dětského domova. Vzhledem ke skutečnosti, že se možné epidemiologické kontakty ze škol, z navštívených prostředí, od přátel dětí a mladých dospělých z dětského domova koncentrovaly na poměrně malém prostoru, dětský domov byl výrazně zasaženým prostředím. V období let 2020 až 2021 byl dětský domov nucen se vypořádat s požadavky distanční výuky, omezením pohybu dětí a mladých dospělých, s opakovanými karanténami, s materiálním zabezpečením ochranných pomůcek a s kontrolním testováním. Po tyto dva roky výzkum předkládané disertační práce probíhal převážně na rodinné skupině dětského domova, v archivu dětského domova a ve virtuálním prostoru, který kvůli pandemii COVID-19 začal hrát v provozu dětského domova významnou roli. Podařilo se získat podrobné informace z pedagogické dokumentace, vzhledem k dlouhodobé přítomnosti výzkumníka ve zkoumaném prostoru jsme označili podnětné

skutečnosti, ke kterým jsme získali přístup právě s ohledem na nucený nepřerušovaný pobyt ve zkoumaném prostředí během karantény.¹⁹⁷

Výzkumné aktivity pro předkládanou disertační práci byly kontinuálně prováděny během běžného provozu dětského domova do května roku 2023. Výzkum byl rozdělen do několika dílčích etap. V roce 2020 jsme primárně reflektovali výsledky dřívějších výzkumných projektů a revidovali jsme výzkumný design. Následně jsme řešili projekt Grantové agentury Univerzity Karlovy *Speciálněpedagogický potenciál hudební výchovy pro prostředí dětských domovů*, ve kterém jsme naše dřívější zjištění z oblasti hudební výchovy obohatili pohledem speciální pedagogiky. Souběžně s tímto projektem jsme měli možnost řešit interní projekt Univerzity Jana Amose Komenského Praha s názvem *Uplatnění mladých dospělých opouštějících dětský domov na současném trhu práce*, který probíhal v letech 2021 až 2022. V roce 2023 my jsme se věnovali především sumarizaci výsledků a ověřování dříve získaných poznatků.

Výzkum probíhal během standardního provozu zkoumaného prostředí, což bylo umožněno skutečností, že autor předkládané disertační práce zde pracuje jako vychovatel a metodik prevence. Během čtyř let intenzivního kvalitativního výzkumu se nám podařilo strávit ve zkoumaném prostředí masivní časovou dotaci, která nemá v podobných výzkumech obdoby. Je třeba také zmínit, že významná část výzkumu probíhala také mimo zkoumané prostředí dětského domova, a to v případech, kdy jsme pracovali s mladými dospělými, kteří v dětském domově žili v minulosti. Naše výzkumné aktivity však nebudou ukončeny. Předkládaná disertační práce završuje naše hledání odpovědi na otázky možností dětských domovů v současném světě a směřuje nás k dalším výzkumům, které plánujeme v dětském domově zrealizovat. Právě dlouhodobost a neustálá přítomnost ve zkoumaném prostředí nám umožňují nebývale podrobné a přesné informace. Pro naše další výzkumné období připravujeme mezinárodní projekt vycházející z předkládané disertační práce, který bude

¹⁹⁷ Protože jsme v dětském domově zaznamenávali opakované nákazy jednotlivých dětí a mladých dospělých, nebylo výjimkou, že vychovatel strávil v karanténní skupině více než týden. Tyto karanténní služby probíhaly na dobrovolné bázi. V několika případech jsme například zaznamenali výrazný nepoměr mezi skutečnými znalostmi sledovaného a jeho školním prospěchem. DANĚK, Alois. Vzdělávací proces v Dětském domově Klánovice během jarní uzávěry škol 2020. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2021, roč. 31, č. 1–2, s. 57–64. ISSN 1211-2720.

zkoumat možnosti vzájemného obohacení české a slovenské ústavní výchovy. Projekt byl zadán Domem zahraniční spolupráce s pracovním názvem *Česká a slovenská ústavní výchova: rozdílné národní přístupy, společné evropské cíle*. Zjištění získaná během tvorby předkládané disertační práce konfrontujeme s edukační realitou obdobných prostředí určených pro výkon ústavní výchovy v systému Slovenské republiky.

4.8 Shrnutí kapitoly

Praktickou část jsme zahájili kapitolou věnující se metodickému designu disertační práce. Nejprve jsme představili cíl výzkumu disertační práce a výzkumné otázky. Detailně jsme vysvětlili volbu oblastí výzkumu, které jsme zastřešili hlavními výzkumnými otázkami. Popsali jsme kompozici kvalitativního výzkumného designu a zdůraznili návaznost jednotlivých výzkumných fází. Následně jsme představili jednotlivé výzkumné nástroje a výzkumné metody. Poukázali jsme na důležitost triangulace a etických aspektů výzkumu. Na závěr kapitoly jsme popsali časový rámec realizovaného výzkumu.

5 Zkoumané prostředí – Dětský domov Klánovice

Zkoumaným prostředím bylo školské zařízení pro výkon ústavní výchovy, a sice Dětský domov Klánovice. V minulosti jsme realizovali kvalitativní výzkum věnující se vlivu hudebních aktivit na rozvoj sociálních a edukačních kompetencí dětí z Dětského domova Klánovice. Po celou dobu našich výzkumů je autor ve zkoumaném prostředí přítomen jako jeho standardní součást, jako vychovatel na rodinné skupině a zároveň jako metodik prevence. V této kapitole představíme historii tohoto školského zařízení a upozorníme na důležité historické milníky, které formovaly dnešní podobu Dětského domova Klánovice. Hlavní pozornost budeme věnovat především dětem a mladým dospělým, pro které se Dětský domov Klánovice stal dočasným domovem.

Dětský domov Klánovice má dlouhou a bohatou historii. Byl zřízen Zemským národním výborem v Praze v lednu roku 1949 jako Státní dětský domov pro děti předškolního věku. Prvních 45 dětí se do domova přistěhovalo již další měsíc. Dětský domov se postupně rozšiřoval o další budovy, aby mohl pokrýt kapacitní poptávku. V roce 1957 byla v rámci dětského domova zřízena mateřská škola, která byla později transformována na internátní mateřskou školu. V roce 1959 bylo zřízeno oddělení pro mentálně potřebnou mládež. Zásadním milníkem byl rok 1965, kdy ministerstvo školství zahajuje diskuzi nad možností zavedení zcela nové koncepce v péči o potřebné děti a dává vzniknout experimentálnímu dětskému domovu pro děti od 3 do 15 let věku. Tento experiment spočíval v zavedení koncepce rodinných skupin. V roce 1965 se otevírá první rodinná skupinka a v roce 1969 se v dětském domově systém rodinných skupinek zcela prosazuje. Pojetí ústavní výchovy touto cestou bylo inovativní. Právě v Klánovicích poprvé děti mohly oslovovat vychovatele jako „tety“ a „strejdy“. Od internátního způsobu výchovy bylo naprosto upuštěno. Dětský domov se od té doby profiluje jako dětský domov rodinného typu.

Dnes Dětský domov Klánovice nabízí bezpečné prostředí pro děti od 3 do maximálně 26 let věku. Zřizovatelem je hlavní město Praha. Kapacita domova je 54 dětí, které jsou rozděleny do sedmi rodinných skupin, z nichž jedna je umístěna na detašovaném pracovišti v Praze – Malešicích. V areálu Dětského domova Klánovice jsou dále umístěny tréninkové malometrážní byty určené pro mladé dospělé, kteří tak mají možnost kvalitní přípravy na samostatný život v prostředí bez konstantního dozoru pedagogických pracovníků.

Můžeme sledovat značné změny ve skladbě dětí a mladých dospělých. Vzhledem ke snahám o sanaci rodiny a k chápání ústavní výchovy jako poslední možnosti se v posledních deseti letech výrazně zvýšil věk přicházejících dětí. Další výrazný nárůst pozorujeme v oblasti psychického zdraví a speciálních vzdělávacích potřeb. Vzhledem ke geopolitické situaci se také mění národnostní složení dětského domova. Přicházejí děti nejen ze sousedních zemí, v poslední době dětské domovy přijímají i děti z arabsky mluvících prostředí. Podrobněji bude o složení dětí a mladých dospělých pojednáno v kapitole věnující se výzkumným zjištěním.

Hlavní prioritou Dětského domova Klánovice je dětem zabezpečit bezpečné a podnětné prostředí, v němž se mohou rozvíjet a naplnit svůj potenciál. Velký důraz je kladen na vzdělání a děti jsou motivovány k dosažení co možná nejvyššího stupně vzdělání. V současnosti má Dětský domov Klánovice celou řadu úspěšných absolventů vysokoškolských oborů, dokonce i v zahraničí.

Ale jak absolvent magisterského studia, tak ten, kdo sotva dokončil učební obor typu E, mají jedno společné. Všichni bez rozdílu jednoho dne z Dětského domova Klánovice odejdou. Je známo, že pobyt v instituci typu dětského domova může být pro mladého dospělého stigmatem¹⁹⁸ a přechod z institucionálního prostředí do intaktní společnosti je pro mladé dospělé náročný.¹⁹⁹ Problematice odchodu a tranzitního období se intenzivně věnujeme a na základě požadavků mladých dospělých i pedagogických pracovníků pracujeme na vizi progresivního modelu dětského domova, kterou předložíme na závěr disertační práce. Výzkum předkládané disertační práce se nevěnoval dětskému domovu coby prosté budově, ale uchopil jej jako sekundární fenomén, jenž je zcela podřízen fenoménu primárnímu, tedy dětem a mladým dospělým, kteří zde žijí. Kdo zde tedy žije a žil?

¹⁹⁸ HORN, John Paul. That Piece of Paper is Your Golden Ticket: How Stigma and Connection Influence College Persistence among Students who are Care Leavers. Online. *Child Welfare*. 2020, vol. 97, no. 6, s. 101–120. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48626318>. [cit. 2023-03-24].

¹⁹⁹ DANĚK, Alois. Adaptabilita dětí opouštějících zařízení ústavní výchovy v současné společnosti. *Poradce – manažer. Komenského odkaz a vybrané problémy současného vzdělávání*. Praha: Vydavatelství MJF Praha, 2022, roč. 15, zvl. č., s. 95–106. ISSN 1803-5213. Dostupné také z: https://www.ceua.cz/_files/ugd/ddd14b8844e34a6ddf4b2bb11ab31b5d9c5b6f.pdf.

5.1 Zkoumaný vzorek – děti a mladí dospělí Dětského domova Klánovice

Při volbě složení zkoumaného vzorku a jednotlivých respondentů bylo nutné odolat pokušení se cíleně zaměřit na jedince, jejichž profil by výrazně napomohl splnění záměru disertační práce. Například v oblasti integrace do společnosti po odchodu z dětského domova pracovat výhradně s úspěšnými případy, nebo se naopak selektivně zaměřit na neúspěšné. To by bylo laciné a nevědecké. Zároveň jsme si však vědomi skutečnosti, že:

„U kvalitativního výzkumu jde o výběr záměrný. Záměrný výběr je důležitý proto, aby vybrané osoby měly potřebné zkušenosti ze zkoumaného prostředí. Jen tak mohou podat o něm informačně bohatý a pravdivý obraz.“²⁰⁰

Popis zkoumaného vzorku bude rozdělen do dvou oddílů. Nejprve představíme a popíšeme současné složení dětí a mladých dospělých Dětského domova Klánovice. Budeme pracovat s aktuální situací, časově tuto souhrnnou kazuistiku zasadíme do období březen 2020 až březen 2023. Máme k dispozici kompletní pedagogickou dokumentaci vedenou u každého dítěte a mladého dospělého. V předkládané disertační práci budeme reflektovat současný stav. Tuto reflexi zasadíme do kontextu dříve realizovaných výzkumných projektů. Označíme nejdůležitější společné prvky a identifikujeme nejvýraznější změny, které během sledovaného období nastaly.

Ve druhém oddílu budeme prezentovat osm vybraných kazuistik mladých dospělých, kteří v poslední době odešli z Dětského domova Klánovice a zároveň žili na rodinných skupinách, na kterých autor disertační práce působil. Ve zkoumaném prostředí se pohybujeme již od roku 2008. K této volbě nás vedla skutečnost, že bylo možné využít osobních kontaktů k navázání výzkumné spolupráce pro účely předkládané disertační práce. Zároveň řada respondentů spolupracovala s autorem během dřívějších výzkumných projektů. To nám poskytlo jedinečnou možnost náhledu na životní trajektorie respondentů. Výzkumy, které by měly k dispozici podobně detailní informace, nebyly dosud realizovány.

²⁰⁰ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*, s. 183.

Jsme si vědomi, že prezentujeme pouze situaci v Dětském domově Klánovice. Bylo by chybou tvrdit, že všechny dětské domovy mají identické složení dětí a mladých dospělých. Bylo by zavádějící generalizovat naše zjištění na ostatní dětské domovy. Jako příklad lze použít národnostní složení dětí a mladých dospělých. Dále v textu budeme prezentovat výrazný nárůst dětí a mladých dospělých různých národností, kteří ve sledovaném období do zkoumaného prostředí přišli. Což ovšem neznamená, že obdobná situace je i v ostatních dětských domovech. To lze vysvětlit skutečností, že diagnostický ústav pro děti cizince sídlí v Praze, a bude proto děti umísťovat do nejbližšího dětského domova, tedy toho pražského. Dále musíme vzít v potaz specifika hlavního města, v němž je výrazně vyšší koncentrace jiných národností než ve zbytku republiky. Dostupnost a výběr škol, zájmových kroužků, kvalita dopravy, finanční možnosti zřizovatele. Tyto a mnohé další faktory výrazně ovlivňují profilování jednotlivých dětských domovů. Nelze tedy naše výstupy chápat jako univerzální, pokorně je nabízíme pouze jako příklad dobré nebo i špatné praxe.

5.1.1 Děti a mladí dospělí Dětského domova Klánovice

Dětský domov Klánovice je v současnosti složen ze sedmi rodinných skupin, celková kapacita domova je 54 dětí a mladých dospělých. Důvody nařízení ústavní výchovy jsou u všech dětí a mladých dospělých spojené s problémy v původních rodinách. Jak jsme upozornili dříve, není možné nařídit ústavní výchovu na základě ekonomické nebo sociální situace rodiny. Zde je třeba zdůraznit, že v odborné literatuře je opakovaně nepřesně uváděno, že právě sociální důvody jsou příčinou umístění dítěte do dětského domova. Během celé doby naší výzkumné přítomnosti v Dětském domově Klánovice jsme nezaznamenali jediný případ, kdy by dítěti byla nařízena ústavní výchova čistě na základě sociálních nebo ekonomických problémů rodiny.

Podle Vocilky²⁰¹ jsou nejčastějšími důvody pro umístění dítěte do ústavní péče závažná objektivní překážka funkčnosti rodiny, jako je úmrtí či výkon trestu, nebo subjektivní překážka rodičů, mezi něž může patřit drogová závislost, alkoholismus, těžké postižení. Také se uvádí zanedbávání, týrání, zneužívání dítěte. Nelze opomenout ani problémy

²⁰¹ VOCILKA, Miroslav. Příčiny umístění dětí do dětských domovů. *Vychovávateľ*. 2000, roč. 44, č. 5, s. 16–18. ISSN 0139-6919.

dítěte, jako je záškoláctví, dlouhodobá trestná činnost, zkušenost s drogami. Někteří odborníci poukazují na nárůst sociálněpatologických jevů ve společnosti, které byly způsobeny společenskými a kulturními změnami.²⁰²

Zásadním faktorem vedoucím k nařízení ústavní výchovy byly sociálněpatologické problémy, nikoli nedostatek financí nebo nevhodná bytová situace. Právě patologické rodiny jsou tím jediným společným fenoménem, který je aplikovatelný na převážnou většinu dětí a mladých dospělých v Dětském domově Klánovice. Výjimkou jsou příchozí z islámských zemí. Zde se jedná výhradně o chlapce, kteří pocházejí z naprosto funkčních a stabilních rodin. Jedná se o natolik nový fenomén, že nemáme dostatečně průkazné materiály. Proto se v předkládané disertační práci nebudeme této malé skupině věnovat a naše závěry budeme stavět na zjištěních získaných zkoumáním majority dětí a mladých dospělých Dětského domova Klánovice.

V rodinách dětí a mladých dospělých v Dětském domově Klánovice jsou primárními důvody vedoucími k nařízení ústavní výchovy jevy pramenící z problémů rodičů a širších rodin. V kazuistikách vidíme alkoholismus, kriminalitu, prostituci, domácí násilí, nedostatek rodičovských kompetencí, nestabilní partnerské vztahy, drogy, nezáměr o školní záležitosti dítěte. Tyto jevy nejsou bezpodmínečně navázány na kulturní či sociální status.²⁰³ Ve většině případů bychom sice mohli rodiny definovat jako členy strádající třídy, tedy společenské skupiny, jejíž členové postrádají všechny typy kapitálů, jako jsou stabilní příjem, majetek, sociální kontakty, kulturní zázemí i nové typy kompetencí.²⁰⁴ Avšak během našeho výzkumu jsme opakovaně zaznamenali také původní rodinná prostředí s vysokým sociálním statutem. Je důležité upozornit na skutečnost, že se v dětských domovech můžeme setkat i s potomky vysokoškolsky vzdělaných a finančně

²⁰² ŽOLNOVÁ, Jarmila a KEČKÉŠOVÁ, Marta. *Prevýchova v teoretických koncepciách pedagogiky psychosociálne narušených a legislatíve*. Brno: MSD pre Prešovskú univerzitu v Prešove a Univerzitu Komenského v Bratislave, 2020. ISBN 978-80-7392-354-9.

²⁰³ DANĚK, Alois. Dětský domov Klánovice – vybrané sociologické otázky: Children's home Klanovice – selected sociological issues. In: *MMK 2020: mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2020, s. 704–712. ISBN 978-80-87952-33-7. Dostupné také z: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/mmk_2020.pdf.

²⁰⁴ PROKOP, Daniel; TABERY, Paulína; BUCHTÍK, Martin; DVOŘÁK, Tomáš a PILNÁČEK, Matouš. *Rozdělení svobodou. Česká společnost po 30 letech*. Praha: Český rozhlas, 2019. ISBN 978-80-88286-08-0.

zajištěných lidí. Zneužívání dítěte v rodině vysokoškolsky vzdělaného specialisty je identicky patologické jako zneužívání dítěte v rodině nezaměstnaného a negramotného recidivisty.

Během našich výzkumů jsme dospěli k závěru, že hlavním důvodem k nařízení ústavní výchovy a následného umístění dítěte do dětského domova jsou patologické jevy v původních rodinách.²⁰⁵ Pokud se podíváme na dříve prezentovaná data MŠMT, jasně vidíme, že důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy jsou ukotvené právě v původních rodinách. Do dětských domovů tedy přicházejí děti z důvodů způsobených patologickými prostředími původních rodin a můžeme hovořit o závažných poruchách rodin.

Není však k dispozici jakýkoli materiál věnující se době, po kterou byly děti těmto poruchám rodin vystaveny. Vzhledem ke skutečnosti, že dítě může přijít do kontaktu s kontrolovatelným prostředím až při plnění předškolní docházky, vzniká minimálně pětileté období, kdy dítě může být vystaveno patologickým vlivům, aniž to vzbudí pozornost OSPOD. Pokud si tedy uvědomíme, že dítě může být traumatizováno po několik let, pravděpodobně nás nepřekvapí, s jakými problémy do dětského domova děti a mladí dospělí přicházejí. Sebeúcta je základní podmínkou kvalitního rozvoje. Pro stabilitu sebeúcty je důležité, aby jedinec zažil dostatek rodičovské lásky a pozorné náklonnosti.²⁰⁶ Dětem a mladým dospělým v dětských domovech sebeúcta často schází.²⁰⁷

Naprostá většina dětí a mladých dospělých v Dětském domově Klánovice absolvovala minimálně jeden pobyt v jiném institucionálním prostředí.²⁰⁸ Hovoříme o pobytech ve ZDVOP a v jiných dětských domovech. V posledních letech zároveň stoupá počet případů dětí přicházejících z pěstounských rodin.²⁰⁹ To je obzvlášť citlivé téma, protože velmi často se jedná o pěstounské rodiny, které sice nezvládly individuální případy pěstounské

²⁰⁵ DANĚK, Alois. Social Integration of Young Adults Leaving Institutional Care: Personal Experiences. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. Hradec Králové: Magnanimitas, 2022, vol. 12, no. 2, s. 32–34. ISSN 2464-6733. Dostupné z: <https://doi.org/10.33543/12023234>. [cit. 2023-11-02].

²⁰⁶ RÖHR, Heinz-Peter. *Sebeúcta u dětí: jak ji pěstovat a chránit*. Petr BABKA (překladatel). Praha: Portál, 2018, s. 62. ISBN 978-80-262-1381-9.

²⁰⁷ CAMERON, R. J. a MAGINN, Colin. *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*, s. 42.

²⁰⁸ Viz přílohu č. 10.

²⁰⁹ DANĚK, Alois. Praktické zkušenosti dětského domova s různými formami náhradní rodinné péče, s. 428–436.

péče, ale nadále ve výkonu pěstounství pokračují. Nicméně je třeba upozornit na devastující dopad neúspěšných pokusů o pěstounskou péči na děti. Alarmující jsou informace o přítomnosti násilí a psychického týrání v pěstounských rodinách. Do detailů zpracovávat problematiku pěstounské péče však není cílem předkládané disertační práce.

Co se týče opakovaných pobytů, opět není k dispozici přesný materiál zpracovávající otázku počtu pobytů dětí v různých náhradních prostředích, jak rodinných, tak ústavních. To neumožňuje jasně označit přesný počet zkušeností dítěte s pobytem v náhradním prostředí. Zároveň přehled o předchozích pobytech ztěžuje absence povinnosti sdílení relevantní dokumentace. OSPOD například nemá zákonem danou povinnost dětskému domovu poskytnout kompletní spisovou dokumentaci, kterou vede k danému dítěti. Nicméně právě oblast negativního dopadu opakovaných pobytů se začíná ukazovat jako kriticky důležitá pro pochopení problematiky edukačního procesu v dětských domovech.²¹⁰

Naše výsledky ukazují, že výše uvedené faktory zapříčiňují celou řadu problémů, s nimiž se můžeme u dětí v dětském domově setkat. Cítíme potřebu zdůraznit naše přesvědčení, že na všechny děti s nařízenou ústavní výchovou je nutné nahlížet jako na děti se speciálními vzdělávacími potřebami, jak činila původní verze školského zákona. Při novelizacích školského zákona byla skutečnost, že dítě má nařízenou ústavní výchovu, vyňata jako znak speciálních vzdělávacích potřeb. Školský zákon ve své původní verzi označoval dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami osobu se zdravotním postižením či zdravotním nebo sociálním znevýhodněním. Sociálním znevýhodněním bylo označováno následující:

- *„rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,*
- *nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo*
- *postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu [...]*²¹¹

²¹⁰ TOPINKA, Daniel a TOPINKOVÁ, Helena. *Problémy, překážky a bariéry ústavní péče v perspektivě jejich pracovníků*, 2023.

²¹¹ § 16 odst. 4 písm. a–c) zákona č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*, verze 0 platná v roce 2004.

V dnešní platné verzi byla věta o nařízené ústavní výchově coby znaku speciální vzdělávací potřeby vypuštěna a speciální vzdělávací potřeby jsou označovány takto:

„Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami se rozumí osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění nebo užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebuje poskytnutí podpůrných opatření. Podpůrnými opatřeními se rozumí nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách [...] Děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami mají právo na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením.“²¹²

Bylo by velmi odvážné očekávat, že pouhou úpravou § 16 školského zákona se z dětí se speciálními vzdělávacími potřebami stanou intaktní žáci. Výsledkem vypuštění ústavní výchovy jako kritéria speciálních vzdělávacích potřeb nastala situace, že na děti a mladé dospělé s nařízenou ústavní výchovou je nazíráno jako na jedince, kteří sice žijí v institucionálním prostředí, ale podporu potřebnou k dosažení jejich edukačních možností nepotřebují. Například v *Katalogu podpůrných opatření* v dílčí části pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění je sice nařízená ústavní výchova označena jako znak sociálního znevýhodnění, ale dětské domovy v tomto klíčovém materiálu zpracovány nejsou a vychází se zde ze starších verzí školského zákona.²¹³

Pokusit se v jedné shrnující kazuistice postihnout všechna specifika dětí a mladých dospělých tak, aby tato souhrnná kazuistika byla aplikovatelná na všechny děti a mladé dospělé v Dětském domově Klánovice, by bylo velmi složité. Realisticky si uvědomujeme, že bychom mohli příliš generalizovat a opomenout některé důležité skutečnosti. Nicméně na základě našeho výzkumu lze označit několik oblastí, které jsou společné většině dětí a mladých dospělých žijících v námi zkoumaném prostředí. Vidíme výrazné problémy v navazování a v udržení sociálních kontaktů. Schází aspirační úroveň spolu

²¹² § 16 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (*školský zákon*), verze 54.

²¹³ FELCMANOVÁ, Lenka a HABROVÁ, Martina et al. *Katalog podpůrných opatření: dílčí část: pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 8. ISBN 978-80-244-4655-4.

s kompetencemi k dlouhodobému plánování. Toto jsou projevy syndromu týraného a zanedbávaného dítěte, tzv. syndromu CAN.²¹⁴

Co se týče edukačních kompetencí, převažují průměrné až podprůměrné školní výsledky. Během zkoumaného období v Dětském domově Klánovice zároveň úspěšně zakončili bakalářský studijní program dva mladí dospělí, oba pokračují v navazujícím magisterském studiu, další dva studují magisterský studijní program, a jeden mladý dospělý absolvoval London School of Economics and Political Science.

Stoupá počet dětí a mladých dospělých s psychickými a psychiatrickými problémy. V posledních letech se častěji setkáváme se sebepoškozováním. Vyšší podíl psychických problémů je navázán na delší dobu, po kterou je dítě vystaveno patologickým jevům v původní rodině. Zmínili jsme vyšší věk při příchodu do dětského domova. Můžeme sledovat také zvyšování věku odchodu. Pokud se mladý dospělý vzdělává, může setrvat v dětském domově až do 26 let.²¹⁵ Během sledovaného období této možnosti využila řada mladých dospělých. Zaznamenali jsme však i případy, kdy při dosažení dospělosti mladý dospělý z dětského domova odešel.

Uvědomujeme si, že pokud bychom výzkum prováděli v jiném dětském domově, pracovali bychom s odlišnou skladbou dětí a mladých dospělých. Kdybychom tedy tvrdili, že na základě našich výsledků mohou vysokoškoláci v dětských domovech tvořit 10 % populace, což odpovídá námi zkoumanému prostředí, opomenuli bychom specifika ostatních dětských domovů, které mají odlišné podmínky. Každý dětský domov by rád vychovával vysokoškoláky, ale ne každý dětský domov má vysoké školy v dojezdové vzdálenosti. Správná formulace musí být ukotvena informací, že se jedná pouze o výsledky z jasně definovaného prostředí. Takže není správné tvrdit, že *10 % dětí v dětských domovech může studovat vysokou školu*, ale je nutno tuto informaci ukotvit tak, že *10 % dětí z Dětského domova Klánovice studuje vysokou školu*.

²¹⁴ JAMEEL, Syed Najmah a SHAH, Shawkat Ahmad. Child Abuse and Neglect. In: IRMA (ed.). *Research Anthology on Navigating School Counseling in the 21st Century*. Hershey, Penn.: IGI Global, 2021, s. 1–22. ISBN 978-1-79988-963-2. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.4018/978-1-7998-8963-2.ch001>. [cit. 2024-01-12].

²¹⁵ § 2 odst. 6 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Z hloubkové analýzy dostupné pedagogické dokumentace vyplývá, že děti a mladí dospělí v dětských domovech tvoří velmi heterogenní skupinu. Při aplikaci metod použitého kvalitativního designu jsme identifikovali řadu podnětných zjištění, která nekorespondují se zavedenou představou veřejnosti o prostředí dětských domovů. Dříve v textu jsme označili použitý kvalitativní design jako vhodný nástroj k hlubokému průniku do zkoumaného prostředí. To však přineslo negativní externalitu v podobě natolik detailního vhledu do zkoumaného prostředí, že získané informace svojí rozmanitostí výrazně ztížily tvorbu souhrnné charakteristiky cílové skupiny. Rozmanitost dětí a mladých dospělých budeme demonstrovat v následujícím oddíle disertační práce věnujícím se kazuistikám.

5.1.2 Národnostní složení sledované skupiny

V posledních letech se zvýšil věk nově přichozích dětí. Další změnou je zřetelný nárůst nově přichozích dětí, které vyžadují psychiatrickou péči. Nelze opomenout také změny národnostního složení domova, stoupá počet dětí různých národností.²¹⁶ V současnosti žijí v Dětském domově Klánovice děti původem z Kazachstánu, Jemenu, Afghánistánu, Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu, Súdánu, Moldavska. Jak jsme zmínili, toto může být následkem skutečnosti, že diagnostický ústav pro děti – cizince je situován v Praze, tudíž děti z tohoto ústavu budou umístřovány do pražského dětského domova. Dále je třeba vzít v potaz, že metropole je standardně místem, kde žije výrazně více národnostních skupin nežli v jiných oblastech naší vlasti. Rapidní nárůst dětí a mladých dospělých se zahraničním původem jsme začali zaznamenávat od roku 2021. Protože tyto výrazné změny začaly měnit národnostní složení sledovaného dětského domova před krátkým časovým úsekem, neměli jsme příležitost problematiku zahraničních dětí a mladých dospělých s nařizenou ústavní výchovou zpracovat do odpovídající hloubky. Proto jsme se rozhodli věnovat skupině, o které máme dlouhodobě přesné informace a která má zároveň ve sledovaném dětském domově stabilně významné zastoupení. Dětem a mladým dospělým, kteří se označují za Romy. Zároveň jsme tuto oblast zvolili s ohledem na velmi často opakované tvrzení, že dětské domovy jsou převážně určeny právě pro Romy.

²¹⁶ DANĚK, Alois a KLUGEROVÁ, Jarmila. Inclusive Education as an Instrument for Preventing Social Exclusion. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023, vol. 13, no. 2, s. 142–144. ISSN 2464-6733. Dostupné z: <https://doi.org/10.33543/j.1302.142144>. [cit. 2024-02-11].

5.1.3 Romské děti v Dětském domově Klánovice

K dnešnímu dni žije v Dětském domově Klánovice celkem deset dětí a mladých dospělých, kteří pocházejí z rodin, kde figuruje alespoň jeden romský rodič. Zastoupení romských dětí v Dětském domově Klánovice se v posledních deseti letech neustále pohybuje právě kolem deseti dětí. Tento počet zřídka vyrazněji poklesne, ale zažili jsme krátká časová období, kdy romských dětí bylo i patnáct. Můžeme tedy tvrdit, že romské děti představují přibližně 20 až 25 % celkového počtu klánovických dětí. Podobná data jsme zaznamenali i v historii.²¹⁷ Je tedy zřejmé, že romské děti v žádném případě nepřevažují nad dětmi neromskými. Nicméně opět musíme zdůraznit, že se jedná o výstupy z dětského domova situovaného v metropoli, kde je menší poměr Romů k neromské populaci než například v Ústeckém nebo Moravskoslezském kraji, v nichž v populaci žije výrazně více Romů.

V našem výzkumu jsme se nejprve zaměřili na původní rodinná prostředí našich romských dětí. Romské děti do Dětského domova Klánovice přicházejí ze stejných důvodů jako děti neromské, tedy z důvodu naprostého selhání rodiny. Je tedy třeba zdůraznit, že základním důvodem k umístění do dětského domova je dysfunkční rodina. Nikoli dítě, jak se často zcela chybně tvrdí. Z našich dřívějších výzkumů jednoznačně vyplývá, že dítě si do dětského domova problémy přináší právě z původních rodinných prostředí, jak jsme opakovaně konstatovali v předchozím textu. V problematických rodinách se velice často setkáváme s mnoha negativními modely chování.²¹⁸ Je tristní skutečností, že drtivá většina rodičů nespolupracuje. Rodiče jsou přesvědčeni, že dítě bylo umístěno do domova neprávem, a negují vlastní zavinění. Omluvu hledají v nespravedlivém sociálním osudu, v romském původu nebo ve špatné finanční situaci. Vinu za jakékoli výchovné a vzdělávací potíže přenášejí na školské zařízení.

Podobný přístup můžeme místy zaznamenat i v současném mediálním přístupu k ústavní výchově. Veřejnosti je prezentován obraz, kdy dítě trpí psychickou deprivací v nepodnětném prostředí ústavu. Proti tomuto postoji se musíme jasně ohradit. Označovat

²¹⁷ ÚSTAV ŠKOLSKÝCH INFORMACÍ. *Mimoškolní zařízení: a/ družiny a kluby mládeže, b/ domy pionýrů a mládeže a stanice, c/ dětské diagnostické ústavy, dětské domovy a dětské výchovné ústavy*. Praha: Ústav školských informací, 1975, s. 44.

²¹⁸ JANSKÝ, Pavel. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, s. 74. ISBN 978-80-7041-114-8.

institucionální prostředí jako jednoznačně negativní není objektivní.²¹⁹ Děti samy často hodnotí život v dětském domově jako bezpečnější alternativu jejich původních rodin. V kazuistikách našich romských dětí můžeme najít alkoholismus rodičů, zneužívání návykových látek, kriminalitu, prostituci, nestálé prostředí, násilí domácí i na dětech. Značná část romských dívek byla v dětství pohlavně zneužita. U těchto dívek jsme zaznamenali rizikové sexuální chování. Mnoho dětí má přímou zkušenost s kriminalitou, v několika případech je jejich rodiče do této činnosti aktivně zapojovali.

Děti vyrůstaly v prostředí, kde byla značná tolerance k celé paletě návykových látek. Až na výjimky romské děti do dětského domova přicházejí se silnou závislostí na tabáku. Velká část dětí má kladný vztah k alkoholu a v posledních pěti letech dokumentujeme prudký nárůst zachytu zneužívání návykových látek, především marihuany. Několik dětí se narodilo rodičům alkoholikům, u dvou případů máme zdokumentované porodní abstinenční příznaky novorozence z důvodu matčiny závislosti na pervitinu. U těchto dvou dětí se následně projeví závažné poruchy chování. S rozmachem informačních technologií nám vzniká další oblast závislostního chování, a to závislost na sociálních sítích. Nicméně nelze tvrdit, že by výše uvedené potíže byly výhradní doménou romských dětí, identické potíže zaznamenáváme i u ostatních dětí zkoumaného dětského domova.

V našem výzkumu jsme informace získané z rozhovorů a pozorování komparovali se záznamy v pedagogické dokumentaci. Na podkladě získaných dat můžeme tvrdit, že do Dětského domova Klánovice přicházejí romské děti z dysfunkčních, tedy netypických, romských rodin, proto nelze tyto děti vidět jako typické mladé Romy. Z našeho šetření jsme zjistili, že romské děti se v Dětském domově Klánovice výrazně neliší od ostatních dětí. Romské děti nevybočují ani v oblasti rizikového chování. Zaznamenali jsme zajímavou skutečnost. Zatímco neromské děti nenávidí rodiče, protože jsou v dětském domově, romské děti nenávidí dětský domov, protože nejsou s rodiči. Neromské děti k nám často přicházejí citově deprivované se všemi následky z deprivace plynoucími. Romské dítě je v rodině milováno, vychováváno mnohem volněji, než jsme zvyklí. Od romských rodičů frekventovaně slyšíme, jak dětem neustále opakují, že jsou jejich lásky

²¹⁹ MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*, s. 137.

a jsou pro ně vším. Romské děti se zdají oproti ostatním dětem stabilnější a vyrovnanější. Máme zdokumentovaný mnohem menší výskyt psychických potíží.

Romské děti ale nemají osvojeny kompetence, které jsou v naší společnosti vyžadované. Romské děti mají potíže s přijímáním autorit, které nejsou součástí jejich rodiny. Mají svůj hodnotový systém, který není vždy v souladu se systémem většinovým. Při analýze pedagogické dokumentace jsme zjistili, že oproti neromským dětem romské děti mnohem méně využívají možnost setrvat v dětském domově v případě dalšího studia. Samostatnou kapitolou je přístup ke vzdělání. Romské děti mají problémy se samostatnou přípravou. Školní docházka a vzdělávací výsledky pro ně nejsou prioritou. V mnoha případech jsou první v celé rodinné historii, kdo dokončí základní vzdělání a pokračuje v dalším vzdělávání. Bývalí romští klienti dětského domova označili možnost dosažení vzdělání za jeden z nejdůležitějších zisků jejich pobytu v dětském domově, zároveň ale poukázali na potíže se zapojením do běžného života po jejich odchodu z domova. Je třeba si sebekriticky přiznat, že naše země stále není připravena na multikulturní společnost. Je náročné přijmout skutečnost, že romské děti jsou členy jedné z nejdeprivovanějších komunit a denně čelí diskriminaci a porušování lidských práv.²²⁰ Jako většinová populace se musíme otevřít a snažit se pochopit, jak naše předsudky fungují.²²¹ Zejména nebezpečný je strukturální rasismus.²²² Rasové předsudky jsou zakořeněny do společenských struktur, které se navenek prezentují jako otevřená a tolerantní prostředí.²²³

V této podkapitole jsme představili sondu do života dětí romského původu v Dětském domově Klánovice. Neaspirovali jsme na nová zjištění v oblasti vzdělávání Romů, snažili

²²⁰ COUNCIL OF EUROPE. *Roma children*. Online. [2020]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/roma-children>. [cit. 2022-12-10].

²²¹ KATZ, Judy H. *White awareness: handbook for anti-racism training*. 2nd ed. Norman: University of Oklahoma Press, 2003, s. 167. ISBN 978-0-8061-3560-1.

²²² BRAVEMAN, Paula A. et al. Systemic And Structural Racism: Definitions, Examples, Health Damages, And Approaches To Dismantling: Study examines definitions, examples, health damages, and dismantling systemic and structural racism. *Health Affairs*. 2022, vol. 41, no. 2, s. 171–178. ISSN 0278-2715, 1544-5208. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1377/hlthaff.2021.01394>. [cit. 2024-01-12].

²²³ BAILEY, Zinzi; FELDMAN, Justin a BASSETT, Mary. How Structural Racism Works – Racist Policies as a Root Cause of U.S. Racial Health Inequities. *The New England Journal of Medicine*. 2021, vol. 384, no. 8, s. 768–773. ISSN 0028-4793, 1533-4406. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1056/NEJMms2025396>. [cit. 2024-02-02].

jsme se jen podělit o zkušenosti z praxe, nabídnout inspiraci a poukázat na nové přístupy ve vzdělávání Romů. Hlavním výstupem, který vyplynul ze získaných informací, je skutečnost, že se romské děti v dnešní společnosti setkávají s řadou výzev. Neustále přetrvává nedůvěra spojená s předsudky, kterou bychom mohli nazvat diskriminací. Ptejme se, zda máme všichni rovné příležitosti? Je současný systém vzdělávání připraven udělat krok vpřed a otevřít se opravdu každému? Nebo budeme setrvávat v edukační realitě, která je funkční pouze pro bezproblémové a standardizované děti? Inkluze by měla být chápána jako důležitá hodnota vzdělávacího systému.²²⁴ Můžeme tvrdit, že proces inkluze je možný především ve společnosti, jejíž podstata je demokratická.²²⁵ Jsme demokratičtí? Ptejme se, proč by statisíce našich romských spoluobčanů měly být odsouzeny k chudobě, protože bez vzdělání na ně čeká pouze nekvalifikovaná a nárazová práce.²²⁶ Zde, ve vzdělání, hledejme řešení. Podle našeho názoru jedinou možností, jak změnit tuto nepříznivou situaci, je umožnit všem Romům kvalitní vzdělání. Je třeba pomoci Romům vybudovat vrstvu inteligence, aby měli možnost pozitivních vzorových modelů. Mnozí, a to dokonce i samotní Romové, zpochybňují schopnosti Romů. S tímto naprosto nesouhlasíme a jsme přesvědčeni, že Romové jsou schopni uspět v jakékoli společenské oblasti. Pojďme umožnit Romům se realizovat v naší společnosti. Buďme si vědomi romství a jeho sociokulturních specifik, nicméně toto nechápejme jako negativní determinantu, ale jako faktor pozitivního růstu. Snažme se romské děti nasměrovat do budoucnosti a naučme je, že jsou odpovědné za svoje životy. Právě přenesení odpovědnosti na Romy samotné bude bezesporu velkou výzvou pro celou naši společnost. Bude to dlouhodobý proces, ale pevně věříme, že v budoucnosti se naši pravnucci budou budít do společnosti, kde nebude jinakost chápána jako problém, ale bude normou. Vždyť toto je vlastně definice tak často diskutované inkluze. Cílem moderní a progresivní edukační reality není produkovat stáda

²²⁴ NORWICH, Brahm. Inclusion: Is it a matter of evidence about what works or about values and rights? *Education 3–13*. 2005, vol. 33, no. 1, s. 56. ISSN 0300-4279, 1475-7575. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/03004270585200091>. [cit. 2022-09-12].

²²⁵ NILHOLM, Claes. Special education, inclusion and democracy. *European Journal of Special Needs Education*. 2006, vol. 21, no. 4, s. 442. ISSN 0885-6257, 1469-591X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/08856250600957905>. [cit. 2022-08-12].

²²⁶ EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. *Chudoba a zaměstnanost: situace Romů v jedenácti členských státech EU: průzkum romské populace: zaměřeno na údaje*. Online. LU: Publications Office, 2016, s. 10. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2811/365769>. [cit. 2023-09-19].

identických jedinců, naším snažením budiž prostředí, kde opravdu každý bude moci uplatnit své jedinečné vlastnosti.²²⁷

5.1.4 Oblast náboženství, kulturní, genderová specifika

Na začátku podkapitoly jsme zmínili, že se nebudeme věnovat rapidně probíhajícím národnostním změnám, protože nemáme dostatečně komplexní informace. Cítíme však povinnost poukázat na další dvě oblasti, které se během tvorby disertační práce ve zkoumaném prostředí objevily. S dětmi a mladými dospělými přicházejícími z dalekých krajín přišla do edukační reality dětského domova otázka náboženství. Z oblasti Ruské federace, Běloruské republiky a Ukrajiny přichází pravoslaví, z arabsky mluvících zemí islám. Co se týče pravoslaví, nesledujeme jakékoli třetí plochy. U praktikujících muslimů jsme však byli konfrontováni s kulturními modely, na které jsme nebyli připraveni. Pravidelné modlitby, postní měsíc, zakázané druhy potravin. V potaz je třeba vzít i jazykové požadavky, protože málokterý mladý dospělý přicházející ze Středního východu ovládá plynně český jazyk. Jedná se o natolik závažnou problematiku, že otázka víry v prostředí dětského domova bude bezesporu jedním z výzkumných témat našich připravovaných výzkumných projektů.

Další výraznou oblastí, která vyvstala až během tvorby této disertační práce, jsou otázky genderu a sexuality. Od roku 2021 jsme zaznamenali nejen tři otevřeně homosexuální mladé dospělé, ale také tři jedince, kteří se označili za transgenderové osoby. Z toho v jednom případě již proběhla změna jména, ve druhém se plánuje kompletní přeměna pohlaví. U skupiny transgenderových dětí a mladých dospělých je zajímavé, že jsme u nich zaznamenali mimořádné nadání.²²⁸ Otázka genderu v institucionálním prostředí začíná poutat pozornost odborné veřejnosti.²²⁹ Uvědomujeme si, že pohledy na problematiku

²²⁷ DANĚK, Alois. Romské děti v Dětském domově Klánovice v letech 2010-2020. *Edukácia*. 2021, roč. 4, č. 2, s. 8–13. ISSN 1339-8725.

²²⁸ DANĚK, Alois. Problematika dvojí výjimečnosti v prostředí dětských domovů. In: *Nouze ve vzdělávání: Konferenční sborník příspěvků z multidisciplinární mezinárodní konference*. Praha: Univerzita Karlova, 2021, s. 251–261. ISBN 978-80-7603-329-0.

²²⁹ AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. *Answers to your questions about transgender people, gender identity, and gender expression*. Online. Washington, DC: APA, 2011. Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/lgbtq/transgender.pdf>. [cit. 2024-01-12].

genderových otázek mohou být výrazně odlišné.²³⁰ Komunikace ovlivněná genderovými předsudky může být velmi stresující pro obě stany.²³¹ S touto oblastí nemáme jakékoli hlubší výzkumné zkušenosti, bude to další klíčové téma našich výzkumných aktivit. Pro předkládanou disertační práci bylo podnětné uvědomění si genderových jazykových stereotypů, například při práci s termínem *vychovatel* používáme mužský rod, a ne genderově neutrální tvar.

5.2 Kazuistiky

Kazuistiky patří mezi velmi efektivní možnosti zjišťování detailních skutečností.²³² Vycházeli jsme z informací ze spisové a pedagogické dokumentace. Spisovou dokumentací rozumíme dokumentaci obsaženou v oficiální složce dítěte. Ta obsahuje rozhodnutí soudu, záznamy OSPOD, lékařské zprávy. Pedagogická dokumentace je soubor dokumentů, které jsou tvořeny pedagogickými pracovníky dětského domova během pobytu dítěte nebo mladého dospělého v dětském domově. Tyto dokumenty jsou cenným zdrojem detailních informací, protože jsou tvořeny pedagogickými pracovníky, kteří jsou detailně obeznámeni s problematikou cílové skupiny. Pro předkládanou disertační práci to byl bohatý pramen poznání, který je především zcela nedostupný externím výzkumníkům. Proto je následující soubor kazuistik zcela jedinečný nejen co do rozsahu, ale především co do přesnosti informací. Protože jsme současně měli možnost pracovat s respondenty i po jejich odchodu z dětského domova, podařilo se nám zachytit i jednotlivé příběhy mapující cestu mladého dospělého do samostatného života. Při rozhovorech jsme také měli unikátní možnost rozšířit naše znalosti o jednotlivých respondentech i o období předcházející jejich pobytu v dětském domově. Tyto informace byly obzvlášť cenné, protože nabídly alespoň částečný vhled do samotných kořenů problémů, které nakonec respondenty přivedly do Dětského domova Klánovice. Následující kazuistiky budou strukturovány podle zaměření

²³⁰ PILCHER, Jane a WHELEHAN, Imelda. *Fifty key concepts in gender studies*. London; Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2004. ISBN 978-0-7619-7035-4.

²³¹ HANDAYANI, Wuri. Gendered communication: Gender mainstreaming and gender differences in the age of gender equality. *Informasi*. 2023, vol. 53, no. 1., s. 162. ISSN 2502-3837, 0126-0650. Dostupné z: <https://doi.org/10.21831/informasi.v53i1.63478>. [cit. 2024-02-11].

²³² VANWYNSBERGHE, Rob a KHAN, Samia. Redefining Case Study. *International Journal of Qualitative Methods*. 2007, vol. 6, no. 1. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/160940690700600208>. [cit. 2023-09-11].

cíle disertační práce a výzkumných otázek. Vedle základních informací, jako je školní, zdravotní a rodinná anamnéza, se budeme věnovat oblastem souvisejícím s výzkumnými otázkami práce. Budeme se zaměřovat na důvody, které přivedly respondenty do dětského domova, budeme zpracovávat období strávené respondenty v dětském domově s ohledem na jejich připravenost na ukončení pobytu v dětském domově a budeme cílit na jejich osudy po odchodu z dětského domova. Využijeme flexibility zvoleného kvalitativního výzkumného designu. Informace získané z rozhovorů a z pozorování podpoříme poznatky z pedagogické a spisové dokumentace. Abychom získali co možná nejhlubší vhled, prováděli jsme nejen rozhovory s mladými dospělými, jejichž kazuistiky předkládáme, ale pracovali jsme i s rozhovory s ostatními dětmi a mladými dospělými, s pedagogickými pracovníky a podařilo se nám kontaktovat i rodinné příslušníky.

5.2.1 Kazuistika 1

Dívka přišla do dětského domova ve 14 letech z neúspěšné pěstounské péče. Pěstounská rodina byla finančně solidně zabezpečená, vysokoškolsky vzdělaná. Pěstouni nezvládli dívčino agresivní chování. Podle informací, které jsme vytěžili z dokumentace, dívka dříve absolvovala minimálně tři neúspěšné pokusy o pěstounskou péči. Její biologičtí rodiče byli alkoholici, s dívkou se dlouhodobě nestýkali. Ve škole průměrné výsledky, dívka neměla doporučení ze školského poradenského zařízení, které by ukazovalo na speciální vzdělávací potřeby. Na rodinné skupině jsme sledovali postupné zhoršování chování, dívka byla opakovaně přistižena při krádežích. Byla v péči psychiatra a byla jí předepsána psychiatrická medikace. Dívka byla velmi vztahově selektivní, upnula se na svoji kmenovou vychovatelku. Postupně se začaly objevovat agresivní excesy, agrese byla mířena nejen na věci, ale i na zvířata, dokonce jsme zaznamenali i agresi vůči dceři kmenové vychovatelky. Dívka byla opakovaně hospitalizována na psychiatrii, ke konci pobytu začala experimentovat se změnou genderové identity. Odborníci však toto identifikovali jako vyloženě manipulativní chování.

V posledním ročníku základní školy se její chování stalo pro prostředí dětského domova neúnosné a bylo třeba požádat o změnu školského zařízení. Dívku se podařilo umístit do výchovného ústavu. Zde setrvala do plnoletosti, nedokončila učební obor, odešla bez vyučení. Podle informací, které jsme zachytili, si vyhledávala partnery staršího věku, kteří

inklinovali k alkoholu. Vykonávala nekvalifikované pomocné práce, velice rychle otěhotněla. Hrozilo jí odebrání dítěte, nicméně toto zvládla. V současnosti je na mateřské dovolené s druhým dítětem, otec je výrazně mladší a bez jakéhokoli vzdělání a kvalifikace. Dívka získala sociální byt, podle informací byla téměř půl roku bez stálého přístřeší. Údajně inklinuje k návykovým látkám. V kontaktu s dětmi a vychovateli z dětského domova není, je však dohledatelná na sociálních sítích.

5.2.2 Kazuistika 2

Chlapec přišel do dětského domova ve věku 12 let. Jeho příchod patřil mezi nejdramatičtější v celé historii dětského domova. Byl přijat přímo po ukončení hospitalizace, při které mu byla transplantována játra. Chlapec trpěl od dětství závažným postižením jater, matka však nebyla schopna zajistit adekvátní zdravotní péči. Zanedbávala návštěvy odborníků, nedodržovala lékařská doporučení. Situace vygradovala do momentu, že chlapec byl společně se svojí starší sestrou umístěn ve ZDVOP, ze kterého byl přijat k operaci a následně přivezen do dětského domova. Oficiálním důvodem nařízení ústavní výchovy byl primárně zdravotní stav, nicméně během několika let jsme zjistili, že zdravotní stav nebyl tím základním důvodem umístění do dětského domova. Chlapec pocházel z rozvrácené romské rodiny. Matka nevyučená, často měnila partnery. Nekvalifikované pomocné práce jí neumožňovaly stabilní finanční příjem. Z pěti dětí byly dvě v příbuzenské pěstounské péči, jedno žilo s otcem v zahraničí, chlapec se sestrou měli nařízenou ústavní výchovu. V rodině dlouhodobě figurovaly nelegální návykové látky jako hlavní zdroj příjmů, velká část příbuzných měla zkušenost s výkonem trestu.

Co však chlapce odlišovalo od ostatních podobných případů, byla jeho extrémně kvalitní verbální zdatnost. Vzhledem k dlouhým hospitalizacím si osvojil velmi kvalitní vyjadřovací dovednosti, které získal od ošetřujícího personálu. Zatímco jeho sestra hovořila akcentem typickým pro olašské Romy, chlapec komunikoval v dokonalém jazykovém kódu, který si osvojil během dlouhodobých hospitalizací. To spolu s malým věkem, který byl zapříčiněn imunosupresivou a kortikoidy, chlapci poskytlo výraznou výhodu. Nejenže vypadal mladší, ale byl označován za značně roztomilého. Na základní škole neměl jakékoli potíže s pedagogy, jeho prospěch sice nepatřil k nejlepším, ale udržoval se na průměru. Ze školského poradenského zařízení měl doporučená podpůrná

opatření třetího stupně, která byla udělena výhradně na základě jeho dlouhodobých pobytů v nemocnici. Nebyly mu diagnostikovány žádné speciální vzdělávací potřeby. Naše výzkumy opakovaně prokázaly, že chlapec byl pedagogy pozitivně diskriminován, podle jejich slov si vzhledem k těžkému osudu zasloužil dobré známky. Po ukončení základní školy nastoupil na učiliště, kde se projevila špatná úroveň jeho znalostí. V prvním pololetí byl z většiny předmětů neklasifikován.

Během jedné z častých hospitalizací se chlapec seznámil s rodinou, která se rozhodla chlapci nabídnout pěstounskou péči. Celý proces proběhl překvapivě snadno, chlapec odešel do pěstounské péče necelý měsíc před 18. narozeninami. Rodina zařídila přestup na vhodnější učební obor, podle našich informací je vše v naprostém pořádku. Chlapec přerušil s domovem jakékoli kontakty, na e-maily a telefonáty neodpovídá.

5.2.3 Kazuistika 3

Dívka přišla do dětského domova v 15 letech, několik měsíců po příchodu svého bratra, kterému byla věnována předcházející kazuistika. Od počátku dívčina pobytu v dětském domově se projevovaly výrazné kázeňské potíže. Dívka měla problémy s autoritami a odmítala se řídit pravidly dětského domova. Zároveň neměla kladný vztah ke škole a po celou dobu studia učebního oboru kuchař-číšník měla problémy s docházkou a s prospěchem. Stylizovala se do role rebelky, která si zakládá na romském původu, kterým vysvětlovala studijní neúspěchy. Po celou dobu pobytu v dětském domově dívka experimentovala s návykovými látkami, zejména s marihuanou a pervitinem. Opakovaně byla umístěna na dětské detoxifikační oddělení, nicméně léčbu neabsolvovala. Terapeutickou intervenci odmítala. Zcela otevřeně zastávala názor, že dětský domov je zde proto, aby měla klidný a zajištěný život bez nutnosti dodržování potřebných norem. Vzhledem ke zdravotnímu stavu dívčina bratra se dětský domov a OSPOD neuchýlil k jejímu přesunu do vhodnějšího zařízení. V 18 letech se vyučila a během několika měsíců z dětského domova odešla. S dětským domovem přerušila jakékoli kontakty, s bratrem se také nestýká. Podle našich informací v současnosti žije s matkou na ubytovně, živí se prostitucí a je závislá na pervitinu.

5.2.4 Kazuistika 4

Dívka přišla do dětského domova ve 12 letech. Pocházela z romské rodiny, otec alkoholik, matka oběť domácího násilí. Otec s rodinou nežil, matka byla vzhledem k nízké kvalifikaci nucena pracovat v několika zaměstnáních, aby byla schopná zajistit rodinu. V pubertě se dívka výrazně zhoršila ve škole, začala se sexuálně rizikově chovat. Dále bylo podezření na pohlavní zneužití příbuzným. Po pobytu ve ZDVOP byla nařízena ústavní výchova. Dívka se velice rychle stabilizovala a po celou dobu pobytu v dětském domově patřila mezi jedny z nejúspěšnějších. Ačkoli její školní výsledky nepatřily k nejlepším, dívka jasně identifikovala svoje silné stránky a zaměřila se na budoucnost v pohostinství. Úspěšně se vyučila a odešla z dětského domova. Během jejího pobytu v dětském domově byly největší problémy s inklinací k alkoholu a k volnému přístupu k sexuálním partnerům. Nicméně po celou dobu pobytu v dětském domově dívka ve volném čase aktivně vyhledávala brigády, její pracovní kompetence patřily mezi ty nejlepší. Po celou dobu pobytu intenzivně navštěvovala matku a udržovala s ní pozitivní vztahy. Po odchodu z dětského domova si našla partnera, s nímž založila rodinu. Zmíněné problémové chování zcela vymizelo. Dívka udržuje navázané sociální kontakty, pravidelně navštěvuje vychovatele, účastní se společenských akcí dětského domova.

5.2.5 Kazuistika 5

Chlapec přišel do dětského domova společně se svojí starší sestrou ve 12 letech. Matka samoživitelka nebyla schopná zajistit svým dětem odpovídající podmínky. Ve ZDVOP chlapec zažíval výrazné problémy, personálem byl hodnocen jako neadaptovatelný jedinec, pro kterého by bylo vhodné umístění v dětském domově se školou. Po příchodu do Dětského domova Klánovice se ukázalo, že se jedná o vysoce inteligentního a citlivého jedince, který je značně traumatizován z dřívějších situací, které zažíval v původní rodině. Zjistili jsme, že chlapec má dalšího sourozence, který byl však umístěn do pěstounské rodiny. Matka během krátké doby opět otěhotněla, toto dítě s ní stále žije. Na ZŠ chlapec patřil ke zcela výjimečným studentům. Ukázalo se, že je mimořádně nadaný nejen v matematicko-logické oblasti, ale vyniká i v humanitních oborech. Vyšetření ukázalo, že se pohybuje v pásmu vysokého inteligenčního nadprůměru. Pokračoval ve středoškolském studiu na výběrovém pražském gymnáziu, kde upoutal pozornost nadační organizace. Díky

její podpoře mu bylo umožněno zahájit studium na London School of Economics and Political Science. Úspěšně absolvoval bakalářský stupeň. Během studia se aktivně zapojil do přípravy mladých fotbalistů ze sociálně znevýhodněných prostředí pro londýnský fotbalový velkoklub. Svůj pobyt v Dětském domově Klánovice ukončil na vlastní žádost, odstěhoval se trvale do Anglie, kde se začíná věnovat charitativní činnosti se zaměřením na strukturální rasismus. S dětským domovem je v pravidelném kontaktu, komunikuje jak s vychovateli, tak i s bývalými spolubydlicími.

5.2.6 Kazuistika 6

Dívka přišla do dětského domova v 15 letech po předchozím pobytu ve ZDVOP. Zjistili jsme, že v původní rodině byla dívka přítomna náročnému rozpadu rodiny, bylo zaznamenáno podezření na pohlavní zneužití příbuzným. Otec od rodiny odešel, zdraví matky se postupem času zhoršilo do stavu, že se stala plně imobilní. V rodině dívka žila s mladším bratrem, který byl diagnostikován s těžkým ADHD, a s adoptivní sestrou, která trpěla vzácnou chromozomální mutací. Rodina nebyla schopná poskytnout základní výchovné normy. Dívka měla nastoupit na odborné učiliště, obor pečovatelské služby, na který ji přihlásila matka. V dětském domově jsme zjistili, že tento obor byl pro dívku zcela nevhodný, a bylo jí umožněno přestoupit na maturitní obor sociální práce. Zde sice studium přerušila a nastoupila na učební obor, po něm však úspěšně absolvovala maturitní nástavbu. Po maturitě se přihlásila na Univerzitu Karlovu na obor sociální práce, který v dohledné době absolvuje.

Během jejího pobytu v Dětském domově Klánovice se naplno projeví její psychické potíže. Ukázalo se, že má hraniční poruchu osobnosti, což společně s negativními zkušenostmi z původní rodiny vedlo dívku k několika pokusům o sebevraždu. Opakovaně byla hospitalizována v psychiatrických léčebnách. Dětský domov po celou dobu jejího pobytu intenzivně pracoval na psychosociální podpoře. Zajistili jsme psychoterapeuta a aplikovali jsme individuální přístup zaměřený na posilování sebevědomí a na osvojování copingových strategií. Významné úspěchy jsme zaznamenali v oblasti pracovní terapie. Dívka využila maximální možnou dobu pobytu v dětském domově a odešla jako 26letá žena. Kontakty s dětským domovem příliš neudrží, nicméně s několika vychovateli si vybuodovala pevné pouto, které pokračuje i po jejím odchodu.

5.2.7 Kazuistika 7

Chlapec přišel do dětského domova ve 12 letech společně s mladšími sourozenci, se sestrou a bratrem. Pocházel ze smíšené česko-laoské rodiny, která se však rozpadla. Rodiče nezvládli svoji rodičovskou roli, chlapec byl nucen převzít funkce rodičů, což nakonec vedlo k zásahu OSPOD, který po pobytu ve ZDVOP sourozence umístil v Dětském domově Klánovice. Sestra však odešla zpět k matce. U bratra se rozvinuly poruchy chování a byl umístěn v dětském domově se školou. Chlapec absolvoval ZŠ bez větších potíží. Projevily se u něj znaky vysoké inteligence, nicméně jeho školní výsledky potenciálu neodpovídaly. Chlapec podstatnou část času věnoval počítačovým hrám. Postupně jim zcela propadl, bylo potřeba vyhledat psychoterapeutickou pomoc. Po ZŠ nastoupil na učiliště, které si zvolil kvůli snadnému studijnímu plánu. Když zjistil, že učební obor je sice snadný, ale žáci tohoto učebního oboru pro něj nejsou adekvátními partnery, přestoupil na maturitní obor, který absolvoval. Po maturitní zkoušce byl úspěšný v přijímacím řízení na obor speciální pedagogika. Když chlapec po prvním zkouškovém období zjistil, že vysoká škola je podmíněna plněním studijních povinností, studia ukončil a z dětského domova odešel. Podle našich informací vztahy s rodinou udržuje, pracuje jako agenturní zaměstnanec, má potíže s návykovými látkami. S prostředím dětského domova udržoval kontakt skrze sociální síť, v poslední době se frekvence kontaktů postupně zvyšuje.

5.2.8 Kazuistika 8

Chlapec přišel do dětského domova v 15 letech. Rodiče byli vysokoškolsky vzdělaní odborníci, matka působila ve státní správě. Během rozvodu rodičů se situace v domácnosti vyostřila, otec odešel, matka se o chlapce starala sama. Během puberty začaly závažnější potíže s dodržováním pravidel, na popud příbuzných byl chlapec umístěn na základě předběžného opatření v dětském domově, následně byla nařízena ústavní výchova. Chlapec měl od začátku potíže s dodržováním pravidel. Ukázalo se, že byl od raného věku matkou utvrzován v přesvědčení, že je extrémně inteligentní, vysoce schopný a předurčený k výrazným úspěchům. To naznačovaly fotografie z dětství, na nichž byl chlapec v předškolním věku portrétován s knihou v ruce a ve společenském obleku. Chlapec inteligenci přikládal značnou důležitost a odmítal se zapojovat do debaty nejen s dětmi

a mladými dospělými, ale také s vychovateli, kteří podle jeho názoru nebyli adekvátně fundovanými partnery. Po nástupu na střední školu se ale ukázalo, že jeho edukační kompetence jsou mizivé. Chlapec nebyl schopen dokončit pedagogické lyceum. Vedle problémů se školou se projevíly vztahové potíže. Chlapec vyhledával dívky, které měly nízké sebevědomí nebo potíže v osobním životě. Chlapec po navázání vztahu začal tyto dívky psychicky týrat, zesměšňoval jejich tělesnou stavbu, dehonestoval jejich vlastnosti. Zaznamenali jsme dva případy, kdy chlapcovy spolužačky psychicky zkolabovaly. I přes naše intervence chlapec nejevil snahu o zlepšení. Snažil se maximálně využívat výhod dětského domova, několikrát byl přesunut na různé skupiny, ale bez úspěchu. Maturitní zkoušku nezvládl. Tvrdil, že zavinění bylo na straně nekompetentních pedagogů. Odmítl nastoupit na učiliště, což by mu umožnilo setrvat v dětském domově. Odešel z dětského domova, podle našich informací pracuje jako zaměstnanec agenturní ostrahy, má potíže s návykovými látkami. S vychovateli se nestýká, kontakt s dětským domovem přerušil.

5.3 Shrnutí kapitoly

Představili jsme detailní kazuistiky vybraných mladých dospělých, kteří strávili část svých životů v dětském domově. Informace jsme získali z jinak nedostupné dokumentace, kterou ke každému dítěti dětský domov vede. Jedná se o zprávy sociálních pracovníků, rozsudky soudů, záznamy z lékařských vyšetření. Vedle práce s těmito zdroji jsme značnou část informací vytěžili z rozhovorů, které jsme prováděli nejen s dětmi a mladými dospělými, ale i s pedagogickými pracovníky dětského domova. V disertační práci jsme předložili soubor osmi detailních kazuistik. Podobný vzorek je zcela ojedinělý a umožnil nám jedinečný pohled na problematiku dětského domova z pohledu těch nejpovolanějších, samotných účastníků edukačního procesu dětského domova.

Všeobecně je přijímán názor, že ústavní výchova má negativní vliv na jedince.²³³ Institucionální prostředí samozřejmě není pro rozvoj dítěte ideální. Musíme však poukázat na případy, kdy původní rodinné prostředí je pro dítě ne pouze nepodnětné, ale dokonce

²³³ MYŠKOVÁ, Lucie; SMETÁČKOVÁ, Irena; NOVOTNÁ, Hana; ONDER, Jakub; KUŽELOVÁ, Hana a PTÁČEK, Radek. Vzdělání u osob se zkušeností s náhradní formou péče v dětství. *Pedagogická orientace*. Online. 2015, roč. 25, č. 1, s. 63–83. ISSN 1805-9511, 1211-4669. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.5817/PedOr2015-1-63>. [cit. 2023-07-15].

prokazatelně nebezpečné pro jeho zdravý rozvoj. Jak jsme opakovaně argumentovali v našich publikačních výstupech, během celé doby naší výzkumné přítomnosti ve zkoumaném prostředí jsme nezaznamenali jediný případ, kdy by do dětského domova přišlo dítě ze standardního rodinného prostředí. Ve všech, je třeba zdůraznit ve všech, případech jsme v kazuistikách byli schopni dohledat patologické modely chování v původních rodinných prostředích. Téměř všichni respondenti měli za sebou minimálně jeden pobyt v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, popřípadě žili v prostředí náhradní rodinné péče.²³⁴ Dalším společným faktorem u všech kazuistik byla absence snahy o zrušení ústavní výchovy, kterou bychom u původních rodin očekávali. Jak praví zákon, ústavní výchova je zrušena v okamžiku, kdy pominou důvody jejího nařízení. Za celou dobu realizace našich výzkumů byla ústavní výchova zrušena v jednom jediném případě. Z toho lze vyvodit jednoznačný závěr, který bohužel nekoresponduje se všeobecně přijímaným narativem. Primárním problémem není dítě v dětském domově, ale problematická rodina, která dítě do prostředí dětského domova přivedla. A na základě výsledků můžeme pokročit ještě dále. Rodiny svoje děti v dětských domovech zanechávají a nevyvíjejí dostatek snahy o změnu situace, která by měla za následek návrat dítěte zpět do rodiny.

Naše zjištění přinášejí nový pohled na problematiku dětských domovů. Na základě výsledků realizovaného výzkumu si můžeme dovolit konfrontovat zavedenou představu o dětském domově coby příčině potíží, které s problematikou pobytu dítěte v institucionálním prostředí souvisejí. Prokázali jsme, že dítě do dětského domova přichází již výrazně deprivované. Tato deprivace je výslednicí nejen patologických jevů v původních rodinách, značnou roli hrají i opakované pobyty v různých institucích, popřípadě neúspěšné pěstounské péče a opětovné odmítání těmi nejbližšími. Samozřejmě jsme přesvědčeni, že ideální prostředí pro zdravý a harmonický rozvoj dítěte představuje rodina. Nicméně se ukazuje, že i v dnešní moderní společnosti se stále můžeme setkat s rodinami, které nemohou, neumí nebo nechtějí dítěti poskytnout odpovídající a podnětné prostředí.

²³⁴ Podle informací z terénu stoupá počet dětí přicházejících po neúspěchu z pěstounské péče.

6 Výzkumná zjištění

Tato kapitola je klíčová. Budou zde prezentována zjištění, která jsme během našeho výzkumu získali. Úvodem kapitoly cítíme potřebu jasně vyslovit prohlášení, že jsme si zcela vědomi skutečnosti, že prezentovaná zjištění jsou velmi obtížně generalizovatelná a jsou platná výhradně pro zkoumané prostředí, pouze pro zkoumanou cílovou skupinu, pouze pro zkoumaný časoprostor. Námi použitý kvalitativní design sice umožnil hluboký vhled do zkoumané edukační reality, ale právě tato hloubka a ponor mohou být chápány jako jisté limity našich zjištění. Vědomi si této skutečnosti jsme se snažili využít všech nástrojů triangulace, především jsme pracovali se zpětnou vazbou od odborníků z ostatních dětských domovů a od odborné speciálněpedagogické veřejnosti. V této kapitole uvedeme pouze taková zjištění, která jsme publikovali v recenzovaných odborných periodících nebo která byla publikována ve sbornících z vědeckých konferencí.²³⁵ Tato kapitola bude stratifikována do podkapitol, které se budou věnovat jednotlivým výzkumným zjištěním. Nevěnovali jsme se běžným aspektům provozu dětského domova, protože rámcovou představu si lze vytvořit například na webových stránkách dětských domovů, kde jsou k dispozici volně přístupné dokumenty. Takže popis režimu rodinné skupiny, výše kapesného či vnitřního řádu dětského domova by byl sice zajímavý, ale nepřinesl by nové poznání. Proto jsme se zaměřili na oblasti edukační reality, které nebyly doposud dostatečně zpracovány. Dokonce se nám podařilo zaznamenat skutečnosti, které nebyly publikovány nejen v České republice, ale ani v evropském prostoru.

6.1 Původní prostředí dětí a mladých dospělých

Všichni se rodíme bezbranní a zcela závislí na péči našich rodičů. Rodiče jsou zásadními osobami, které ovlivňují naše životy. Někteří z nich však tuto náročnou a odpovědnou roli nezvládnou. V takových případech pak může být řešením i dětský domov. Jak jsme v průběhu disertační práce několikrát konstatovali, do dětského domova dítě přichází po dlouhodobém pobytu v patologickém prostředí původní rodiny. Opakovaně jsme tuto skutečnost prezentovali na vědeckých konferencích, na mezioborových plénech či na jednáních zástupců zařízení pro výkon ústavní výchovy.

²³⁵ Viz zdroje disertační práce.

Naše zjištění a náš postoj jsme opírali o hloubkovou analýzu kompletní dostupné dokumentace, kterou má dětský domov k dispozici. Pracovali jsme s rozsudky soudů, se záznamy případových konferencí OSPOD, se zprávami lékařů. Co jsme v těchto dokumentech našli a co z našich zjištění plyne? Můžeme hovořit o sociálních důvodech nařízení ústavní výchovy v případě, kdy sice v rozsudku vidíme jako hlavní důvod nařízení ústavní výchovy nezvládnutí situace rodiny, ale následně zjistíme, že se rodiče rozvedli, otec je notorický alkoholik v léčebně, matka dlouhodobě vedená na úřadě práce a její nový partner je bezdomovec? Při konzultacích se sociální pracovníci Dětského domova Klánovice bylo zjištěno, že v rozsudcích o nařízení ústavní výchovy bývá velmi často zdůrazňován termín *sociální*. Nicméně ve všech, zdůrazňujeme ve všech, případech zkoumané skupiny dětí a mladých dospělých nebyly primárním důvodem nařízení ústavní výchovy důvody sociální, ale přítomnost patologických modelů v prostředí původních rodin. Alkoholismus, kriminalita, domácí násilí, zneužívání návykových látek, zneužívání dítěte, zanedbávání rodičovských povinností. To jsou důvody nařízení ústavní výchovy, nikoli sociální a ekonomická situace rodiny.

Jako velmi problematické se ukázalo vyhledávání přesných informací souvisejících s reálnými důvody vedoucími k nařízení ústavní výchovy. Vzhledem k nepřítomnosti zákonné povinnosti sdílení relevantních informací se opakovaně setkáváme se situací, že v dokumentaci, s níž dítě do dětského domova přichází, zcela schází podrobná rodinná anamnéza. Například dítě je přijato do dětského domova bez kriticky důležitých informací, které by poukázaly například na psychiatrickou diagnózu rodičů, historii výkonů trestů rodičů, popřípadě přítomnost modelů závislostního chování v rodině. Pro dětský domov je pak velice obtížné dítěti poskytnout adekvátní speciálněpedagogickou intervenci.

Další skutečnost, na kterou náš výzkum poukázal, byla minimální znalost doby, po kterou bylo dítě před příchodem do dětského domova v péči OSPOD. Potíže s mezioborovým předáváním dat jsou velkou překážkou pro kvalitní práci s ohroženými dětmi.²³⁶ Opakovaně jsme zjistili, že rodina dítěte byla v péči OSPOD několik let před nařízením

²³⁶ PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek. *Data o dětech: sociálně-právní ochrana dětí v České republice v datech*, 2022.

ústavní výchovy. Raná období života dítěte jsou klíčová pro jeho další rozvoj.²³⁷ Zároveň jsme zjistili, že převážná většina dětí měla před příchodem do dětského domova zkušenost s pobytem v institucionálním prostředí, jako jsou zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tzv. ZDVOP. Dále v posledních letech narůstá počet dětí přicházejících z neúspěšné náhradní rodinné péče, jako je ta pěstounská. S identickými problémy se potýkají i ostatní dětské domovy, což potvrzuje aktuální výzkum Topinky a Topinkové.²³⁸

Naše zjištění zdůrazňují skutečnost, že sociálně-ekonomické faktory nejsou primárním důvodem vedoucím k nařízení ústavní výchovy. Hlavním důvodem jsou faktory sociálněpatologické. Je třeba zdůraznit, že jsme často zaznamenali komorbiditu faktorů sociálně-ekonomických a faktorů sociálněpatologických. Dítě bude umístěné do dětského domova na základě sociálněpatologických důvodů, které mohly být způsobeny nebo akcelerovány sociálně-ekonomickou situací rodiny.

Proč je tento pohled důležitý? Důraz na sociální faktory může vést k mylnému závěru, že problémy dítěte v dětském domově jsou způsobeny především prostředím dětského domova a tyto problémy jsou řešitelné formou převážně sociální intervence. Nerozporujeme skutečnost, že institucionální prostředí může mít na dítě negativní dopad. Snažíme se však upozornit na fakt, že dítě do dětského domova přichází s problémy, které mají kořeny v patologickém prostředí původních rodin. Nikoli problémové dítě, ale problémová rodina. Jak může být v současném světě tolik rodin problémových, že se stále nedostává v dětských domovech kapacit? Nemůže to být spíše problém stavu společnosti samotné?

6.2 Problematika ztráty rodiče

Rodíme se, žijeme, umíráme. Smrt je nedílnou součástí naší pouti tímto světem a také generální a univerzální jistotou každé živé bytosti. Skon blízkého člověka je pro pozůstalé

²³⁷ DENHAM, Susanne A. a ZINSSER, Katherine M. Social and Emotional Learning During Early Childhood. In: GULLOTTA, Thomas P. a BLOOM, Martin (ed.). *Encyclopedia of Primary Prevention and Health Promotion*. Boston, MA: Springer US, 2014, s. 926–935. ISBN 978-1-4614-5998-9. Dostupné z: https://www.doi.org/10.1007/978-1-4614-5999-6_144. [cit. 2022-10-10].

²³⁸ TOPINKA, Daniel a TOPINKOVÁ, Helena. *Problémy, překážky a bariéry ústavní péče v perspektivě jejích pracovníků*, 2023.

po mnoha stránkách náročný okamžik. Tragická je zejména situace, kdy dítěti umře jeden nebo oba rodiče, kdy dítě osiří. Dnes osiřelými lidmi označujeme především vdovy, vdovce, sirotky. Ale význam tohoto výrazu je mnohem širší, již Jan Amos Komenský tvrdil, že fenomén siroby lze spatřit v každé situaci, kdy člověk přichází nejen o své blízké, ale i o své přátele:

„Osiřalými lidmi vůbec sirotky toliko a vdovy nazýváme; ale vlastnost toho slova siroba [...] jde, jmenovitě na všechny, kteříž potřebných přátel svých jakýchkoli zbaveni jsou. Podlé čehož kolikeří přátelé, tolikerá siroba bude.“²³⁹

V této podkapitole zpracujeme problematiku osiření, neboť jsme se této otázce věnovali jako jedné z klíčových oblastí výzkumu předkládané disertační práce.²⁴⁰ Někteří se domnívají, že dětské domovy jsou jakési sirotčince, zároveň panuje zažitá představa o dětských domovech coby nápravných zařízeních. Obojí je zcela nepřesné a vede k chybnému nazírání na dětské domovy. Jaké je tedy zastoupení osiřelých dětí v Dětském domově Klánovice? Děti a mladí dospělí vyžadující podporu, ochranu a pomoc jsou v gesci různých ministerských resortů, což ztěžuje přístup k přesným datům. V naší zemi žije více než 2 160 451 dětí.²⁴¹ V roce 2022 v České republice žilo 41 468 dětí a mladých dospělých, kterým zemřel jeden nebo oba rodiče.²⁴² To odpovídá 2 % osiřelých dětí v dětské populaci.

Během sledovaného období byl podíl sirotků v Dětském domově Klánovice vždy výrazně vyšší než v intaktní populaci. Například v roce 2020 jsme zaznamenali 14 sirotků, což představuje přibližně 25 % celkové kapacity domova. Z toho bylo 10 jednostranných

²³⁹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Veškerých spisů Jana Amosa Komenského svazek XV. O sirobě*, kapitola VI. O rozdíle siroby. Jan NOVÁK (k vyd. připravil). Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910, s. 346.

²⁴⁰ DANĚK, Alois. O sirobě – nadčasový odkaz díla Jana Amose Komenského pro současnou ústavní výchovu. In: JŮZL, Miloslav (ed.). *Jan Amos Komenský aktuální a inspirativní II*. Praha: UJAK, 2023, s. 65–75. ISBN 978-80-7452-212.

²⁴¹ NÁRODNÍ REGISTR VÝZKUMŮ O DĚTECH A MLÁDEŽI. *Počet dětí a mladých lidí*. Online. [2019]. MŠMT: Národní pedagogický institut ČR. Dostupné z: <http://www.vyzkummladez.cz/cs/statistika/indikator/3-pocet-deti-a-mladych-lidi>. [cit. 2024-02-03].

²⁴² ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Důchodová statistika*. Online. [2022]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd. [cit. 2024-01-03].

sirotků a 4 případy oboustranných sirotků. Nicméně bylo třeba vzít v potaz šestičlennou rodinnou skupinu, jejíž děti ztratily matku během jejich pobytu v domově. Právě podobná specifika nám neumožňují generalizovat naše zjištění. Ale i přes námi zaznamenané vysoké počty sirotků v Dětském domově Klánovice je zřejmé, že oproti zavedené představě dětské domovy nejsou určeny výhradně sirotkům. Oboustranných sirotků v dětských domovech není převažující většina. Zároveň jsme zjistili, že ve všech případech došlo ke ztrátě rodiče až po příchodu do dětského domova. Osíření tedy nebylo důvodem k nařízení ústavní výchovy. Z toho plyne, že patologické modely chování, které jsme zmínili v předcházející podkapitole, si vybírají svoji krutou daň i v okamžiku, kdy má dítě či mladý dospělý již nařízenou ústavní výchovu. Dále můžeme přítomnost osiřelých dětí ve zkoumaném prostředí opět užít jako důkaz jejich patologických rodin. Ve všech případech osiřelé děti a mladí dospělí měli žijící blízké příbuzné. Tito rodinní příslušníci však svoje rodiny nenabídli. Jaká rodina nepřijme sirotka své vlastní krve?

6.2.1 Specifika spojená s osířením

Během našeho výzkumu jsme provedli řadu rozhovorů s dětmi a mladými dospělými, kteří ztratili jednoho nebo oba rodiče. Primárně jsme zjišťovali, jestli je edukační realita dětského domova připravena kvalitně pracovat s osiřelými dětmi a jestli vychází vstříc specifickým potřebám osiřelých dětí a mladých dospělých. Zjistili jsme, že problematika speciálněpedagogické intervence pro práci s osiřelými dětmi a mladými dospělými není v Dětském domově Klánovice dostatečně zpracovaná. Odpověď na výzvy spojené se ztrátou blízkých bývá často závislá spíše na zkušenostech, entuziasmu a na morálních kvalitách jednotlivých pedagogických pracovníků než na kvalitní metodice, která chybí.²⁴³ Oslovení vychovatelé by důkladné metodické vedení uvítali, práce s osiřelými dětmi je velice náročná. V některých případech se tyto děti zafixují na jednoho vychovatele a s ostatními odmítají spolupracovat. Jindy emoční dopad osíření vede k situaci, že sirotek není schopen navázat jakýkoli vztah k dospělému. Dokonce jsme zaznamenali tendence,

²⁴³ HOLLAND, John. How schools can support children who experience loss and death. *British Journal of Guidance & Counselling*. 2008, vol. 36, no. 4, s. 422. ISSN 0306-9885, 1469-3534. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/03069880802364569>. [cit. 2024-02-11].

kdy sirotci vytvářeli „aliance“ a odmítali veškerou spolupráci. Ztrátu rodiče používali jako argument vysvětlující vše od kouření po špatné stravovací návyky.

Pedagogický personál je potřeba seznámit se specifiky práce s osiřelými. „*Znalost, že truchlící prožívá celou řadu emocí, je pro porozumění jeho chování klíčová. Obvyklým předpokladem je, že zasažený žák bude smutný, nešťastný. Projevy jeho truchlení ale mohou vypadat úplně jinak.*“²⁴⁴ Při pozorování jsme zaznamenali například přehrávané veselí při debatě o zesnulém rodiči. Byly zaznamenány i epizody agresivního chování k ostatním členům sledované skupiny. Zde je třeba zdůraznit princip inkluze edukace, kdy má každý právo na přístup ke vzdělávání, ale nesmí při konzumaci tohoto práva omezovat ostatní účastníky edukačního procesu. Z toho plyne potřeba co možná nejšířší odborné podpory, aby byly nežádoucí projevy minimalizovány a negativně nepůsobily na ostatní děti a mladé dospělé.

Respondenti hovořili o potížích se zvládnutím stresových situací a zejména poukazovali na skutečnost, že oproti ostatním nemají možnost, byť i teoretické, podpory od rodiny. Schopnost dítěte zvládat psychický a fyziologický stres je zcela závislá na vztahu s rodiči. Klíčovou roli ve vývoji zdravých reakcí na stres hraje citlivý a předvídatelný pečující dospělý.²⁴⁵ Zde si uvědomme, nakolik jsou osiřelé děti a mladí dospělí v dětském domově ohroženější oproti intaktní populaci. Nemají nic než svoji sirobu a profesionální vychovatele. Respondenti také vyjádřili značné obavy z jejich situace po odchodu z dětského domova. Hovoří o nedostupnosti bydlení a o potížích se zvládnutím přechodu z bezpečného prostředí dětského domova do běžného života. Dlouhodobým problémem je absence dostupné následné péče.

Je prokázáno, že traumatická zkušenost z dětství, přičemž mezi největší traumata patří především ztráta rodiče, má negativní vliv na celou řadu oblastí života jedince. Má vyšší pravděpodobnost vzniku závislostního chování, výrazně stoupají rizika rozvoje celé řady

²⁴⁴ BAJGAROVÁ, Zdeňka; BARCALOVÁ, Miroslava; BARDOVÁ, Nina; BÍLKOVÁ, Zuzana; DOLEŽALOVÁ, Pavla et al. *Škola – hrozba či příležitost pro zranitelné jedince*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, 2021, s. 138. ISBN 978-80-7394-920-4.

²⁴⁵ MATÉ, Gabor. Addiction: Childhood Trauma, Stress and the Biology of Addiction. *Journal of Restorative Medicine*. 2012, vol. 1, no. 1, s. 56. ISSN 2165-7971. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.14200/jrm.2012.1.1005>. [cit. 2024-02-11].

závažných onemocnění.²⁴⁶ Při rozhovorech také vyvstala otázka transgeneračního přenosu traumatu. Respondentka, jejíž otec spáchal sebevraždu, jasně označila svoje opakující se suicidální myšlenky. Dětský domov Klánovice klade velký důraz na spolupráci s psychologem a zajišťuje potřebným dětem a mladým dospělým psychoterapeutickou podporu. Zjištění z našeho výzkumu jsme využili při tvorbě Minimálního preventivního programu Dětského domova Klánovice. Dále jsme přesvědčeni, že skutečnost, že respondenti osířeli, má vliv na jejich edukační kompetence. Analýza pedagogické dokumentace potvrdila slabší školní výsledky.

Traumatizující zážitek ztráty blízké osoby má negativní dopad na schopnost dítěte učit se a často negativně ovlivní i jeho vztahy ve škole. Školská instituce sama nemůže vyřešit rodinnou situaci dítěte, může mu však poskytnout podporu v učení a při zpracování emocí, které v souvislosti s rodinnou situací dítě prožívá.²⁴⁷ V prostředí dětského domova sice výuka neprobíhá, ale vzdělání má vysokou prioritu. V případě slabšího prospěchu je třeba si uvědomit emoční dopad osíření, ale dlouhodobé tolerování špatných výsledků by bylo nejen proti koncepci dětského domova, ale i proti zájmu dítěte.

Zajímavým zjištěním bylo, že osířelé děti a mladí dospělí mají poměrně velké finanční částky ze sirotčích důchodů. Respondenti o těchto sumách věděli a těšili se, až budou moci s penězi nakládat zcela podle vlastních představ. Z minulých výzkumů víme, že v naprosté většině byly našetřené finance ve velice krátké době utraceny. Zde se opět nabízí Komenského postřeh, který varuje právě před podobným přístupem. „*Naučil-li se čemu, to v brzkém času roztrousí všecko, peníze a statek pomalu musejí prchati také; a co nachoval stýskal, utrací výskal, až naposledy všecko na mizinu přijde, i on sám.*“²⁴⁸

²⁴⁶ FELITTI, Vincent J et al. Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults. *American Journal of Preventive Medicine*. 1998, vol. 14, no. 4, s. 245–258. ISSN 07493797. Dostupné z: [https://www.doi.org/10.1016/S0749-3797\(98\)00017-8](https://www.doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00017-8). [cit. 2022-10-10].

²⁴⁷ ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Přístupy k náročnému chování dětí a žáků ve školách a školských zařízeních a možnosti jeho řešení*. Praha: Česká školní inspekce, 2021, s. 13. ISBN: 978-80-88087-56-4.

²⁴⁸ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Veškerých spisů Jana Amosa Komenského svazek XV. O sirobě*, kapitola X. O dítkách osířelých, s. 357.

Péče o sirotky má dlouhou tradici. Sirotčince bývaly chápány nejen jako sociální, ale i jako nápravná zařízení.²⁴⁹ V současné společnosti, hovoříme-li o české geopolitické realitě, potřeba sirotčinců není, jejich roli převzala náhradní rodinná péče a školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Navíc se spíše věnujeme věčnému mládí a otázky spojené se smrtí nepatří mezi nejpopulárnější témata. Nicméně si uvědomme pomíjivost našich životů. „*Jak statkem, krásou, zdravím, tak ani přítelem věrným žádné hodiny žádný bezpečen není.*“²⁵⁰ Osirelé děti a mladí dospělí patří mezi extrémně ohrožené jedince. „*Nebo člověk osiřalý jest jako zahrada s rozbořenou hradbou, do níž, kdo chce, vchází a stromy otlouká.*“²⁵¹ Selhávání a rozpad rodiny je třeba naléhavě kompenzovat vytvářením systémů péče a opory.²⁵² Aby tyto systémy pomoci byly efektivní, musíme označit problémy spojené s osiřením, ale zároveň neztrácet pedagogický optimismus, tolik pro dnešní inkluzivní paradigma potřebný!

„*Nechť se dá pozor na lidi učené, moudré, vzáctné, odkud a z jakých lidí povstávají? Najde se v pravdě, že a neb jsou z těch, kteříž hned z maličkosti osiřali, a neb z chudých rodičů pošli.*“²⁵³

6.3 Rodič ve výkonu trestu – zkušenosti dítěte z dětského domova

V předcházející podkapitole jsme poukázali na tvrzení Jana Amose Komenského, že sirotkem se můžeme stát i tehdy, pokud nás nejbližší opustí. V dětském domově se můžeme setkat také s dětmi a mladými dospělými, jejichž rodiče mají zkušenost s výkonem trestu. O dětech rodičů ve výkonu trestu se hovoří jako o *neviditelných*

²⁴⁹ HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914: disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, s. 156–159. Nicméně v minulosti byla velmi nejasná hranice mezi institucí výchovnou a disciplinační.

²⁵⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Veškerých spisů Jana Amosa Komenského svazek XV. O sirobě*, kapitola II. Odkud siroba pochází, s. 338.

²⁵¹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Veškerých spisů Jana Amosa Komenského svazek XV. O sirobě*, kapitola I. Co a jak těžká věc jest siroba? s. 337.

²⁵² KOCUROVÁ, Marie; KLUGEROVÁ, Jarmila a BOSÁKOVÁ, Alice (ed.). *Rodina v II. decenniu 21. století*. Praha: Educa Service, 2013, s. 69. ISBN 978-80-87306-13-0.

²⁵³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Veškerých spisů Jana Amosa Komenského svazek XV. O sirobě*, kapitola X. O dítkách osiřalých, s. 357.

dětech.²⁵⁴ Toto označení odkazuje na dopad traumatu z uvěznění rodiče na psychický stav dítěte. U naší sledované skupiny bychom tedy mohli hovořit o *dvojí neviditelnosti*. Na dítě dopadá trauma z uvěznění rodiče a zároveň trauma způsobené samotným institucionálním prostředím. V této podkapitole se budeme věnovat vlivu uvěznění rodiče na dítě žijící v dětském domově. Pokusíme se označit oblasti života sledovaných dětí a mladých dospělých, které byly zasaženy.

Nejprve bylo třeba zjistit, kolika dětí a mladých dospělých se problematika dotýká. Některé zdroje hovoří o 30 000 až 40 000 dětí v ČR, což odpovídá zhruba 2 % všech dětí a mladých dospělých. Po analýze pedagogické dokumentace Dětského domova Klánovice jsme zjistili, že v posledním roce mělo 9 z celkových 54 dětí rodiče nebo pečující osobu ve výkonu trestu. Je tedy zřejmé, že v prostředí Dětského domova Klánovice je zastoupení dětí a mladých dospělých s rodičem ve výkonu trestu výrazně vyšší než v intaktní populaci. Při opakovaných rozhovorech s dětmi a mladými dospělými jsme zjistili, že zkušenost s členem širší rodiny, který byl ve výkonu trestu, má mnohem více dětí, než jsme očekávali. Vzhledem k chybějící evidenci v pedagogické dokumentaci nejsme schopni prezentovat přesné počty. Podle našich odhadů by se mohlo jednat až o 30 % dětí.

Při rozhovorech jsme u oslovených zaznamenali značné relativizování trestných činů, které přivedly jejich rodiče do výkonu trestu. Všichni respondenti hovořili o mírných prohřešcích, které jejich rodičům neumožňují být s nimi. Například byly uváděny pokuty za rychlou jízdu. Velmi zajímavý materiál nám poskytla analýza korespondence, ke které jsme získali přístup.²⁵⁵ Nejvýraznějšími kódy byla tristní úroveň pravopisu a naprostá absence sebereflexe. Rodiče sice zahrnovali děti vyznáními lásky, ale ani v jednom případě nebyli ochotní akceptovat podíl na současné situaci. Výkon trestu v jejich podání byl zásadně následek nespravedlivého soudu, zaujaté Policie ČR či blíže nedefinovaného zásahu vyšší moci. Při analýze korespondence jsme u otců ve výkonu trestu zaznamenávali psychickou nezralost, chlapecky lehkomyšlnou mentalitu projevující se neschopností

²⁵⁴ NAVRÁTILOVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Pavel; PUNOVÁ, Monika a SMUTNÁ, Veronika. Needs of Children With Incarcerated Parents in Their Own Voice. *Qualitative Social Work*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2023, s. 1–15. ISSN 1473-3250. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/14733250221151030>. [cit. 2024-02-03].

²⁵⁵ Viz přílohu č. 11.

odložit uspokojení vlastních potřeb a tendencí k vyhýbání se odpovědnosti, povinnostem a závazkům, což potvrzuje možnou krizi mužských vzorů v současné společnosti.²⁵⁶

U chlapců s rodičem ve výkonu trestu jsme bez výjimky zaznamenali projevy poruch chování. Chlapci inklinovali k násilnému řešení problémů. Dalším společným rysem byl negativní vztah k reprezentantům pořádkových sil. Pro všechny členy naší zkoumané skupiny bylo společné nízké sebevědomí a potíže v navazování hlubších vztahů.

Nejvíce prostoru jsme věnovali dvěma mladým dívkám z rodinné skupiny, na které autor působí. Otcové jsou recidivisté s dlouhými tresty. Oba otcové tvrdí, jak jim velice záleží na budoucnosti svých dcer. Často píšou dopisy, telefonují a využívají možnosti návštěv. Do dosažení plnoletosti dcer bylo potřeba zajistit vychovatele, který byl přítomen návštěvě, v současnosti dětský domov zajišťuje děvčatům dopravu do věznic. Dívky chápou návštěvu ve vězení jako povinnost vůči otci. Dále obě svým otcům posílají povolené balíky, které financují z kapesného a z příjmů z brigád. Dívky hovoří o tom, jak budou s otci po propuštění žít a vybudují nové rodiny.

A zde vidíme velký problém do budoucna. Rodina je nejdůležitějším sociálním faktorem, v němž si dítě utváří způsoby chování. A právě rodina se může stát rizikovým faktorem pro rozvoj poruch chování v případě, že se v ní vyskytnou různé patologické jevy. Hovoříme především o případech, kdy jsou u členů rodiny přítomny modely asociálního nebo antisociálního chování.²⁵⁷ Rodina je také tradičně považována za hlavního činitele, jenž svým selháním umožňuje dětem kriminální chování.²⁵⁸ Je zřejmé, že děti uvězněných rodičů jsou ve zvýšené míře ohroženy vznikem nežádoucích modelů chování.²⁵⁹ Dále je třeba poukázat i na ekonomickou oblast. Rodiče ve výkonu trestu nemohou být

²⁵⁶ KUCHAROVÁ, Věra; BARVÍKOVÁ, Jana; HÖHNE, Sylva; NEŠPOROVÁ, Olga; PALONCYOVÁ, Jana a VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Zpráva o rodině 2020*. Praha: VÚPSV, 2020, s. 152. ISBN 978-80-7416-379-1.

²⁵⁷ BLAŽEK, Petr; FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Delikvence: analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Praha: Grada, 2019, s. 30. ISBN 978-80-271-2013-0.

²⁵⁸ SYCHROVÁ, Adriana (ed.). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*, s. 121.

²⁵⁹ DAVIS, Lois M. et al. The Impact of Incarceration on Families: Key Findings. In: *Understanding the Public Health Implications of Prisoner Reentry in California: State-of-the-State Report*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2011, s. 117. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg1165tce.13>. [cit. 2022-10-10].

ekonomicky aktivní, zároveň se jim hromadí pokuty a penále jejich pohledávek. Po návratu z výkonu trestu jim záznam v rejstříku trestů ztěžuje návrat na trh práce.²⁶⁰ Dalším limitujícím faktorem je převážně nízké dosažené vzdělání odsouzených.

Můžeme tvrdit, že uvěznění rodiče má na dítě multifaktoriální dopad. Zaznamenali jsme především vliv na psychický stav a na sociální kompetence sledovaných dětí. Je třeba si uvědomit, že námi sledovaná skupina dětí a mladých dospělých je ohrožena nejen negativním dopadem uvěznění rodiče, ale i faktem, že jejich životním prostředím je instituce.²⁶¹

Značný problém pro náš výzkum představovala absence detailních informací o trestné činnosti rodičů. Speciálněpedagogická intervence vyžaduje přesné informace, jinak se bude mjet účinkem. Jednotlivé resorty ale nemají zákonem danou povinnost sdílet informace. Narážíme také na otázku problematiky zákonných zástupců.²⁶² Jsme přesvědčeni, že bude nutně třeba posílit mezioborovou spolupráci. Resorty spravedlnosti, školství, sociální ochrany, zdravotnictví, ty všechny musí spojit síly a společně zahájit synergickou spolupráci. V týmové spolupráci je důležité, abychom byli schopni akceptovat individuální rozdíly, učili se rozumět a respektovat ostatní a budovali si osobní vztahy s ostatními členy týmu ve vzájemné spolupráci. Každý člen týmu je jedinečným přínosem.²⁶³ Právě meziresortní týmy by mohly být nástrojem zefektivňujícím práci s dětmi a mladými dospělými, kteří mají zkušenost s rodičem ve výkonu trestu.

V současnosti žije v dětských domovech přes čtyři tisíce dětí a mladých dospělých. Část z nich má rodiče ve výkonu trestu, ale každý z nich jednoho dne odejde. A my se musíme ptát, kam povedou jejich kroky. Specializovaná následná péče není v dostatečné míře k dispozici ani pro *standardní* odcházející, natož pro mladé dospělé s uvězněným rodičem.

²⁶⁰ TURNEY, Kristin a GOODSSELL, Rebecca. Parental Incarceration and Children's Wellbeing. *The Future of Children*, 2018, vol. 28, no. 1, s. 149. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26641551>. [cit. 2022-05-10].

²⁶¹ DRAHÝ, František; HŮRKA, Jindřich a PETRAS, Michal. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018, s. 86. ISBN 978-80-270-5197-7.

²⁶² Nařízení ústavní výchovy neznamená odebrání rodičovských práv.

²⁶³ STÁREK, Lukáš (ed.). *Speciálně pedagogická praxe jako významný komponent pregraduální přípravy studentů – Student – Praxe – Profese*. Praha: UJAK, 2021, s. 29. ISBN 978-80-7452-208-6.

Na základě našich zjištění musíme vznést požadavek na vybudování systému následné péče, který by zájemcům nabízel odbornou poradenskou a psychoterapeutickou pomoc, zejména ve formě rodinných terapeutických programů.

Jsme přesvědčeni, že námi sledovaný okruh dětí a mladých dospělých patří mezi nejdrtivěji zasaženou, nejohroženější a maximální podporu a profesionální přístup vyžadující skupinu. Komorbidita traumatu z uvěznění rodiče a vlivu institucionálního prostředí vyžaduje odborný přístup. To bude vyžadovat obohacení vzdělávacích programů připravujících vychovatele ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy o znalosti z resocializační a penitenciární problematiky. Jen tak lze naplňovat potřeby této specifické skupiny dětí a mladých dospělých!²⁶⁴

6.4 Nové modely rizikového chování

Žijeme v době čtvrté průmyslové revoluce. A tak stejně jako parní stroj zcela přepsal sociální mapu světa, také internet mění drtivou většinu oblastí našich životů. Informační a komunikační technologie nabízejí možnosti, které ještě před několika desetiletími byly vyhrazeny snílkům a fantastům. Svět se stal globálnější, je pokryt komunikační pavučinou internetové sítě. Nikdy v minulosti nebyla komunikace snazší, sdílení myšlenek a informací rychlejší. Změny v modelech chování jsou téměř stejně rychlé jako navyšování rychlosti procesorů. Jen málo sociálních prostředí není těmito změnami zasaženo a prostředí dětského domova není výjimkou. Zmínili jsme skutečnost, že autor disertační práce působí ve zkoumaném prostředí jako vychovatel a metodik prevence. Metodik prevence rizikového chování má za úkol koordinovat aktivity vedoucí k předcházení modelům rizikového chování. Rizikové chování je takové chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo pro společnost.²⁶⁵ Ještě na přelomu tisíciletí patřila k nejřešenějším projevům

²⁶⁴ ALLARD, Patricia a GREENE, Judith. Children on the Outside: Voicing the Pain and Human Costs of Parental Incarceration. Online. *Justice strategies*. 2011, 2011-01-12, s. 8. Dostupné z: <https://www.justicestrategies.org/publications/2011/children-outside-voicing-pain-and-human-costs-parental-incarceration>. [cit. 2024-01-03].

²⁶⁵ MIOVSKÝ, Michal et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-89-7.

rizikového chování v Dětském domově Klánovice konzumace alkoholu, kouření, rizikové sexuální chování a rizikové chování v dopravě. Nicméně s rozmachem informačních technologií jsme zaznamenali výrazný odklon od výše jmenovaných projevů rizikového chování a nejvýznamnějšími modely rizikového chování se staly ty spojené s virtuálním světem.²⁶⁶ Během výzkumných aktivit jsme zaznamenali dvě významné oblasti virtuálního světa s vysokým rizikovým potenciálem, a to oblast hraní počítačových her a oblast sociálních sítí. V této kapitole využijeme materiál, který jsme publikovali v rámci konferencí věnujících se problematice rizikového chování a problematice informačních technologií.²⁶⁷

6.4.1 Online hry

Zjistili jsme, že otázka hraní online her se týká především chlapců. Preferované hry souvisejí s věkem hráčů. Mladší chlapci začínají převážně s Minecraftem, postupně se od starších chlapců seznamují s hrami typu League of Legends, Grand Theft Auto nebo Fortnite. U všech pozorovaných chlapců můžeme sledovat identické vzorce chování. Postupný nárůst času tráveného u počítače, zanedbávání povinností jak v rámci rodinných skupinek, tak i školních. Zpočátku se hoši pokoušejí prezentovat online hry jako nevinnou zábavu spojenou s výukou angličtiny. Nerealisticky podceňují časovou dotaci strávenou u monitoru, která se ale neustále navyšuje. Online hraní postupně odvádí chlapce od jejich ostatních zájmových aktivit. Bývalí zapálení fotbalisté opouštějí svoje kluby, na sportovní vybavení sedá prach. Situaci značně zkomplikovala pandemie COVID-19. Distanční výuka vyžadovala zajištění odpovídajících podmínek ke studiu. Dětský domov Klánovice dětem poskytl požadované počítačové vybavení a především zajistil kvalitní internetové pokrytí. Což na jedné straně dětem umožnilo studovat, ale zároveň možnost být online po podstatnou část dne. Děti se velice rychle naučily přepínat mezi plochami. Při kontrolách historie procházení jsme zjistili, že velice často během distanční výuky na počítačích

²⁶⁶ DANĚK, Alois. Kdo si hraje, nezlobí? Situace na poli prevence rizikového chování v oblasti informačních a komunikačních technologií v Dětském domově Klánovice. *Prevence*. 2022, roč. 19, č. 2, s. 26–28. ISSN 1214-8717.

²⁶⁷ DANĚK, Alois. Rizikového chování v kyberprostoru – nové modely, možnosti prevence. In: KALIBA, Martin a AMBROŽOVÁ, Petra. *Digitální vzdělávání v měnící se společnosti: nové výzvy, rizika, prevence. Sborník příspěvků z konference ERIS22*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2023, s. 15–20. ISBN 978-80-7435-908-8.

běžely online hry. Jsme přesvědčeni, že přemíra času zkonsumovaného online hraním má za následek zhoršení školního prospěchu.

Dále se nám podařilo vyzorovat několik dalších skutečností, které přímo souvisejí s online hrami. Při hraní her typu League of Legends či Fortnite se hráčům nabízí možnost získat různé schopnosti nebo vyšší úroveň. To je možné vyřešit zakoupením tzv. loot boxů či mystery boxů. Hráči si tak financují nejen dokonalejší zbraně, ale zároveň tak stoupají na hráčském sociálním žebříčku. Systém těchto *tajemných překvapení* je postaven tak, aby byl hráč soustavně vystavován potřebě zainvestovat do svého hráčského statusu. Zprvu jsme tomu nevěnovali přílišnou pozornost. Při důkladnějším pohledu jsme ale zjistili, že se jedná o velice finančně náročnou záležitost. Přesné částky jsme nebyli schopni zjistit, ale některé výpovědi naznačují, že v některých případech šlo až o částky v řádech několika set korun během jednoho měsíce.

Další zjištění se týkalo doporučeného věku hráčů u jednotlivých her. Ještě před několika lety byly hry distribuovány na CD, na nichž bylo jasně vyznačeno, jaký je vhodný věk hráčů. Dnešní hry jsou k dispozici bez pevných nosičů a dohledat doporučený věk není často jednoduché. Realisticky jsme zjistili, že vychovatelský sbor nemá zcela jasnou představu, kde přesně hledat návod, jestli je hra přijatelná vzhledem k věku dítěte. Navíc jsou informace velice často v angličtině. Zaznamenali jsme případ, kdy chlapec přesvědčoval vychovatele, že GTA je jednoznačně hra vhodná pro předškolní věk, protože jsou v ní barevná auta. Naštěstí neuspěl. Zejména u her s přítomností násilí se naskytá otázka, jaký mohou mít dopad na děti, které mají zkušenost s násilným chováním ve svých původních rodinách, což velice často děti a mladí dospělí v Dětském domově Klánovice jsou.

6.4.2 Sociální sítě

Hraní online her je doménou chlapců, svět sociálních sítí je naopak především teritoriem našich dívek. Ačkoli chlapci také vlastní facebookový účet, komunikují skrze Messenger, WhatsApp, dívají se na videa na YouTube a baví je TikTok, oproti dívkám tráví na sociálních sítích podstatně méně času. Oslovená děvčata sice o existenci online her vědí, ale podle jejich slov je nezajímají. Zato v oblasti sociálních sítí se dívky orientují velice přesně a především jsou jejich náruživými uživatelkami. S nástupem chytrých telefonů se

otevřely brány virtuálního světa, který naše děvčata zcela pohltit. Když například analyzujeme fotografie rodinných skupin z posledních deseti let, vidíme, jak se v průběhu času zvyšuje počet děvčat s mobily v ruce. Dnes jsme se dostali do situace, kdy s lehkou nadsázkou můžeme tvrdit, že mobilní telefony děvčatům srostly s jejich dlaněmi. Čas strávený na sociálních sítích je ohromný. S pohledem na mobil se dívky probouzejí, s prstem na displeji obědvají, s telefonem u polštáře usínají.

Samozřejmě se nejedná o problém pouze dětí v dětských domovech, ale s psychosociální zátěží našich dětí může být nadužívání sociálních sítí iniciátorem značných problémů. Pokud jste vášniví uživatelé sociálních sítí, máte snahu být neustále dosažitelní. Samotný princip sociálních sítí je založen na nenápadném tlaku na neustálou interakci s ostatními účastníky sociálních sítí. Vyhledávají se přátelé, udělují se komentáře, označují se známé tváře a přidělují se navzájem hodnocení. Pozitivní, nebo negativní. Humorné, nebo výsměšné. Motivující, nebo nenávistné. Před epochou sociálních sítí, když vás neměla ráda spolužačka, toto bylo většinou záležitostí jedné třídy, jedné školy. Dnes je možnost vás znemožnit před celou republikou, s dovedností použít překladač před celým světem. Oslovená děvčata hovoří o neustálém stresu z očekávání, že na sociálních sítích obdrží negativní hodnocení či komentář. Podle jejich vyjádření jsou neustále pod kontrolou a nemají možnost před tímto tlakem uniknout. A nejen před tlakem obav z hodnocení, ale ani před fotografiemi a videi nerealisticky krásných mladých modelek, které mají dokonalá těla a dokonalé životy. Je to samozřejmě počítačově upravená iluze, ale i ta může mít drtivý dopad na jedince s nízkým sebevědomím, což naše děti povětšinou jsou.

Ačkoli jsou sociální sítě určeny primárně ke komunikaci, my jsme zaznamenali výrazné potíže spojené právě s komunikačními kompetencemi našich dětí. Podle našich sledování se v posledních letech snižuje doba, kdy děti komunikují s vychovateli i mezi sebou fyzicky. Osobní kontakt začíná nahrazovat komunikace elektronická. Během našich pozorování jsme například opakovaně zaznamenali situace, kdy si děti posílají vzkazy na Messengeru, i když sedí vedle sebe na pohovce. Navíc je všeobecně známým faktem, že absence osobního kontaktu v procesu komunikace může vést k tomu, že aktéři komunikace ztrácejí zábrany. Online prostředí umožňuje vést vyostřené konverzace mnohem snadněji, než by to bylo možné při osobním kontaktu. Další specifikum sociálních sítí spočívá ve

snadné identifikaci samotné přítomnosti dítěte v komunikačním prostoru. Jakmile se totiž přihlásíte do sociální sítě, ostatním účastníkům se zobrazí, jestli jste online, jestli jste aktivní, jestli si s někým právě píšete. Děti nám sdělily, že opakovaně měly zkušenost se situací, kdy jim bylo vrstevníky, případně i rodiči vyčítáno, že jsou online, ale nekomunikují s nimi. Podle slov respondentů se jedná o velice zátěžovou situaci.

6.4.3 Praktická opatření

Opakovaně jsme se setkali se situací, kdy respondenti zcela nerozuměli kladeným otázkám. Tvrdili, že terminologie je pro ně nesrozumitelná a komplikovaná. Vysvětlení by mohla nabídnout Bernsteinova teorie jazykových kódů. Odborný jazyk operuje v kódu dokonalém, zatímco respondenti do dětského domova často přicházejí z prostředí, v němž převládá komunikace v kódu omezeném. Je obtížné vést úspěšnou komunikaci souběžně v dokonalém a omezeném jazykovém kódu.²⁶⁸ Reflektovali jsme potřebu prezentovat preventivní aktivity tak, aby byly cílové skupině jasně srozumitelné. Dovolili bychom si nabídnout jako sdílení dobré praxe dopis, který jsme vytvořili pro děti a mladé dospělé v Dětském domově Klánovice a jež jsme „samozřejmě“ rozeslali přes WhatsApp.²⁶⁹

Je zcela nutné intenzivně pracovat na celospolečenském povědomí o důležitosti internetové bezpečnosti.²⁷⁰ Jak tvrdí řada renomovaných odborníků, nejedná se totiž o okrajový fenomén, ale aktuální téma.²⁷¹ Značné riziko představuje zejména nadužívání sociálních sítí.²⁷² Počítačové technologie ale mají pro edukaci významný potenciál,²⁷³ který je třeba

²⁶⁸ BERNSTEIN, Basil. *Class, codes, and control*. London; NY: Routledge, 2003. ISBN 0-415-30286-2.

²⁶⁹ Viz přílohu č. 12.

²⁷⁰ BOEHMER, Jan et al. Determinants of online safety behaviour: towards an intervention strategy for college students. *Behaviour & Information Technology*. 2015, vol. 34, no. 10, s. 1022. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1080/0144929X.2015.1028448>. [cit. 2023-10-10].

²⁷¹ DARVESH, Nazia et al. Exploring the prevalence of gaming disorder and Internet gaming disorder: a rapid scoping review. *Systematic Reviews*. 2020, vol. 9, no. 1, s. 68. ISSN 2046-4053. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1186/s13643-020-01329-2>. [cit. 2023-10-10]; MAIA, B. R. a REIS, G. Internet gaming disorder, aggression and psychological distress in young adults. *European Psychiatry*. 2022, vol. 65, no. S1, s. S127. ISSN 0924-9338, 1778-3585. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1192/j.eurpsy.2022.349>. [cit. 2024-01-03].

²⁷² VAIDHYANATHAN, Siva. *Antisocial media: how facebook disconnects us and undermines democracy*. 1st ed. New York: Oxford University Press, 2021. ISBN 978-0-19-005654-4.

využít. Nicméně děti a mladí dospělí žijící v prostředí dětských domovů jsou výrazně ohroženější možnými negativními dopady nadužívání sociálních sítí a hraní počítačových her.²⁷⁴ Na základě výstupů našeho výzkumu jsme modifikovali formu distribuce preventivních aktivit. Souběžně s prací s cílovou skupinou jsme zahájili provzdělávání pedagogických pracovníků dětského domova. Aktivně se seznamujeme s novými trendy virtuálního světa a průběžně aktualizujeme preventivní aktivity dětského domova. Spolupracujeme s neziskovým sektorem a naše zkušenosti sdílíme s dalšími školskými zařízeními. Moderní technologie mohou být dobrým sluhou, ale špatným pánem. Věříme, že naše výsledky napomohou dětem z dětského domova lépe pracovat s možnostmi, které jim dnešní virtuální svět nabízí.

Nicméně i problematika rozmachu sociálních sítí přinesla našemu výzkumu vyloženě pozitivní zjištění. Sociální sítě umožňují především sociální kontakt. Každé dítě a mladý dospělý z Dětského domova Klánovice má alespoň jeden profil na sociální síti. To nám umožnilo výrazně efektivněji vyhledávat mladé dospělé po jejich odchodu. Zároveň jsme zjistili, že děti a mladí dospělí skrze moderní technologie udržují kontakty i po svém odchodu. To bylo v dřívějších letech ne zcela obvyklé. Odchod z dětského domova byl spíše okamžikem přerušování vazeb. Kontakty v rovině vychovatel – mladý dospělý byly udržovány spíše v případě, že dítě strávilo v dětském domově řadu let. Možnosti ICT se rapidně zdokonalují. Při zahájení výzkumu předkládané disertační práce bylo téma komunikace a udržování kontaktů po odchodu z dětského domova aktuální. Během velmi krátké doby se objevily volně dostupné komunikační platformy, které umožňují stále intenzivnější kontakt mezi prostředím dětského domova a jeho bývalými obyvateli.

6.5 Vybrané oblasti související se školním prostředím

Ačkoli jsme naše výzkumné aktivity směřovali na prostředí dětského domova, podařilo se nám získat zajímavé výsledky i z oblasti školní. V předcházející kapitole jsme hovořili

²⁷³ LIVINGSTONE, Sonia. Critical reflections on the benefits of ICT in education. *Oxford Review of Education*. 2012, vol. 38, no. 1, s. 9–24. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1080/03054985.2011.577938>. [cit. 2024-01-03].

²⁷⁴ KOPECKÝ, Kamil a SZOTKOWSKI, René. *Online svět v dětských domovech*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022. Dostupné také z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/153-online-svet-v-detskych-domovech-2022-vyzkumna-zprava/file>.

o problematice edukace Romů, což je bezesporu otázka se silným emočním nábojem. V naší společnosti stále panuje řada předsudků, které jsou právě emocemi živeny. V této podkapitole se budeme věnovat dvěma vybraným oblastem, které se během výzkumných aktivit ukázaly jako velmi důležité. Nejprve se budeme věnovat emocím ve vzdělávacím procesu. Následně popíšeme naše zjištění, které jsme zaznamenali v oblasti mimořádného nadání dětí a mladých dospělých z Dětského domova Klánovice.

6.5.1 Emoce

Je faktem, že emoce jsou důležitý prvek vzdělávání.²⁷⁵ Těžko si představit edukační proces, v němž není místo pro emoce a emocionalitu všech jeho aktérů. V této podkapitole se ale budeme snažit demonstrovat, jak emoce mohou ovlivnit pedagogovo nazírání na žáka. Tyto alarmující situace jsme zachytili zejména během našich výzkumů mapujících úroveň znalostí během pandemie COVID-19.²⁷⁶ Několik sledovaných dětí mělo dlouhodobě prokazatelně horší znalosti než známky v žákovských knížkách. Když jsme s tímto zjištěním konfrontovali jejich pedagogy, odpovědi byly značně znepokojující. Pedagogové si totiž byli vědomi toho, že děti jsou z dětského domova, a snažili se jim usnadnit, v jejich očích, těžký osud lepšími známkami. Svůj postoj racionalizovali formulacemi typu: *chudinka malá odebraná*, popřípadě: *s takovou nemocí, a ještě v dětském domově, copak mu tu pětku mohu dát?*

Což se nakonec projevilo devastujícím dopadem na dítě. Děti zvyklé, že jsou vlastně solidními žáky a jejich známky nejsou nejhorší, předpokládaly, že se bude jejich studium ubírat podobnou cestou i na středních školách. Tam však nastal kontakt s edukační realitou bez ohledu na jejich původ z dětského domova. Znamky se výrazně zhoršily a mohli jsme sledovat i zhoršení celkového psychického stavu.

²⁷⁵ SYLWESTER, Robert. How emotions affect learning. *Educational Leadership*. 1994, vol. 52, no. 2, s. 60. ISSN 00131784. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid,url&db=asn&AN=9411032025&lang=cs&site=ehost-live>. [cit. 2022-12-10].

²⁷⁶ DANĚK, Alois. Vzdělávací proces v Dětském domově Klánovice během jarní uzávěry škol 2020. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2021, roč. 31, č. 1–2, s. 57–64. ISSN 1211-2720.

Po skončení pandemie COVID-19 jsme s pedagogy ze základních škol, které navštěvovaly sledované děti, provedli několik nestrukturovaných rozhovorů, které jsme následně rozkódovali. Opět se frekventovaně opakovaly kódy typu: *lítost, chudák dítě, je z děčáku, má to těžké, je roztomilý/á*. Pedagogové se evidentně snažili brát ohledy na skutečnost, že jejich žáci jsou z dětského domova. Často byly tolerovány nevypracované úkoly nebo chybějící pomůcky. Dokonce jsme zaznamenali odvolávání se na afirmativní akci, kdy se pedagogové snažili modifikací podmínek kompenzovat znevýhodnění zmíněných žáků.²⁷⁷ Je třeba zdůraznit, že děti ve svých školách podávaly o prostředí Dětského domova Klánovice nepřesné informace. Tvrdily pedagogům, že mají potíže se získáním školních pomůcek nebo že nemohou mít pravidelný přístup k internetu.²⁷⁸ Pedagogové následně měli zcela zkreslené představy o prostředí Dětského domova Klánovice. Také je třeba si uvědomit, že emoce jsou pevně svázány s naší identitou,²⁷⁹ a to nejen osobní, ale i profesní. Pedagogové jsou ze své podstaty osoby, které se snaží dětem pomáhat. Je proto pochopitelné, že pokud pedagog cítí k prostředí dětského domova negativní emoci, bude se snažit dítěti přicházejícímu z tohoto, pro pedagoga negativního, prostředí vyjít maximálně vstříc. Pro dítě je výhodné pedagoga v jeho přesvědčení posilovat, protože z toho plynou jednoznačné výhody typu snazšího studia. Pedagog dostává od dítěte očekávanou zpětnou vazbu, potvrzuje si edukační realitu podle svých osobních představ.²⁸⁰ Konfirmování edukační reality, v níž se pohybují naše děti, také napomáhá prezentace institucí typu našeho dětského domova v médiích.

Pedagogové se v rozhovorech opakovaně odkazovali na informace z médií. Dětské domovy zde bývají veřejnosti vykreslovány jako nepodnětná prostředí, která se negativně odrážejí na formování osobnosti dítěte. Často se také můžeme setkat s názorem, že naše děti jsou špatně vychované a těžce vychovatelné, nevzdělané a téměř nevzdělatelné.

²⁷⁷ CROSBY, Faye J.; IYER, Aarti a SINCHAROEN, Sirinda. Understanding Affirmative Action. *Annual Review of Psychology*. 2006, vol. 57, no. 1, s. 585–611. ISSN 0066-4308, 1545-2085. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1146/annurev.psych.57.102904.190029>. [cit. 2022-12-10].

²⁷⁸ Tato tvrzení se nezakládají na pravdě. Přístup k internetu je samozřejmostí, naprostá většina dětí má přidělený počítač. Pokud jde o pomůcky a učebnice, děti jsou zcela vybaveny.

²⁷⁹ SCHUTZ, Paul A. a PEKRUN, Reinhard. *Emotion in education*. Boston: Academic Press, 2007, s. 226. ISBN 978-0-12-372545-5.

²⁸⁰ NICKERSON, Raymond S. Confirmation Bias: A ubiquitous phenomenon in many guises, 1998.

V případě našich zjištění však nebyla edukační realita pedagogy potvrzena vůči dětem negativně, pedagogové na základě svých emocí spojených s prostředím instituce zajišťující ústavní výchovu upravovali tuto edukační realitu pro děti naopak pozitivně. Dále jsme zjistili, že pedagogové jsou často neobeznámeni se samotným principem ústavní výchovy nebo mají pouze zkreslené informace. Oslovení pedagogové byli velice překvapeni, když jsme je konfrontovali s výsledky našeho výzkumu. Musíme zdůraznit, že si jejich práce velice vážíme a zcela chápeme, že pohled na dítě z Dětského domova Klánovice z perspektivy pedagoga základní školy nebude identický s pohledem vychovatele tohoto školského zařízení. Vychovatel zná podrobnou anamnézu dítěte, je s ním v pravidelném kontaktu, orientuje se v prostředí dětského domova. Pedagog základní školy tyto znalosti a zkušenosti povětšinou nemá.

Na základě našich poznatků lze tvrdit, že emocionalita může být jedním z důležitých činitelů, které ovlivňují naši edukační realitu. Zkreslení způsobené emocionalitou může být jak pozitivní, tak i negativní. Pro kvalitní pedagogickou i speciálněpedagogickou práci je však zapotřebí naprostá objektivita. Věříme, že emoce a emocionalita pedagogů mohou výrazně ovlivnit školní výsledky, což může mít dopad především na reálnou úroveň znalostí a také na sebehodnocení studenta. Emocionalita se ukázala jako jeden z klíčových aspektů pedagogova chápání reality. Naše vidění skutečnosti však nemusí korespondovat s objektivní realitou. A zde můžeme poukázat na problém, který přímo souvisí s touto úpravou edukační reality na základě pedagogovy emotionality. Děti se velice dobře adaptovaly na edukační realitu, kde výsledky nejsou hodnoceny objektivně, ale na základě emocí. Rychle si osvojily přístup, kdy jim jejich bezesporu těžký úděl dává možnost si ulehčit práci. Fakt, že jsou z dětského domova, často využívají jako generální omluvenku.²⁸¹ Nastává situace, kdy pedagog pracuje nikoli s dítětem, ale s představou, kterou si o dítěti vytvořil na základě svých emocí. Dítě pak má možnost odklánět fokus ze sebe samotného na vnější fenomén, což může v budoucnu vést k nesamostatnosti a především k obtížnému přijímání vlastní odpovědnosti. Jsme přesvědčeni, že k podobným výsledkům může vést i negativní konfirmace, tedy jev, kdy je dítě na základě

²⁸¹ S tímto přístupem se můžeme často setkat v dokumentárních snímcích věnujících se problematice ústavní výchovy. Podobné pořady mají značnou sledovanost a ovlivňují mínění veřejnosti.

externích faktorů pedagogy naopak hodnoceno a vnímáno negativně.²⁸² Mají tedy emoce a emocionalita v dnešním školství místo?

Věříme, že emoce a emocionalita jsou důležitou součástí moderního vzdělávání. Vzhledem k inkluzivnímu paradigmatu se pedagogové budou stále častěji setkávat s dětmi se specifickými vzdělávacími potřebami. Děti se specifickými potřebami musí být vzdělávány pedagogy, kteří se orientují ve speciálněpedagogických otázkách. Pedagogy je tedy třeba kvalitně připravit a umožnit jim získat důkladné vědomosti z oblasti speciální pedagogiky. Při práci s dětmi se specifickými vzdělávacími potřebami mohou vznikat emočně náročné situace. Je pochopitelné, že pedagog cítí vůči dítěti emoce a do edukačního procesu zapojuje svoji emoční složku osobnosti. Emoce a emocionalitu nechápeme jako překážku kvalitního vzdělávání, je ale namístě poukázat na potřebu schopnosti s emocemi náležitě pracovat.²⁸³ Voláme po objektivitě a jsme přesvědčeni, že je důležité trvat na nezastupitelnosti kritického myšlení. Kritické myšlení nám může napomoci se vyvarovat konfirmování edukační reality. Další inspirací pro praxi by mohl být koncept prorůstového nastavení mysli. Ten se zaměřuje na jedince jako takového a odhlíží od externích fenoménů, jako je původ, nadání, specifické potřeby.²⁸⁴ V rámci tohoto konceptu posilujeme dítě v jeho aktivním přístupu, aktivizujeme jeho silné stránky. Snažíme se dospět do momentu, kdy dítě přijímá odpovědnost za svoje vzdělávání. Tehdy se stává aktivní součástí takového edukačního procesu, v němž jsou emoce chápány jako konstruktivní a prorůstový faktor. Na této náročné cestě doprovází dítě inkluzivní pedagog, který si je vědom síly emocionality a emocí, ale je schopen s nimi kriticky pracovat a zachovává si svoji objektivitu.

6.5.2 Mimořádně nadané děti a mladí dospělí

V debatě nad problematikou dětských domovů často zaznívá, že děti a mladí dospělí v dětských domovech mají horší školní výsledky nežli jejich vrstevníci z intaktní populace.

²⁸² Jako externí faktory můžeme označit například pobyt v dětském domově, specifickou potřebu, etnický původ.

²⁸³ STRONGMAN, Kenneth Thomas. *The psychology of emotion: from everyday life to theory*. 5th ed. Chichester, West Sussex, England: Wiley, 2003, s. 168. ISBN 978-0-471-48568-1.

²⁸⁴ DWECK, Carol S. *Self-theories: their role in motivation, personality, and development*. Philadelphia, Pa: Psychology Press, 2000. ISBN 978-1-84169-024-7.

Počty vysokoškoláků z Dětského domova Klánovice nemůžeme použít jako protiargument, protože jsme si vědomi specifík tohoto dětského domova. Nicméně je zde oblast, která je univerzálně aplikovatelná na ostatní dětské domovy. Jedná se o oblast mimořádného nadání. Během posledních deseti let do Dětského domova Klánovice přišla celá řada dětí, které lze označit jako nadané či mimořádně nadané. Nejčastěji jsme se mohli setkat s dětmi, které byly nadané v oblasti obecné inteligence, a sice celkem v šesti případech. Původně jsme předpokládali, že na druhém místě bude figurovat nadání sportovní, ale zaznamenali jsme pět případů nadání uměleckého. Nadané sportovce jsme identifikovali čtyři. Z této skupiny patnácti dětí vynikaly tři děti v oblasti obecné inteligence, dvě v umělecké a dvě ve sportovní natolik, že splňovaly definici mimořádně nadaných žáků, která praví, že:

„Za mimořádně nadaného žáka se pro účely této vyhlášky považuje především žák, jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých oblastech rozumových schopností, v pohybových, manuálních, uměleckých nebo sociálních dovednostech.“²⁸⁵

Hovoříme tedy o sedmi dětech, které byly mimořádně nadané. Výskyt nadaných dětí v prostředí dětského domova není odlišný od intaktní populace. Když průběžně sledujeme záznamy v pedagogické dokumentaci, v každém sledovaném roce jsou v Dětském domově Klánovice minimálně dvě děti mimořádně nadané, což odpovídá zhruba 3 %.

Při rozhovorech s pedagogickými pracovníky jsme zaznamenali následující znaky společné u nadaných a mimořádně nadaných dětí a mladých dospělých v Dětském domově Klánovice:

- specifický smysl pro humor;
- tendence vyhledávat přátele z druhé strany Gaussovy křivky;
- potřeba adekvátně vybaveného důležitého dospělého;
- pokud takový dospělý není, potíže s autoritami;
- nerealistické představy o vlastních schopnostech;

²⁸⁵ § 27 odst. 2 vyhlášky č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných.

- u chlapců často diagnóza ADHD a časté experimentování s drogami;
- u dívek často genderová nevyhraněnost a časté sebepoškozování;
- bez rozdílu pohlaví evidentní únik do virtuálního světa.

Pedagogičtí pracovníci často hovořili o výzvách, které práce s mimořádně nadanými dětmi v prostředí dětského domova přináší. Stává se, že nadané dítě dosahuje oproti ostatním dětem mnohem lepších výsledků s vynaložením menší energie. Opakovaně se jsme se dostali do situace, kdy nadané dítě poleví a rezignuje na plnění školních povinností. Dalším častým jevem je situace, kdy dítě přichází do dětského domova a má pevně ukotvenou představu, že je vysoce inteligentní. Příkládá inteligenci velký význam a nad ostatní děti se povyšuje. Odmítá se zařadit do kolektivu, k pedagogickým pracovníkům se chová povýšeně. Toto jsme zaznamenali především u dětí s nadáním v oblasti obecné inteligence.²⁸⁶ Tyto uvedené skutečnosti naznačují, že v prostředí dětského domova bychom měli hovořit spíše o dvojí výjimečnosti nežli o pouhém mimořádném nadání.

Dvojí výjimečností je označována situace, kdy na sebe nasedají mimořádná schopnost a speciální vzdělávací potřeba. Problematika dvojí výjimečnosti vyžaduje zejména kvalitní diagnostiku, která je základem pro adekvátní speciálněpedagogickou intervenci.²⁸⁷ U dvojí výjimečnosti je pro kvalitní diagnostiku potřeba široké spektrum informací, které musíme brát v potaz.²⁸⁸ Bude třeba úzké mezioborové spolupráce a přehodnocení inteligence jako fenoménu, který je spojen s intaktní populací. Značným přínosem by mohl být kontakt se

²⁸⁶ DANĚK, Alois. Problematika dvojí výjimečnosti v prostředí dětských domovů. In: *Nouze ve vzdělávání: Konferenční sborník příspěvků z multidisciplinární mezinárodní konference*. Praha: Univerzita Karlova, 2021, s. 251–261. ISBN 978-80-7603-329-0; DANĚK, Alois. Jaké možnosti nabízí koncept mnohočetné inteligence současnému školství? *Metodický portál RVP: Články*. 2021. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/22615/jake-moznosti-nabizi-koncept-mnohocetne-inteligence-soucasnemu-skolstvi-.html>. [cit. 2022-10-10].

²⁸⁷ RUBAN, Lilia M. a REIS, Sally M. Identification and Assessment of Gifted Students with Learning Disabilities. *Theory Into Practice*. 2005, vol. 44, no. 2, s. 115–124. ISSN 0040-5841. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3497030>. [cit. 2023-05-11]; GIERCZYK, Marcin a HORNBY, Garry. Twice-Exceptional Students: Review of Implications for Special and Inclusive Education. *Education Sciences*. 2021, vol. 11, no. 2, s. 85. ISSN 2227-7102. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.3390/educsci11020085>. [cit. 2023-05-10].

²⁸⁸ HAFENSTEIN, Norma; RAINEY, Frank a BAUM, Susan. Perspectives in Gifted Education: Twice-Exceptional Children. In: *Perspectives in Gifted Education*. 2000, s. 6. Dostupné z: <https://digitalcommons.du.edu/perspectivesingifted/2>. [cit. 2023-11-09].

stejně nadanými dětmi. Uvažujeme podat žádost o spolupráci s Mensou Česko. Dále bude nezbytně nutné provzdělat pedagogické pracovníky a poukázat na skutečnost, že mimořádné nadání je de facto formou speciální vzdělávací potřeby. Velký potenciál vidíme v přijetí modelů vícečetných inteligencí a v prorůstovém nastavení edukačního procesu. Nabízí se využití silných oblastí našich dětí jako formy kompenzace jejich dílčích deficitů.²⁸⁹ Zde bychom mohli navázat na výsledky předchozích projektů, kde byl prokázán pozitivní vliv hudebních aktivit na rozvoj celé řady kompetencí našich dětí.

V našem výzkumu se podařilo prokázat, že se v prostředí dětských domovů setkáváme s dětmi nadanými a mimořádně nadanými ne v menší míře než v intaktní populaci. Výzkum věnující se problematice mimořádného nadání v institucionálním prostředí je zcela unikátní. Výsledky kriticky revidují zavedenou představu o nízkých schopnostech dětí či mladých dospělých v institucionálních prostředích. Nejčastěji jsme zaznamenali mimořádné nadání v oblasti obecné inteligence, umělecké a sportovní. Mimořádné schopnosti se však u zkoumané skupiny dětí pojí s jejich speciálními potřebami, prokazatelně se tedy jedná o dvojí výjimečnost. Na základě našich zjištění můžeme tvrdit, že nadání není podmíněno sociálním prostředím, zatímco jeho rozvoj je tímto prostředím jasně determinován. Nelze opomenout fakt, že do dětského domova děti přicházejí po dlouhotrvajícím negativním vlivu jejich patologických rodin a po neúspěšných pokusech tyto rodiny sanovat. Patologické původní rodiny dětí neumožnily jejich potenciál objevit nebo rozvíjet, v několika případech je přivedly k neobjektivnímu adorování talentu. Děti do dětského domova přicházejí bez vybudovaných sociálních a edukačních kompetencí, což jim ztěžuje efektivně pracovat v oblastech, v nichž by mohly vyniknout. Realisticky musíme konstatovat, že v prostředí dětských domovů se nejedná o prioritní oblast. Množství talentů není objeveno, oceán potenciálu není využit. Je nezbytně nutné investovat energii do kvalitní diagnostiky a depistáže. Pokud budeme schopni efektivně pracovat s fenoménem dvojí výjimečnosti, můžeme našim dětem aktivizací jejich silných

²⁸⁹ BAUM, Susan M.; SCHADER, Robin M. a OWEN, Steven V. *To be gifted & learning disabled: strength-based strategies for helping twice-exceptional students with LD, ADHD, ASD, and more*. 3rd ed. Waco, TX: Prufrock Press, Inc, 2017. ISBN 978-1-61821-644-1.

stránek pomoci překlenout problémy, které je přivedly do dětského domova, pomoci jim s jejich trojí výjimečností!

6.6 Vychovatelé

Děti a mladí dospělí přicházejí z patologických rodinných prostředí, někteří traumatizovaní uvězněním rodiče, objevují se nové modely závislostního chování, nové kulturní výzvy, otázka mimořádného nadání. Rozmanitá skupina dětí a mladých dospělých s řadou specifik, potřeb, požadavků. V oblasti edukace dětí a mladých dospělých žijících v dětských domovech je poněkud opomíjena problematika realizátorů edukačního procesu, samotných vychovatelů. Ale právě vychovatelé jsou důležitými nositeli cílů a obsahu výchovy.²⁹⁰ Je evidentní, že prostředí českých dětských domovů v posledním desetiletí prošlo značnými změnami ve skladbě dětí a mladých dospělých. Výrazně se zvýšil podíl dětí a mladých dospělých vyžadujících podporu podloženou aktuálními poznatky speciální pedagogiky. Tyto změny kladou na výkon profese vychovatele nové nároky a požadavky. Náš výzkum poukázal na několik oblastí vzdělávání a přípravy vychovatelů, které vykazují rezervy a volají po modifikaci. Pracovali jsme primárně s vychovateli Dětského domova Klánovice. Naše výstupy jsme konzultovali na seminářích Federace dětských domovů FICE ČR s vychovateli z ostatních školských zařízení.

Za poslední dvě desetiletí se změnila vzdělanostní struktura vychovatelů. Ve Vocilkově monografii²⁹¹ vidíme, že dříve v dětských domovech byli vysokoškoláci výjimkou, což dnes neplatí. Ve zkoumaném dětském domově má nadpoloviční většina z 25 pedagogických pracovníků vysokoškolské vzdělání. Další změny můžeme sledovat v genderovém složení. Ačkoli i dětské domovy bojují s přílišnou feminizací školství, v Dětském domově Klánovice se podařilo do vychovatelského týmu získat polovinu mužů. Stejně jako ostatní oblasti školství mají i dětské domovy potíže s rostoucím věkem pedagogického sboru, ve zkoumaném prostředí je průměrný věk vychovatele 52 let.

Podle názoru respondentů jsou současné požadavky na vědomosti vychovatele značně odlišné od znalostí, které získali během svého studia. To bylo nejmarkantnějších u starších

²⁹⁰ BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*, s. 12.

²⁹¹ VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice: (Teoretická východiska)*, 1999.

vychovatelů. Ti poukazovali na skutečnost, že v některých případech se vzdělávali ještě za éry kolektivistického uchopení ústavní výchovy, které bylo standardním přístupem ještě do roku 1989. Velké mezery jsme zaznamenali v otázkách inkluzivního vzdělávání.²⁹² Řada vychovatelů nebyla během svých studií s fenoménem inkluze seznámena. Inkluzivní přístup akceptuje individuální rozdíly mezi účastníky edukačního procesu, ale nedovoluje jejich stigmatizaci.²⁹³ Například potřeba používání inkluzivního jazyka²⁹⁴ je pro mnohé zcela neznámá. Jazyk je nejen významným nástrojem sociální reprodukce,²⁹⁵ ale může být chápán i jako prevence sociálního vyloučení. Inkluzivní edukace je klíčovou prioritou českého školského systému.²⁹⁶

Další označenou oblastí byl požadavek na všeobecné znalosti vychovatelů. Při studiu speciální pedagogiky je kladen důraz na oborové znalosti speciální pedagogiky. Pedagogické metody a penzum všeobecných znalostí jsou ponechány na vychovatelích. Vzdělání je pro mladé dospělé kriticky důležité. Výzkumy ukazují, že jedinci opouštějící institucionální prostředí mohou mít horší edukační kompetence oproti intaktní populaci.²⁹⁷ Pakliže vychovatelé nemohou dětem v dětských domovech poskytnout adekvátní podporu při domácí přípravě, nelze očekávat, že děti a mladí dospělí budou schopni zvládnout nároky dnešní edukační reality. Při pozorování vychovatelů při doučování dětí jsme

²⁹² DANĚK, Alois. Lifelong professional development of residential support workers in children's homes. Necessity, commitment, obligation. In: VETEŠKA, Jaroslav a KŘÍŽ, Jaroslav. *Proceedings of the 12th International Adult Education Conference, Adult Education 2022 – Balance in the Context of Strategic Changes*. Prague: Czech Andragogy Society, 2023, s. 129–133. ISBN 978-80-908330-4-3. Dostupné také z: https://kamv.cz/public/storage/konf-2022/sbornik_vd2022.pdf.

²⁹³ DEPPELER, Joanne et al. *Inclusive pedagogy across the curriculum*. Bingley, UK: Emerald, 2015. ISBN 978-1-78441-647-8.

²⁹⁴ AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. *Inclusive language guidelines*. Online. Washington, DC: APA, 2021, s. 15. Dostupné z: <https://www.apa.org/about/apa/equitydiversity-inclusion/language-guidelines.pdf>. [cit. 2023-06-05].

²⁹⁵ JONES, Peter E. Bernstein's 'codes' and the linguistics of 'deficit'. *Language and Education*. 2013, vol. 27, no. 2, s. 176. ISSN 0950-0782, 1747-7581. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1080/09500782.2012.760587>. [cit. 2023-10-10].

²⁹⁶ STÁREK, Lukáš. Inclusion as a Tool for Educational strategies in the Czech Republic Focused On People With An Intellectual Disability. *Pedagogika-Pedagogy*. 2022, s. 233. ISSN 08613982, 13148540. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.53656/ped2022-2.06>. [cit. 2023-09-13].

²⁹⁷ GYPEN, Laura et al. The key role of education for Flemish care leavers. *Developmental Child Welfare*. 2022, vol. 4, no. 4. ISSN 2516-1032, 2516-1040. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1177/25161032221124330>. [cit. 2023-11-10].

zaznamenali náznaky nejistoty, zejména při technických předmětech a při otázkách spojených s cizími jazyky.

Vychovatelé označili výrazné změny ve složení dětí a mladých dospělých, které můžeme sledovat v posledních letech. Stoupají nároky na jazykovou vybavenost, což může být závažný problém. Zejména u dětí a mladých dospělých přicházejících z arabského kulturního prostředí je minimálním požadavkem na vychovatele alespoň základní znalost angličtiny. S nároky na znalost cizích jazyků souvisí i znalost odlišných kultur. Kriticky jsme nuceni konstatovat, že oproti zemím vyspělých západoevropských demokracií je v oblasti multikulturního nazírání na společnost v tuzemských dětských domovech co dohánět. Zaznamenali jsme znepokojivě často nedostačující znalosti vychovatelů v otázkách odlišných náboženství a kulturních tradic. Tato oblast úzce souvisí s otázkou inkluzivní edukace.

Respondenti také deklarovali potřebu pravidelného proškolení v problematice látkových i nelátkových závislostí. Děti a mladí dospělí v dětských domovech jsou ohroženi rizikem zneužívání návykových látek, které je také závažným problémem mladých dospělých opouštějících institucionální prostředí. Nabídka nelegálních drog se na trhu neustále mění a neinformovaný vychovatel může snadno přehlédnout známky blížícího se adiktologického problému. Nelze opomenout současný graduující problém nelátkových závislostí, zejména na sociálních sítích a na virtuálním prostředí.

Alarmující zjištění jsme zaznamenali v oblasti reflexe role respondentů v edukačním procesu. V naprosté většině jasně deklarovali opakované negativní zkušenosti s ostatními profesemi zapojenými do edukačního procesu dětského domova. Tato prohlášení se potvrdila při výzkumných pozorováních. Měli jsme možnost být opakovaně při komunikaci vychovatelů s lékaři, pedagogy základních a středních škol a se sociálními pracovníky. Respondentům bylo dáváno najevo, že jsou pouhými vychovateli a jejich status v sociální hierarchii je velice nízký. Například při vzájemné komunikaci vychovatel oslovoval protistranu *paní učitelko*, odpovědi mu však nebylo *pane vychovateli*, ale pouhé jeho příjmení. Je tristní, že se stále můžeme setkat s názorem, že vychovatel má za úkol především dohlížet na úklid dětského domova a de facto pouze dozorovat svěřené děti. Steží uvěřitelné jsou pak výpovědi respondentů našeho výzkumu, v nichž popisují přímá

odmítání spolupráce pedagogy, lékaři a ostatními profesionály, kteří by teoreticky měli všichni zastávat mezioborový přístup. K tomu přispívá skutečnost, že dětské domovy bývají médií často prezentovány negativně. V potaz je také třeba vzít i rozlišná resortní nazírání na otázku dětských domovů. Výsledkem je namísto tolik požadované spolupráce vzájemná rivalita zapojených subjektů. Pokud se vychovatelé cítí společensky nedocení, může to mít negativní dopad na jejich wellbeing.²⁹⁸ Nelze opomenout ani riziko syndromu vyhoření, který může být iniciován právě pocitem nedocení.²⁹⁹ Z oslovených vychovatelů měl každý během své kariéry minimálně krátkodobou zkušenost s pocitem syndromu vyhoření.

Je zcela evidentní, že kvalitní připravenost vychovatelů je velmi důležitá.³⁰⁰ Vychovatelé účastníci se našeho výzkumu označili oblasti, u kterých by uvítali důkladnější a intenzivnější přípravu. Jednalo se o vzdělání v otázkách inkluzivní problematiky, velké mezery spatřovali ve svých znalostech modelů závislostního chování a také v oblasti ICT. Ohledně úrovně přípravy vychovatelů je třeba konstatovat, že bude třeba flexibilněji reagovat na měnící se potřeby dětí a mladých dospělých. Společnost si musí uvědomit, že bez kvalitní přípravy vychovatelů nebude možné saturovat potřeby dětí a mladých dospělých, za něž mají vychovatelé, potažmo společnost, odpovědnost. Musíme také zdůraznit otázku následné péče, do které by mohli být vychovatelé zapojeni. Během našeho zkoumání jsme zaznamenali několik klíčových oblastí, které vychovatelé označili za jejich důležité potřeby:

- potřeba inkluzivního přístupu;
- potřeba přípravy pro 4.0 technickou revoluci;
- potřeba mezioborového přístupu;
- potřeba kontaktu s edukační realitou;

²⁹⁸ PERROTT, Alaine. Improving Wellbeing Through a Modern, Integrated Experience. *He Rourou*. 2022, vol. 2, no. 1, s. 24. ISSN 2744-7421, 2744-7413. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.54474/herourou.v2i1.7145>. [cit. 2024-01-23].

²⁹⁹ KEBZA, Vladimír a ŠOLCOVÁ, Iva. *Syndrom vyhoření: (informace pro lékaře, psychology a další zájemce o teoretické zdroje, diagnostické a intervenční možnosti tohoto syndromu)*. 2., rozš. a dopl. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. ISBN 978-80-7071-231-3.

³⁰⁰ ŠKOVIERA, Albín. *Vychovatelství a výchova*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2022, s. 59. ISBN 978-80-7560-416-3.

- potřeba přípravy na změny paradigmatu;
- potřeba wellbeingu.³⁰¹

A právě vychovatelé musí být klíčovým nástrojem naplňování potřeb dětí a mladých dospělých.³⁰² To však bude vyžadovat obohacení profesní přípravy o předměty odpovídající aktuálním potřebám vychovatelů, o prvky sociální práce a o akcent na mezioborový přístup. Také by byla vítaná výměna mezinárodních zkušeností. V současnosti pracujeme na mezinárodním projektu, do kterého jsou zapojena slovenská dětská centra a české dětské domovy. Od tohoto projektu si slibujeme sdílení zkušeností, transfer funkčních metodických přístupů a především navázání nových profesních kontaktů.

Vychovatelé by měli být motivováni k intenzivnímu vzdělávání nejen svými zaměstnavateli, společnostmi, ale především by jim měla být potřeba vzdělání zcela vlastní. K tomu jsou však nutné adekvátní podmínky. Motivace ze strany zaměstnavatelů by mohla mít podobu významnějších platových rozdílů mezi vzdělávajícím se a nevzdělávajícím se vychovatelem. Jako další pobídka se nabízí větší dotace studijního volna. Také by bylo vhodné vychovatelům nabídnout přehlednou informační platformu, na které by byly umístěny informace o dostupných vzdělávacích programech a kurzech. K úvaze by mohlo být intenzivnější zapojení vysokých škol formou umožnění účasti vychovatelů při výuce aktuálně požadovaných předmětů.

Vychovatelé ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy vykonávají jednu z nejnáročnějších profesí ze spektra pedagogických pracovníků. Nejenže jsou na ně kladeny vysoké kvalifikační požadavky, ale i výkon samotné profese je spojen s celou řadou výzev. Jsou v intenzivním kontaktu s dětmi, které mají poruchy chování nebo jsou diagnostikovány se specifickými vzdělávacími potřebami. Děti jsou psychicky deprivované, v řadě případů mají různá zdravotní omezení, zároveň stoupá počet dětí s psychiatrickými diagnózami. Vedle speciálněpedagogických činností vychovatelé s dětmi

³⁰¹ DANĚK, Alois. Naplňování vzdělávacích potřeb vychovatelů v současných dětských domovech. *Edukácia*. 2023, roč. 6, č. 1, s. 18–23. ISSN 1339-8725.

³⁰² HÁBL, Jan. *I když se nikdo nedívá: fundamentální otázky etického vychovatelství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015. ISBN 978-80-7465-187-8.

realizují aktivity sociální, jsou v pravidelném kontaktu s pracovníky sociálně-právní ochrany dětí, také s dětmi řeší jejich složité životní situace. Nelze opomenout jejich povinnost dalšího vzdělávání, při němž si vychovatelé osvojují nové speciálněpedagogické dovednosti nutné k výkonu jejich profese. Za zmínku stojí i celoroční provoz školských zařízení pro výkon ústavní výchovy, což ztěžuje vychovatelům čerpání dovolené. Komplexnost a společenská potřebnost profese vychovatele bohužel není v současnosti adekvátně ohodnocena. To má spolu s nízkým sociálním statutem negativní vliv na celkový wellbeing vychovatelů, vede to k vysoké fluktuaci pedagogického personálu a v konečném důsledku to dopadá na samotné děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy.

6.7 Adaptabilita po odchodu

Pro všechny mladé jedince je vstup do samostatného života zásadním předělem. Opouští bezpečí rodiny, jsou konfrontováni s realitou dnešní rapidně se měnící společnosti. Jedná se o náročné období, které jim klade do cesty řadu nástrah a překážek. Někteří mladí dospělí mají ale situaci mnohem složitější. Každoročně opouští zařízení pro výkon ústavní výchovy několik set mladých dospělých. Buď se vrátí do původních rodin, nebo se pokusí zvládnout přechod k samostatnosti vlastními silami. V této podkapitole představíme výsledky, které jsme zachytili při zkoumání oblasti zpracovávající připravenost na odchod z dětského domova a na zapojení mladých dospělých po jejich odchodu z dětského domova zpět do společnosti. Snažili jsme se nahlédnout do reality mladých jedinců odcházejících ze školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zjišťovali jsme, nakolik jsou tito mladí lidé schopní se adaptovat v podmínkách současné společnosti. V první části podkapitoly představíme zjištění výzkumu a v jejím závěru nabídneme úpravy edukačního procesu, které by mohly pozitivně ovlivnit proces zapojení mladých dospělých po jejich odchodu z institucionálního prostředí.

Musíme si uvědomit, že ústavní výchova může být prodloužena nejdéle o jeden rok do 19 let, mladý dospělý může setrvat v dětském domově na základě smlouvy se statutárním zástupcem školského zařízení až do 26 let věku,³⁰³ ale každý mladý dospělý z dětského

³⁰³ Podmínkou je však setrvání ve vzdělávacím procesu.

domova odejde. Vzhledem k současnému nastavení systému se v drtivé většině dětskému domovu podaří výrazně zlepšit edukační kompetence,³⁰⁴ ale v podobně drtivé většině se původním rodinám nepodaří získat rodičovské kompetence, kvůli jejichž absenci byla dítěti nařízena ústavní výchova. Jinými slovy, narušené nebo patologické prostředí původních rodin zůstává nezměněno.

Jednou z pedagogických a výchovných priorit Dětského domova Klánovice je příprava dětí a mladých dospělých na okamžik, kdy odejdou do samostatného života. Pro mladé dospělé, kteří dosáhli plnoletosti, jsou v areálu Dětského domova Klánovice k dispozici tréninkové garsoniéry. V současnosti jich je k dispozici deset, mladí dospělí zde mají možnost samostatného života bez stálého dohledu pedagogických pracovníků. Dětský domov Klánovice také spravuje čtyři startovací byty, které mohou mladí dospělí po odchodu z dětského domova využít. Cílovou skupinou výzkumného šetření, které tvoří podklad pro tuto podkapitolu, byli mladí dospělí, kteří užívají toto tréninkové a startovací ubytování. Jednalo se o sedm respondentů. Nejmladšímu respondentovi našeho výzkumu bylo 18 let, nejstaršímu 25 let. Ve zkoumaném vzorku bylo sedm mladých dospělých, čtyři dívky, tři chlapci. Tři respondenti z domova již odešli, ostatní čtyři plánují odejít v nejbližší době.

Rozhovory a pozorování byly realizovány v přirozeném prostředí respondentů. Kontakt s mladými dospělými, kteří již z Dětského domova Klánovice odešli, probíhal telefonicky nebo prostřednictvím sociálních sítí. Ve snaze o objektivní pohled na věc jsme oslovili i pedagogické zaměstnance Dětského domova Klánovice. Především jsme zjišťovali, jestli je příprava na odchod z instituce dostatečná a jaké jsou možnosti podpory pro mladé dospělé po jejich odchodu z instituce. S respondenty, kteří již Dětský domov Klánovice opustili, jsme rámec otázek rozšířili i na oblast reflexe jejich očekávání a kontaktu s realitou samostatného života.

Z našeho výzkumu vyplynula řada zajímavých zjištění. Pedagogičtí pracovníci hodnotí míru přípravy mladého dospělého na odchod z dětského domova jako dostatečnou. Podle jejich slov je příprava na odchod z dětského domova zahájena několik let před samotným

³⁰⁴ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*, 2007.

odchodem. Jako nejdůležitější faktor pedagogičtí pracovníci označili podporu v dosažení co možná nejvyššího vzdělání, optimalizování edukačního procesu, podporu mladého dospělého v budování pracovních kompetencí a v neposlední řadě důraz na finanční gramotnost. Pedagogičtí pracovníci hodnotí kladně zapojení neziskového sektoru. V rozhovorech zazníval požadavek na spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí, která je podle slov vychovatelů v otázce přípravy na odchod mladých dospělých nedostatečná. Dále však pedagogičtí pracovníci poukazují také na malý zájem mladých dospělých o aktivní zapojení se do procesu přípravy na jejich odchod.

Mladí dospělí si sice uvědomují fakt, že z dětského domova odejdou, ale nemají jasnou představu o budoucnosti v běžné populaci. Snahu vychovatelů připravit je na odchod mladí dospělí hodnotí kladně, ale podle jejich slov to nepatří mezi priority edukačního procesu dětského domova. Mladí dospělí se spíše zaměřují na udržení se ve vzdělávacím procesu, což jim umožňuje setrvat v dětském domově. Aktivit neziskových organizací, které spolupracují s Dětským domovem Klánovice, se sice mladí dospělí účastní, ale podle jejich slov v nich nespatřují potenciál pro jejich další život. Respondenti několikrát jasně artikulovali neochotu se do podobných aktivit zapojit. Toto bylo zřejmé při pozorování zapojení mladých dospělých při akcích neziskového sektoru, kdy jsme nezaznamenali ze strany mladých dospělých snahu zapojit se do diskuze, převládalo naopak pasivní očekávání akce ze strany organizátorů.

Nelze tvrdit, že děti a mladí lidé edukačně a sociálně zaostávají primárně vinou ústavní výchovy. Podle našich zjištění děti přicházejí do dětského domova s již rozvinutými problémy. Jednoznačně se ukázalo, že pobytu v dětském domově předcházelo signifikantně důležité období, kdy bylo dítě vystaveno patologickým vlivům dysfunkčních rodinných prostředí, a snaha o sanaci ze strany orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebyla úspěšná. Otázka původních rodin se ukázala jako klíčová. Právě původní rodina může být spíše zdrojem stresu než podporou.³⁰⁵ Žádný z respondentů se však od své původní rodiny

³⁰⁵ HÄGGMAN-LAITILA, Arja; SALOKEKKILÄ, Pirkko a KARKI, Suyen. Transition to adult life of young people leaving foster care: A qualitative systematic review. *Children and Youth Services Review*. 2018, vol. 95, December, s. 139. ISSN 0190-7409. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.08.017>. [cit. 2023-09-10].

nedistancoval, pravidelně zaznívaly racionalizační omluvy, kterými mladí dospělí vysvětlovali jednání svých rodičů. Respondenti, kteří již Dětský domov Klánovice opustili, v rozhovorech potvrdili naši domněnku, že v okamžiku problémů, které již nebyli schopni zvládnout, se snažili vyhledat pomoc v původních rodinách. V původních rodinách, ve kterých se nevyřešily problémy, kvůli kterým dítě do dětského domova původně přišlo. V minulosti jsme opakovaně zaznamenali případy, kdy vlastní rodina zcela nepokrytě mladého dospělého využila, připravila jej o veškeré finance a o osobní majetek. Následně jej odvrhla, což vedlo k návratu do dětského domova. Tristní bylo také zjištění, že mladí dospělí neměli po odchodu z dětského domova dostatek podpory ze strany státu. Opakovaně zaznívala vyjádření, že po odchodu z dětského domova byly přerušeny všechny podpůrné aktivity a mladý dospělý se ocitl v realitě současné společnosti zcela odkázán pouze sám na sebe. Je smutná pravda, že v současnosti není pro mladé lidi opouštějící zařízení institucionální výchovy v České republice vytvořen komplexní systém, jenž by byl finančně podporovaný a odborně garantovaný státem.³⁰⁶

Jednotlivé služby neoperují pod jednotnou platformou, navíc poptávka značně převyšuje nabídku. Respondenti jasně deklarovali své obavy, že v současné společnosti není dostupná potřebná následná péče, která by jim poskytla oporu v procesu adaptace do intaktní společnosti. Respondenti, kteří Dětský domov Klánovice již opustili, tyto obavy potvrdili. Podle jejich vyjádření realita současné společnosti nezohledňuje skutečnost, že podstatnou část života trávili v institucionální péči. Všem respondentům po odchodu z dětského domova prudce klesla životní úroveň. Je třeba zdůraznit, že propad do chudoby je spojen s celou řadou negativních průvodních jevů, jako snížení sebevědomí, možnost vzniku rizikového chování a upevnění pocitu, že jedinec žijící v chudobě byl společností zcela odvržen.³⁰⁷ S finanční situací mladých dospělých je spojen další negativní fenomén, a to exekuce. Respondenti uvedli, že se po odchodu z dětského domova ocitli v situacích,

³⁰⁶ BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012, s. 166. ISBN 978-80-87642-87-9.

³⁰⁷ BRAY, Rachel; DE LAAT, Marianne; GODINOT, Xavier; UGARTE, Alberto a WALKER, Robert. Realising poverty in all its dimensions: A six-country participatory study. *World Development*. 2020. vol. 134, October, s. 4. ISSN 0305750X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105025>. [cit. 2023-09-10].

kdy byli nuceni řešit svoje finanční záležitosti půjčkou nebo nebyli schopni dostat svým finančním závazkům.

Snažili jsme se nabídnout sondu do reality mladých dospělých opouštějících institucionální prostředí a jejich možnosti adaptability v dnešní moderní společnosti. Naše závěry nejsou uspokojivé. Jsme si vědomi skutečnosti, že naše výstupy nemohou být univerzální, protože dětské domovy nejsou identické a na samotné mladé dospělé tato prostředí nepůsobí vždy stejně.³⁰⁸ Nicméně nelze jakkoli rozporovat skutečnost, že mladí dospělí opouštějící brány dětských domovů jsou oproti svým vrstevníkům ohrožení sociální exkluzí. V intaktních rodinách mladí dospělí odcházejí do běžného života později,³⁰⁹ a navíc se mohou v případě potřeby na rodinu obrátit s prosbou o pomoc. Mladí dospělí z dětských domovů mají svůj start do samostatného života určen zákonem a jejich původní rodiny jim pomoc nabídnout povětšinou nemohou. Navíc si mladí dospělí z dětských domovů často nepřipouštějí skutečnost, že po odchodu z dětského domova budou odkázáni pouze sami na sebe. Z toho plyne námi pozorované časté vytěsňování a odmítání reálného stavu situace a neochota mladých dospělých se aktivně připravovat na odchod z dětského domova.

Ačkoli pedagogičtí pracovníci označili přípravu na odchod mladých dospělých za dostatečnou, dovolili bychom si nesouhlasit. Podle našich zjištění se totiž nejedná o systematický a kontrolovatelnou metodikou podložený proces. Řešením by mohla být novelizace současné legislativy, kde by byla ukotvena povinnost přípravy na odchod ze zařízení od samotného začátku pobytu. Vzhledem k mezioborovosti problematiky ústavní výchovy by bylo jistě prospěšné, kdyby příprava na odchod z dětských domovů byla zákonnou povinností orgánů sociálně-právní ochrany dítěte. Spolupráce mezi orgány sociálně-právní ochrany a mladými dospělými by měla pokračovat i po odchodu

³⁰⁸ VAN IJZENDOORN, Marinus H. et al. Children In Institutional Care: Delayed Development And Resilience. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. 2011, vol. 76, no. 4, s. 25. ISSN 0037976X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2011.00626.x>. [cit. 2023-09-11].

³⁰⁹ STEIN, Mike. Research Review: Young people leaving care. *Child and Family Social Work*. 2006, vol. 11, no. 3, s. 274. ISSN 1356-7500, 1365-2206. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x>. [cit. 2022-12-10].

z dětského domova. Je třeba budovat interdisciplinární týmy, v nichž budou spolupracovat experti z různých vědních oblastí.³¹⁰

Mladí lidé odcházející z dětských domovů potřebují komplexní podporu. Je třeba důrazně poukazovat na skutečnost, že oproti svým vrstevníkům mají značně ztížené startovní podmínky v začátcích samostatného života. Pokud tento start nezvládnou, značně se zvyšuje nebezpečí, že se uchýlí k negativním modelům chování, jako drogy, alkohol, kriminalita. Děti a mladí dospělí v dětských domovech jsou ohroženi rizikem zneužívání návykových látek, které je také závažným problémem mladých dospělých opouštějících institucionální prostředí.³¹¹ Nelze opomenout současný gradující problém nelátkových závislostí, zejména na sociálních sítích a na virtuálním prostředí.³¹²

Je třeba vést linii podpory v několika směrech. Na jedné straně musíme intenzivně sanovat původní rodiny a na straně druhé budovat kvalitní síť následné péče. V zařízení pro výkon ústavní výchovy bude třeba zintenzivnit přípravu mladých dospělých na odchod, v ideálním případě by tato příprava měla být zahájena v den jejich příchodu. Jako nezbytnou vidíme synergickou spolupráci napříč obory, od sociální práce přes sociologii ke speciální pedagogice. Velkým problémem je nedostatek financí pro oblasti přípravy na odchod z instituce.³¹³ Vynaložená energie a vydané finance se ale naší společnosti několikanásobně vrátí. Mladí dospělí budou mít možnost překonat náročné výzvy navázané na svou minulost, a to jak v původních rodinách, tak i v dětských domovech, a budou mít rovnou příležitost naplnit svůj potenciál. Vždyť rovné příležitosti jsou esencí

³¹⁰ LITTLE, Michael; KOHM, Amelia a THOMPSON, Ronald. The impact of residential placement on child development: research and policy implications. *International Journal of Social Welfare*. 2005, vol. 14, no. 3, s. 207. ISSN 1369-6866, 1468-2397. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2005.00360.x>. [cit. 2023-11-11].

³¹¹ CSIERNIK, Rick et al. Substance Use of Homeless and Precariously Housed Youth in a Canadian Context. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2017, vol. 15, no. 1, s. 1–15. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11469-016-9656-4>. [cit. 2023-11-11].

³¹² GRAJEK, Mateusz et al. Electronic forms of entertainment in the context of physical activity and addiction risk – a knowledge review. *Journal of Education, Health and Sport*. 2022, vol. 12, no. 6, s. 130–141. ISSN 2391-8306. Dostupné z: <https://doi.org/10.12775/JEHS.2022.12.06.013>. [cit. 2023-09-10].

³¹³ HLUNGWANI, Joyce. Institutional Barriers to Affording Managed Opportunities for Independence in Residential Care: Perceptions and Experiences of Child and Youth Care Workers. *Residential Treatment For Children & Youth*. 2023, s. 1–21. ISSN 0886-571X, 1541-0358. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/0886571X.2023.2271838>. [cit. 2024-02-11].

inkluzivního paradigmatu. Čeká nás dlouhý a náročný proces. Bude ale bezesporu smysluplný a výsledky budou neoddiskutovatelné!

6.8 Výběr životních trajektorií

Při hledání odpovědí na výzkumné otázky se ukázala jako nejobtížněji uchopitelná otázka třetí, tedy cílicí na životní osudy mladých dospělých po jejich odchodu z Dětského domova Klánovice. Dokud jsme se pohybovali v prostředí dětského domova, mohli jsme se výzkumně opřít o pedagogickou dokumentaci a měli jsme možnost intenzivního kontaktu se zkoumanou skupinou. Jakmile jsme však naše výzkumné aktivity přenesli za brány dětského domova, situace se výrazně změnila. Nejenže se značně ztížil samotný kontakt s odchozími, ale především se diametrálně změnila role všech účastníků výzkumu. V předchozím textu opakovaně zdůrazňujeme, že autor disertace působí ve zkoumaném prostředí jako vychovatel a metodik prevence. Kriticky si uvědomujeme, že tato skutečnost umožnila hluboký vhled do zkoumaného prostředí, ale stále byl přítomen prvek nerovnováhy ve smyslu vychovatel/vychovávaný. To se v okamžiku odchodu z dětského domova změnilo. Celá řada oslovených mladých dospělých s námi odmítla jakoukoli debatu. O to více si vážíme těch, kteří byli ochotní s námi sdílet svoje osudy po odchodu z dětského domova.

Oslovili jsme také ostatní vychovatele a požádali je o jejich zkušenosti. Ukázalo se, že se jedná o vyloženě individuální záležitost. Starší kolegyně měly podstatně větší skupiny bývalých obyvatel Dětského domova Klánovice, kteří s nimi udržovali kontakt. Nicméně se ukázalo, že v tomto případě převažovaly děti, které přišly do dětského domova před delší dobou. Podle dostupných záznamů na přelomu tisíciletí v Dětském domově Klánovice významně převažovaly děti povinné školní docházkou. Děti přicházely v dřívějším věku. Takže děti v prostředí dětského domova strávily více času v raných obdobích svého dětství. Děti dnes do dětských domovů přicházejí později s výraznějšími problémy a navázání kvalitního vztahu, který by měl šanci přetrvat i po odchodu z dětského domova, je obtížnější. Ale i v současnosti vidíme, že řada sociálních vazeb trvá i po odchodu z dětského domova.

Provedli jsme celou řadu rozhovorů, snažili jsme se prostřednictvím sociálních sítí kontaktovat co možná nejširší spektrum bývalých dětí a mladých dospělých Dětského

domova Klánovice. Zajímavé bylo zjištění, do jakých prostředí mladí dospělí po ukončení pobytu v Dětském domově Klánovice odcházejí. Podle našich záznamů to jsou především jejich původní rodiny, celkově hovoříme o 40 % všech případů. Druhá nejčastější cesta vedla do startovacích bytů, které provozuje Dětský domov Klánovice.³¹⁴

Zaznamenali jsme řadu silných příběhů. Dívka po odchodu z dětského domova propadla pervitinu a během dvou let utratila dědictví v řádech milionů korun, přišla o byt v osobním vlastnictví a živila se prostitucí. Nicméně dokázala otočit trajektorii svého života, našla si partnera, dnes má dvě děti a žije spokojeným životem.

Sourozenci, bratr a sestra, odešli z dětského domova také s vysokými finančními částkami. Zatímco sestra si koupila menší byt, ve kterém do dnešních dní žije, bratr prostředky utratil v sázkových kancelářích a dnes přebývá na ubytovně.

Mladá žena, která během pobytu v dětském domově patřila k nejproblémovějším dětem, se po odchodu vdala a dnes je vzornou matkou a manželkou.

Dva bratři, kteří odešli z dětského domova do pěstounské péče. Pěstounům se podařilo zvládnout poruchy chování staršího z bratrů a úspěšně provedli mladšího systémem speciálního školství. Starší bratr odmaturoval, mladší se vyučil. Po ukončení pěstounské péče oba bratři setrvali u pěstounské rodiny, pracují, plánují založení vlastních rodin.

Bývalá premiantka rodinné skupiny, bez jakýchkoli potíží během jejího pobytu v dětském domově. Skvělé studijní výsledky, plánovala studium na vysoké škole. Po dosažení zletilosti odešla z dětského domova, začala experimentovat s návykovými látkami, dnes pracuje jako pomocná síla.

Získání objektivních informací o životních cestách bývalých obyvatel dětského domova je vskutku velmi obtížné. Jednou z hlavních překážek je fakt, že z agendy OSPOD je dítě vyřazeno v den osmnáctých narozenin. Navíc neexistuje národní registr dětí a mladých dospělých, kteří prošli dětskými domovy. Tato situace komplikuje sledování osudů těchto jedinců a poskytování potřebné podpory.

³¹⁴ Viz přílohu č. 10.

Samotní mladí dospělí, kteří vyrůstali v dětských domech, často vnímají svůj pobyt v institucionálním prostředí jako stigma a neradi o své minulosti v dětském domově hovoří. To dále ztěžuje získávání pravdivých informací o jejich životních cestách. Opakovaně jsme se setkali se situacemi, kdy se bývalí obyvatelé dětských domovů prezentovali jako úspěšní mladí lidé bez problémů, ale realita byla často odlišná. Zvláště mladí muži často minimalizovali nebo relativizovali skutečnosti, jako jsou exekuce, nestabilní zaměstnání, rozvody a péče o nemanželské děti. Při rozhovorech bylo zřejmé, že se snažili před svými bývalými vychovateli předstírat, že dosáhli úspěchu, a vyhýbali se diskuzím o neúspěších a problémech, které zažili po opuštění dětského domova. Tento jev značně komplikuje posuzování skutečného vlivu a efektivity podpory, kterou tito jedinci potřebují.

Dalším důležitým podnětem bylo zjištění, jak výrazně se liší chápání úspěchu z pozice mladého dospělého a z pozice vychovatele. Pravidelně se v médiích setkáváme s proklamacemi o pravidelném selhávání mladých dospělých po odchodu z institucionálního prostředí. Jako vychovatelé bychom určitě byli nadšeni, kdyby každý mladý dospělý po odchodu z dětského domova uspěl, založil funkční rodinu, získal stabilní zaměstnání. Nicméně pojďme si uvědomit, z jakých prostředí do dětského domova děti přicházejí. V předkládané disertaci jsme opakovaně poukazovali na sociálněpatologické problémy původních rodin, které byly příčinou nařízení ústavní výchovy. Není vlastně úspěchem, pokud mladý dospělý neopakuje modely chování svých rodičů a nepřivede na svět další obyvatele dětských domovů?

7 Diskuze nad výsledky a doporučení pro praxi

V této kapitole představíme doporučení, které jsme na základě výzkumu realizovaného během tvorby disertační práce nabídli odborné veřejnosti. Doporučení jsme směřovali nejen na zkoumaný dětský domov. Vycházeli jsme nejen z našich zjištění, ale i ze dříve zpracované SWOT analýzy.³¹⁵ Naše zjištění jsme nabídli jako podklady pro tvorbu nových legislativních norem pro MŠMT a MPSV. Aktivně jsme se účastnili čtyř expertních skupin. První byla organizována MŠMT, druhá MPSV, třetí neziskovým sektorem a čtvrtá Magistrátem hlavního města Prahy.³¹⁶ Doporučení jsme shrnuli do návrhu progresivní koncepce dětského domova 21. století. Hlavním pilířem prezentované koncepce dětského domova je princip inkluzivní edukace.

Mohlo by se zdát, že problematika inkluzivní edukace není v prostředí dětských domovů prioritou. S tím však nelze souhlasit, a to hned z několika důvodů. Jak jsme již zmínili, dětské domovy jsou součástí školské soustavy a jednou z jejich klíčových legislativních norem je školský zákon. Tento zákon jasně deklaruje, že vzdělávání je založeno na zásadách „*rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana*“.³¹⁷

Je tedy zřejmé, že nelze rozdělovat jednotlivé součásti školské soustavy na inkluzivní a neinkluzivní. Bez podpory všech účastníků edukačního procesu je dnešní vzdělávací systém ve značném ohrožení.³¹⁸ Kvalitní inkluzivní vzdělání je důležité pro každého člena naší společnosti.³¹⁹

³¹⁵ Viz přílohu č. 13.

³¹⁶ Viz přílohu č. 14.

³¹⁷ § 2 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

³¹⁸ MOSES, Yolanda T. From minority to majority. In: BASIT, Tehmina N. a TOMLINSON, Sally (ed.). *Social inclusion and higher education*. Bristol: Policy Press, 2012, s. 109. ISBN 9781447354734. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.2307/j.ctt1t891n1.10>. [cit. 2024-02-11].

³¹⁹ SEIFERT, Matěj et al. *Metodický manuál pro rozvoj inkluzivního a kvalitního vzdělávání na místní úrovni*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2021. ISBN 978-80-7538-366-2.

Naše koncepce chápe dětský domov jako aktivní edukační realitu. V předchozím textu jsme označili řadu faktorů, jako speciální vzdělávací potřeby, poruchy chování či psychické problémy, které kladou na cestu k ideálu inkluzivní edukace značné překážky. Zejména u dětí s výraznými projevy poruch chování je dosažení inkluzivních ideálů velmi složité. Moderní speciální pedagogika poukazuje na potřebu zachování možnosti speciálního školství pro takové žáky, pro které přítomnost mezi intaktními žáky může být traumatizující a kontraproduktivní. Zároveň je velmi komplikované získat erudovanou diagnostickou zprávu, což ztěžuje dětskému domovu flexibilně reagovat na aktuální potřeby dětí.

Jsme si vědomi nutnosti inkluzivního přístupu, ale apelujeme na zachování realistického uchopení inkluze. Jsme přesvědčeni, že inkluze znamená snižování překážek v edukačním procesu, v žádném případě však neznamená snižování kvality. K tomuto postoji nás vedou naše negativní zkušenosti s chybným pochopením inkluzivního přístupu, kdy byl princip inkluze zaměněn za princip snižování požadavků na dítě, což jsme popisovali v podkapitole věnované emocím v edukačním procesu.

Podobné nežádoucí situace by eliminovalo školní poradenské pracoviště, které by zřizoval sám dětský domov. Posílení diagnostických a poradenských kompetencí dětského domova by mělo pozitivní dopad na školní výsledky. Tým školního poradenského pracoviště by byl detailně obeznámen s kazuistikami dětí, zejména by se zkvalitnil přístup vychovatelů k poradenským službám a k metodickému vedení. V ideálním případě by mělo být v rámci dětského domova zřízeno speciálněpedagogické centrum. Přítomnost speciálněpedagogického centra v samotném dětském domově by umožnila doporučovat podpůrná opatření. Kvalitní diagnostika a přítomnost psychologa by jednoznačně zkvalitnily možnosti speciálněpedagogické práce v dětských domovech. Zřízení vlastního poradenského pracoviště by výrazně posílilo preventivní kompetence dětského domova a bylo by v souladu s moderními trendy prevence rizikového chování.³²⁰ Zároveň by bylo

³²⁰ BALTAG, Tereza; HOCHLOVÁ, Nora a MYŠKOVÁ, Lucie. *Porovnání systémů péče o delikventní děti a mládež v České republice, Německu, Velké Británii, Francii a Chorvatsku*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2017, s. 11. ISBN 978-80-7481-203-3.

možné pravidelně revidovat účinnost podpůrných opatření, neboť pravidelné hodnocení je pro efektivitu podpůrných opatření velmi důležité.³²¹

Při konzultacích s pedagogickými pracovníky dětských domovů velmi často zaznívá požadavek na možnost využívat podpůrných opatření, zejména v podobě asistenta pedagoga. Při tomto požadavku narážíme na komplikace v jednání s poradenskými pracovišti. Argumentují tím, že žák má přiznané podpůrné opatření pro jeho školu, nikoli pro jeho domácí, byť v našem případě školské, prostředí. Nicméně právě asistent pedagoga, který by byl dítěti přiznan i pro přípravu do školy, by v dětském domově mohl výrazně ovlivnit školní výsledky, a tím zároveň pozitivně ovlivnit možnosti zapojení do intaktní společnosti po odchodu z dětského domova.³²² Z naší dokumentace je totiž zřejmé, že úroveň dosaženého vzdělání má jednoznačně preventivní potenciál zejména v otázce sociálního vyloučení a znovuzapojení do rizikového prostředí. Otázka asistentů pedagoga v dětských domovech však není prioritou.³²³

Další oblastí, kterou bude třeba zkvalitnit, je meziresortní spolupráce. V naší koncepci dětského domova mají místo i sociální služby a služby sociálně-právní ochrany dětí. Naprosto přelomovou inovací by mohlo být zřízení detašovaného pracoviště OSPOD v rámci dětského domova. Jak bylo zmíněno, v současné době má práce sociálního pracovníka dětského domova spíše administrativní charakter a sociální pracovník nemá kompetence k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. V současnosti jsou sociální pracovnice přetížené a mají omezené možnosti pro práci s rodinami dětí v dětském domově. Zde vidíme velký potenciál pro zlepšení současného stavu. Dětský domov by mohl posílit personální obsazení sociálních pracovníků, kteří by mohli pracovat s rodinami dětí. Tím by

³²¹ FRANIOK, Petr. Inkluzivní vzdělávání v základní škole se zaměřením na implementaci podpůrných opatření. In: ADAMUS, Petr et. al. *Inkluzivní vzdělávání v kontextu proměn českého školství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016, s. 124. ISBN 978-80-7464-884-7.

³²² EUROPEAN COMMISSION. DIRECTORATE GENERAL FOR EDUCATION AND CULTURE. PPMI (PUBLIC POLICY AND MANAGEMENT INSTITUTE). *Study on the effective use of early childhood education and care (ECEC) in preventing early school leaving (ESL): annex 1: literature review*. Online. LU: Publications Office, 2014, s. 58. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/81487>. [cit. 2022-10-10].

³²³ NĚMEC, Zbyněk. *Identifikace žáků se sociálním znevýhodněním v základní škole*. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 2023. ISBN 978-80-7578-129-1. V této jinak skvělé monografii není o problematice dětských domovů jediná zmínka.

se mohla výrazně zkrátit doba, kterou dítě v dětském domově stráví. Posílení kompetencí sociálního pracovníka by umožnilo dětskému domovu aktivně zasahovat do procesu sociálně-právní ochrany dětí, vydávat předběžná opatření, intenzivně pracovat na sanaci původních rodin. Inkluze pro dětské domovy také zahrnuje podporu rodinných vztahů. Je třeba aktivně podporovat udržování kontaktů dětí s jejich původními rodinami, pokud to situace a bezpečnost dítěte dovolují. Pokud je to vhodné, mělo by se pracovat na možnosti opětovného začlenění dětí zpět do rodiny nebo do pěstounské péče. K posílení personálního zabezpečení v oblasti sociálních pracovníků jsme inspirováni výsledky slovenských kolegů.

Z našich výzkumných aktivit na Slovensku do navrhované koncepce přinášíme oblast, která je extrémně důležitá a v českém systému ústavní výchovy poněkud opomíjená. Spolupráce s rodinou. Během našich výzkumných aktivit ve slovenském dětském centru jsme byli opakovaně konfrontováni se skutečností, že základem tamního uchopení institucionální výchovy je právě intenzivní spolupráce s rodinou. Práce s rodinou je klíčem k úspěšné práci s naší cílovou skupinou.³²⁴ Naše zjištění korespondují s názorem Škoviery, že děti nechtějí ani nečekají, že by jim vychovatel měl nahradit rodiče.³²⁵ Od vychovatelů je očekávána podpora v zátěžových a problémových životních situacích, ne však přijetí role rodičů. Je však potřeba nalézt s původními rodinami společný jazyk.³²⁶ Pro současný model dětských domovů to bude značná výzva.

Dříve v textu jsme konstatovali, že původní rodiny s dětským domovem nespolupracují. To však neznamená, že neexistují. I nespolupracující matka bude stále matkou. I otec, který dětský domov, potažmo svoje děti v dětském domově žijící nikdy nenavštívil, bude stále otcem. Proto je potřeba vybudovat intenzivní modely spolupráce s původními rodinami. To

³²⁴ PACNEROVÁ, Helena; ZELENDA KUPCOVÁ, Adéla a ŽUFNÍČEK, Jan. *Vybraná témata výchovatelské praxe: inspirace pro vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Togga, 2012, s. 77. ISBN 978-80-87652-59-6.

³²⁵ ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*, s. 104.

³²⁶ PACNEROVÁ, Helena; ZELENDA KUPCOVÁ, Adéla a ŽUFNÍČEK, Jan. *Vybraná témata výchovatelské praxe: inspirace pro vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy*, 2012.

umožní dětem a mladým dospělým vybudovat si realistické nazírání na jejich identitu, což bude mít pozitivní dopad na formování jejich osobností.³²⁷

V naší koncepci dětského domova budoucnosti vidíme dětským domovem zřízené ZDVOP a sociální služby sociální prevence. V případě ZDVOP by se výrazně rozšířily možnosti včasného zachytu ohroženého dítěte. Při neúspěšné sanaci rodiny by dítě nezažívalo opakované umístování. Zároveň by se zřízením sociální služby typu domu na půl cesty eliminovaly problémy spojené s otázkou odchodu z dětského domova, které jsme zmiňovali dříve v textu. Tyto zmíněné inovace však nechápeme jako posilování fenoménu ústavní výchovy. Jsou míněny výhradně jako podpůrná opatření vedoucí v ideálním případě k návratu dítěte nebo mladého dospělého do původní rodiny.

Aby bylo možné naplňovat edukační potřeby dětí v dětském domově, bude potřeba značně posílit počty pedagogického personálu a souběžně zredukovat počty dětí na rodinné skupině. Pro vychovatele je při osmi dětech na rodinné skupině zcela nemožné adekvátně pracovat s každým dítětem na bázi jeho specifik. V současnosti probíhá revize stávající legislativy a jeden z bodů, za který odborná veřejnost bojuje, je zmenšení počtu dětí na rodinných skupinách. Navrhujeme přehodnocení počtu pedagogických pracovníků. V naší koncepci by pro jednu rodinnou skupinu, nově maximálně o šesti členech, byli určeni tři kvalifikovaní vychovatelé, tři asistenti vychovatele a jeden sociální pracovník.

Všechna navrhovaná opatření budou neúčinná, neumožníme-li dětem a mladým dospělým zapojení do rozhodovacích procesů, které se týkají jejich života v domově. Musí mít možnost vyjádřit svůj názor a být aktivními účastníky při plánování a rozhodování o věcech, které se jich týkají. Pro vytváření podpůrného a respektujícího prostředí, ve kterém mohou děti a mladí dospělí růst, rozvíjet se a mít šanci na úspěšnou a šťastnou budoucnost, je potřeba vzít v potaz názor a pohled těch, kterých se problematika dětských domovů primárně týká. Což je velice náročné. Na jedné straně stojí zákonem daná povinnost školního zařízení, na druhé rozvíjející se osobnost mladého jedince.

³²⁷ WOODWARD, Kath (ed.). *Questioning identity: gender, class, ethnicity*. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2004. ISBN 978-0-415-32968-2.

V současnosti můžeme být svědky snah o transformaci dětských domovů. Některé snahy míří k deinstitucionalizaci. Jak jsme zmínili, nejlepší prostředí pro zdravý vývoj dítěte je sice rodina, ale v některých případech je právě rodina zdrojem potíží dítěte. Zároveň se doposud nepodařilo zajistit dostatek pěstounských rodin, proto jsme přesvědčeni, že zařízení typu dětského domova jsou pro společnost potřebná a vzhledem k reálné situaci i nezbytná. Vzhledem k měnícím se potřebám cílové klientely však bude nezbytně nutné dětské domovy modifikovat a přizpůsobit aktuální celospolečenské situaci.

Moderní dětský domov nesmí být pouhým pasivním ubytovacím prostorem, ale musí se stát aktivním účastníkem nejen edukační reality, ale i resocializačního procesu. K tomu je potřeba poskytnout dětem možnost získat kompetence, které jim byly odepřeny v původních rodinách, zejména edukační kompetence. Zde je třeba jasně deklarovat, že pouhou péčí se problémy dětí v dětských domovech nevyřeší. Uvědomme si, že bez edukačních kompetencí se budou mladí dospělí po odchodu z dětského domova potýkat se značnými problémy. Jak jsme zmínili, nejefektivnější prevencí je prokazatelně vzdělání. Aby dětský domov byl schopen dětem edukační kompetence pomoci budovat, je třeba kvalitně připravený pedagogický personál.

Zmínili jsme změny ve skladbě dětského domova. Stoupají nároky na jazykovou vybavenost, což může být závažný problém. Zejména u dětí a mladých dospělých přicházejících z arabského kulturního prostředí je minimálním požadavkem na vychovatele alespoň základní znalost angličtiny. S nároky na znalost cizích jazyků souvisí i znalost odlišných kultur. Kriticky můžeme konstatovat, že oproti zemím vyspělých západoevropských demokracií je v oblasti multikulturního nazírání na společnost v tuzemských dětských domovech co dohánět. Zaznamenali jsme znepokojivě často nedostačující znalosti vychovatelů v otázkách odlišných náboženství a kulturních tradic.

Děti a mladí dospělí v dětských domovech jsou ohroženi rizikem zneužívání návykových látek, které je také závažným problémem mladých dospělých opouštějících institucionální prostředí.³²⁸ Nabídka nelegálních drog se na trhu neustále mění a neinformovaný

³²⁸ CSIERNIK, Rick et al. Substance Use of Homeless and Precariously Housed Youth in a Canadian Context. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2017, vol. 15, no. 1, s. 1–15. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1007/s11469-016-9656-4>. [cit. 2023-11-11].

vychovatel může snadno přehlédnout známky blížícího se adiktologického problému. Nelze opomenout současný gradující problém nelátkových závislostí, zejména na sociálních sítích a ve virtuálním prostředí.³²⁹

V naší koncepci bude důležité místo pro intenzivní vzdělávání vychovatelů. V současnosti je akceptována jedna vzdělávací aktivita ročně, což je podle našeho názoru naprosto nedostačující. Bude třeba intenzivně spolupracovat s akademickým sektorem a snažit se propsat aktuální potřeby dětského domova do přípravy budoucích speciálních pedagogů a vychovatelů. Zde by se nabízela možnost spolupráce s vysokými školami formou fakulního dětského domova. V ideálním případě by vysoká škola poskytla praktikanty, kteří by mohli dlouhodobě s domovem spolupracovat. Ti nejvhodnější by poté získali možnost budoucího zaměstnání. Vysoké školy by tedy měly možnost přístupu k reálnému prostředí dětských domovů, a tak by mohly flexibilně přizpůsobovat studijní programy. Navíc by vznikl prostor pro dlouhodobý speciálněpedagogický výzkum, který by obohatil nejen oblast speciální pedagogiky.

V posledním desetiletí můžeme sledovat snahy o přesunutí dětských domovů z gescce MŠMT pod resort MPSV. Stejně jako drtivá většina speciálněpedagogické veřejnosti s touto myšlenkou nesouhlasíme. Věříme, že pro děti v dětských domovech není řešením pouhý přesun do mantinelů sociální práce. Jako základní argument lze užít skutečnost, že děti se speciálními vzdělávacími potřebami nelze vzdělat jinak než pomocí speciálněpedagogických metod. Jejich komplexní požadavky nelze naplnit pouhou sociální prací. Nicméně si uvědomujeme, že bez úzké spolupráce se sociálním sektorem by byla naše koncepce odsouzena k zániku. Velký prostor vidíme pro preventivní a následnou péči. Dětský domov by měl v ideálním případě zřízené služby sociálního poradenství a prevence. Tím by saturoval potřebu následné péče. Pro mladé dospělé by tím vznikla podpůrná platforma, která vychází z jim známého prostředí. Tím by se výrazně zefektivnil proces resocializace do společnosti po odchodu z dětského domova.

³²⁹ GRAJEK, Mateusz et al. Electronic forms of entertainment in the context of physical activity and addiction risk – a knowledge review. *Journal of Education, Health and Sport*. 2022, vol. 12, no. 6, s. 130–141. ISSN 2391-8306. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.12775/JEHS.2022.12.06.013>. [cit. 2023-09-10].

Závěr

Disertační práce *Dětský domov – možnosti a výzvy v české společnosti 21. století* se věnovala problematice školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. Od roku 2020 jsme zkoumali prostředí dětského domova, tedy velmi specifický a pro značnou část veřejnosti nejasný fenomén. V současnosti jsme svědky celospolečenské debaty nad samotným opodstatněním podobných institucí, můžeme sledovat snahy o restrukturalizaci stávajícího systému. Abychom vyslyšeli celospolečenskou poptávku po jasných a nezkreslených argumentech pro zastánce i pro odpůrce dětských domovů, stanovili jsme hlavní cíl disertační práce:

- Hlavním cílem předkládané disertační práce bylo zjistit, jestli je současný dětský domov schopen plnit roli určenou zákonem.

Abychom byli schopni tento cíl naplnit, konkretizovali jsme naše výzkumné aktivity vyslovením tří výzkumných otázek, kterými jsme ohraničili naši výzkumnou cestu:

- Výzkumná otázka č. 1: Jaké jsou důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých ve zkoumaném prostředí?
- Výzkumná otázka č. 2: Jak jsou mladí dospělí připraveni na odchod z dětského domova?
- Výzkumná otázka č. 3: Jak se daří mladým dospělým zapojit do společnosti po jejich odchodu z prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy?

Protože na dětský domov nahlížíme ne pouze jako na pouhou instituci, ale chápeme toto prostředí primárně jako sociální skupinu dětí a mladých dospělých, výzkumné otázky cílily výhradně na oblasti bytostně související s životními drahami zkoumané skupiny. Využili jsme jedinečné možnosti intenzivního zapojení do zkoumaného prostředí. Po celou dobu tvorby disertační práce jsme byli nejen výzkumníky, ale zároveň jsme byli součástí běžného provozu rodinné skupiny. Časová dotace strávená v přímém kontaktu se členy cílové skupiny a ve zkoumaném prostředí nemá obdoby. Proto bylo možné se snažit výzkumně pokrýt životní období zkoumané skupiny před příchodem do dětského domova, detailně zpracovat období přípravy na odchod, a dokonce i nahlédnout do období po odchodu a do následné resocializace do společnosti.

Disertační práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část byla stratifikována do tří hlavních kapitol. V první kapitole jsme se věnovali současnému stavu poznání. Popsali jsme zdroje, se kterými jsme pracovali, a poukázali jsme na omezený počet materiálů, které se věnují výhradně problematice dětských domovů. Instituci dětského domova jsme zasadili do historických souvislostí, které nám umožnily označit dětský domov jako relativně nový fenomén. V první kapitole jsme se také věnovali zahraničnímu uchopení institucionální výchovy v zahraničí s ohledem na kulturní specifika, která je třeba mít při práci se zahraničními zdroji na paměti. Kapitulu jsme uzavřeli přehledem obhájených disertačních prací, které se věnovaly tématům příbuzným tématu předkládané disertační práce.

Druhá kapitola byla věnována legislativnímu ukotvení problematiky dětských domovů. Postupně jsme zpracovali základní legislativní normy a jasně jsme dětské domovy zasadili do legislativního systému České republiky. Poukázali jsme na nejasnosti spojené s případným nepřesným resortním přiřazením jednotlivých zařízení. Dětské domovy jsme vymezili vůči zařízením sociálně-právní ochrany, zařízením zdravotnických a zařízením sociálních služeb. Dále jsme se věnovali otázce ústavní výchovy. Zde jsme popsali síť školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a věnovali se rozdílům mezi jednotlivými druhy těchto zařízení. Abychom zdůraznili specifika jednotlivých národních systémů institucionální výchovy, ve druhé kapitole jsme se věnovali i systému ústavní výchovy na Slovensku.

Třetí kapitola se věnovala zkoumanému prostředí, tedy dětskému domovu. Poukázali jsme na skutečnost, že dostupné informace nejsou přehledné. Pracovali jsme s nejaktuálnějšími daty MŠMT, která ukázala na výrazné rozdíly mezi aktuálními potřebami dětí a mladých dospělých v dětských domovech a samotným zaměřením těchto školských zařízení. Pozornost jsme věnovali nejen běžnému provozu současného dětského domova, ale poukázali jsme také na důležitou roli pedagogických pracovníků, která bývá opomenuta. Třetí kapitola uzavřela teoretickou část, která poskytla informace umožňující orientaci v síti školských zařízení pro výkon ústavní výchovy.

Praktická část byla uvedena kapitolou zpracovávající kvalitativní výzkumný design předkládané disertační práce. Popsali jsme jednotlivé výzkumné nástroje a metody,

vysvětlili jsme jejich volbu s ohledem na specifika cílové skupiny výzkumu. V této kapitole jsme prodiskutovali etické aspekty a výzkumné limity použitého výzkumného designu. Ačkoli použité kvalitativní metody umožnily získat detailních informací, jsme si vědomi obtížné zobecnitelnosti našich zjištění. Abychom naše výsledky mohli prezentovat nikoli jako pouhé poznání jednoho dětského domova, maximálně jsme využívali možností triangulace.

V páté kapitole jsme popsali zkoumané prostředí, a sice Dětský domov Klánovice. Hlavní pozornost této kapitoly byla zaměřena na cílovou skupinu dětí a mladých dospělých. Nejenže jsme zpracovali všeobecnou charakteristiku cílové skupiny, ale popsali jsme také osm detailních kazuistik jedinců, kteří strávili ve zkoumaném prostředí významnou část svých životů. Vzhledem k přístupu k materiálům dostupným pouze zaměstnancům dětského domova se nám podařilo získat velmi výjimečný soubor informací.

Opření o tento detailní materiál a na základě výstupů našich výzkumných aktivit jsme se mohli začít snažit o nalezení odpovědí na výzkumné otázky předkládané disertační práce. Naše zjištění jsme představili v šesté kapitole, ve které jsme popsali výsledky našich jednotlivých výzkumných aktivit. Jaké odpovědi jsme získali, jde-li o první výzkumnou otázku, tedy jaké jsou důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých ve zkoumaném prostředí? V této oblasti se nám podařilo získat zcela jednoznačná zjištění, kterým jsme věnovali podkapitoly věnující se původním rodinným prostředím, otázce ztráty rodiče, problematice rodiče ve výkonu trestu a jednu podkapitolu věnovanou otázce romských dětí v Dětském domově Klánovice. Prokázali jsme, že hlavním důvodem vedoucím k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých vykonávané v prostředí dětského domova jsou patologická prostředí původních rodin. Akcent na nefunkční rodiny nás navedl na zhodnocení v současnosti akceptovaného narativu o sociálních důvodech vedoucích k nařízení ústavní výchovy. Naše výsledky podpořené pozitivní reakcí z terénu tento narativ zpochybňují. Nikoli sociální důvody, ale patologické modely chování členů původních rodin jsou důvodem k nařízení ústavní výchovy. Dále jsme se věnovali problematice ztráty rodiče. Ve zkoumaném prostředí jsme sice zaznamenali vyšší procento osiřelých než v intaktní populaci. Nicméně se ukázalo, že osiření jako takové nebylo důvodem k nařízení ústavní výchovy. Toto zjištění upravuje

nazírání na dětské domovy jako na sirotčince. Pokud jde o patologická rodinná prostředí, nejprůkaznější materiál nám poskytly výzkumné aktivity zpracovávající otázku uvěznění rodiče. Zde jsme zaznamenali devastující vliv uvěznění rodiče zejména na sociální kompetence jejich dětí. Velmi zajímavá zjištění jsme zaznamenali při zkoumání původních romských rodin. Ukázalo se, že příčiny nařízení ústavní výchovy u sledovaných romských dětí a mladých dospělých byly identické jako u ostatních. Tedy že vždy byly v rodině přítomné společensky nežádoucí modely chování. Toto zjištění je důležité zejména pro laickou veřejnost, které jsou dětské domovy opakovaně prezentovány médii coby prostředí obývaná převážně romskými dětmi, což naše zjištění vyvrací. Celkově lze říci, že na první výzkumnou otázku, jaké jsou důvody vedoucí k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých ve zkoumaném prostředí, lze na základě našich zjištění odpovědět následující formulací:

- Hlavním důvodem vedoucím k nařízení ústavní výchovy dětí a mladých dospělých ve zkoumaném prostředí jsou patologická prostředí původních rodin.

Každý jednou z dětského domova odejde. Ať už v okamžiku ukončení ústavní výchovy, nebo po završení studií, kdy skončí možnost dalšího pobytu ve školském zařízení. Proto byla druhá výzkumná otázka směřující na oblast připravenosti mladých dospělých na odchod z dětského domova pro naplnění cíle disertační práce neméně důležitá než otázka zkoumající důvody vedoucí k příchodu do dětského domova. Odpověď jsme hledali nejen v rovině dětí a mladých dospělých, ale především v rovině pedagogických pracovníků. Podařilo se nám získat podnětné informace, které jsme představili v podkapitolách věnujících se roli emocí v edukačním procesu či mimořádně nadaným dětem v Dětském domově Klánovice. Dále jsme uvedli podkapitolu věnující se výhradně vychovatelům. Otázce přípravy na odchod byla také věnována část podkapitoly zpracovávající otázku adaptability mladých dospělých po odchodu z dětského domova. Zjistili jsme, že emoce hrají významnou roli v edukačním procesu, zejména jsou-li postaveny na nerealistickém nahlížení na problematiku dětských domovů. Neznalost problematiky dětských domovů může vést k chybnému přístupu, který není založen na odpovídajících potřebách dítěte, ale na emotivní představě o těchto potřebách. Toto zjištění má potenciál přinést realistický pohled pedagogů všech stupňů naší školské soustavy na děti a mladé dospělé z dětských

domovů. Podobně realistické uchopení oblasti dětských domovů jsme nabídli v oblasti mimořádně nadaných. Zjistili jsme, že zastoupení mimořádně nadaných jedinců je v dětském domově identické jako v intaktní populaci. V podkapitole věnované vychovatelům jsme označili celou řadu výzev, s nimiž se pedagogičtí pracovníci setkávají. Na základě našich zjištění jsme vydefinovali aktuální potřeby vychovatelů, které respondenti označili jako klíčové. Naše závěry upozorňují na důležitou roli vychovatelů, která bývá poněkud opomíjena. Role vychovatelů v přípravě na odchod z dětského domova byla zdůrazňována v podkapitole zpracovávající otázku adaptability mladých dospělých po odchodu z dětského domova. Zatímco odpověď na první výzkumnou otázku byla jednoznačná, ohledně druhé otázky připravenosti na odchod musíme konstatovat následující:

- Názor na připravenost je odlišný z pohledu mladého dospělého a z pohledu vychovatele. Zatímco vychovatelé hodnotí připravenost jako dostatečnou, mladí dospělí se této oblasti příliš nevěnují. Z pohledu možností současného modelu dětského domova je přípravě na odchod mladých dospělých věnován prostor určený personálním osazením a legislativním rámcem. Z pohledu reálných potřeb zkoumané skupiny jsme však přesvědčeni, že by tato oblast měla být významně posílena.

Hlavním cílem předkládané disertační práce bylo zjistit, jestli je současný dětský domov schopen plnit zákonem mu danou roli, tedy plnění úkolů vzdělávacích, výchovných a sociálních. Naplnění těchto úkolů se promítá zejména do období, kdy mladí dospělí již z dětského domova odešli a se školským zařízením pro výkon ústavní výchovy nemají co do činění. Proto třetí výzkumná otázka zkoumající zapojení mladých dospělých do společnosti po jejich odchodu z dětského domova hrála významnou roli v naplnění cíle disertační práce. Problematiku zapojení do intaktní společnosti jsme zpracovali v podkapitole věnující se adaptabilitě po odchodu a podkapitole nabízející výběr z životních trajektorií bývalých členů rodinných skupin Dětského domova Klánovice. Podařilo se nám označit řadu oblastí, které jsou mladými dospělými označovány jako problematické. Zejména se ukázala absence následné podpory a obtížná dostupnost kvalitního poradenství. Naše výsledky naznačují, že příprava na proces zapojení do

společnosti po odchodu z dětského domova by měla být zahájena dnem nařízení ústavní výchovy. Jedná se o natolik komplexní problematiku, že odpověď na třetí výzkumnou otázku musí znít takto:

- Protože jsme nebyli schopni kontaktovat dostatečný počet mladých dospělých dříve žijících v Dětském domově Klánovice a naše závěry by mohly být ovlivněny skutečností, že oslovení respondenti ochotní spolupracovat netvoří reprezentativní část zkoumaného prostředí, nemůžeme odpovědně tvrdit, jestli se po odchodu z dětského domova mladým dospělým daří úspěšně zapojit do společnosti, nebo jsou neúspěšní. Jednalo by se o vyloženě subjektivní a selektivní závěry. Naše výsledky lze chápat pouze jako dílčí pohled na několik vybraných životních osudů, které nelze zobecňovat, pouze se jimi lze inspirovat.

Podařilo se naplnit cíl disertační práce? Na začátku naší výzkumné cesty jsme byli přesvědčeni, že to nebude složitý problém. Odpovědi na výzkumné otázky nám však odkryly nová specifika problematiky dětských domovů a položily nová témata k zodpovězení, což naše prvotní přesvědčení transformovalo do výzkumné nejistoty a do pokory před komplexností zkoumaného problému. Jak může dětský domov plnit výchovnou roli při současném modelu rodinných skupin? Jak lze úspěšně vzdělávat, když vychovatelé nejsou adekvátně připraveni na měnící se potřeby dětí a mladých dospělých v dětských domovech? Jak plnit sociální úkoly, když nefunguje spolupráce nejen mezi odborníky, ale především mezi dětským domovem a původními rodinami? Co se však bezesporu podařilo, bylo právě označení nových důležitých oblastí, které nebyly doposud detailně zpracovány. Naše poznatky jsme promítli nejen do odborných publikačních výstupů, ale především jsme je využili ke tvorbě progresivní koncepce dětského domova a výsledky výzkumu jsou již implementovány do běžného provozu dětského domova.

Závěrem bychom si dovolili vyslovit prosbu, aby oblast dětských domovů byla zařazena mezi klíčové oblasti moderní speciální pedagogiky. Protože bez intenzivní pomoci speciální pedagogiky bude obtížné naplňovat komplexní potřeby dětí a mladých dospělých, kterým byla věnována předkládaná disertační práce *Dětský domov – možnosti a výzvy v české společnosti 21. století*.

Seznam použitých informačních zdrojů

1. ALASE, Abayomi. The Interpretative Phenomenological Analysis (IPA): A Guide to a Good Qualitative Research Approach. *International Journal of Education and Literacy Studies*. 2017, vol. 5, no. 2, s. 9, 13. ISSN 2202-9478. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.5n.2p.9>. [cit. 2022-09-12].
2. ALLARD, Patricia a GREENE, Judith. Children on the Outside: Voicing the Pain and Human Costs of Parental Incarceration. Online. *Justice strategies*. 2011, 2011-01-12. Dostupné z: <https://www.justicestrategies.org/publications/2011/children-outside-voicing-pain-and-human-costs-parental-incarceration>. [cit. 2024-01-03].
3. AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. *Answers to your questions about transgender people, gender identity, and gender expression*. Online. Washington, DC: APA, 2011. Dostupné z: <https://www.apa.org/topics/lgbtq/transgender.pdf>. [cit. 2024-01-12].
4. AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. *Inclusive language guidelines*. Online. Washington, DC: APA, 2021. Dostupné z: <https://www.apa.org/about/apa/equitydiversity-inclusion/language-guidelines.pdf>. [cit. 2023-06-05].
5. ASOCIACE NÁHRADNÍ VÝCHOVY. *Vize 2030: pohled Asociace náhradní výchovy na vývoj zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy do budoucna*. Online. [2012]. Dostupné z: <https://www.asociacenahradnivychovy.cz/w/vize-2030/>. [cit. 2024-02-02].
6. BACH-MORTENSEN, Anders Malthe; GOODAIR Benjamin a BARLOW, Jane. Outsourcing and children's social care: A longitudinal analysis of inspection outcomes among English children's homes and local authorities. *Social Science & Medicine*. 2022, vol. 313, s. 115323. ISSN 02779536. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.115323>. [cit. 2023-11-12].
7. BAILEY, Zinzi; FELDMAN, Justin a BASSETT, Mary. How Structural Racism Works – Racist Policies as a Root Cause of U.S. Racial Health Inequities. *The New England Journal of Medicine*. 2021, vol. 384, no. 8, s. 768–773. ISSN 0028-4793, 1533-4406. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1056/NEJMms2025396>. [cit. 2024-02-02].

8. BAJGAROVÁ, Zdeňka; BARCALOVÁ, Miroslava; BARDOVÁ, Nina; BÍLKOVÁ, Zuzana; DOLEŽALOVÁ, Pavla et al. *Škola – hrozba či příležitost pro zranitelné jedince*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, 2021. ISBN 978-80-7394-920-4.
9. BALTAG, Tereza; HOCHLOVÁ, Nora a MYŠKOVÁ, Lucie. *Porovnání systémů péče o delikventní děti a mládež v České republice, Německu, Velké Británii, Francii a Chorvatsku*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2017. ISBN 978-80-7481-203-3.
10. BARTOŇOVÁ, Miroslava a VÍTKOVÁ, Marie. *Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami V.: Education of pupils with special educational needs V.* Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-210-5709-8.
11. BARTOŇOVÁ, Miroslava; VÍTKOVÁ, Marie; BOČKOVÁ, Barbora et al. *Inkluze ve škole a ve společnosti jako interdisciplinární téma*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-8093-5.
12. BAUM, Susan M.; SCHADER, Robin M. a OWEN, Steven V. *To be gifted & learning disabled: strength-based strategies for helping twice-exceptional students with LD, ADHD, ASD, and more*. 3rd ed. Waco, TX: Prufrock Press, Inc, 2017. ISBN 978-1-61821-644-1.
13. BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. ISBN 978-80-87642-87-9.
14. BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4248-9.
15. BERNSTEIN, Basil. *Class, codes, and control*. London; NY: Routledge, 2003. ISBN 0-415-30286-2.
16. BLAŽEK, Petr; FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Delikvence: analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-2013-0.
17. BOEHMER, Jan et al. Determinants of online safety behaviour: towards an intervention strategy for college students. *Behaviour & Information Technology*.

- 2015, vol. 34, no. 10, s. 1022. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1080/0144929X.2015.1028448>. [cit. 2023-10-10].
18. BORŠKOVÁ, Jana (režisérka). *Pasažéři*. Dokument. Česká televize, 2018.
 19. BRAVEMAN, Paula A. et al. Systemic And Structural Racism: Definitions, Examples, Health Damages, And Approaches To Dismantling: Study examines definitions, examples, health damages, and dismantling systemic and structural racism. *Health Affairs*. 2022, vol. 41, no. 2, s. 171–178. ISSN 0278-2715, 1544-5208. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1377/hlthaff.2021.01394>. [cit. 2024-01-12].
 20. BRAY, Rachel; DE LAAT, Marianne; GODINOT, Xavier; UGARTE, Alberto a WALKER, Robert. Realising poverty in all its dimensions: A six-country participatory study. *World Development*. 2020. vol. 134, October, s. 4. ISSN 0305750X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105025>. [cit. 2023-09-10].
 21. BRINKMANN, Svend. *Qualitative Interviewing: Conversational Knowledge Through Research Interviews*. 2. vyd. New York: Oxford University Press, 2023. ISBN 978-0-19-764818-6. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197648186.001.0001>. [cit. 2024-01-12].
 22. CAMERON, R. J. a MAGINN, Colin. *Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči*. Praha: Togga, 2012. ISBN 978-80-87652-61-9.
 23. COUNCIL OF EUROPE. *Roma children*. Online. [2020]. Dostupné z: <https://www.coe.int/en/web/children/roma-children>. [cit. 2022-12-10].
 24. CRESWELL, John W. *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 3rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2009. ISBN 978-1-4129-6556-9.
 25. CROSBY, Faye J.; IYER, Aarti a SINCHAROEN, Sirinda. Understanding Affirmative Action. *Annual Review of Psychology*. 2006, vol. 57, no. 1, s. 585–611. ISSN 0066-4308, 1545-2085. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1146/annurev.psych.57.102904.190029>. [cit. 2022-12-10].
 26. CSIERNIK, Rick et al. Substance Use of Homeless and Precariously Housed Youth in a Canadian Context. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2017,

- vol. 15, no. 1, s. 1–15. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s11469-016-9656-4>. [cit. 2023-11-11].
27. ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ. *Důchodová statistika*. Online. [2022]. Dostupné z: https://www.cssz.cz/documents/20143/99428/duchodci_v_cr_v_casove_rade.pdf/c75ba336-7353-69a0-7595-eb4d027db7dd. [cit. 2024-01-03].
 28. ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Přístupy k náročnému chování dětí a žáků ve školách a školských zařízeních a možnosti jeho řešení*. Praha: Česká školní inspekce, 2021. ISBN: 978-80-88087-56-4.
 29. DANĚK, Alois. *Rozvoj hudebních aktivit v Dětském domově Klánovice inspirovaný programem El Sistema*. Disertační práce. Ostrava: Ostravská univerzita, 2019. Vedoucí práce Petr FRANIOK.
 30. DANĚK, Alois. Dětský domov Klánovice – vybrané sociologické otázky: Children's home Klanovice – selected sociological issues. In: *MMK 2020: mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2020, s. 704–712. ISBN 978-80-87952-33-7. Dostupné také z: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/mmk_2020.pdf.
 31. DANĚK, Alois. Problematika dvojí výjimečnosti v prostředí dětských domovů. In: *Nouze ve vzdělávání: Konferenční sborník příspěvků z multidisciplinární mezinárodní konference*. Praha: Univerzita Karlova, 2021, s. 251–261. ISBN 978-80-7603-329-0.
 32. DANĚK, Alois. Možnosti kvalitativního výzkumu pro speciální pedagogiku. In: RAJSKÝ, Andrej. *JUVENILIA PAEDAGOGICA 2021: Aktuálne teoretické a výskumné otázky pedagogiky v konceptoch dizertačných prác doktorandov*. Trnava: Trnavská univerzita, 2021, s. 26–29. ISBN 978-80-568-0248-9.
 33. DANĚK, Alois. Vzdělávací proces v Dětském domově Klánovice během jarní uzávěry škol 2020. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2021, roč. 31, č. 1–2, s. 57–64. ISSN 1211-2720.
 34. DANĚK, Alois. Praktické zkušenosti dětského domova s různými formami náhradní rodinné péče. *QUAERE 2021: Recenzovaný sborník příspěvků Interdisciplinární mezinárodní vědecké konference doktorandů a odborných asistentů*. Hradec Králové:

- MAGNANIMITAS, 2021, s. 428–436. ISBN 978-80-87952-34-4. Dostupné z: <https://doi.org/10.33543/q2021.11>. [cit. 2022-11-11].
35. DANĚK, Alois. Romské děti v Dětském domově Klánovice v letech 2010-2020. *Edukácia*. 2021, roč. 4, č. 2, s. 8–13. ISSN 1339-8725.
36. DANĚK, Alois. Jaké možnosti nabízí koncept mnohočetné inteligence současnému školství? *Metodický portál RVP: Články*. 2021. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/22615/jake-moznosti-nabizi-koncept-mnohocetne-inteligence-soucasnemu-skolstvi-.html>. [cit. 2022-10-10].
37. DANĚK, Alois. Ferdinand Krch – stále aktuální tvůrčí jiskra pro moderní pedagogiku. Online. *Metodický portál RVP: Články*. 2021. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/22703/FERDINAND-KRCH---STALE-AKTUALNI-TVURCI-JISKRA-PRO-MODERNI-PEDAGOGIKU.html>. [cit. 2022-10-10].
38. DANĚK, Alois. Adaptabilita dětí opouštějících zařízení ústavní výchovy v současné společnosti. *Poradce – manažer. Komenského odkaz a vybrané problémy současného vzdělávání*. Praha: Vydavatelství MJF Praha, 2022, roč. 15, zvl. č., s. 95–106. ISSN 1803-5213. Dostupné také z: https://www.ceua.cz/files/ugd/ddd14b_8844e34a6ddf4b2bb11ab31b5d9c5b6f.pdf.
39. DANĚK, Alois. Kdo si hraje, nezlobí? Situace na poli prevence rizikového chování v oblasti informačních a komunikačních technologií v Dětském domově Klánovice. *Prevence*. 2022, roč. 19, č. 2, s. 26–28. ISSN 1214-8717.
40. DANĚK, Alois. Social Integration of Young Adults Leaving Institutional Care: Personal Experiences. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. Hradec Králové: Magnanimitas, 2022, vol. 12, no. 2, s. 32–34. ISSN 2464-6733. Dostupné z: <https://doi.org/10.33543/12023234>. [cit. 2023-11-02].
41. DANĚK, Alois. Graf snese všechno? Úvaha o limitech kvantitativního výzkumu v prostředí školského zařízení pro výkon ústavní výchovy. In: HRICOVÁ, Alena (ed.). *Sborník abstraktů XXII. ročníku česko-slovenské konference Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku: Punk v kvalitativním výzkumu aneb „Kvalita is not dead“*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2023, s. 13. ISBN 978-80-7394-985-3.

42. DANĚK, Alois. Rizikového chování v kyberprostoru – nové modely, možnosti prevence. In: KALIBA, Martin a AMBROŽOVÁ, Petra. *Digitální vzdělávání v měnící se společnosti: nové výzvy, rizika, prevence. Sborník příspěvků z konference ERIS22*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2023, s. 15–20. ISBN 978-80-7435-908-8.
43. DANĚK, Alois. O sirobě – nadčasový odkaz díla Jana Amose Komenského pro současnou ústavní výchovu. In: JŮZL, Miloslav (ed.). *Jan Amos Komenský aktuální a inspirativní II*. Praha: UJAK, 2023, s. 65–75. ISBN 978-80-7452-212.
44. DANĚK, Alois. Lifelong professional development of residential support workers in children's homes. Necessity, commitment, obligation. In: VETEŠKA, Jaroslav a KŘÍŽ, Jaroslav. *Proceedings of the 12th International Adult Education Conference, Adult Education 2022 – Balance in the Context of Strategic Changes*. Prague: Czech Andragogy Society, 2023, s. 129–133. ISBN 978-80-908330-4-3. Dostupné také z: https://kamv.cz/public/storage/konf-2022/sbornik_vd2022.pdf.
45. DANĚK, Alois. Results of Research on the Real Reasons for Ordering Institutional Education in Czech Children's Homes. In: *MMK 2023*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS, 2023, s. 427–431. ISBN 978-80-87952-39-9. Dostupné z: https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/mmk_2023.pdf. [cit. 2024-02-02].
46. DANĚK, Alois. *Speciálněpedagogický potenciál hudební výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2023. ISBN 978-80-7603-424-2.
47. DANĚK, Alois a KLUGEROVÁ, Jarmila. Inclusive Education as an Instrument for Preventing Social Exclusion. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023, vol. 13, no. 2, s. 142–144. ISSN 2464-6733. Dostupné z: <https://doi.org/10.33543/j.1302.142144>. [cit. 2024-02-11].
48. DANĚK, Alois; ŠOTOLOVÁ, Eva a ŽOLNOVÁ, Jarmila. Czech and Slovak Systems of Institutional Care: Different Approaches, Common Goals. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2023, vol. 13, no. 2, s. 50–54. ISSN 2464-6733. Dostupné z: <https://doi.org/10.33543/j.1203.5054>. [cit. 2024-02-02].
49. DARVESH, Nazia et al. Exploring the prevalence of gaming disorder and Internet gaming disorder: a rapid scoping review. *Systematic Reviews*. 2020, vol. 9, no. 1, s.

68. ISSN 2046-4053. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1186/s13643-020-01329-2>. [cit. 2023-10-10].
50. DAVIS, Lois M. et al. The Impact of Incarceration on Families: Key Findings. In: *Understanding the Public Health Implications of Prisoner Reentry in California: State-of-the-State Report*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2011, s. 117. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg1165tce.13>. [cit. 2022-10-10].
51. DENHAM, Susanne A. a ZINSSER, Katherine M. Social and Emotional Learning During Early Childhood. In: GULLOTTA, Thomas P. a BLOOM, Martin (ed.). *Encyclopedia of Primary Prevention and Health Promotion*. Boston, MA: Springer US, 2014, s. 926–935. ISBN 978-1-4614-5998-9. Dostupné z: https://www.doi.org/10.1007/978-1-4614-5999-6_144. [cit. 2022-10-10].
52. DEPPELER, Joanne et al. *Inclusive pedagogy across the curriculum*. Bingley, UK: Emerald, 2015. ISBN 978-1-78441-647-8.
53. DĚTSKÝ DOMOV KLÁNOVICE. *Vnitřní řád Dětského domova Klánovice*. Online. [2023]. Dostupné z: <https://0f5fcbd9dc.clvaw-cdnwnd.com/071853e1d36cd6464540d7a588732fd1/200000430-53ce153cee/Vnitr%CC%8Cni%CC%81%20r%CC%8Ca%CC%81d%20od%2015.6.2023.pdf?ph=0f5fcbd9dc>. [cit. 2023-08-22].
54. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-141-2.
55. DÍTĚ A RODINA. *Přehled zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Online. [2019]. Dostupné z: <http://mapa.ditearodina.cz/mapa-zdvop.html>. [cit. 2023-05-11].
56. DRAHÝ, František; HŮRKA, Jindřich a PETRAS, Michal. *SARPO: charakteristiky odsouzených v českých věznicích: deskriptivní studie*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2018. ISBN 978-80-270-5197-7.
57. DUNOVSKÝ, Jiří. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
58. DWECK, Carol S. *Self-theories: their role in motivation, personality, and development*. Philadelphia, Pa: Psychology Press, 2000. ISBN 978-1-84169-024-7.
59. DZS. *Z dětského domova do světa. Školení pro pracovníky dětských domovů a pěstounské péče* Connect & Empower. Online. [2023]. Dostupné z:

<https://www.dzs.cz/clanek/z-detskeho-domova-do-sveta-skoleni-pro-pracovniky-detskych-domovu-pestounske-pece-connect>. [cit. 2024-01-12].

60. EGER, Ludvík a EGEROVÁ, Dana. *Základy metodologie výzkumu*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, 2017. ISBN 978-80-261-0735-4.
61. EUROPEAN COMMISSION. DIRECTORATE GENERAL FOR EDUCATION AND CULTURE. PPMI (PUBLIC POLICY AND MANAGEMENT INSTITUTE). *Study on the effective use of early childhood education and care (ECEC) in preventing early school leaving (ESL): annex 1: literature review*. Online. LU: Publications Office, 2014, s. 58. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/81487>. [cit. 2022-10-10].
62. EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. *Chudoba a zaměstnanost: situace Romů v jedenácti členských státech EU: průzkum romské populace: zaměřeno na údaje*. Online. LU: Publications Office, 2016, s. 10. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2811/365769>. [cit. 2023-09-19].
63. FABIANOVÁ, Zuzana. *Komparace náhradní péče o děti v České republice a Slovenské republice*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra občanského práva, 2014. Vedoucí práce Senta RADVANOVÁ.
64. FELCMANOVÁ, Lenka a HABROVÁ, Martina et al. *Katalog podpůrných opatření: dílčí část: pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4655-4.
65. FELITTI, Vincent J et al. Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults. *American Journal of Preventive Medicine*. 1998, vol. 14, no. 4, s. 245–258. ISSN 07493797. Dostupné z: [https://www.doi.org/10.1016/S0749-3797\(98\)00017-8](https://www.doi.org/10.1016/S0749-3797(98)00017-8). [cit. 2022-10-10].
66. FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.
67. FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

68. FLICK, Uwe. *An introduction to qualitative research*. 4th ed. Los Angeles: Sage Publications, 2009. ISBN 978-1-84787-323-1.
69. FRANIOK, Petr. Inkluzivní vzdělávání v základní škole se zaměřením na implementaci podpůrných opatření. In: ADAMUS, Petr et. al. *Inkluzivní vzdělávání v kontextu proměn českého školství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016, s. 124. ISBN 978-80-7464-884-7.
70. FROST, Nick; MILLS, Sue a STEIN, Mike. *Understanding Residential Child Care*. London; New York: Routledge, 2019. ISBN 978-0-429-42810-4. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780429428104>. [cit. 2023-11-09].
71. GABRIEL, Thomas; KELLER, Samuel a BOMBACH, Clara. Vulnerability and Well-Being Decades After Leaving Care. *Frontiers in Psychology*. 2021, vol. 12, s. 577450. ISSN 1664-1078. Dostupné z: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.577450>. [cit. 2023-11-12].
72. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Vladimír JÚVA a Vendula HLAVATÁ (překladařelé). Brno: Paido, 2010, s. 143. ISBN 978-80-7315-185-0.
73. GEORGESCU, Ștefan-Dominic a ANASTASIU, Ionuț-Emilian. The Interview as a Qualitative Research Instrument. *Proceedings of the 15th International Management Conference*. Bucharest: Bucharest University of Economic Studies, 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.24818/IMC/2021/05.14>. [cit. 2023-11-23].
74. GERRING, John. What Is a Case Study and What Is It Good for? *American Political Science Review*. 2004, vol. 98, no. 2, s. 341–354. ISSN 0003-0554, 1537-5943. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0003055404001182>. [cit. 2023-11-23].
75. GIERCZYK, Marcin a HORNBY, Garry. Twice-Exceptional Students: Review of Implications for Special and Inclusive Education. *Education Sciences*. 2021, vol. 11, no. 2, s. 85. ISSN 2227-7102. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.3390/educsci11020085>. [cit. 2023-05-10].
76. GIVEN, Lisa M. (ed.). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. Los Angeles, CA: Sage Publications, 2008. ISBN 978-1-4129-4163-1.
77. GRAJEK, Mateusz et al. Electronic forms of entertainment in the context of physical activity and addiction risk – a knowledge review. *Journal of Education, Health and*

- Sport*. 2022, vol. 12, no. 6, s. 130–141. ISSN 2391-8306. Dostupné z: <https://doi.org/10.12775/JEHS.2022.12.06.013>. [cit. 2023-09-10].
78. GUDBRANDSSON, Bragi. *Children in institutions: prevention and alternative care. Final Report as approved by the European Committee for Social Cohesion (CDCS) at its 12th meeting (Strasbourg, 17-19 May 2004)*. Strasbourg: Council of Europe, 2004. Dostupné z: <https://bettercarenetwork.org/library/the-continuum-of-care/residential-care/children-in-institutions-prevention-andalternative-care>. [cit. 2023-04.10].
79. GULOVÁ, Lenka a ŠÍP, Radim (ed.). *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4368-4.
80. GYPEN, Laura et al. The key role of education for Flemish care leavers. *Developmental Child Welfare*. 2022, vol. 4, no. 4. ISSN 2516-1032, 2516-1040. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1177/25161032221124330>. [cit. 2023-11-10].
81. HÁBL, Jan. *I když se nikdo nedívá: fundamentální otázky etického vychovatelství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015. ISBN 978-80-7465-187-8.
82. HAFENSTEIN, Norma; RAINEY, Frank a BAUM, Susan. Perspectives in Gifted Education: Twice-Exceptional Children. In: *Perspectives in Gifted Education*. 2000. Dostupné z: <https://digitalcommons.du.edu/perspectivesingifteded/2>. [cit. 2023-11-09].
83. HÄGGMAN-LAITILA, Arja; SALOKEKKILÄ, Pirkko a KARKI, Suyen. Transition to adult life of young people leaving foster care: A qualitative systematic review. *Children and Youth Services Review*. 2018, vol. 95, December, s. 139. ISSN 0190-7409. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.08.017>. [cit. 2023-09-10].
84. HALÍŘOVÁ, Gabriela. *Sladění pracovních a rodinných rolí zaměstnanců pečujících o děti*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-87576-92-2.
85. HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách od dob osvícenství do roku 1914: disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-486-4.
86. HANDAYANI, Wuri. Gendered communication: Gender mainstreaming and gender differences in the age of gender equality. *Informasi*. 2023, vol. 53, no. 1., s. 162.

ISSN 2502-3837, 0126-0650. Dostupné z: <https://doi.org/10.21831/informasi.v53i1.63478>. [cit. 2024-02-11].

87. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-040-5.
88. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4., přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
89. HICKS, Leslie (ed.). *Managing children's homes: developing effective leadership in small organisations*. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2007. ISBN 978-1-84310-542-8.
90. HIGGINBOTHAM, Peter. *Children's homes: a history of institutional care for Britain's young*. Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword History, 2017. ISBN 978-1-5267-0135-0.
91. HLUNGWANI, Joyce. Institutional Barriers to Affording Managed Opportunities for Independence in Residential Care: Perceptions and Experiences of Child and Youth Care Workers. *Residential Treatment For Children & Youth*. 2023, s. 1–21. ISSN 0886-571X, 1541-0358. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/0886571X.2023.2271838>. [cit. 2024-02-11].
92. HOLLAND, John. How schools can support children who experience loss and death. *British Journal of Guidance & Counselling*. 2008, vol. 36, no. 4, s. 422. ISSN 0306-9885, 1469-3534. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/03069880802364569>. [cit. 2024-02-11].
93. HORN, John Paul. That Piece of Paper is Your Golden Ticket: How Stigma and Connection Influence College Persistence among Students who are Care Leavers. Online. *Child Welfare*. 2020, vol. 97, no. 6, s. 101–120. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48626318>. [cit. 2023-03-24].
94. HRDLIČKOVÁ, Vlasta a PÁVKOVÁ, Jiřina. *Výchovno-vzdelávací práca v detských domovoch*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989.
95. CHARMAZ, Kathy. *Constructing grounded theory*. London; Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2006. ISBN 978-0-7619-7352-2.
96. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktual. vyd. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.

97. CHRASTINA, Jiří. Jak (správně) zpracovat a publikovat kazuistiku z klinické praxe? *Praktický lékař*. 2021, roč. 101, č. 3, s. 135–141. ISSN 0032-6.
98. INDAH, Rosaria. Qualitative Interview With Sensitive Participants. *Jurnal Pendidikan Kedokteran Indonesia: The Indonesian Journal of Medical Education*. 2022, vol. 11, no. 1, s. 22. ISSN 2654-5810, 2252-5084. Dostupné z: <https://doi.org/10.22146/jpki.64308>. [cit. 2024-01-12].
99. IPSOS. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti*. Online. [2015]. Dostupné z: https://www.ipsos.com/sites/default/files/2017-12/ipsos_pro_mimo_domov_potre_by_deti_pri_odchodu_z_detskeho_domova_prezentace_pro_tk_cerven_2015.pdf. [cit. 2023-02-25].
100. JAMEEL, Syed Najmah a SHAH, Shawkat Ahmad. Child Abuse and Neglect. In: IRMA (ed.). *Research Anthology on Navigating School Counseling in the 21st Century*. Hershey, Penn.: IGI Global, 2021, s. 1–22. ISBN 978-1-79988-963-2. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.4018/978-1-7998-8963-2.ch001>. [cit. 2024-01-12].
101. JANSKÝ, Pavel. *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. ISBN 978-80-7041-114-8.
102. JEDLIČKA, Richard. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0096-5.
103. JONES, Peter E. Bernstein's 'codes' and the linguistics of 'deficit'. *Language and Education*. 2013, vol. 27, no. 2, s. 176. ISSN 0950-0782, 1747-7581. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1080/09500782.2012.760587>. [cit. 2023-10-10].
104. KALEJA, Martin. *Teorie a praxe etopedie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-419-1.
105. KATZ, Judy H. *White awareness: handbook for anti-racism training*. 2nd ed. Norman: University of Oklahoma Press, 2003. ISBN 978-0-8061-3560-1.
106. KEBZA, Vladimír a ŠOLCOVÁ, Iva. *Syndrom vyhoření: (informace pro lékaře, psychology a další zájemce o teoretické zdroje, diagnostické a intervenční možnosti tohoto syndromu)*. 2., rozš. a dopl. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. ISBN 978-80-7071-231-3.

107. KENDRICK, Andrew (ed.). *Residential child care: prospects and challenges*. London: Jessica Kingsley, 2008. ISBN 978-1-84310-526-8.
108. KLUSÁČEK, Jan. *Hlavní zjištění z mimořádného šetření mezi ZÚV*. Prezentace. Praha: MŠMT, 2023. Nepublikováno.
109. KOCUROVÁ, Marie; KLUGEROVÁ, Jarmila a BOSÁKOVÁ, Alice (ed.). *Rodina v II. decenniu 21. století*. Praha: Educa Service, 2013. ISBN 978-80-87306-13-0.
110. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Veškerých spisů Jana Amosa Komenského svazek XV*. Jan NOVÁK (k vyd. připravil). Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1910. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:2a449d30-08da-11e4-83c7-005056827e51?page=uuid:81440400-45ab-11e4-af1d-001018b5eb5c&fulltext=o%20sirob%C4%9B>.
111. KOPECKÝ, Kamil a SZOTKOWSKI, René. *Online svět v dětských domovech*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022. Dostupné také z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/153-online-svet-v-detskych-domovech-2022-vyzkumna-zprava/file>.
112. KRÁTKÁ, Jana. *Vzdělávání dětí z dětského domova*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, 2021. Vedoucí práce Jana STARÁ.
113. KŘÍSTEK, Adam. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017. ISBN 978-80-7552-821-6.
114. KUCHAROVÁ, Věra; BARVÍKOVÁ, Jana; HÖHNE, Sylva; NEŠPOROVÁ, Olga; PALONCYOVÁ, Jana a VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Zpráva o rodině 2020*. Praha: VÚPSV, 2020. ISBN 978-80-7416-379-1.
115. LABÁTH, Vladimír. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-66-4.
116. LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
117. LEAVY, Patricia (ed.). *The Oxford handbook of qualitative research*. Oxford, NY: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-981175-5.

118. LINDSAY, Geoff. Inclusive education: A critical perspective. *British Journal of Special Education*. 2003, vol. 30, no. 1, s. 3–12. ISSN 0952-3383, 1467-8578. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1467-8527.00275>. [cit. 2023-11-11].
119. LITTLE, Michael; KOHM, Amelia a THOMPSON, Ronald. The impact of residential placement on child development: research and policy implications. *International Journal of Social Welfare*. 2005, vol. 14, no. 3, s. 207. ISSN 1369-6866, 1468-2397. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2005.00360.x>. [cit. 2023-11-11].
120. LIVINGSTONE, Sonia. Critical reflections on the benefits of ICT in education. *Oxford Review of Education*. 2012, vol. 38, no. 1, s. 9–24. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1080/03054985.2011.577938>. [cit. 2024-01-03].
121. LOUBAT, Františka. *Nebud' jak gádžo!* Praha: Ašta šmé, 2016. ISBN 978-80-906587-6-9.
122. LUDVÍK, František. *Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958.
123. MAHDALOVÁ, Kateřina. O domov za rok přijdou kvůli chudobě tisíce českých dětí. Online. *Seznam zprávy*. 2023, 2023-08-17. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-roztrhane-rodiny-tisice-deti-rocne-kvuli-chudobe-konci-mimo-domov-235505>. [cit. 2023-08-17].
124. MAIA, B. R. a REIS, G. Internet gaming disorder, aggression and psychological distress in young adults. *European Psychiatry*. 2022, vol. 65, no. S1, s. S127. ISSN 0924-9338, 1778-3585. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.1192/j.eurpsy.2022.349>. [cit. 2024-01-03].
125. MANĚNOVÁ, Martina a SKUTIL, Martin. *Metodologie pedagogického výzkumu*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-209-6.
126. MATÉ, Gabor. Addiction: Childhood Trauma, Stress and the Biology of Addiction. *Journal of Restorative Medicine*. 2012, vol. 1, no. 1, s. 56. ISSN 2165-7971. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.14200/jrm.2012.1.1005>. [cit. 2024-02-11].
127. MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-1056-6.

128. MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-76-1.
129. MIKLOŠKO, Jozef a CHOVANCOVÁ BEZÁKOVÁ, Emília. *20 rokov transformácie systému náhradnej starostlivosti na Slovensku*. Bratislava: Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev dar a Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2022. ISBN 978-80-973733-5-1.
130. MIOVSKÝ, Michal; SKÁCELOVÁ, Lenka; ZAPLETALOVÁ, Jana; NOVÁK, Petr; BARTÁK Miroslav et al. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2015. ISBN 978-80-7422-392-1.
131. MIOVSKÝ, Michal et al. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-89-7.
132. MOSES, Yolanda T. From minority to majority. In: BASIT, Tehmina N. a TOMLINSON, Sally (ed.). *Social inclusion and higher education*. Bristol: Policy Press, 2012, s. 109. ISBN 9781447354734. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.2307/j.ctt1t891n1.10>. [cit. 2024-02-11].
133. MPSV. *Dětské domovy pro děti do 3 let věku: Závěrečná zpráva ze zjišťování realizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí na jaře 2022*. Online. [2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/DD3+Z%C3%A1v%C4%9Bre%C4%8Dn%C3%A1+zpr%C3%A1va+za+2022.pdf>. [cit. 2023-05-11].
134. MPSV. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany*. Online. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>. [cit. 2023-10-23].
135. MPSV. *Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2022*. Online. [2022]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/statistiky-1>. [cit. 2023-05-11].
136. MŠMT. *Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele školního roku 2022/2023. Dětské domovy – odchody dětí a mládeže – podle zřizovatele*. Online. [2022]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>. [cit. 2023-03-10].

137. MŠMT. *Statistická ročenka školství – výkonové ukazatele školního roku 2022/2023. Dětské domovy – počet dětí a mládeže – podle území*. Online. [2023]. Dostupné z: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>. [cit. 2023-12-02].
138. MUŽÁKOVÁ, Monika a DANĚK, Alois. Dětský domov Klánovice v období 1948–1989 aneb Čest práci, soudružko vychovatelko! *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2020, roč. 30, č. 1–2, s. 83–99. ISSN 1211-2720.
139. MYNAŘÍKOVÁ, Lenka. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti a jejich adaptace na trhu práce*. Souhrnná výzkumná zpráva z projektu. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2022. Dostupné z: https://148a086fd9.cbau-cdnwnd.com/7f330e1aa37f75e3e7ff97f81793e8cd/200000067-3f09e3f0a2/souhrnna_vyzkumna_zprava_FINAL.pdf?ph=148a086fd9. [cit. 2023-11-02].
140. MYŠKOVÁ, Lucie; SMETÁČKOVÁ, Irena; NOVOTNÁ, Hana; ONDER, Jakub; KUŽELOVÁ, Hana a PTÁČEK, Radek. Vzdělání u osob se zkušeností s náhradní formou péče v dětství. *Pedagogická orientace*. Online. 2015, roč. 25, č. 1, s. 63–83. ISSN 1805-9511, 1211-4669. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.5817/PedOr2015-1-63>. [cit. 2023-07-15].
141. MYŠKOVÁ, Lucie. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče a standardy kvality služeb ambulantních středisek výchovné péče*. Vydání první. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2018. ISBN 978-80-7481-222-4.
142. MYŠKOVÁ, Lucie. *Mentální reprezentace rodiče u dětí umístěných v ústavní výchově*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, 2014. Vedoucí práce Irena SMETÁČKOVÁ.
143. NÁRODNÍ REGISTR VÝZKUMŮ O DĚTECH A MLÁDEŽI. *Počet dětí a mladých lidí*. Online. [2019]. MŠMT: Národní pedagogický institut ČR. Dostupné z: <http://www.vyzkummladez.cz/cs/statistika/indikator/3-pocet-deti-a-mladych-lidi>. [cit. 2024-02-03].
144. NAVRÁTILOVÁ, Jitka; NAVRÁTIL, Pavel; PUNOVÁ, Monika a SMUTNÁ, Veronika. Needs of Children With Incarcerated Parents in Their Own Voice. *Qualitative Social Work*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2023, s. 1–15. ISSN

- 1473-3250. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/14733250221151030>. [cit. 2024-02-03].
145. NĚMEC, Zbyněk. *Identifikace žáků se sociálním znevýhodněním v základní škole*. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 2023. ISBN 978-80-7578-129-1.
146. NICKERSON, Raymond. Confirmation Bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*. 1998, vol. 2, no. 2, s. 175–220. ISSN 1089-2680. Dostupné z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/1089-2680.2.2.175>. [cit. 2023-02-02].
147. NILHOLM, Claes. Special education, inclusion and democracy. *European Journal of Special Needs Education*. 2006, vol. 21, no. 4, s. 442. ISSN 0885-6257, 1469-591X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/08856250600957905>. [cit. 2022-08-12].
148. NORWICH, Brahm. Inclusion: Is it a matter of evidence about what works or about values and rights? *Education 3–13*. 2005, vol. 33, no. 1, s. 56. ISSN 0300-4279, 1475-7575. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/03004270585200091>. [cit. 2022-09-12].
149. NOVÁK, Ondřej. *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2013. ISBN 978-80-87455-15-9.
150. NOVOTNÁ, Barbara. Dětské domovy a „kojeňáky“ se státu nevyplatí. Situace se ale zlepšuje. Online. *Seznam zprávy*. 2022, 2022-11-11. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/fakta-detske-domovy-a-kojenaky-se-statu-nevyplati-situace-se-ale-zlepsuje-219042>. [cit. 2022-11-12].
151. NOVOTNÁ, Věra a FEJT, Vladimír. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: UJAK, 2009. ISBN 978-80-86723-77-8.
152. NOVOTNÁ, Veronika. *Průzkum předpokladů k pracovnímu uplatnění u osob opouštějících dětský domov*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pedagogiky, 2021. Vedoucí práce Jitka LORENZOVÁ.
153. PACNEROVÁ, Helena; ZELENDA KUPCOVÁ, Adéla a ŽUFNÍČEK, Jan. *Vybraná témata vychovatelské praxe: inspirace pro vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Togga, 2012. ISBN 978-80-87652-59-6.

154. PATTEN, Mildred L. a NEWHART, Michelle. *Understanding Research Methods: An Overview of the Essentials*. 11th ed. New York: Routledge, 2023. ISBN 978-1-00-309204-9. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9781003092049>. [cit. 2024-01-23].
155. PEMOVÁ, Terezie a PTÁČEK, Radek. *Data o dětech: sociálně-právní ochrana dětí v České republice v datech*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-1338-5.
156. PERROTT, Alaine. Improving Wellbeing Through a Modern, Integrated Experience. *Herourou*. 2022, vol. 2, no. 1, s. 24. ISSN 2744-7421, 2744-7413. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.54474/herourou.v2i1.7145>. [cit. 2024-01-23].
157. PILCHER, Jane a WHELEHAN, Imelda. *Fifty key concepts in gender studies*. London; Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2004. ISBN 978-0-7619-7035-4.
158. PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.
159. PROKOP, Daniel; TABERY, Paulína; BUCHTÍK, Martin; DVOŘÁK, Tomáš a PILNÁČEK, Matouš. *Rozdělení svobodou. Česká společnost po 30 letech*. Praha: Český rozhlas, 2019. ISBN 978-80-88286-08-0.
160. RADOST DĚTEM. *Pomáháme v dětských domovech*. Online. [2018]. Dostupné z: <https://www.radost-detem.cz/detske-domovy.html>. [cit. 2023-08-21].
161. RÁKÓ, Erzsébet. *Gyermekvédelmi intézményekben elhelyezett gyerekek életkörülményei*. Szeged: Belvedere Meridionale, 2014. ISBN 978-615-5372-05-6.
162. RÖHR, Heinz-Peter. *Sebeúcta u dětí: jak ji pěstovat a chránit*. Petr BABKA (překladatel). Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1381-9.
163. RUBAN, Lilia M. a REIS, Sally M. Identification and Assessment of Gifted Students with Learning Disabilities. *Theory Into Practice*. 2005, vol. 44, no. 2, s. 115–124. ISSN 0040-5841. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3497030>. [cit. 2023-05-11].
164. ŘIHÁČEK, Tomáš; ČERMÁK, Ivo a HYTYCH, Roman. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2.
165. SALIYA, Candauda Arachchige. Grounded Theory. In: SALIYA, Candauda Arachchige. *Doing Social Research and Publishing Results*. Singapore: Springer Nature Singapore, 2022, s. 291–298. ISBN 978-981-19377-9-8. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-981-19-3780-4_20. [cit. 2023-11-23].

166. SEIFERT, Matěj et al. *Metodický manuál pro rozvoj inkluzivního a kvalitního vzdělávání na místní úrovni*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2021. ISBN 978-80-7538-366-2.
167. SHULMAN, Lawrence. *The skills of helping individuals, families, groups and communities*. 6th ed. Belmont, CA: Brooks/Cole Cengage Learning, 2009. ISBN 978-0-495-50608-9.
168. SCHUTZ, Paul A. a PEKRUN, Reinhard. *Emotion in education*. Boston: Academic Press, 2007. ISBN 978-0-12-372545-5.
169. SLOWÍK, Josef. *Inkluzivní speciální pedagogika*. Praha: Grada, 2022. ISBN 978-80-271-3010-8.
170. SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika. 2., aktualiz. a dopl. vyd.* Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-271-0095-8.
171. SMITH, Jonathan A. (ed.). *Qualitative psychology: a practical guide to research methods*. 3rd ed. London: SAGE, 2015. ISBN 978-1-4462-9845-9.
172. SMITH, Jonathan A.; FLOWERS, Paul a LARKIN, Michael. *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. Los Angeles: SAGE, 2009. ISBN 978-1-4129-0834-4.
173. SØLAND, Birgitte. "Never a Better Home": Growing Up in American Orphanages, 1920–1970. *The Journal of the History of Childhood and Youth*. 2015, vol. 8, no. 1, s. 34–54. ISSN 1941-3599. Dostupné z: <https://doi.org/10.1353/hcy.2015.0000>. [cit. 2023-11-10].
174. SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*. 6. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
175. STÁREK, Lukáš (ed.). *Speciálně pedagogická praxe jako významný komponent pregraduální přípravy studentů – Student – Praxe – Profese*. Praha: UJAK, 2021, s. 29. ISBN 978-80-7452-208-6.
176. STÁREK, Lukáš. A Czech Story about the Social and Legal Protection of Children. *World Journal of Social Science Research*. 2020, vol. 7, no. 4, s. 75. ISSN 2332-5534, 2375-9747. Dostupné z: <https://doi.org/10.22158/wjssr.v7n4p75>. [cit. 2022-11-13].

177. STÁREK, Lukáš. Inclusion as a Tool for Educational strategies in the Czech Republic Focused On People With An Intellectual Disability. *Pedagogika-Pedagogy*. 2022, s. 233. ISSN 08613982, 13148540. Dostupné z: <https://www.doi.org/10.53656/ped2022-2.06>. [cit. 2023-09-13].
178. STEIN, Mike. Research Review: Young people leaving care. *Child and Family Social Work*. 2006, vol. 11, no. 3, s. 274. ISSN 1356-7500, 1365-2206. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x>. [cit. 2022-12-10].
179. STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Stanislav JEŽEK (překladatel). Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
180. STRONGMAN, Kenneth Thomas. *The psychology of emotion: from everyday life to theory*. 5th ed. Chichester, West Sussex, England: Wiley, 2003. ISBN 978-0-471-48568-1.
181. SYCHROVÁ, Adriana (ed.). *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. ISBN 978-80-7395-756-8.
182. SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty ve výzkumu problematiky náhradní rodinné péče*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, 2012. Vedoucí práce Karel RÝDL.
183. SYLWESTER, Robert. How emotions affect learning. *Educational Leadership*. 1994, vol. 52, no. 2, s. 60. ISSN 00131784. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid,url&db=asn&AN=9411032025&lang=cs&site=ehost-live>. [cit. 2022-12-10].
184. SZAFRANEK, Magdalena et al. *Child protection system – just think differently? Critical analysis of selected models*. 1st ed. Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2022. ISBN 978-83-235-5494-3.
185. ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
186. ŠKOVIERA, Albín. *Vychovatelství a výchova*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2022. ISBN 978-80-7560-416-3.
187. ŠTEJGERLE, Ladislav. *Výchova v dětských domovech pro děti školního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.

188. ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál, 2014, s. 159. ISBN 978-80-262-0644-6.
189. TAXOVÁ, Jiřina. *Výchovné problémy dětských domovů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.
190. TOPINKA, Daniel a TOPINKOVÁ, Helena. *Problémy, překážky a bariéry ústavní péče v perspektivě jejích pracovníků*. Praha: Nadace Sirius, 2023. ISBN 978-80-909017-0-4.
191. TOUŠEK, Laco et al. *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2015. ISBN 978-80-261-0471-1.
192. TRNKOVÁ, Lucie. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7552-864-3.
193. TURNEY, Kristin a GOODSSELL, Rebecca. Parental Incarceration and Children's Wellbeing. *The Future of Children*, 2018, vol. 28, no. 1, s. 149. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26641551>. [cit. 2022-05-10].
194. ÚSTAV ŠKOLSKÝCH INFORMACÍ. *Mimoškolní zařízení: a/ družiny a kluby mládeže, b/ domy pionýrů a mládeže a stanice, c/ dětské diagnostické ústavy, dětské domovy a dětské výchovné ústavy*. Praha: Ústav školských informací, 1975.
195. VAIDHYANATHAN, Siva. *Antisocial media: how facebook disconnects us and undermines democracy*. 1st ed. New York: Oxford University Press, 2021. ISBN 978-0-19-005654-4.
196. VALENTA, Věroslav. *Aplikace rodinné výchovy v činnosti dětského domova*. Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav, 1975.
197. VAN IJZENDOORN, Marinus H. et al. Children In Institutional Care: Delayed Development And Resilience. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. 2011, vol. 76, no. 4, s. 25. ISSN 0037976X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2011.00626.x>. [cit. 2023-09-11].
198. VÁŇOVÁ, Hana a SKOPAL, Jiří. *Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice: vysokoškolská učebnice*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0435-3.
199. VANWYNSBERGHE, Rob a KHAN, Samia. Redefining Case Study. *International Journal of Qualitative Methods*. 2007, vol. 6, no. 2, s. 80–94. ISSN 1609-4069,

- 1609-4069. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/160940690700600208>. [cit. 2023-09-11].
200. VÁVROVÁ, Soňa; HRBÁČKOVÁ, Karla a HLADÍK, Jakub. *Porozumění procesu autoregulace u dětí a mladistvých v institucionální péči*. 2., nezměněné vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2015. ISBN 978-80-7454-149-0.
201. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy. Zpráva z návštěv zařízení 2022*. Brno: Veřejný ochránce práv, 2022. ISBN 978-80-7631-060-5.
202. VÍRAVOVÁ, Jiřina. *Ohrožované dítě. Ohrožování dětí a jeho vztahový rámec u jedinců umístovaných do diagnostického ústavu*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Oddělení pro vědeckou činnost, 2014. Vedoucí práce Boris TITZL.
203. VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice: (Charakteristika jednotlivých dětských domovů)*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902667-6-2.
204. VOCILKA, Miroslav. *Dětské domovy v České republice: (Teoretická východiska)*. Praha: MŠMT ČR, 1999.
205. VOCILKA, Miroslav. Příčiny umístění dětí do dětských domovů. *Vychovávateľ*. 2000, roč. 44, č. 5, s. 16–18. ISSN 0139-6919.
206. VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan (ed.). *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 978-80-7178-269-8.
207. WHITTAKER, James K. et al. (ed.). *Revitalizing residential care for children and youth: cross-national trends and challenges*. New York, NY: Oxford University Press, 2023. ISBN 978-0-19-764430-0.
208. WILLIG, Carla. *The Sage handbook of qualitative research in psychology*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Inc, 2017. ISBN 978-1-4739-2521-2.
209. WOODWARD, Kath (ed.). *Questioning identity: gender, class, ethnicity*. 2nd ed. London; New York: Routledge, 2004. ISBN 978-0-415-32968-2.
210. ZHÁNĚL, Jiří; HELLEBRANDT, Vladimír a SEBERA, Martin. *Metodologie výzkumné práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6696-0.
211. ZILCHER, Ladislav a SVOBODA, Zdeněk. *Inkluzivní vzdělávání: efektivní vzdělávání všech žáků*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0789-6.

212. ŽOLNOVÁ, Jarmila a KEČKÉŠOVÁ, Marta. *Prevýchova v teoretických koncepciách pedagogiky psychosociálne narušených a legislatíve*. Brno: MSD pre Prešovskú univerzitu v Prešove a Univerzitu Komenského v Bratislave, 2020. ISBN 978-80-7392-354-9.
213. ŽOLNOVÁ, Jarmila. *Základy pedagogiky psychosociálne narušených*. Prešov: Pdf Prešovskej univerzity, 2013. ISBN 978-80-555-0842-9.

Legislativní normy

Česká republika

Zákon č. 89/2012 Sb., *nový občanský zákoník*

Zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*

Zákon č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*

Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*

Zákon č. 108/2006 Sb., *o sociálních službách*

Zákon č. 292/2013 Sb., *o zvláštních řízeních soudních*

Zákon č. 218/2003 Sb., *o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)*

Zákon č. 129/2000 Sb., *o krajích*

Zákon České národní rady č. 2/1969 Sb., *o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky*

Vyhláška č. 27/2016 Sb., *o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných*

Vyhláška č. 606/2020 Sb., *kterou se mění vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných*

Vyhláška č. 438/2006 Sb., *kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních*

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., *o sjednání Úmluvy o právech dítěte*

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., *o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky*

Zahraniční legislativa

Zákon č. 36/2005 Z. z., *o rodině*

Zákon č. 300/2005 Z. z., *trestný zákon*

Zákon č. 305/2005 Z. z., *o sociálněprávní ochraně dětí a o sociální kuratele*

Zákon č. 376/2022 Z. z., *o profesionálních náhradních rodičích*

Vyhláška Ministerstva práce, sociálních věcí a rodiny Slovenskej republiky č. 103/2018 Z. z., *ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 305/2005 Z. z., o sociálněprávní ochraně dětí a o sociální kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*

Nařízení Evropského Parlamentu a Rady (EU) 2016/679. *Obecné nařízení o ochraně osobních údajů*

Seznam grafů

Graf č. 1:

V případě kolika z přítomných dětí bylo jedním z důvodů umístění do dětského domova?..... s. 56

Graf č. 2:

V případě kolika z přítomných dětí bylo jedním z důvodů umístění do PŘO? s. 57

Graf č. 3:

Podíl dětí se zjišťovanými speciálními potřebami v dětských domovech s. 58

Graf č. 4:

Podíl dětí se zjišťovanými speciálními potřebami v PŘO s. 59

Graf č. 5:

Děti se speciálními potřebami v oblasti duševního zdraví podle počtu zařízení..... s. 60

Graf č. 6:

Děti umístěné ve školských zařízeních z důvodů v oblasti chování podle typu zařízení.....s. 60

Seznam použitých zkratk

ADHD: z anglického Attention Deficit Hyperactivity Disorder

CAN: z anglického Child Abuse and Neglect

COVID-19: z anglického spojení Coronavirus Disease 2019

EPCHO: oddělení ve výchovném ústavu pro extrémní poruchy chování

FICE: z anglického International Federation of Educative Communities

GDPR: z anglického General Data Protection Regulation

ČSR: Česká socialistická republika

MPSV: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

MŠ: Mateřská škola

MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

OSPOD: Odbor sociálně-právní ochrany dítěte

PROD: Plán rozvoje osobnosti dítěte

PŘO: Přímo řízená organizace

SSR: Slovenská socialistická republika

SSSR: Svaz sovětských socialistických republik

SŠ: Střední škola

SMART: z anglického Specific, Measurable, Achievable, Realistic, Timely

SWOT: z anglického Strength, Weaknesses, Opportunities, Threats

USA: United States of America

ZDVOP: Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

ZŠ: Základní škola

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Rešerše zdrojů fondu Pedagogické knihovny J. A. Komenského	I
Příloha č. 2 – Adaptační plán Dětského domova Klánovice	VII
Příloha č. 3 – Kniha denní evidence	IX
Příloha č. 4 – Program rozvoje osobnosti dítěte	X
Příloha č. 5 – Plán měsíční činnosti	XI
Příloha č. 6 – Vnitřní řád Dětského domova Klánovice	XII
Příloha č. 7 – Minimální preventivní program	XXVII
Příloha č. 8 – Kódované dokumenty	XXXV
Příloha č. 9 – Souhlas s provedením výzkumu	XXXIX
Příloha č. 10 – Příchody a odchody dětí	XL
Příloha č. 11 – Dopis z vězení	XLV
Příloha č. 12 – Dopis dětem ICT	XLVI
Příloha č. 13 – SWOT analýza koncepce Dětského domova Klánovice	XLVII
Příloha č. 14 – Zhodnocení spolupráce s MŠMT	XLIX

Rešerše zdrojů fondu Pedagogické knihovny J. A. Komenského

Rešerše - monografie ve fondu Pedagogické knihovny J. A. Komenského

1.

Aktivně děti : teorie a prax pedagogického pokusu v dětské době / Karl Birsele ; z něm. orig. prol. Nina Dodáková a Dobroslava Vaculíková

Bratislava : Smena, 1970 – 209 s. – slo

ISBN (Brož.)

Sign.: I 24724V1

Edice:Kritovavky (Smena) dětský domov ; Rakousko^7ga130612^7 <https://katalog.npmk.cz/documents/277528>

2.

Aktivní sociální učení v podmínkách ústavní a ochranné výchovy : metodická příručka / Jiří Němec, Milot Kury

Praha : Česko., 1998 – 68 s. – cze Sign.: V 21947V1 sociální učení ; ústavní výchova ; ochranná výchova <https://katalog.npmk.cz/documents/110049>

3.

Cože k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči / R.J. (Sean) Cameron, Colin Maginn ; [překl. z angl. orig.] – Vyd. 1.

Praha : Národní ústav pro vzdělávání, školní poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků : Univerzita Karlova : TOGGA (nakladatelství), 2012 – 179 s. – cze ISBN 978-80-87652-61-9 (NÚV Sign.: II 111219V1 náhradní rodina ; ústavní výchova ; výchovné poradenství ; pedopsychologie ; Anglie^7ga134022^7 ; náhradní rodinná péče ; náhradní výchovná péče <https://katalog.npmk.cz/documents/422005>

4.

Což je-- vědět víc : ústavní výchova a rizika komerčního sexuálního zneužívání / Petra Burtčková, Petra Kutálková, Daniel Hájle a koloktív – Vyd. 1.

Praha : La Strada Česká republika, 2008 – 6, 42, 4 s. – cze

ISBN 978-80-254-1524-5 (brož.) Sign.: V 22700V1

ústavní výchova ; výchovný ústav ; dětský domov ; dívka ; sexuální zneužívání ; dítě ; prostituce ; prevence ;

Česko^7ga128065^7 ; Slovensko^7ga128380^7 ; obchod s lidmi ; komerční sexuální vykořisťování <https://katalog.npmk.cz/documents/274736>

5.

Dělitvence : analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj / Petr Blahák, Slavomil Fischer, Jiří Škoda – Vydání 1.

Praha : Grada, 2019 – 156 stran

ISBN 978-80-271-2013-0 Sign.: II 117291V1

delikvent ; deliktence ; kriminalita ; trestný čin ; vězení ; ústavní výchova ; psychodiagnostika ; arteterapie ; Česko^7ga128065^7 ; pachatel ; vězeňství ; resocializace ; zvládnutí strachu

Cílem arteterapeutického přístupu je eliminovat působení zátěžových situací na psychiku a osobnost delikventů a dosáhnout resocializačních účelů, tedy korigovat chování delikventů tak, aby se pohybovalo v rámci společensky přijatelných norem. <https://katalog.npmk.cz/documents/477017>

6.

Dětské domovy v České republice I. (Teoretická východiska) / Miroslav Vocilka – 1. vyd.

Praha : Česko., 1999 – 55 s. – cze Sign.: V 20623/1V1 dětský domov ; informace <https://katalog.npmk.cz/documents/121011>

7.

Dětské domovy, výchovné a diagnostické ústavy : Organizační směrnice a metodický návod

Praha : Česko. 1971 – 98 s. – cze

ISBN (brož.) Sign.: II 69700V1 výchovný ústav ; dětský domov ; diagnostický ústav ; organizace ; směrnice <https://katalog.npmk.cz/documents/121013>

8.

Dilemata náhradní výchovy / Albin Škoviera – Vyd. 1.

Praha : Portal (vydavatelství), 2007 – 143 s. – cze

ISBN 978-80-7367-318-5 (brož.) Sign.: II 105783V1

náhradní rodina ; výchova dítěte ; péče o dítě ; integrace ; dětský domov ; Česko^7ga128065^7 ;

Slovensko^7ga128380^7 ; náhradní výchovná péče <https://katalog.npmk.cz/documents/209291>

9.

Dítě - rodina - instituce, zneob, Jak neztratit budoucnost / Hana Kubíčková – Vyd. 1.

Ostrava : Ostravská univerzita, 2011 – 116 s. – cze

ISBN 978-80-7464-017-9 (brož.) Sign.: II 109399V1

dítě ; rodina ; náhradní rodina ; pěstounská péče ; ústav sociální péče ; ústavní výchova ; Česko/7ge128065/7 ; náhradní rodinná péče ; náhradní výchovná péče

Publikace charakterizuje existující formy náhradní institucionální a rodinné péče v České republice. Především však poukazuje na podřímské a rizikové faktory ve vztahu k budoucnosti dětí, které jsou v těchto institucích a náhradních rodinách umístěny. <https://katalog.npmk.cz/documents/370866>

10.

Děti v předškolním věku / Vladimír Michal – 1. vyd.

Praha: SPN – pedagogické nakladatelství 1963 – 131 s. – čas Sign.: II 51755V5 předškolní výchova ; ústavní výchova ; dětský domov ; učitel ; příručka <https://katalog.npmk.cz/documents/122043>

11.

Děti ve výchovném zařízení a výchovné skupiny ; Typy postižení dětí ; zpráva z odborného semináře, konaného ve dnech 11. a 12. 11. 1983 v Ostravě / Národní sdružení dětských domovů (FICE) v ČSSR [Liberec] ; Národní sdružení dětských domovů ČSSR, [1983] – 89 listů – čas slo Sign.: III 38324/47V1

výchovné vzdělávací zařízení ; dětský domov ; dítě ; výchova dítěte ; psychopatologie ; mentální handicap ;

Národní sdružení dětských domovů ČSSR ; Česko/7ge128065/7 <https://katalog.npmk.cz/documents/450448>

12.

Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči / Leona Běhoučková – Vyd. 1.

Praha : Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků : Univerzita Karlova : TOGGGA (nakladatelství), 2012 – 208 s. – čas ISBN 978-80-87632-87-9 (NÚV Sign.: II 111220V1

náhradní rodina ; ústavní výchova ; pedopsychologie ; sociální dovednost ; socializace ; porucha chování ; sociální pedagogika ; Česko/7ge128065/7 ; náhradní výchovná péče <https://katalog.npmk.cz/documents/422006>

13.

Jak milovat dítě : intimní a Domov sirotků : vybrané kapitoly z díla polského lékaře a vychovatele Januza Korczaka / [překlad z polského originálu Martin Veselka] – 1. vyd.

Praha : MAKE*detail, 2012 – 184 s. – čas

ISBN 978-80-905124-4-3 (brož.) Sign.: II 110435V1

pedagogika ; výchova dítěte ; vychovatel ; filozofie výchovy ; ústavní výchova ; pedopsychologie ; Korczak, Janusz ; Polsko/7ge130478/7

Sešedesát let po smrti polského lékaře a vychovatele Januza Korczaka vychází nový český překlad jeho pedagogických spisů. Státí Intimní a Domov sirotků, které poprvé vyšly už v roce 1920, nově přeložil Martin Veselka a zachoval pro českého čtenáře osobitou ústní jazyk Korczaka analytického, filosofického i poetického. Myšlenky, které vznikly z prostředí polského internátu a židovského sirotčince, překvapují rozsáhlým zájmem a všeobecnou platností. Ať už se týkají dětského kolektivu, vztahů mezi dětmi navzájem i mezi dětmi a vychovatelem, mohou být přínosné nejen pro vychovatele z povolaní, ředitelé a zaměstnance dětských domovů, ale i pro učitele dětí každého věku, vedoucí dětských oddílů, letních táborů i zájmových kroužků, a vůbec pro všechny rodiče. <https://katalog.npmk.cz/documents/406235>

14.

Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2017/2018 : výroční zpráva České školní inspekce / Tomáš Zatloukal, Ondřej Andryš, Josef Bažil, Alice Blahová, Radek Blahák, Radovan Bogdanowicz, Ivana Borzková, Eva Brabcová, Jana Čižmáková, Martina Colledani, Vladislava Coufalová,

Praha : Česká školní inspekce, 2018 – 916 stran

ISBN 978-80-88087-20-3 Sign.: III 39717V1 vzdělávání ; systém výchovy a vzdělávání ; školská politika ; kvalita vzdělání ; ústavní výchova ; hodnocení ; mezinárodní spolupráce ; základní vzdělávání ; Česká školní inspekce ; Česko/7ge128065/7 ; předškolní vzdělávání ; střední vzdělávání ; vyšší odborné vzdělávání ; základní umělecké vzdělávání ; zájmové vzdělávání ; ochranná výchova ; mezinárodní aktivity ; úrazovost ; 2017-2018 ; -2020

Přehled inspekční činnosti za školní rok 2017/2018. Předškolní a základní vzdělávání. Střední vzdělávání. Vyšší odborné vzdělávání. Základní umělecké a zájmové vzdělávání. Zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Systémový projekt Komplexní systém hodnocení jako příspěvek k naplnění Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2020. Mezinárodní aktivity a spolupráce. Souhrnné poznatky z kontrol a analýza úrazovosti.

<https://katalog.npmk.cz/documents/472359>

15.

Makarankovo pedagogické dědictví a jeho aplikace v domovské výchově : zpráva ze semináře NS DD, který se konal ve dnech 16. a 17. února 1973 v Pardubicích / Národní sdružení dětských domovů (FICE) v ČSSR, Liberec : Národní sdružení dětských domovů ČSSR, 1973 – 69 listů Sign.: III 38324/22V1 dětský domov ; ústavní výchova ; pedagogika ; Makaranko, Anton Samsanovič, <https://katalog.npmk.cz/documents/450421>

16.

Matka pře Vincimma : osudy a příběhy dětí vyrůstajících v dětských domovech / Tatána Březinová – 1. vyd.

Praha: Návrat domů, c2007 – 129 s. – čas

ISBN 978-80-7255-168-2 (brož.) Sign.: II 105893V1 dítě ; ústavní výchova ; dětský domov ; próza ; příběhy <https://katalog.npmk.cz/documents/210166>

17.

Mimotřídná a mimotřídní práce s dětmi a mládeží : odporúčajúca bibliografia

Bratislava : Slovenská pedagogická knižnica, 1974 – 87 stran – slo Sign.: II 70009V1 volný čas ; rodinná výchova ; školní družina ; dětský domov ; zájmový kroužek ; prázdninový tábor ; anketa

; čtenářství ; Sovětský svaz/7ge128583/7 ; Maďarsko/7ge129985/7 ; Polsko/7ge130478/7 ;

Bulharsko/7ge128857/7 ; Německá demokratická republika/7ge131389/7 <https://katalog.npmk.cz/documents/473327>

18.

Možnosti využití psychoterapie ve výchovných zařízeních : zpis ze semináře, který se konal 25. a 26. září

1981 v Novém Městě nad Váhom. II. část / Národní sdružení dětských domovů (FICE) v ČSSR

Liberec : Národní sdružení dětských domovů ČSSR, 1982 – 73 listů – cze slo Sign.: III 38324/43V1 výchovné vzdělávací zařízení ; dětský domov ; výchova dítěte ; psychoterapie ; Národní sdružení dětských domovů ČSSR ; Česko/7ge128065/7 <https://katalog.npmk.cz/documents/450443>

19.

Náhradní péče o dítě / Lucie Tmková – Vydání první

Praha : Wolters Kluwer Česká republika, 2018 – xiv, 151 stran

ISBN 978-80-7552-864-3 Sign.: II 115483V1

náhradní rodina ; ohrožené dítě ; práva dítěte ; ústavní výchova ; Česko/7ge128065/7 ; náhradní rodinná péče ; sociálně-právní ochrana

Historický vývoj náhradní péče a sociálně-právní ochrany dítěte na našem území. Systém a indikace náhradní péče o dítě. Osvojení. Mezinárodní osvojení. Pěstounství. Světání dítěte do péče jiné osoby. Hostitelsství. Poručanství a opatrovnictví. Ústavní výchova. Řízení ve věcech poručanství, opatrovnictví, ústavní výchovy a pěstounské péče. <https://katalog.npmk.cz/documents/466932>

20.

Péče o děti od 15 do 18 let v dětských výchovných zařízeních (DD, DVÚ, ZŠI) : zpis ze semináře, konaného dne 17. a 18. října 1980 v Gottwaldově / Národní sdružení dětských domovů (FICE) v ČSSR Liberec : Národní sdružení dětských domovů ČSSR, 1980 – 67 listů Sign.: III 38324/39V1 péče o dítě ; péče o mládež ; výchovné vzdělávací zařízení ; dětský domov ; věk 15-18 <https://katalog.npmk.cz/documents/450432>

21.

Pedagogická psychologie / Jiří Mareš – Vyd. 1.

Praha : Portál (vzdělávání), 2013 – 702 s. – cze

ISBN 978-80-262-0174-8 (vta.) Sign.: II 110697V1

pedagogická psychologie ; učení ; vyučování ; škola ; výchova ; vzdělávání

22.

Pedagogika volného času : teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času / Jiřina Pěrková a kol. – Vydání první

Praha : Portál, 1999 – 229 stran – cze

ISBN 80-7178-295-5 Sign.: II 100513V1

pedagogika ; výchova pro volný čas ; volný čas ; výchova ; školní družina ; školní klub ; internet ; dětský domov ; aktivita ; historický vývoj ; výchova mimo vyučování ; zájmové činnosti ; školská zařízení

23.

Plánování a evidence práce vychovatele v dětském domově : Metodická stať / Vyprac. N.V. Dejanovová ; Práce se účastnil P.I. Špitálník a A.S. Sautov ; Z mu. orig. Pirovanije i učet raboty vospitatelja detckogo doma prel. Miloslava Odvátková – 1. vyd.

Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1955 – 42, [2] s. – cze

Sign.: I 9698/67V1

24.

Pomáháme dětem vyročit se života : [metodická příručka] / zpracoval kolektiv Barwného světa dětí – Vyd. 1.

[Praha] : Barwný svět dětí, 2006 – 96 s. – cze

ISBN (Brož.) Sign.: V 22767V1

ústavní výchova ; vzdělávání ; zaměstnání ; právní výchova ; bydlení ; každodenní život <https://katalog.npmk.cz/documents/307986>

25.

Poruchy socializace u dětí a dospívajících : prevence životních selhání a krizová intervence / Richard Jedlička a kolektiv – Vydání 1.

Praha : Grada, 2015 – 544 stran – cze

ISBN 978-80-247-5447-5 Sign.: II 113470V1

psychologie ; pedopsychologie ; socializace ; psychická zátěž ; stres ; psychoterapie ; speciální vzdělávací potřeby ; ústavní výchova ; prevence ; poradenství ; výchovné poradenství ; případová studie ; sociální deviance ; krizová intervence ; rizikové chování ; ochranná výchova

26.

Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školních zařízeních / Pavel Janský – 1. vyd.

Hradec Králové : Gaudemann (nakladatelství), 2004 – 169 s. – cze

ISBN 80-7041-114-7 Sign.: II 104128V1 etopédie ; problémové dítě ; agrese ; agrezivita ; emoce ; morálka ; výchova dítěte ; rodina ; výchovné vzdělávací zařízení ; ústavní výchova ; diagnostický ústav ; terapie ; skupinová práce ; preventivní výchovná péče ; ochranná výchova ; výchovné ústavy <https://katalog.npmk.cz/documents/161212>

27.

Racionální školství : školský zákon ; vyhlášky ; předškolní, základní, střední, vyšší odborné a jiné vzdělávání ; školy a školská zařízení ; dotace ; školní stravování ; maturity ; výkon ústavní a ochranné výchovy ; Pedagogičtí pracovníci ; redakční ústředníka 1.10. 2019.

Praha : Sagit, 2019 – 360 stran – cze

ISBN 978-80-7488-372-9 Sign.: II 116863V1

školský ; regionální školství ; ústavní výchova ; pedagog ; Česko/7ga128065/7 ; ochranná výchova <https://katalog.npmk.cz/documents/475061>

28.

Regionální školství ; Pedagogičtí pracovníci

Ostrava : Sagit, 2018 -- 328 stran

ISBN 978-80-7488-311-8 Sign.: II 116193V1

školský ; regionální školství ; vyučující personál ; ústavní výchova ; právo ; Česko/7ga128065/7 ; pedagogický pracovník ; ochranná výchova

Zakony, vyhlášky a nařízení vlády týkající se regionálního školství, pedagogických pracovníků a výkonu ústavní a ochranné výchovy a preventivní výchovné péče.

<https://katalog.npmk.cz/documents/470357>

29.

Role a místo samosprávy ve výchově v domovech : zápis z regionální konference, kterou uspořádala maďarská sekce FICE pro sekce ze socialistických zemí v Budapešti ve dnech 23.-26. dubna 1974 / Národní sdružení dětských domovů (FICE) v ČSSR

V Liberci : Národní sdružení dětských domovů ČSSR, 1974 -- 52 listů -- cze Sign.: III 38324/24V1

výchovné vzdělávací zařízení ; dětský domov ; výchova ; samospráva ; Národní sdružení dětských domovů ČSSR ; Česko/7ga128065/7 <https://katalog.npmk.cz/documents/450423>

30.

Role domovské výchovy a rodinné péče při socialistické výchově dětí a mladistvých bez rodičů a z rozvrácených rodin : zápis z tematické konference sekce FICE ze socialistických zemí, konaná od 13.-17. března 1972 / Národní sdružení dětských domovů (FICE) v ČSSR

Liberec : Národní sdružení dětských domovů ČSSR, 1973 -- 61 listů -- cze gar Sign.: III 38324/23V1 dětský domov ; výchovné vzdělávací zařízení ; výchova dítěte ; péče o dítě ; Národní sdružení dětských domovů ČSSR ; ústavní péče <https://katalog.npmk.cz/documents/450422>

31.

Romové a dětské domovy : Sborník z 8. setkání Hnutí R v Dětíně a ve Františkově nad Ploučnicí / Jaroslav Balvín ...a kol. -- 1. vyd.

Ústí nad Labem : Hnutí spolupracujících škol R, 1997 -- 137 s. -- cze

ISBN 80-902149-4-0

Sign.: II 101686V1 Romové ; dětské domovy <https://katalog.npmk.cz/documents/167477>

32.

Sanace rodiny : [sociální práce s dysfunkčními rodinami] / Věra Bochyňová, Marta Konvíčková -- Vyd. 2.

Praha : Portal, 2011 -- 151 s. -- cze

ISBN 978-80-262-0031-4 (brož.) Sign.: II 110113V1

rodina ; sociální práce ; sanace dítě ; ústavní výchova ; sanace

Kniha popisuje proces sanace rodiny i jeho specifika v různých situacích, v nichž se rodiny s dětmi nacházejí.

Nevyhýbá se ani pojmenování rizik, která mohou s poskytováním sanace rodiny souviset nebo ji vyvolávat. Vylád teorie je propojen s ukázkami z příběhů klientů rodin.

<https://katalog.npmk.cz/documents/403743>

33.

Sborník z mezinárodní konference k problematice ústavní a ochranné výchovy - Respekt k dítěti : místo konání konference Hotel TOP Praha, 23.6.-25.6. 2010 / editor sborníku Pavla Doležalová -- Vyd. 1. Titaov : Sdružení SCAN, 2010 -- 112 s. -- cze eng tit

ISBN 978-80-86620-29-9 (brož.) Sign.: II 108301V1 ústavní výchova ; dítě ; pedopsychiatrie ; agrezivita ; kontrola výkonu ; ochranná výchova <https://katalog.npmk.cz/documents/307067>

34.

Speciální pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy / Zdeněk Svancar, Jana Burianová -- 1. vyd.

Praha : SPN - pedagogické nakladatelství 1988 -- 215 s. -- cze

ISBN (váz.) Sign.: II 89907V5 ústavní výchova ; výchova ; příručka <https://katalog.npmk.cz/documents/173643>

35.

Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivní výchovné péče a standardy kvality služeb ambulantních středisek výchovné péče / Lucie Mýtková a kol. - Vydání první

Praha : Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, 2018 -- 95 stran

ISBN 978-80-7481-222-4 Sign.: II 116550V1 ústavní výchova ; výchovné vzdělávací zařízení ; práva dítěte ; norma ; ambulantní péče ; ochranná výchova ; sociálně-právní ochrana ; standardy ; kvalita služeb <https://katalog.npmk.cz/documents/472424>

36.

Školství : školský zákon, vyhlášky, předpoklady, základní, střední, vyšší odborné a jiné vzdělávání, školy a školské zařízení, dotace, školní stravování, maturity, výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivní výchovné péče, pedagogičtí pracovníci, vysoké školství : redakční uzávěrka 4.9.2017 Ostrava : Sagit, 2017 -- 656 stran -- cze

ISBN 978-80-7488-243-2 Sign.: II 118467V1

školení; výchova; vzdělávání; legislativa; podpora; školní stravování; vyučující personál; ústavní výchova; školky zákon; Česko⁷gs128065⁷; preventivní výchovná péče; ochranná výchova <https://katalog.npmk.cz/documents/319142>

37.

Ústavní a ochranná výchova dětí a mládeže / Naps. a uspoř. František Ludvík a kolektiv; Miroslav Dolák, Jiří Křípner a Zdeněk Svancar – 1. vyd.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958 – 199, [1] s. – cze

Sign.: II 43394V1

Soubor výnosů, instrukcí, směrnic a zákonů týkajících se výchovy a výuky v ústavech pro děti a mládež vytvářející zvláštní výchovné péče. (Dětské domovy se zvláštní výchovnou péčí, Domovy výchovy mládeže, záchyty pro děti a dorost.) <https://katalog.npmk.cz/documents/394863>

38.

Ústavní péče v resocializačním kontextu / Adriana Sychrová (ed.); [autoti Martina Halitová ... et al.] – Vyd. 1.

Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014 – 179 s. – cze

ISBN 978-80-7395-756-8 Sign.: II 114141V1

dětské domovy; mládež; ústavní výchova; sociální péče; psychoterapie; Česko⁷gs128065⁷; ústavní péče

Ústavní péče v historickém kontextu. Současné pojetí ústavní péče. Pohledy na praxi ústavní péče. Psychoterapie a její prostor v resocializačních a reedukačních zařízeních. <https://katalog.npmk.cz/documents/452299>

39.

Výbráná témata výchovatelské praxe: inspirace pro vychovatele v zařízeních ústavní a ochranné výchovy / editoři Helena Pacnerová, Adéla Zelenda Kupcová; autoti Jan Žufasták ... [et al.] – Vyd. 1.

Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012 – 136 s. – cze

ISBN 978-80-87652-59-6 (Národní ústav pro vzdělávání Sign.: II 110337V1) ústavní výchova; sociální prevence; ohrožené dítě; pedopsychologie; Česko⁷gs128065⁷; ochranná výchova; náhradní výchovná péče; výchovatelství <https://katalog.npmk.cz/documents/404946>

40.

Výchova dětí mládeže v dětských ústavech: příručka pro ... ošetřovatelky v dětských léčebně profylaktických úst. ... pro pracovníce v jeslích a dětských domovech / sborník pod red. N. M. Štolovanova a N. M. Aksarinové; přel. z [rus.] orig. Vospitanije detej rannego vozrasta v det'skích utreždenijach K. Bem ... [et al.]; předmě k 1. č. vyd.: N. Štolovanov – 1. vyd.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952 – 329, [1] s. – cze Sign.: II 28416V3

předškolní dítě; výchova dítěte; jesle; dětský domov

41.

Výchova v dětských domovech pro děti školního věku / Zprac. Lad. Štejskal a kol. – 1. vyd.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955 – 187, [1] s. – cze

Sign.: II 36790V6

Publikace informuje o některých poznatcích z průzkumu současného stavu práce v dětských domovech, zpracovává problematiku výchovné práce v dětských domovech na teoretickém podkladě socialistické pedagogiky, zobecňuje některé zkušenosti dětských domovů i jednotlivých pracovníků a ukazuje, jak mají a jak se vyvíjejí děti v těchto dětských mimoškolních výchovných zařízeních. <https://katalog.npmk.cz/documents/415727>

42.

Výchovná péče o dospívající mládež v dětských domovech / Václav Valenta

Ústí nad Labem: Krajský pedagogický ústav, 1976 – 36 s. – cze Sign.: I 27686V1

mládež; výchova; dětský domov; čtení; pedagogika <https://katalog.npmk.cz/documents/189917>

43.

Výchovná problematika v dětských zařízeních: [učební text] / kolektiv autorů; [vedoucí autorského kolektivu Helena Gurášová] – 1. vyd.

Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1996 – 259 s. – cze

ISBN 80-7013-212-4 Sign.: II 98545V1

postupný; dítě; ústavní výchova; další vzdělávání; ústavní péče <https://katalog.npmk.cz/documents/189927>

44.

Výchovné problémy dětských domovů / Jiřina Taxová – 1. vyd.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967 – 151 s. – cze

ISBN (brož.) Sign.: II 38980V2 dětský domov; výchova; příručka <https://katalog.npmk.cz/documents/189948>

45.

Výchovné vzdělávací práce v dětských domovech / Vlasta Hrdličková, Jiřina Pavková – 1. vyd.

Praha: SPN – pedagogické nakladatelství 1987 – 219 s. – cze

ISBN (brož.) Sign.: I 30930V1 výchova; vzdělávání; dětský domov; příručka <https://katalog.npmk.cz/documents/189959>

46.

Výchovno-vzdělávací práce v dětských domovech / Vlasta Hrdličková, Jiřina Pavková – 1. vyd.

Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989 – 273 s. – slo

ISBN (brož.) Sign.: II 91808V1 *dětský domov ; výchova ; vzdělávání* <https://katalog.npmk.cz/documents/189964>

47.

Vytváření dětského kolektivu / Josef Langmaier, Dana Langmaierová -- 1. vyd.

Praha: Krajský pedagogický ústav, 1972 – 38 s. – čas Sign.: VI 4733V1

dětský kolektiv ; ústavní výchova ; studie <https://katalog.npmk.cz/documents/189320>

48.

Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících / Jan Sebastian Novotný

Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015 – 223 stran – čas

ISBN 978-80-7464-700-0 Sign.: II 113860V1

ústavní výchova ; adolescent ; adaptabilita ; psychologie osobnosti ; výzkum ; resilience ; psychická odolnost ; náhradní výchovná péče

Tato kniha se zabývá tématy resilience a problémů s přizpůsobením u dospívajících a jejich vzájemnými souvislostmi. Přibližuje současná pojetí teorie resilience jako jednoho z nejvýznamnějších konceptů psychické odolnosti, téma problémů s přizpůsobením, stejně jako problematiku ústavní péče v České republice. Jejím hlavním cílem je pak komplexně představit výsledků osmiletého výzkumu resilience v prostředí ústavní péče.

<https://katalog.npmk.cz/documents/449938>

49.

Ze zkušenosti vychovatelů v domovech mládeže / [Autor:] Zdeněk Švancar ; Předmluva: František Ludvík -1. vyd.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957 – 206, [1] s. – čas

Sign.: II 42280V4

Obsahou problematiky pedagogické teorie a praxe pro ústavní výchovná zařízení se pokouší řešit příručka vysvětlující některé obecné i speciální pojmy. V pěti kapitolách jsou probírány otázky cíle, úkolů a obsahu ústavní výchovy, otázky vytváření kolektivu a života v něm, otázky soužití a předpokladů výchovné práce v domovech mládeže. <https://katalog.npmk.cz/documents/397378>

50.

Život vstaku : příběhy mladých lidí z dětských domovů / Občanské sdružení Děti našeho světa – Vyd. 1.

Praha: Děti našeho světa (občanské sdružení), 2005 – 100 s. – čas

ISBN (Brož.) Sign.: II 110959V1 *dětský domov ; mládež ; příprava na život v dospělosti* <https://katalog.npmk.cz/documents/419224>

N 50

Do 1989: 21 publikací

Do 2000: 4 publikace (+1 schází druhý díl Vocilky)

Ne zcela relevantní tématu dětských domovů, sborníky, sbírky zákonů: 9

Neziskový sektor: 3

Adaptační plán Dětského domova Klánovice

ADAPTAČNÍ PLÁN

Jméno dítěte :	Osobní číslo z DDÚ :	
Datum narození :	Sociální pracovníce :	
Rodné číslo :	Tel, fax, kontakt :	
Pojišťovna :	V DD od :	
Jméno matky :	Odkud přichází :	
Jméno otce :	Bývalá škola :	
Trvalé bydliště :	Nová škola :	

Záznamy o výrazných změnách nebo zjištěních v období adaptace :

1. DEN POBYTU DÍTĚTE V DD

UKON	PROVEDE,ZODPOVÍDÁ	POZNAMKA
1. Převzetí dítěte za přítomnosti	ředitelka : soc.prac : kmen.vych. :	
2. Seznámení s prostředím : pokoj dítěte, prostory dané rodiny, společné prostory v DD	vychovatel :	
3. Seznámení se zvyklostmi dané rodiny	vychovatel :	
4. Seznámení se s přítomnými pracovníky případně s přítomnými dětmi	vychovatel :	
5. Výběr osobních věcí, zabydlení se	vychovatel:	
6. Řízený rozhovor s dětmi	vychovatel :	
7. Postupné seznamování se s dětmi, jak budou přicházet	vychovatel :	
8. Společná večeře s posezením se všemi dětmi z rodiny, předání vstupních informací k organizaci, bezpečnosti, zvyklostem	vychovatel :	
9. Dohoda ve věci nastupu do školy, dle konkrétní situace zvolit možnost – spolužák, vychovatel, sociální pracovník, ředitel	dle situace :	

- Obecné pokyny k 1. dni :
- 1, škola, obědy – dojednat v předstihu
 - 2, děn z rodiny – připravit na příchod předem, dát jim prostor, aby si připravily formu uvítání
 - 3, pro první kontakt – u menších dětí – připravit hračku
u větších dětí – drobnou pozornost + dopisní papíry, obálky
 - 4, předat dítěti staršímu osmi let – telefonní číslo a adresu na : Dětský domov Nový Jičín
telefon na sociální pracovníci, kterou zná
 - 5, řízený rozhovor - dát dítěti co největší prostor pro dotazy, vstupní kontakt (v případě potřeby) doplnit fotografiemi z pobytů
- zjistit potřeby dítěte a jeho zájmy
 - 6, bude-li prostor - vycházka směrem ke škole, škol. zařízení, kam dítě bude docházet

2. DEN POBYTU DÍTĚTE V DD

ÚKON	PROVEDE,ZODPOVÍDÁ	POZNÁMKA
1. Ráno kontakt s ředitelkou, krátký rozhovor	ředitelka :	
2. Odchod do školy	vychovatel :	
3. Odpoledne – 1. etapa seznámení se s městem, spojená s nákupem nezbytného oblečení, obuvi, prádla	vychovatel :	
4. Aktivní účast při večerním hodnocení – sdělení prvních dojmů (dle typu dítěte lze i individuální rozhovor), detailnější seznámení s právy, povinnostmi, domácí a vnitřní řád	vychovatel :	
5. Návštěva v dalších rodinách, představení všech dětí	vychovatel :	

Obecné pokyny k 2. dni : *1. Vyhodnotit psychický stav dítěte, vzít v úvahu věk, mentální úroveň a oblast poznávání dění mimo vlastní rodinku, seznamování s vnitřním řádem, domácími zvyklostmi a s okolím DD časově přizpůsobit možnostem dítěte.*

2. TÝDEN POBYTU DÍTĚTE V DD

ÚKON	PROVEDE,ZODPOVÍDÁ	POZNÁMKA
1. Nabídka volnočasových aktivit v DD i mimo DD	vychovatel :	
2. Ověření si stavu adaptace ve škole	vychovatel :	
3. Návštěva pediatra či odborného lékaře, dle potřeby	vychovatel :	
4. V závěru 2. týdne rozhovor s ředitelkou	ředitelka :	
5. Návštěva v dalších rodinách, představení všech dětí	vychovatel :	

Další úkoly pro období 1. a 2. týdne dle individuálních potřeb :

Úkol :

Zodpovídá :

Kniha denní evidence

Datum:	Celkový počet dětí:
Nepřítomno:	Dnesní stav:
Nepřítomní:	
Zaznam o činnosti:	
Denní:	
Noční:	
strana č. 153	
Vědomka:	
Vstávání:	
TV:	
Sociální síle:	
Vyřezávký:	
Návštěvy:	
Pozvánky:	
strana č. 154	
Podpis denní služby:	Podpis noční služby:

Program rozvoje osobnosti dítěte

PROGRAM ROZVOJE OSOBNOSTI DÍTĚTE

202-- první pololetí

Vztahy k autoritám, celkové ladění	
Vztahy v kolektivu, k mladším dětem a vrstevníkům	
Chování v zátěžových situacích (konflikty, afekty, sebeovládání)	
Sebevědomí, volní vlastnosti	
Společenské návyky, chování na veřejnosti	
Hygienické návyky, úprava zevnějšku	
Pracovní návyky, samostatnost	
Vztah ke škole, aspirační úroveň, orientace do budoucnosti	
Zájmy	
Vztahy s rodinou, citový rozvoj	
Specifická problematika	
Vypracoval	

Individuální plány dítěte:

Četl a souhlasí

.....

Příloha č. 5

Plán měsíční činnosti

Měsíční plán – 202-

Rodinná skupina číslo –
datum

Vychovatelé:

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	
11.	
12.	
13.	
14.	
15.	
16.	
17.	
18.	
19.	
20.	
21.	
22.	
23.	
24.	
25.	
26.	
27.	
28.	
30.	
31.	

Pozn: Mimo plán každý den: - úklid pokojů, činnost dle rozpisu služeb, osobní hygiena + so-na: příprava stravy
Vysvětlivky: VV – výtvarná výchova PC – výpočetní technika MV – mravní výchova OČ - ostatní činnost
VRŠ – výchova k rodčovství a sex. výchova TV – tělesná výchova EV – estetická výchova
FG – finanční gramotnost

Příloha č. 6

Vnitřní řád Dětského domova Klánovice

Dětský domov a Školní jídelna, Praha 9 – Klánovice, Smržovská 77

VNITŘNÍ ŘÁD

Platný od 15. 6. 2023

Vypracovala:

Dana Kuchtová, ředitelka DD a ŠJ

1. Charakteristika a struktura dětského domova

Název:

Dětský domov a Školní jídelna, Praha 9 – Klánovice, Smržovská 77

Adresa:

Dětský domov a Školní jídelna, Smržovská 77, 190 14 Praha 9–Klánovice

Tel.: 281962127, 608243335

E-mail: reditelka@ddklanovice.cz

Webová stránka: www.ddklanovice.cz

ID datové schránky: zt62qh7

Právní subjekt (příspěvková organizace) se skládá ze dvou částí - první z nich je dětský domov, který je domovem rodinného typu. Je zde sedm rodinných skupin, šest umístěných v pozdněsecesních vilách v Klánovicích a jedna na detašovaném pracovišti. Druhou součástí dětského domova je školní jídelna s vlastní kuchyní, vybavenou potřebnou technologií, nerezovým zařízením a vzduchotechnikou.

Součástí dětského domova je detašované pracoviště – byt v Limuzské ulici, Praha-Malešice a dále garsonky na Veronském náměstí v Praze-Horních Měcholupech, v Olštýnské ulici v Praze-Bohnicích, dvě garsonky v Myjavské ulici v Praze-Čakovicích, dvě garsonky v Praze-Černém Mostě a tzv. sdílené bydlení – byt 3 + 1 v Praze-Černém Mostě, kde bydlí 2 bývalí klienti DD a 1 vysokoškolák, který není bývalým klientem (jedná se o projekt HMP). Garsonky pronajímá Magistrát HMP dětskému domovu za snížené nájemné a fungují jako startovací byty pro děti, které pobývaly v Dětském domově Klánovice.

Dětský domov Klánovice je školským zařízením a příspěvkovou organizací zřízenou HMP, spolupracuje úzce s orgány SPOD, se státním zastupitelstvím, se soudy, příp. i s Policií.

Úkolem a cílem dětského domova rodinného typu je připravit děti do života po všech stránkách. Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do 18 let (do 26 let, pokud studují a mají uzavřenou dobrovolnou dohodu o pobytu s DD).

Dětský domov Klánovice má zpracovaný vlastní ŠVP, výchovné plány a programy rozvoje osobnosti, ve kterých je v podstatě definován profil absolventa našeho dětského domova.

Personální zabezpečení a informovanost – ve vedení dětského domova je ředitelka, její zástupkyně, vedoucí vychovatelka a ekonom. Hospodaření dětského domova zabezpečují ekonom na částečný úvazek, hlavní účetní a finanční referentka. O děti se starají vychovatelky a vychovatelé, jedna sociální pracovnice, psychologka a smluvní psychoterapeuti. Jeden vychovatel je vždy tzv. klíčovým (kmenovým) vychovatelem 1 až 2 dětí, tzn., že má na starosti nejen běžnou péči o dítě, ale i specifickou zdravotní péči, prevenci, spolupráci se školou atp. Dále máme 3 kuchařky, asistentku ředitelky a 2 údržbáře, kteří jsou zároveň řidiči.

Informace o zařízení jsou zveřejňovány na webové stránce DD, jsou předávány formou osobního i písemného kontaktu (zpravidla elektronického) s dětmi, s rodiči, příbuznými, ale i s veřejností a úřady. K informování dětí a osob odpovědných za výchovu jsou využívány především osobní schůzky s dětmi a rodiči, mobilní telefony a internet, k dispozici jsou i nástěnky v areálu dětského domova. Informace jsou průběžně aktualizovány.

Organizační zajištění spolupráce s osobami odpovědnými za výchovu – písemný a osobní styk s rodinami dětí a blízkými osobami zajišťuje především sociální pracovníce, dále ředitelka domova, vedení domova a vychovatelé. Tito také informují osoby odpovědné za výchovu o záležitostech, které se týkají dětí a jejich výchovy, a projednávají je s nimi.

Návštěvní a odjezdové víkendy jsou kterékoli víkendy, o něž požádají osoby odpovědné za výchovu. V praxi DD Klánovice jsou vedením domova povolovány pobyty dětí u osob odpovědných za výchovu vždy v souladu s rozhodnutím OSPOD, dosud nebyl žádný pobytový víkend ze strany DD zamítnut ve správním řízení.

Pokud rodiče a příbuzní přijedou na návštěvu v jiném než domluveném termínu, vychovatel jim návštěvu umožní tak, aby nenarušovala program rodinné skupiny.

K propuštění dítěte do rodin osob odpovědných za výchovu či rodin jiných osob je vedením DD vyžadován písemný souhlas orgánu sociálně právní ochrany dětí dle místa trvalého bydliště. Osoby odpovědné za výchovu či jiné osoby, které dítě v dětském domově k návštěvě přebírají, podepisují prohlášení, kterým na sebe přebírají po dobu návštěvy dítěte u nich odpovědnost za bezpečí dítěte a v prohlášení mají písemně uvedenou dobu, ve kterou se má dítě do DD vrátit. O době návratu dítěte rozhoduje vychovatelka nebo vychovatel, ve sporném případě ředitelka DD.

2. Práva a povinnosti dětí

Dítě má právo:

- na zajištění plného přímého zaopatření
- na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností
- na respektování lidské důstojnosti
na společné umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,
- na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami,
- na svobodu náboženství, při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem,
- být seznámeno se svými právy a povinnostmi, radit se se svým obhájcem nebo opatrovníkem, ustanoveným pro řízení podle zvláštního zákona, bez přítomnosti třetích osob, a za tímto účelem přijímat a odesílat korespondenci bez kontroly jejího obsahu,
- účastnit se činností a aktivit zařízení organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově, stanovených zákonem 109/2002 Sb.,
- obracet se se žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické pracovníky zařízení a požadovat, aby podání adresovaná příslušným státním orgánům, orgánům územní samosprávy a právníckým a fyzickým osobám, jsou-li pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí, byla ze zařízení odeslána v následující pracovní den po jejich odevzdání pracovníkům zařízení, a to bez kontroly jejich obsahu; tyto žádosti, stížnosti, návrhy a podání je zařízení povinno evidovat,
- vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají; názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti,
- požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zaměstnancem České školní inspekce, ministerstva nebo orgánu kraje, a to bez přítomnosti dalších osob,
- být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat
- na informace o stavu svých úspor či pohledávek
- na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami za podmínek stanovených tímto zákonem, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv

- přijímat v zařízení s vědomím pedagogického pracovníka i návštěvy osob, které nejsou uvedeny výše; pedagogický pracovník návštěvu nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny návštěvy podle § 21 odst. 1 písm. e) zákona 109/2002 Sb., nebo pokud návštěva ohrožuje zdraví nebo bezpečnost
- opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku, pokud nedošlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově stanovených zákonem č. 109/2002 Sb.
- na podporu a pomoc po ukončení pobytu v zařízení v souladu s cílem reintegrace dítěte do rodiny a společnosti

Dítě má povinnost:

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu zařízení,
- dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno,
- poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech,
- předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost; doba úschovy těchto předmětů nesmí přesáhnout dobu pobytu dítěte v zařízení a při jeho ukončení musí být tyto předměty dítěti nebo osobě odpovědné za výchovu vydány,
- podrobit se na výzvu ředitele zařízení vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou. Je-li pro vyšetření třeba odebrat krev, je dítě povinno strpět, aby mu lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví.

3. Práva a povinnosti osob odpovědných za výchovu

Osoba odpovědná za výchovu má právo:

- na informace o dítěti, a to na základě své žádosti, vyjadřovat se k návrhu opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti, nehrozí-li nebezpečí z prodlení a na informace o provedeném opatření, za důležité rozhodnutí se považuje vždy rozhodnutí o umístění nebo přemístění dítěte – o takovém rozhodnutí je rodiče třeba vždy informovat předem
- na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě,
- na poradenskou pomoc zařízení ve věcech výchovné péče o dítě, písemně požádat ředitele zařízení o povolení pobytu dítěte u osob podle § 23 odst. 1 písm. a) zákona č. 109/2002 Sb.

Osoba odpovědná za výchovu má povinnost:

- při předání dítěte do určeného zařízení předat současně dokumentaci uvedenou v § 5 odst. 5, zákona č. 109/2002 Sb. v platném znění a zajistit doprovod dítěte mladšího 15 let v případech postupu podle § 23 odst. 1 písm. a) a c) a § 24 odst. 5 písm. a) zákona č. 109/2002 Sb., popřípadě požádat písemně v této věci o jiný postup
- seznámit se s vnitřním řádem zařízení a dodržovat jeho ustanovení
- oznámit bezodkladně zařízení podstatné okolnosti pobytu dítěte u ní, týkající se zejména jeho zdraví a výchovy,
- předat dítěti umístěnému do zařízení na základě její žádosti finanční částku jako kapesné ve výši stanovené v § 31, zákona č. 109/2002
- hradit náklady na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky poskytnuté dítěti, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud byly poskytovány na její žádost.

4. Práva a povinnosti pracovníků zařízení

Ředitel zařízení je oprávněn v zájmu úspěšné výchovy dětí:

- povolit dítěti za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem pobyt mimo zařízení,
- dát soudu návrh na podmíněně umístění dítěte s uloženou ochrannou výchovou mimo zařízení,

- povolit dítěti s nařízenou ústavní výchovou přechodné ubytování mimo zařízení v souvislosti s jeho vzděláváním nebo zaměstnáním; v případě dítěte s uloženou ochrannou výchovou lze ve zvláště důvodném případě za tímto účelem podat soudu návrh na podmíněné umístění mimo zařízení podle zvláštního právního předpisu,
- zrušit pobyt podle písmena a) § 23 zákona č. 109/2002 nebo přechodné ubytování podle písmena c) § 23 zákona č. 109/2002, jestliže se dítě řádně nechová nebo péče o něj není dostatečně zabezpečena nebo došlo-li ke změně důvodů, pro něž byl pobyt mimo zařízení povolen; jedná-li se o dítě s uloženou ochrannou výchovou, dá soudu podnět k jeho rozhodnutí,
- zakázat nebo přerušit návštěvu osob odpovědných za výchovu nebo jiných osob v zařízení v případě jejich nevhodného chování, které by nepříznivě působilo na výchovu dětí,
- být přítomen při otevření listovní nebo balíkové zásilky dítětem, pokud je důvodné podezření, že zásilka má z výchovného hlediska závadný obsah nebo by mohla ohrozit zdraví či bezpečnost dětí, a uschovat ji na dobu omezenou dnem propuštění dítěte ze zařízení,
- převzít od dítěte do dočasné úschovy cenné předměty, finanční hotovost převyšující výši kapesného stanoveného v § 31 § 23 zákona č. 109/2002 a předměty ohrožující výchovu, zdraví či bezpečnost dětí; písemný zápis o převzetí ověřený ředitelem, dalším odborným pracovníkem zařízení a dítětem je založen do osobní dokumentace dítěte,
- povolit dětem starším 15 let cestovat do místa pobytu nebo přechodného ubytování podle písmen a) a c) § 23 zákona č. 109/2002 nebo místa podmíněného umístění mimo zařízení bez dozoru,
- dát soudu návrh podle zvláštního právního předpisu na přeměnu ochranné výchovy v ústavní výchovu, plní-li dítě dlouhodobě vzorně své povinnosti a v konkrétním případě je takový postup vhodný s ohledem na další výchovu a vývoj dítěte; změní-li se okolnosti, podá ředitel zařízení soudu návrh na zpětnou přeměnu ústavní výchovy v ochrannou výchovu,
- schvalovat opatření ve výchově podle § 21 § 23 zákona č. 109/2002 navržená příslušným pedagogickým pracovníkem,
- zastupit dítě v běžných záležitostech a pokud jeho zákonní zástupci neplní své povinnosti nebo nejví o dítě skutečný zájem, je oprávněn zastupit dítě i ve věcech zásadní důležitosti, vyžaduje-li to zájem dítěte,
- žádat dítě o poskytnutí dokladů o jeho příjmech,
- nařít vyšetření dítěte, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou.
- požádat příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí o informace o poměrech v rodině dítěte, které bylo umístěno do zařízení, a je-li tomuto dítěti zprostředkovávána pěstounská péče nebo osvojení, také informace o postupu při tomto zprostředkování,
- na základě písemné žádosti nahlížet do spisové dokumentace vedené příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí o dítěti umístěném v zařízení.
- Ředitel zařízení v odůvodněných případech může požádat specializované zdravotnické pracoviště o určení skutečného věku cizinců, a to na náklady zařízení.

Ředitel zařízení je povinen

- seznámit dítě s jeho právy a povinnostmi,
- oznámit neprodleně orgánu sociálně-právní ochrany dětí jméno a příjmení dítěte, jsou-li splněny podmínky pro jeho osvojení nebo pěstounskou péči,
- předat dítě podle rozhodnutí soudu do péče před osvojením nebo do pěstounské péče,
- dát příslušnému soudu podnět ke zrušení ústavní výchovy, pominuly-li důvody pro její nařízení,
- dát příslušnému soudu podnět ke zrušení ochranné výchovy, jestliže bylo dosaženo účelu ochranné výchovy nebo pominuly-li před jejím započítím okolnosti, pro něž byla uložena,
- předběžně projednat postup podle písmen c) až e) § 24 zákona č. 109/2002 s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zákonnými zástupci dítěte, případně jinými osobami odpovědnými za výchovu,

- podat po předchozím projednání s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí příslušnému soudu podnět k prodloužení ústavní výchovy nebo podat návrh na prodloužení ochranné výchovy, vyžaduje-li to zájem dítěte,
- podávat informace o dítěti zákonným zástupcům nebo orgánům sociálně-právní ochrany dětí na jejich žádost,
- projednat předem opatření zásadní důležitosti se zákonnými zástupci dítěte a s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, nehrozí-li nebezpečí z prodlení, a bezodkladně je informovat o provedeném opatření,
- informovat v zájmu zaručení návaznosti péče příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, a to v termínu nejméně 6 měsíců před propuštěním dítěte,
- umožnit dítěti, které má být propuštěno ze zařízení z důvodu zletilosti, jednání se sociálním kurátorem,
- propustit dítě mladší 15 let podle § 23 odst. 1 písm. a) až c) zákona č. 109/2002 Sb. pouze v doprovodu osob odpovědných za výchovu, nepožádají-li v této věci písemně o jiný postup,
- zajišťovat realizaci programu rozvoje osobnosti dítěte a vést o něm záznamy.
- vydat vnitřní řád zařízení,
- oznámit bezodkladně příslušnému diagnostickému ústavu změny v počtech dětí,
- předat dítě mladší 18 let po ukončení jeho pobytu v zařízení osobám odpovědným za výchovu nebo jiným osobám uvedeným v rozhodnutí, na jehož základě dochází k propuštění dítěte, nedošlo-li k předání dítěte dříve; současně těmto osobám předá věci, jež jsou ve vlastnictví dítěte,
- informovat nezaopatřenou osobu o možnosti podat žádost o uzavření smlouvy o prodlouženém pobytu v zařízení podle § 2 odst. 6 zákona č. 109/2002 Sb.
- informovat soud pro mládež nebo státního zástupce, který podle zvláštního právního předpisu přenechal postižení mladistvého zařízení, o výsledku přijatých opatření,
- oznámit útek dítěte Policii České republiky bezodkladně po jeho zjištění.

5. Postup při přijímání a přemísťování dětí, ukončování péče o děti

Děti jsou do dětského domova umísťovány na základě rozhodnutí soudu. Dětský domov poskytuje plně přímé zaopatření dětem s nařízenou ústavní výchovou, dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření, a rovněž dětem, které nejsou občany České republiky a splňují podmínky § 2 odst. 2 a 3 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí v platném znění. Dětský domov může poskytovat plně přímé zaopatření i zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy, připravující se na budoucí povolání, nejdéle do věku 26 let, za podmínek sjednaných v dohodě (smlouvě) mezi nezaopatřenou osobou a dětským domovem, tzv. dohoda o dobrovolném pobytu. Tato dohoda o dobrovolném pobytu musí obsahovat konkrétní vymezení práv a povinností smluvních stran, výpovědní důvody a lhůty.

Vymezení odpovědnosti pracovníků zařízení

Při přijímání dětí, za které je odpovědná ředitelka DD nebo její zástupkyně, přijímají uvedené osoby od pracovníka OSPOD nebo jiného pracovníka dokumentaci dítěte. Je jejich povinností zkontrolovat dokumentaci dle předávacího protokolu (pokud je tento k dispozici). Sociální pracovníce dětského domova pak zajistí doplnění dokumentace (pokud je třeba) a vedení osobního spisu (dokumentace) dítěte v DD.

Ředitelka dětského domova, nebo sociální pracovníce, nebo určený vychovatel provedou s dítětem pohovor, ve kterém je dítě seznámeno s vnitřním řádem dětského domova, s místními podmínkami obce, se školní docházkou, s právy a povinnostmi dětí, s režimem dne a s dalšími podrobnostmi jeho pobytu v dětském domově. Dítě má právo být umístěno na rodinné skupině se svým sourozencem, má mít možnost přinést si do zařízení své oblíbené předměty a věci denní potřeby. Je třeba podpořit brzký

kontakt dítěte s příbuznými a blízkými osobami. Pokud jsou v zařízení umístěni sourozenci, je třeba podporovat kontakty mezi nimi. Osoby odpovědné za výchovu a blízké osoby poučí ředitelka při jejich nejbližší osobní návštěvě o jejich právech a povinnostech, o režimu zařízení o komunikaci s dítětem a personálem DD. O adaptační fázi vedou vychovatelé záznamy, tzv. adaptační protokol, vedení ho vyhodnocuje.

Vychovatelé rodinných skupin jsou odpovědní za to, že adaptační fáze pobytu dítěte v dětském domově bude konzultována s psychologem či dalšími odborníky. Sociální pracovnice je odpovědná za to, že po přijetí dítěte do dětského domova ohlásí tuto skutečnost písemně osobám odpovědným za výchovu, příslušnému soudu dle místa trvalého bydliště a příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí.

V případě přemístění dítěte v rámci zařízení nebo do jiného zařízení je dítě s dostatečným předstihem informováno a je mu poskytována podpora při přemístění. Podobně jsou informováni rodiče, osoby odpovědné za výchovu a osoby blízké.

Spolupráce s kompetentními orgány a institucemi

Přijetí dítěte musí být předem projednáno s příslušným sociálním pracovníkem dítěte. Školní docházka je před přijetím projednána ředitelem či jeho zástupcem s příslušnou školou, vybírá se nejvhodnější škola z hlediska zájmů a potřeb dítěte.

Dítě má právo být po celou dobu svého umístění informováno o chodu zařízení, o svých právech a povinnostech, dále má právo znát, kdo je jeho příslušným sociálním pracovníkem orgánu SPOD, a musí mít k dispozici kontaktní údaje na tohoto pracovníka. Zařízení zajistí telefonický, příp. osobní nebo jiný vhodný kontakt dítěte s tímto pracovníkem, kdykoli o to dítě požádá.

Obdobně musí být dítě řádně a úplně informováno o svém právu kontaktovat příslušné státní zastupitelství, Veřejného ochránce práv a Českou školní inspekci, musí mít možnost získat kontaktní údaje – u sociální pracovnice DD. Dítěti je třeba srozumitelně vysvětlovat pravomoc a působnost orgánů veřejné správy. DD zajistí anonymitu jakéhokoli podání dítěte těmto orgánům

Ukončování péče o děti a zajišťování pomoci po odchodu dětí z DD

Zařízení má písemně zpracované postupy ukončování péče – ve směrnici o příspěvku po ukončení ústavní výchovy zletilých, ve směrnici o startovacích bytech, v dokumentaci k tréninkovým bytům a v PRODech.

Zrušení ústavní výchovy před dosažením zletilosti

O zrušení ústavní výchovy před dosažením zletilosti jsou děti včas informovány vychovateli, vedením DD a sociální pracovnicí. Před odchodem z DD se zpravidla koná případová konference. Dítě je předáno osobám odpovědným za výchovu. Těmto je předána dokumentace dítěte a jeho doklady – předává ředitelka a sociální pracovnice. Osoby odpovědné za výchovu musí být upozorněny, že zdravotní dokumentace dítěte se nachází u zdejší dětské lékařky. Děti a osoby odpovědné za výchovu obdrží informaci o kontaktních místech a osobách, na které se mohou obrátit v případě krizových situací, vždy je nabídnuta následná pomoc a poradenství i ze strany vedení a vychovatelů dětského domova. Při odcházení připraví vychovatelé rodinné skupiny dětem rozloučení.

Ukončení ústavní výchovy zletilých

Dítě je na odchod ze zařízení připravováno soustavně vychovateli po celou dobu jeho pobytu v DD, spolupracujeme s psychologkou, terapeutky, výchovnými poradci škol, využíváme programy nevládních organizací, především Letního domu. Probíhají školení, semináře a individuální pohovory, kterými děti připravujeme na samostatný život v oblasti zaměstnání, ubytování, správy financí, jednání s úřady, péči

o zdraví aj. Nejlepší přípravou na samostatný život je bydlení v tréninkových bytech, které jsou zřízené v areálu dětského domova v Klánovicích, a ve kterých bydlí dospělí studující klienti DD.

V případě, že dítě odchází z DD na vlastní žádost z důvodu zletilosti nebo po ukončení dobrovolné dohody, je každému dítěti nabídnuta pomoc při hledání práce a bydlení a pomoc s řešením tíživých životních situací. Dítěti, které po dosažení zletilosti odchází z DD se poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek nejvýše v hodnotě 25 000,- Kč dle § 4 nařízení vlády č. 460/2013 v platném znění.

Dětský domov Klánovice uplatňuje následnou podporu a poradenství pro mladé dospělé, kteří opustí péči v DD, a to při respektování individuálních potřeb každého mladého člověka. Poradenství a následnou podporu zajišťuje ředitelka, sociální pracovníce a bývalí kmenoví vychovatelé. Důraz je kladen na zachování a udržení vztahů, které si dítě v zařízení vytvořilo. Dětský domov Klánovice disponuje v městských částech Prahy tzv. startovacími byty, které pronajímá bývalým klientům DD za snížené nájemné na jeden až dva roky.

O možnostech následného poradenství i o možnostech následného ubytování mladého dospělého včas a srozumitelně informují pracovníci DD.

6. Organizace výchovně vzdělávací činnosti v DD a hodnocení naplňování cílů a kvality péče

Výchovná činnost probíhá v rodinných skupinách, které jsou věkově, pohlavně i mentálně heterogenní. Základními dokumenty, kterými se vlastní výchovná činnost řídí, jsou:

- ŠVP (Koncepte) dětského domova
- Roční plány výchovně-vzdělávací práce skupin
- Měsíční (týdenní) plány výchovně-vzdělávací práce jednotlivých skupin
- Programy rozvoje osobnosti dítěte (tzv. PRODY)

V zařízení jsou uplatňovány interní a externí mechanismy pravidelného hodnocení naplňování cílů a kvality poskytované péče včetně vyhodnocování zpětných vazeb a stížností. Probíhají pravidelné pedagogické rady (1x měsíčně), dále tzv. malé pedagogické porady rodinných skupin, které jsou zaměřeny na vývoj dětí a kterých se někdy zúčastňují i terapeuti dětí. Na těchto poradách jsou vyhodnocovány PRODY, které jsou živým nástrojem péče o dítě (jsou průběžně aktualizovány), dítě je s jejich obsahem vždy seznámeno, může se k němu vyjádřit.

Z porad jsou pořizovány zápisy. Pro vychovatele probíhá supervize (dle potřeby). Vedení DD sleduje atmosféru na skupinách při kontrolách, probíhají setkání ředitelky, vedení a vychovatelů s dětmi – individuální a skupinová setkání, probíhají případové konference. Při individuálním i skupinovém setkávání s dětmi zjišťuje vedení DD a sociální pracovníce názory dětí. Do vyhodnocování výsledků výchovného procesu jsou zapojováni jak pedagogičtí, tak nepedagogičtí pracovníci DD (řidič, kuchařky, finanční referentka).

Výchovná práce je sledována a průběžně zapisována v dokumentaci rodinné skupiny o dětech, v knize denní evidence, v měsíčních výchovně vzdělávacích plánech a v programech rozvoje osobnosti dítěte. Vývoj jednotlivých dětí je celkově evidován v osobní dokumentaci dětí, která je vedena odbornými pracovníky zařízení – sociální pracovníci a vychovatelé. Za osobní dokumentaci dětí je zodpovědná ředitelka DD a sociální pracovníce.

Ve výchově je kladen důraz na předcházení předsudkům vůči jiným národnostem (v DD jsou i děti romského původu a cizinci), na toleranci k náboženským vyznáním, na prevenci rizikového chování (v DD působí metodik prevence a etoped, jsou vypracovávány preventivní plány), výchovu ke zdravému

životnímu stylu, sexuální výchovu, výchovu k partnerství a rodičovství, na udržování kontaktu s rodinou, na pomoc při poznávání vlastního životního příběhu dítěte, na výchovu ke vzájemnému respektu a porozumění ve vztazích v DD i mimo DD, na učení se samostatnosti a zodpovědnosti.

Motivační systém výchovně-vzdělávacího procesu je transparentní pro děti a zaměstnance, respektuje cíle, zásady a principy péče a práva všech zúčastněných osob, upřednostňuje pozitivní motivaci dítěte.

Dítě na každé rodinné skupině má právo podílet se na rozhodování o všech běžných záležitostech (např. plánování volnočasových činností, nákupy, vaření, úklid, finance). Cílem je dosáhnout pocitu sounáležitosti a zodpovědnosti za rodinnou skupinu (princip spolusprávy) a finanční gramotnosti, dítě je podporováno při zapojení do sociálních vztahů v zařízení (společné akce, oslavy narozenin, letní tábory aj.).

Dětská správa není jako volený orgán v Dětském domově Klánovice organizována, neboť je to institut posilující ústavní charakter zařízení, který se snažíme omezit, a nahradit ho rodinným charakterem DD. Současně klademe důraz na otevřenost a možnost všech dětí vyjadřovat vůči vedení DD kritiku či odlišné názory a snažíme se názory dětí respektovat. Několikrát do roka si ředitelka svolává schůzky se všemi dětmi a informuje je o změnách (zákonů, předpisů, návrhů akcí, jejich zajištění, novinkách v DD aj.). Děti se tam mohou vyjadřovat k provozu, k akcím, změnám v DD. Děti mohou kdykoli navštívit ředitelku nebo její zástupkyni, funguje princip tzv. otevřené ředitelny. Byla zřízena společná whatsappová skupina ředitelky s dětmi, kde se vzájemně předávají informace, podněty a diskutuje se. Probíhají častá jednání vychovatelů, ředitelky a dětí k řešení problémů.

Výchovní pracovníci jsou seznámeni s možnými následky nepatřičného chování dětí a zvolené výchovné postupy jsou v souladu s výchovnými cíli, jsou přiměřené a časově omezené. O realizovaných opatřeních ve výchově u dětí je veden záznam v knize denní evidence a jsou součástí osobního spisu dítěte.

Opatření ve výchově

Za prokázané porušení povinností vymezených tímto zákonem může být dítěti

- odňata výhoda udělená za příkladné úsilí, výsledky nebo příkladný čin
- s nařízenou ústavní výchovou omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo zařízení v rozsahu, který musí být vždy individuálně stanoven – po diskuzi vychovatele s dítětem a ředitelkou zařízení. Omezení nebo zákaz trávení volného času mimo zařízení nesmí překročit 1 týden od uložení opatření ve výchově. Omezení nebo zákaz trávení volného času mimo zařízení delší než 1 týden od uložení opatření ve výchově je využíváno výjimečně ve velmi závažných případech porušení povinností dítětem
- odňata možnost účastnit se atraktivní činnosti či akce,
- s nařízenou ústavní výchovou zakázány návštěvy, s výjimkou návštěv osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a oprávněných zaměstnanců orgánů sociálně-právní ochrany dětí, a to na dobu nejdéle 1 týdne od uložení opatření ve výchově
- výše uvedená opatření lze ukládat podmíněně se zkušební dobou až na 3 měsíce.

Za příkladné úsilí a výsledky při plnění povinností nebo za příkladný čin může být dítěti

- prominuto předchozí opatření
- udělena věcná nebo finanční odměna,
- povolena mimořádná návštěva kulturního zařízení, mimořádná vycházka, mimořádná návštěva nebo přiznána jiná osobní výhoda,

Rámcový režim dne rodinných skupin

5.00 – 6.30 – buzení – podle odjezdu a odchodu jednotlivých dětí do škol

Návštěvy cizích osob jsou povoleny v DD, pokud to nenaruší chod rodinné skupiny. Návštěva je povinná se nahlásit sloužícímu vychovateli/ce. U návštěv cizích osob vychovatel rozhodne, kdo může do budovy a která návštěva se bude odehrávat na místě určeném pro návštěvy (jídlna, psychologova, zahrada apod.). Osoby s nevhodným chováním mohou být pracovníky DD vykázány mimo objekty DD (podle zákona 109/2002 Sb. § 23 odst. 1, písm. e).

Výjimku tvoří návštěvy rodičů a OSPOD, ti mohou pobývat s dětmi i bez přítomnosti vychovatele kdykoli. Vychovatel zvaží svou přítomnost při návštěvě rodičů v případě, že by mohla mít negativní vliv na výchovu dítěte.

Využívání hřišť u budovy

Všechny děti mohou požádat vychovatele o využívání sportovních potřeb a o pobyt na hřištích DD. Výjimky jsou možné na základě uvážení vychovatele. Při jízdě na kole a kolečkových bruslích musí mít děti přilbu a vychovatelé poučí děti vždy o tom, jak se mají chovat v dopravním provozu.

Telefony

Služební mobilní telefony vychovatelů jsou určeny pro potřeby vychovatelů. Děti mohou služební telefony ředitelky a vychovatelů využívat pro kontakty s rodinou, příbuznými a kamarády ve dne i v noci. Děti mohou mít vlastní mobily a mohou je používat kdykoli.

Kontakty dětí s rodiči

Vedení DD i pedagogičtí pracovníci podporují kontakty dětí s rodiči, blízkými osobami, případně hostiteli. Odjezdové víkendy jsou individuálně povolovány vedením DD. Podmínkou je vždy písemný souhlas OSPOD. Telefonické kontakty dětí s rodiči prostřednictvím služebních mobilů DD jsou samozřejmostí.

Postup při vyřizování stížností dětí

Stížnost dítěte vyřizuje ředitelka nebo jím pověřená osoba v přiměřené lhůtě od jejího podání, nejdéle do 30 dnů. Podání stížnosti nesmí být dítěti jakkoli na újmu. Vyřízení stížnosti je poté s dítětem řádně a srozumitelně projednáno. Děti jsou informovány o tom, že své stížnosti mohou zaslat sociálnímu pracovníkovi (pracovník OSPOD - znají ho osobně, navštěvuje je v zařízení), jsou informovány o kontaktu na státní zastupitelku a ombudsmanku. K stížnostem mohou využít anonymně schránku v jídelně, projednání této stížnosti se účastní další, dítětem vybraný zástupce dětí. Z výsledku projednání stížnosti jsou vyvozena vhodná výchovná či organizační opatření, která jsou uvedena výchovnými pracovníky do praxe.

V případě stížnosti osoby odpovědné za výchovu či jiné osoby blízké vyřizuje tuto stížnost ředitelka nebo jí pověřená osoba neprodleně. V případě neshody navrhně ředitelka stěžovateli možnost obrátit se na zřizovatele školského zařízení či na Českou školní inspekci.

Smluvní pobyt zletilých nezaopatřených osob v dětském domově:

DD poskytuje plně přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let a za podmínek sjednaných v dohodě (smlouvě) mezi nezaopatřenou osobou a DD, tzv. dohoda o dobrovolném pobytu v DD. Tato dohoda o prodlouženém pobytu musí obsahovat konkrétní vymezení práv a povinností smluvních stran a výpovědní důvody a lhůty. V rámci prodlouženého pobytu zletilé nezaopatřené osoby v zařízení jsou pro ni upravena pravidla DD a účast na chodu zařízení tak, aby podporovaly rozvoj jejich životních dovedností a samostatného života. Smlouvu se zletilou nezaopatřenou osobou za DD uzavírá ředitelka.

Tréninkové byty:

V dětském domově jsou zřízeny tréninkové byty pro učně a studenty starší 18 let. Tréninkové byty jsou odměnou těm osobám, které se svědomitě připravují na zahájení samostatného života po odchodu

z dětského domova, pravidelně se připravují na výuku a řádně plní své školní povinnosti včetně řádné docházky do školy, pomáhají s pracemi na rodinné skupině a jejichž chování odpovídá upraveným pravidlům v DD a je v souladu s dobrými mravy.

Tréninkové byty jsou neúčinnějším nástrojem učení se samostatnosti a zodpovědnosti a současně i praktickou přípravou na samostatný život.

Přechod ze skupiny do tréninkového bytu pro konkrétního učně nebo studenta staršího 18 let navrhuje po vzájemné dohodě všichni vychovatelé příslušné rodinné skupiny pedagogické radě. O bydlení v tréninkovém bytě rozhoduje pedagogická rada hlasováním nadpoloviční většinou. V případě nerozhodného výsledku nebo v případě, že je návrh na přechod pro konkrétního učně nebo studenta staršího 18 let schválen menší než dvoutřetinovou většinou rozhoduje dále o návrhu ředitelka DD.

Pobyt v tréninkovém bytě je podmíněn oboustranným podepsáním dobrovolné dohody o pobytu zletilých nezaopatřených osob v dětském domově, Smlouvy o nájmu bytu, Hmotné odpovědnosti obyvatele bytu a řídí se Řádem tréninkového bytu.

Obyvatelé tréninkových bytů si samostatně hospodaří a hradí si veškeré běžné náklady související se samostatným pobytem v bytě (stravování, ošacení, nákup hygienických potřeb, běžná údržba v bytě, doprava apod.). V rámci tohoto pobytu mají nárok na měsíční peněžitý příspěvek související se samostatným pobytem v tréninkovém bytě, o jehož výši rozhoduje ředitelka podle finančních možností DD.

Obyvatelé tréninkových bytů neplatí za svůj pobyt žádné nájemné, nadále jsou jim hrazeny školní potřeby, včetně příp. školného, škol v přírodě, výletů a jiných individuálně projednaných nákladů.

Obyvatelé tréninkových bytů udržují okolí garsonek a vykonávají sezónní práce (úklid listí, sněhu, hrabání trávy) a pomáhají skupině udržovat okolí budov.

V případě opakovaného nebo závažného porušení Nájemní smlouvy, Řádu tréninkového bytu či Vnitřního řádu rozhoduje o ukončení pobytu dítěte v tréninkovém bytě a přechodu zpět na skupinu ředitelka ve spolupráci s vedením DD a vychovateli příslušné rodinné skupiny.

Organizace vzdělávání

Děti navštěvují ZŠ v Klánovicích nebo ZŠ v blízkém okolí. Po ukončení základní školy přecházejí děti na různé střední školy a střední odborná učiliště. Výběr školy probíhá vždy společně s dítětem, ve spolupráci s výchovným poradcem ZŠ, terapeuty dětí, rodiči, ev. osobami blízkými. Vždy je preferován zájem dítěte o obor a jeho schopnosti. Dětský domov umožňuje dětem i studium na soukromých školách.

V případě, že je místo školy na denní dojíždění příliš vzdálené, zajistí a uhradí dětský domov ubytování. Pokud má dítě zájem po ukončení střední školy pokračovat dále ve studiu a prokazuje patřičné studijní výsledky, je vedením DD podporován jeho zájem o vzdělání až ke studiu na vysoké škole.

Dětský domov zajišťuje rozsáhlý program doučování pro většinu dětí. Tento program je zpravidla financován ze sponzorských peněz. Vychovatelé jsou povinni sledovat pravidelně školní výsledky dětí a spolupracovat se školami (třídními učiteli, výchovnými poradci aj.).

Pokud děti, které dosáhly 18 let věku, dále studují, je s nimi sepsána dobrovolná dohoda do ukončení přípravy na povolání. V této dohodě se dětský domov zavazuje poskytovat plné zaopatření dítěti, které pokračuje ve studiu. Dítě se zavazuje respektovat vnitřní řád DD a řádně studovat.

Organizace zájmových činností

Zájmové činnosti jsou v DD organizovány tak, aby děti trávily volný čas užitečným způsobem a současně jsou zajištěny tak, aby děti měly řízený program, ale také svůj volný čas. Právo dětí na volný (neřízený) čas musí být respektováno.

V nabídce zájmové činnosti převažují instituce vně DD – školy, domy dětí, nevládní organizace, sportovní kluby. Účast na takovýchto aktivitách je podřízena finančním možnostem DD a rozhodnutí pedagogických pracovníků. V dětském domově je k dispozici fotbalové a tenisové hřiště, stolní tenis, malá posilovna. Děti mají možnost využívat vlastní kola (sponzorský dar) a další sportovní vybavení. K dispozici je v DD i keramická dílna.

Systém prevence rizikového jednání

Děti jsou při příchodu seznámeny se zásadami bezpečnosti a ochrany zdraví, seznámení stvrzují podpisem. Každý rok vypracuje metodik prevence dětského domova preventivní program, který vždy po roce vyhodnocujeme.

Prevencí rizikového jednání, především šikany, je otevřené demokratické prostředí dětského domova, ve kterém se snažíme vytvářet ovzduší důvěry. Děti jsou opakovaně informovány o tom, jak mohou své problémy řešit – s vychovateli, s vedením domova, s psychologkou, se sociálními pracovníky, se státní zastupitelkou, ev. s ombudsmanem. K dispozici je schránka ombudsmana, kam mohou děti směřovat své stížnosti.

Probíhá rozsáhlý terapeutický program, který zajišťují externí terapeuti a nevládní organizace Letní dům. Rozvíjíme cíleně zájmovou činnost dětí – sportovní, uměleckou. Dbáme na prevenci zdravotní a prevenci bezpečnosti.

7. Organizace péče o děti v dětském domově

V DD je celkem sedm rodinných skupin, které jsou věkově, mentálně i pohlavně heterogenní. Děti jsou do rodinných skupin zařazovány tak, aby sourozenci byli na jedné skupině, výjimky jsou možné pouze tehdy, pokud si to děti přejí, nebo pokud je vhodné z výchovných důvodů sourozence rozdělit – vždy po dohodě s osobami odpovědnými za výchovu a sociálním pracovníkem.

Při přijímání a rozmísťování dětí se přihlíží k tomu, aby se na jedné skupině nekumulovaly handicapované děti. Život se odehrává především v bytech, které se skládají z obývacího pokoje, kuchyně, ložnic dětí a sociálního zařízení. Byty jsou vybaveny jako byty standardně finančně situovaných rodin. Děti bydlí v pokojích maximálně po dvou, často mají pokoj pouze pro sebe. Je tak zajištěno právo na osobní prostor a soukromí dětí, které potřebují. V bytech má každé dítě svůj vlastní uzamykatelný prostor – skříňku nebo přenosný trezor pro své osobní věci.

Materiální zabezpečení

Dětský domov v Praze 9 – Klánovicích je příspěvkovou organizací, jeho zřizovatelem je HMP. Velmi aktivně přistupuje ředitelka i zaměstnanci DD k fundraisingu, tedy získávání sponzorských peněz na aktivity DD.

Finanční prostředky dětí

Nezaopatřeným dětem, kterým je poskytováno plné zaopatření, náleží za dobu pobytu v DD kapesné, jehož výše činí za kalendářní měsíc dle § 2 nařízení vlády č. 460/2013:

- a) 40,- až 60,- Kč, jde-li o dítě do 6 let věku
- b) 120,- až 180,- Kč, jde-li o dítě od 6 do 10 let věku
- c) 200,- až 300,- Kč, jde-li o dítě od 10 do 15 let věku
- d) 300,- až 450,- Kč, jde-li o dítě starší 15 let nebo nezaopatřenou osobu

Kapesné dítěti nenáleží za dny, po které je dítě na útěku.

Dítěti poskytuje DD osobní dary k narozeninám, k úspěšnému zakončení studia a k jiným obvyklým příležitostem dle § 32 zák. 109/2002 Sb., dle §3 nařízení vlády č. 460/ 2013 v platném znění a dle interní směrnice. Hodnota osobního daru činí nejvýše:

- a) 1740 Kč, jde-li o dítě do 6 let věku
- b) 2140 Kč, jde-li o dítě od 6 do 15 let věku
- c) 2450 Kč, jde-li o dítě od 15 let nebo nezaopatřenou osobu

Dítěti, které po dosažení zletilosti nebo ve věku do 26 let po ukončení přípravy na budoucí povolání odchází z DD Klánovice, se poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek v hodnotě 25 000,- Kč (dle § 4 nařízení vlády č. 460/2013 v platném znění nejvýše 25 000,-Kč).

Dále se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce a poradenská pomoc při řešení tíživých životních situací.

Systém stravování

DD poskytuje dětem celodenní stravování. V zařízení zajišťují zaměstnanci stravování obdobně jako v rodině, zejména snídaně, svačiny, celodenní stravování o víkendech, v době svátků apod. s tím, že současně nakupují potraviny, a to v rámci samostatného rozpočtu rodinných skupin, o jehož výši rozhoduje ředitelka DD. Školní kuchyně připravuje obědy pro děti, které docházejí do ZŠ v Klánovicích a v okolí a večeře pro všechny děti v DD. Některé děti se z důvodu studia na vzdálené škole stravují v těchto školách.

Postup v případě útěku dítěte z DD

V případě útěku z DD je tato skutečnost neprodleně ohlášena na MO Policie ČR v Újezdě nad lesy. Za nahlášení útěku je zodpovědný příslušný pedagogický pracovník ve službě. Ten předává také obratem informaci ředitelce DD, která v nejbližším následujícím pracovním dnu ohlásí útěk dítěte zákonným zástupcům a sociální pracovníci DD, která uvědomí obratem příslušný OSPOD a soud, který rozhodl o nařízení ústavní výchovy a umístění dítěte v DD. Policii jsou předána všechna známá fakta, fotografie, popis dítěte, popis oblečení a kontakty, které by mohly být užitečné při pátrání. Převzetí dítěte po útěku a výslechu dítěte je přítomna ředitelka DD, příp. sociální pracovníce DD.

Úhrada nákladů na péči o děti v DD

Výše příspěvku na úhradu péče poskytované dětem a nezaopatřeným osobám ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy činí za kalendářní měsíc dle nařízení vlády č. 460/2013 v platném znění nejvýše:

- a) 1 113 Kč, jde-li o dítě do 6 let věku,
- b) 1 503 Kč, jde-li o dítě od 6 do 15 let věku,
- c) 1 742 Kč, jde-li o dítě od 15 let nebo nezaopatřenou osobu.

O stanovení výše příspěvků rozhoduje na základě zákona ředitel zařízení. Proti jeho rozhodnutí se lze odvolat. Příspěvek se nestanoví rodiči, který doloží, že pobírá dávky pomoci v hmotné nouzi. Rodiče jsou povinni oznamovat zařízení změny v příjmech, které by mohly mít vliv na výši příspěvku na úhradu péče. Příspěvek se neplatí za dny, které dítě tráví mimo zařízení u rodičů nebo v nemocnici. Pokud rodič příspěvky neplatí, mohou být vymáhány i exekučně.

8. Postup zařízení při zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví

Zdravotní péče a zdravotní prevence

Vychovatelé zajišťují prevenci, ošetření drobných poranění, převozy dětí k lékaři, dozor nad nemocnými dětmi, podávání léků, dále lhůty použitelnosti léků a zdravotního materiálu, včetně doplňování aj.

Děti jsou v péči stomatologa a pediatra v Klánovicích, nebo v okolí – v Šestajovicích, Jirnech, Újezdu nad Lesy, tam také absolvují veškerá doporučená vyšetření či zákroky. V případě akutních stavů jsou děti dopraveny na službu lékařské pohotovosti, nejčastěji do nemocnice na Bulovce či do nemocnice na Vinohradech, případně je zavolána rychlá záchraná služba. Děti, které mají poruchy chování, jsou v péči psychiatra.

Ke zdravotní prevenci patří i výchova ke zdravému životnímu stylu, zdravé výživě. Školní jídelna musí děti vyživovat tak, aby byla splněna správná skladba potravin a potravinový koš.

Zdravotní prevencí je i výchova k péči o tělo, sexuální výchova a výchova k partnerství a rodičovství.

Hygiena

Děti mají možnost denního sprchování, praní osobního prádla se provádí průběžně, denně. Výměna lůžkovin probíhá minimálně jednou za dva týdny, případně dle potřeby.

Všechny prostory se denně uklízejí a kontrolují – úklid provádějí děti samy, mají k dispozici dezinfekční a úklidové prostředky. Velký úklid, včetně dezinfekce se provádí jednou týdně na skupinách a ve společných prostorech.

Úklid WC, koupelen a společných prostor jídelny a chodeb na budovách zajišťuje navíc během týdne profesionální smluvní firma.

Za dodržování hygienických norem v kuchyni odpovídá vedoucí kuchyně.

Prevence rizik při pracovních činnostech

Veškerý personál je řádně proškolen v BOZP a odpovídá za řádné poučení dětí před každou činností. Zároveň vykonává dohled.

Děti jsou seznamovány s pravidly používání kol a kolečkových bruslí, pohybem po veřejných komunikacích, s riziky při koupání apod. Jsou vybaveny nezbytnými ochrannými pomůckami jako přilbami, chrániči kolen, loktů, plovacími vestami apod.

Postup při úrazech dětí

V případě úrazu je dítěti poskytnuta první pomoc pedagogickým pracovníkem a neprodleně zajištěno lékařské ošetření. Vážné úrazy jsou evidovány v knize úrazů a v dokumentaci dítěte a v evidenci ČŠI. Úraz je nahlášen pedagogickým pracovníkem řediteli zařízení, rodičům či jiným osobám odpovědným za výchovu a příslušné pracovníci OSPOD. Jde-li o podezření na spáchání trestného činu je událost ohlášena Policii ČR. V případě smrtelného, vážného či hromadného úrazu je informován Inspektorát bezpečnosti práce. Je postupováno dle vyhlášky č. 64/2005 Sb. v platném znění.

Postup při onemocnění dětí

Zařízení nemá zřízeno místnost pro izolaci nemocných. Režim nemocných se řídí doporučením ošetřujícího lékaře. O nemocného pečuje vychovatel na rodinné skupině. V případě vážnější choroby vyžadující intenzivnější péči je posílena denní služba.

Klíčový pracovník (kmenový vychovatel) zajišťuje preventivní prohlídky dětí, v případě potřeby i specializovanou zdravotnickou péči o děti (např. logopedie, psychiatrie aj.) ve spolupráci s příslušnými zdravotnickými zařízeními v Praze.

Postup při intoxikaci dítěte alkoholem nebo jinými návykovými látkami, postup při sebepoškození dítěte nebo sebevražedného pokusu, postup při agresivitě dítěte, které ohrožuje zdraví a životy jiných nebo vlastní.

Všechny výše vyjmenované situace, které není možné kontrolovat a zvládnout v podmínkách dětského domova, jsou ohlášeny na tel. 155, službu rychlé záchrané služby, případně je dítě převezeno na lékařskou pohotovost. Další postup je obdobný jako v případě úrazů.

Jednotlivé rodinné skupiny podle svých podmínek precizují, rozvedou a konkretizují body tohoto řádu, prodiskutují je na skupinách, udržují povědomí o vnitřním řádu a nově přichozí děti s vnitřním řádem pečlivě seznamují.

Minimální preventivní program

Minimální preventivní program 2023

"Online bezpečně: Prevence digitálních závislostí v Dětském domově Klánovice"

Úvod

Minimální preventivní program Dětského domova Klánovice (DDK) je klíčovým nástrojem pro prevenci nežádoucích modelů chování u dětí a mladých dospělých, kteří žijí v DDK. Tento program začleňuje prevenci do vnitřních pravidel a struktury DDK a má za cíl poskytnout jasný rámec pro prevenci a řešení rizikových forem chování.

Minimální preventivní plán popisuje jednotlivé instituce a přístupy, které jsou v rámci prevence implementovány v DDK. Jeho hlavním zaměřením je také definování role pedagogických pracovníků a jejich účasti na prevenci nežádoucích chování. Cílem je zajistit, že pedagogové mají potřebné znalosti, dovednosti a prostředky pro identifikaci rizikových forem chování a adekvátní reakci na tyto situace.

Primární prevence rizikového chování v DDK se zaměřuje na předcházení vzniku různých rizikových projevů u dětí a mladých dospělých. To znamená, že program se snaží aktivně předcházet výskytu problematického chování a rozvíjet efektivní strategie pro minimalizaci rizikových situací. DDK přichází s konkrétními a účinnými aktivitami, které jsou zaměřeny na primární prevenci a odstraňování neúčinných primárních preventivních opatření.

V rámci Minimálního preventivního programu jsou implementovány různé postupy a metody, které pomáhají pedagogům identifikovat rizikové formy chování u dětí a mládeže. To zahrnuje například pravidelné monitorování chování, komunikaci s dětmi a mladými dospělými, poskytování podpory a mentorství, a také spolupráci s rodiči a dalšími relevantními institucemi.

Celkově lze říci, že Minimální preventivní program DDK je komplexním přístupem k prevenci rizikového chování a vytváření bezpečného a podpůrného prostředí pro děti a mladé dospělé v Dětském domově Klánovice. Program se zaměřuje na rozvoj dovedností pedagogů, identifikaci rizikových forem chování a poskytování efektivních strategií pro prevenci těchto projevů.

V Dětském domově Klánovice si uvědomujeme, že prevence rizikového chování je důležitým tématem s celospolečenským významem. S ohledem na zvláštní situaci našich dětí, které patří mezi nejvíce ohrožené skupiny, klade prevence rizikového chování naše důrazné priority. Jsme připraveni poskytnout maximální podporu v této oblasti.

Pro zajištění kvalitní prevence rizikového chování je nezbytný náš Minimální preventivní program, který je součástí našeho pracovního plánu. Tento program je vypracován s ohledem na Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování dětí a mládeže č.j.: 21291/2010-28. Při jeho tvorbě jsme brali v úvahu také Národní strategii primární prevence rizikového chování dětí a mládeže, kterou připravilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na období 2019-2027. Naše práce je také podpořena metodickými materiály poskytovanými Klinikou adiktologie a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.

Jsme aktivní v sledování legislativních změn a neustále se aktualizujeme, abychom zajistili aktuálnost našeho Minimálního preventivního programu. Jsme odhodláni dělat maximum pro ochranu a podporu našich dětí, aby měly bezpečné a zdravé prostředí pro svůj rozvoj. Vycházíme nejen z platné legislativy, ale i z podnětů, které samy děti označily jako důležité. Pro DDK je Minimální preventivní plán závazný a tento dokument podléhá kontrole České školní inspekce.

Stručná analýza situace

Dětský domov Klánovice je instituce s bohatou historií, která sahá až do roku 1949, kdy byl založen jako Státní dětský domov pro děti předškolního věku v Klánovicích. Během let prošel mnoha proměnami v oblasti právních, organizačních a personálních změn. Dnes je DDK moderním školským zařízením, které poskytuje bezpečné prostředí dětem od 3 do 18 let a dále, v případě přípravy na budoucí povolání. DDK je školské zařízení pro výkon ústavní výchovy podle platných zákonů, konkrétně zákona 109/2002 Sb. a Vyhlášky č. 438/2006 Sb., přičemž je zřizovatelem Magistrát Hlavního města Prahy.

Jako domov rodinného typu máme kapacitu pro 54 dětí, které jsou rozděleny do sedmi rodinných skupin. Každá skupina je personálně osazena čtyřmi vychovateli, kteří splňují pedagogické kvalifikační požadavky a aktivně se vzdělávají. Kromě rodinných skupin podporujeme také samostatnost dospělých dětí prostřednictvím tréninkových malometrážních bytů, které máme k dispozici nejen v Klánovicích, ale také v Čakovicích a Malešicích.

Jednou z našich priorit je také péče o bývalé klienty. Snažíme se vytvářet pozitivní vztahy s rodiči dětí a v případě vhodnosti podporujeme jejich integraci zpět do rodin, což přispívá k rozvoji dítěte. V aktivní spolupráci s ostatními organizacemi vyhledáváme také pěstounské nebo hostitelské rodiny, což představuje úspěšný prvek naší práce. Zároveň se snažíme poskytovat následnou péči, která bývalým klientům dětských domovů často chybí.

Naším cílem je poskytnout dětem nejen bezpečné a podpůrné prostředí během jejich pobytu v DDK, ale také jim zajistit pozitivní perspektivu a podporu i po opuštění domova.

Cílová klientela

Naše děti se řadí mezi nejohroženější segment populace. V jejich původních rodinných prostředích se většina z nich setkala s negativními vzory chování. Proto je primární prevence pro nás zásadní a stavíme ji na otevřeném a neformálním vztahu s pedagogy DDK. Naše děti pocházejí z prostředí, která jsou často sociálně slabá a málo podnětná, mnohé z nich se potýkají se specifickými vývojovými poruchami, fyzickými nebo psychickými hendikepy.

Plán prevence rizikového chování se zaměřuje na všechny naše klienty, a to jak předškolního, školního, tak i středoškolského věku, a částečně i na bývalé klienty, kteří navštěvují DDK. Při tvorbě tohoto plánu si uvědomujeme nutnost respektovat specifické potřeby našich dětí. Prevence vzniku rizikového chování má pro nás velký význam a bereme v úvahu specifické potřeby našich dětí, snažíme se přizpůsobit naše preventivní aktivity jejich individuálním požadavkům co nejvíce.

Současný stav problematiky

Primární prevence v DDK je založena na budování kvalitního vztahu mezi dětmi a vychovateli. Opustili jsme vertikální model a upřednostňujeme kolegiální přístup, ve kterém je dítě vnímáno jako rovnocenný partner v edukačním procesu. Dětem často chybí příklad normálního rodinného života s vyzrálými vzory, řádem a přirozenými autoritami. DDK přijímá řadu opatření pro prevenci rizikového chování a podporu pozitivního rozvoje dětí, i

přes obtíže, které děti v DDK v jejich původních rodinných prostředích zažily. Vzděláváme děti v oblastech potenciálních rizik a pomáháme jim budovat potřebné kompetence.

Je důležité definovat oblasti rizikového chování. Současná legislativa vymezuje několik konkrétních oblastí, jako je kyberšikana, násilí, vandalismus, antisemitismus, extremismus, rasismus, xenofobie a homofobie. Dalšími rizikovými faktory jsou záškoláctví a současně palčivý problém závislosti. Děti mohou projevoval rizikové chování také v dopravě a při sportovních aktivitách. Zaznamenáváme nárůst poruch příjmu potravy a také se objevují rizikové sexuální chování. Nelze opomenout negativní vliv sekt. DDK věnuje primární prevenci velkou pozornost a aktivně se snaží minimalizovat projevy rizikového chování dětí.

Hlavní cíle prevence rizikového chování v DDK

Hlavním záměrem primární prevence je předcházet vzniku a šíření rizikového chování a poskytnout dětem nástroje k vytvoření odolnosti vůči negativním jevům. Klíčovým faktorem primární prevence je minimalizace rizik a vnějších vlivů, které mohou narušovat zdravý osobnostní a sociální rozvoj dětí v DDK. Naším dlouhodobým strategickým cílem je podporovat harmonický rozvoj osobnosti dítěte během jeho pobytu v DDK. Společně pracujeme na vytváření otevřeného a demokratického prostředí v DDK, kde se buduje důvěra.

V rámci tohoto plánu se zaměřujeme na pomáhání dětem při osvojování pozitivních sociálních dovedností a prevenci vzniku negativních vzorců chování. Rovněž podporujeme samostatnost, budování sebedůvěry a pozitivního sebehodnocení. Nezanedbáváme ani podporu rozvoje volnočasových aktivit a spoluvytváření prostředí založeného na důvěře a pohodě.

Směřujeme naše děti k zdravému životnímu stylu a rozvoji sociálních dovedností, a připravujeme je na samostatný život po skončení pobytu v DDK. Snažíme se minimalizovat negativní vzorce chování, které si děti přinesly z původních rodinných prostředí. Klade se důraz na dodržování stanovených pravidel, vzájemnou pomoc, toleranci a ohleduplnost mezi klienty DDK. Zvláštní pozornost věnujeme snižování projevů násilí mezi dětmi.

Zaměřujeme se na vícezdrojové financování projektů primární prevence a klade se důraz na specifické formy prevence. Pracujeme v různých sociokulturních oblastech, včetně zdravého životního stylu, sociálně-kulturních aktivit, rodinné výchovy, sociálně-právních aspektů a sociální patologie.

Nadužívání digitálních technologií – preventivní cíl roku 2023

Vycházíme z neaktuálnějších poznatků, které byly publikovány ve Zprávě o digitálních závislostech v České republice 2022, dostupné z: <https://www.drogv-info.cz/zprava-o-zavislostech/zprava-o-digitalnich-zavislostech-v-ceske-republice-2022/#hry-s%C3%ADt%C4%9B-chat>

Digitální hry, sociální sítě a chatovací aplikace

- Digitální hry lze hrát prostřednictvím různých platform, jako jsou osobní počítače, herní konzole, tablety, mobilní telefony či internetové prohlížeče.
- Existuje řada herních žánrů, mezi nejrozšířenější patří akční hry, jako jsou tzv. střílečky, bojové hry, dobrodružné hry (adventury), hry na hrdiny (RPG), strategické hry a simulátory.
- Hry jsou hodnoceny podle systému PEGI (Pan-European Game Information), který má pět doporučených věkových kategorií – od 3, 7, 12, 16 a 18 let. Dodržování těchto věkových kategorií nemá oporu v legislativě a je tedy pouze doporučené.
- Hráčská porucha je nejčastěji spojena s online hrami, které umožňují hrát hru ve stejném čase několika tisícům hráčů najednou (tzv. massively multiplayer online role playing games, MMO hry).
- V řadě zemí se hraní digitálních her stalo kulturním fenoménem. V těchto hrách se pořádají také turnaje, hovoří se v této souvislosti o tzv. esportu.
- Běžnou součástí digitálních her se staly tzv. lootboxy, tj. virtuální balíčky, které může hráč získat v průběhu hry nebo si je zakoupit za virtuální měnu. V některých zemích EU jsou lootboxy klasifikovány jako hazardní hry.
- Sociální sítě jsou rychle se rozvíjející formou online komunikace, která je založena na zpětné vazbě a aktivní komunikaci s ostatními. Mezi sociální sítě bývají zařazovány i chatovací aplikace.
- Podle obsahu lze sociální sítě rozdělit na platformy založené na sdílení informací, fotografií, filmů, videa a hudby, existují také profesní sociální sítě sloužící k udržování pracovních a profesních kontaktů, případně geolokační, jejichž cílem je podělit se s dalšími uživateli o aktivity ve spojení s místem, kde se odehrály.

- Mezi nejužívanější sociální sítě v ČR patří Facebook, YouTube, WhatsApp, Instagram a TikTok.

Užívání digitálních technologií mezi dětmi a mládeží

- Nadužívání digitálních technologií mezi dětmi a dospívajícími není systematicky monitorováno, přesto je téma hraní digitálních her a užívání sociálních sítí sledováno v řadě studií. Tyto studie však používají různé screeningové nástroje, které poskytují různé odhady počtu dospívajících v riziku digitálních závislostí.
- Digitální hry hraje rizikově, tj. 4 a více hodin denně, podle různých studií 15-25 % žáků ZŠ a 10-15 % studentů SŠ. Výskyt rizikového hraní her je 2-3krát vyšší mezi chlapci a klesá s věkem. Čas trávený hraním her je vyšší o víkendech.
- Do kategorie závislosti na hraní her podle škály IGD (Internet Gaming Disorder) spadala celkem 4 % respondentů ve věku 11-19 let, míra prevalence je 4krát vyšší u chlapců než u dívek (6 % u chlapců a 1,5 % u dívek).
- Podle Dotazníku hraní digitálních her dosahovala v populaci 11-19letých prevalence závislosti na hraní 8 %, problémové hraní se vyskytovalo u 13 %. Závislost i problémové hraní bylo vyšší u chlapců (14 %, resp. 16 %) než u dívek (2 %, resp. 10 %).
- Podle 3položkové screeningové škály zaměřené na subjektivní vnímání problémů spadalo do kategorie rizika v souvislosti s hraním her celkem 13 % studentů (22 % chlapců a 4 % dívek) ve věku 15-16 let a 12 % (21 % chlapců a 3 % dívek) ve věku 17-18 let.
- Sociální sítě užívá rizikově, tj. 4 a více hodin denně, 25-30 % žáků ZŠ a 45-50 % studentů SŠ, o víkendech je čas strávený na sociálních sítích ještě delší.
- Podle screeningové škály Social Disorder Media Scale spadá do kategorie rizika v souvislosti s užíváním sociálních médií 3-7 % 11-15letých.
- Podle 3položkové screeningové škály zaměřené na subjektivní vnímání problémů spadalo do kategorie rizika v souvislosti s trávením času na sociálních sítích 34 % studentů (25 % chlapců a 43 % dívek) ve věku 15-16 let a 27 % (17 % chlapců a 35 % dívek) ve věku 17-18 let.
- Čeští adolescenti mají v průměru 5 profilů na sociálních sítích, první profil si nejčastěji zakládají v 11-12 letech.

Plánované akce pro prevenci v roce 2023

Je tedy evidentní, že problematika digitálních závislostí je velmi závažná. Abychom mohli efektivně preventivně pracovat, bude třeba naše aktivity nabízet v co možná nejširším záběru.

Edukace a vědomosti:

- Pravidelné lekce a workshopy zaměřené na digitální gramotnost, bezpečnost online, vytváření silných hesel, ochranu osobních údajů a identifikaci online rizik.
- Diskuze o přínosech a rizicích digitálních technologií a posilování kritického myšlení ve vztahu k jejich používání.
- Představení různých online platform a aplikací a povědomí o jejich vhodném a nevhodném používání.

Podpora emočního a sociálního wellbeingu:

- Poskytování podpory dětem při řešení jejich emocionálních a sociálních výzev spojených s digitálními technologiemi, jako je například cyberšikana, popřípadě poruchy spánku a online vztahů.
- Budování dovedností pro vyvážené používání digitálních technologií, včetně plánování času na offline aktivity, rozvoje zájmů a sociálních interakcí mimo online prostředí.

Aktivní zapojení dětí samotných:

- Podpora tvůrčího využívání digitálních technologií, například prostřednictvím tvorby obsahu, programování, digitálního designu a vytváření online projektů.
- Organizace soutěží, klubů a skupin, které podporují produktivní a zábavné používání digitálních technologií, ale také vytváření příležitosti k fyzické aktivitě, uměleckému vyjádření a sociálním interakcím mimo digitální prostor.
- Vytvoření volnočasového kroužku, který by vedly samotné děti.

Spolupráce se zaměstnanci dětského domova:

- Poskytování vzdělávacích programů a zdrojů pro vychovatele, které jim pomáhají porozumět digitálním technologiím, dávají jim nástroje pro podporu zdravého digitálního životního stylu a pomáhají jim sebevědomě vést děti v online prostoru.
- Poskytování školení zaměstnancům dětského domova o digitálních technologiích, rizicích digitálních závislostí a strategiích pro prevenci a podporu.

Spolupráce s ostatními odborníky:

- V rámci preventivního programu pro dětský domov je důležité využívat poradenské služby etopeda DDK jako součást celkové podpory dětí. Tento odborník má znalosti a dovednosti v oblasti dětského vývoje, emocionálního zdraví a prevence digitálních závislostí. Jeho role spočívá v poskytování individuálního poradenství, které je přizpůsobeno potřebám a specifickým situacím jednotlivých dětí v dětském domově.
- Vyhledání a navázání spolupráce s neziskovým sektorem.

Tento program by měl být pružný a přizpůsobitelný individuálním potřebám dětí v dětském domově. Důležité je také zajištění dostupnosti odborníků, kteří mohou poskytnout další podporu a pomoc při potřebách jednotlivých dětí.

Pravidelné hodnocení a průběžná evaluace jsou klíčové pro úspěšnou implementaci preventivního programu v Dětském domově. Tímto způsobem lze zajistit, že preventivní aktivity jsou účinné a odpovídají potřebám dětí a mladých lidí v dětském domově. Evaluace pomáhá identifikovat úspěchy, výzvy a případné oblasti zlepšení programu. Reagování na specifické potřeby dětí v Dětském domově je klíčové pro účinnost preventivního programu.

Závěr

Každé dítě má jedinečné zkušenosti, potřeby a výzvy, které je třeba brát v úvahu při plánování a implementaci programu. Program klade důraz na informování dětí o rizicích digitálních technologií a poskytování jim dovedností pro zdravé a vyvážené používání digitálního prostředí. Součástí programu je také podpora emocionálního a sociálního rozvoje, aby děti byly vybaveny strategiemi pro zvládání stresu a rozvoj zdravých mezilidských vztahů. Důležitá je pravidelná evaluace a komunikace s dětmi, rodiči a zaměstnanci, aby program reflektoval individuální potřeby dětí. Spolupráce mezi všemi zúčastněnými stranami a kontinuita programu jsou klíčové pro úspěšnou prevenci digitálních závislostí v dětském domově.

Seznámení ředitelky DDK s MPP 1. 1. 2023

Seznámení zaměstnanců a pedagogických pracovníků s MPP 6. 1. 2023

Kódované dokumenty

Diagnostický ústav, dětský domov se školou, dětský domov, Středisko výchovné péče, základní škola a školní jídelna

Praha 151
252 29 Dobřichovice
okres Praha západ

Závěrečná zpráva

tel., fax : 257 712 309
tel : 257 711 387
e-mail : ddudotri@mbx.vol.cz

DŮVĚRNÉ

Zpráva sociální pracovníce

byla do našeho zařízení přijata dne 24. 5. 2012 na základě žádosti ředitelky Dětského domova Klánovice o provedení rediagnostiky z důvodů problémového chování dívky. U konstátovány afektivní stavy, předčasná sexualita, dále seznamovací aktivity přes internet, hysterie (v lednu 2012 měsíc v PL), podvody, progresivní lhaní, krádeže nemalých hodnot.

Rodina je v evidenci OSPOD od roku 2001, kdy se řešila úprava poměrů nezletilého sourozence rodého bratra. Z manželství, které matka následně uzavřela s panem , narodila , poté . V roce 2005 se řešila úprava poměrů nezletilých v souvislosti s rozvodem. Do rozvodu žili v rodinném domě matčiny rodičů v samostatné jednotce. Dále v domě žili rodiče matky a sestra matky s manželem a 2 dětmi.

Otec od původní rodiny odešel v roce 2005 a nyní má novou rodinu, kde se narodil další polorodý sourozenec .

V létě 2009 se řešilo podezření na sex. zneužívání , bratrem , le neprokázalo se, že by se skutek stal. Oznamovatelkou byla sestra matky. V květnu 2010 opět sestra matky oznámila na OSPOD, že matka zanechala v domě svých rodičů a už si je nevyzvedla, poté, co se ze společného domu v březnu 2010 odstěhovala a údajně se s nimi zdržovala v prostředí, kde docházelo ke zneužívání návykových látek. Děti měly hlad a matka péči zanedbávala. S ohledem na tyto skutečnosti sestra matky podala návrh na PO a byly svěřeny do její péče. Nejstarší zůstal s matkou.

Spolupráce matky s OSPOD byla nízká, motivovat matku k převzetí dětí znovu do péče se nedařilo. Ani její sestra nezvládala péči o své 2 děti a 2 děti své sestry. V září 2010 tedy předala děti do faktické péče prarodičů. Ani oni kvůli věku péči o děti nezvládali.

Otec se znovu oženil a s ohledem na novou partnerku odmítl děti vzít do péče. S dětmi se vidá sporadicky. Jeho matka - otcovská babička - také nebyla ochotna se z osobních důvodů o děti postarat. Polorodého sourozence matka umístila na konci září 2010 do FOD Praha 4. Matce rodiče zrušili TP v jejich domě. Za této situace podal OSPOD návrh na umístění všech 3 dětí do DDÚ Kré a po diagnostice děti odešly do DD Klánovice ke 3.1.2012. Děti navštěvují mateřské prarodiče a otce. Ten se v průběhu divčina pobytu v DÚ přestěhovala a nyní bydlí na adrese

SOUKLADÍ S POUŽITÍM ZPRÁVY

Jana Čechová
Dětský domov a školní jídelna,
Praha 9 - Klánovice, Smrčkovská 77
PSČ 193 14
IČO: 61388293

**Dokument z DÚ, dívka narozená
2002, příchod do DD 2012**

24.5.2012 pobyt v diagnostickém
ústavu

Afektivní stavy

Předčasná sexualita

Seznamovací aktivity přes internet

Hysterie

Leden 2012 měsíc v PL

Podvody progresivní lhání

Krádeže nemalých hodnot

V péči OSPOD od 2001

2005 úprava poměrů

2009 podezření na sexuální
zneužívání

2010 oznámení sestry na OSPOD

Matka zanechala děti u rodičů

Nevyzvedla si je

2010 se matka odstěhovala

Zdržovala se v prostředí zneužívání
drog

Děti měly hlad

Matka je zanedbávala

Sestra podal návrh na PO

Spolupráce s OSPOD nízká

Motivovávat se nedaří

Sestra také nezvládla péči

2010 děti do péče prarodičů

Ani prarodiče nezvládají péči

Otec se znovu žení

Odmítá si děti vzít do péče

Vídá se s nimi sporadicky

Babička také děti odmítá

Matka umisťuje sourozence do FOD

Zrušení pobytu v domě rodičů

2010 OSPOD děti umisťuje do DDÚ

Do DD Klánovice 2012

Časová osa

2001 (1. kontakt) → 2005 (úprava poměrů) → 2009 (podezření na sex. zneužívání) → 2010 (matka odchází, hlad, drogy, krizový rok) → 2010 (ZDVOP, DDÚ) → 2012 (DD Klánovice)

Kategorie negativní modely

Afektivní stavy
Předčasná sexualita
Seznamovací aktivity přes internet
Hysterie
Podvody progresivní lhani
Krádeže nemalých hodnot
sexuální zneužívání
Nevyzvedla si je
2010 se matka odstěhovala
Zdržovala se v prostředí zneužívání drog
Děti měly hlad
Matka je zanedbávala
Spolupráce s OSPOD nízká
Motivovávat se nedaří
Sestra také nezvládla péči
Ani prarodiče nezvládají péči
Odmítá si děti vzít do péče
Vidá se s nimi sporadicky
Babička také děti odmítá
Zrušení pobytu v domě rodičů

Selektivní kódy

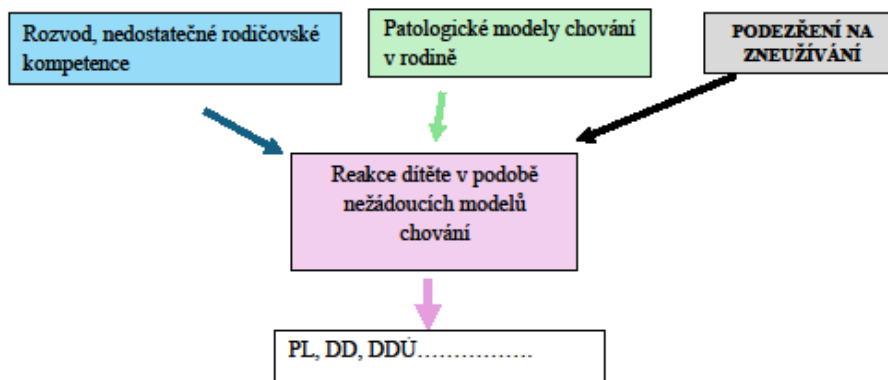
Axiální kódy

Negativní modely dítě

Afektivní stavy
Předčasná sexualita
Seznamovací aktivity přes internet
Hysterie
Podvody progresivní lhani
Krádeže nemalých hodnot

Negativní modely ostatní

Sexuální zneužívání !!!!!!!!!!!
Matka se odstěhovala
Zdržovala se v prostředí zneužívání drog
Děti měly hlad
Matka je zanedbávala
Spolupráce s OSPOD nízká
Motivovávat se nedaří
Sestra také nezvládla péči
Ani prarodiče nezvládají péči
Odmítá si děti vzít do péče
Vidá se s nimi sporadicky
Babička také děti odmítá
Zrušení pobytu v domě rodičů

SOUHRN CHOROBOPISU - ZPRÁVA OŠETŘUJÍCÍMU LÉKAŘI

Fakultní nemocnice Na Bulovce - Oddělení dětské chirurgie a traumatologie
 Přednosta: Primář MUDr. [redacted]
 Budínova 2, 180 81 Praha 8, 180 81, tel.: 226606 2217

Jméno a příjmení: [redacted]
 Adresa: [redacted]
 Hospitalizace od 08.01.2012 do 9.1.2012

Rodné číslo: [redacted]
 Poj.: [redacted]

Dnes 8.1.2012 kolem 12. hod. prorazila P rukou sklen. výplň dveří a poranila se na P předloktí a malíku, protože se prý nechtěla učít. Slečna uvádí, že učít se chtěla, jenom jí vzali mobil. Ve škole se učí dobře. Prý pak měla hysterick. záchvat, kde jí musely 2 osoby držet, až se uklidní.

OA: léčí se štítnou žlázou - bere euthyrox, hyperaktivita, není nikde sledovaná

Terapie: revisio, sutura v LA

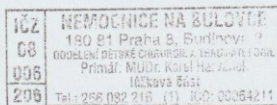
Průběh: Pacientka hospitalizovaná ze sociálních důvodů. Afebrilní, subjektivně bez obtíží. Rána klidná, hojí se p.p.i., stehy ponechány. Čítí a hybnost prstů v normě. Propuštěna v dobrém celkovém stavu. Celkový průběh hospitalizace i ambulantního zákroku zcela bez potíží. Provedeno sociáln. šetření.

Dg: Vulnera scissa reg. antebrachii anter. 1. dx.

Dop.: pediatrické a následně psychiatrické vyšetření v rámci dětsk. domova, stehy ex v pondělí 16.1.2012 na chir. amb. na poliklinice místě bydliště.

MUDr. [redacted]
 Primář oddělení

MUDr. [redacted]
 Ošetřující lékař

SOUHLASEM S VYKĚTÍM
Jana Cechová
 Dětský domov a Školní jídelna,
 Praha 9 - Klánovice, Smrčovská 77
 PSC 190 14
 IČO: 61389293

Souhlas s provedením výzkumu

SOUHLAS S PROVEDENÍM VÝZKUMU V DĚTSKÉM DOMOVĚ KLÁNOVICE

Jakožto statutární zástupce souhlasím s provedením výzkumu Aloise Daňka v rámci jeho disertační práce zpracovávající téma:

Dětský domov – možnosti a výzvy v české společnosti 21. století

Uvedený souhlas se vztahuje i na následnou prezentaci dílčích výsledků.

Základní podmínkou je striktní dodržování zákonných norem, především GDPR.

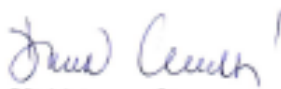
Fotografie dětí jsou zakázány, jména budou anonymizována.

Výstupy výzkumu nereprezentují stanoviska Dětského domova Klánovice.

V Praze 15. června 2020

Mgr. Dana Kuchtová

Ředitelka Dětského domova a Školní jídelny Praha 9, Klánovice

Dětský domov a Školní jídelna
Smetůvská 77, Praha 9 - Klánovice
PSČ 190 14
Tel: 281 562 127 fax: 281 562 486
e-mail: realitekas@doddoklanovice.cz

Příchody a odchody dětí

PŘÍCHODY DĚTÍ		
jméno	příchod	odkud
	15.07.2016	ZDVOP Sluníčko
	15.07.2016	ZDVOP Sluníčko
	15.07.2016	ZDVOP Sluníčko
	15.07.2016	ZDVOP Sluníčko
	15.07.2016	ZDVOP Sluníčko
	15.07.2016	ZDVOP Sluníčko
	24.08.2016	DD Pepa, Příbram
	01.09.2016	návrat do DD - zletilost, návrat do školy
	28.10.2016	návrat do DD z DDŠ Praha 2
	07.11.2016	FOD Klokánek
	08.12.2016	DD Pepa, Příbram
	22.03.2017	profesionální péstounka
	31.03.2017	DD Robinson, Plzeň
	19.04.2017	paní [redacted]
	05.06.2017	PP babička
	27.06.2017	ZDVOP Nová ves
	31.08.2017	DDÚ a SVP Plzeň
	01.09.2017	návrat, zletilá
	14.08.2017	DU a SVP Praha 4
	24.10.2017	DD Radenín
	24.10.2017	DD Radenín
	17.11.2017	od matky
	05.03.2018	FOD Klokánek, Praha 4
	08.03.2018	Psychiatrická léčebna, Dům tří přání
	30.05.2018	PP [redacted]
	11.06.2018	DDŠ Lublaňská
	29.06.2018	DD Lety
	29.06.2018	DD Lety
	29.06.2018	DD Lety
	29.06.2018	DD Lety
	29.06.2018	DD Lety
	03.07.2018	DC Slupická, Praha 4
	03.07.2018	DC Slupická, Praha 4
	17.08.2018	ZDVOP Sluníčko
	01.09.2018	návrat do školy a DD
	06.09.2018	návrat do školy a DD
	29.10.2018	Zařízení pro děti cizince, Radlická, P5
	27.11.2018	DDU Praha 4

Jana Černá
 Dětský domov a Školní jídelna,
 Praha 9 - Klánovice, Smrčovská 77
 PSČ 190 14
 IČO: 61389293

14.02.2019	DDU Praha 4 Krč	5.sk.
	od matky, fakticky ze startovacího	
14.02.2019	bytu v DD Klánovice u zletilé sestry	6.sk.
08.03.2019	od babičky	3.sk.
18.03.2019	ZDVOP Koala	1.sk.
18.03.2019	ZDVOP Koala	1.sk.
18.03.2019	ZDVOP Koala	1.sk.
07.04.2019	DDU Homole 90	3.sk.
24.04.2019	Zařízení pro děti cizince, Radlická, P5	3.sk.
22.5.2019	t.č. u přítele matky	6.sk.
22.5.2019	t.č. u přítele matky	6.sk.
28.6.2019	návrat do školy a DD	4.sk.
9.8.2019	návrat do školy a DD	7.sk.
1.9.2019	návrat do školy a DD	4.sk.
10.10.2019	SVP Klíčov	3.sk.
12.11.2019	od rodiny	4.sk.
11.2.2020	z DDU Praha 4 - Krč	4.sk.
30.6.2020	DDŠ Lety/Dobřichovice	4.sk.
7.7.2020	DDŠ Lety/Dobřichovice	2.sk.
3.8.2020	Klokánek	7.sk.
11.8.2020	DDŠ Ostrava	5.sk.
23.9.2020	od matky	2.sk.
2.10.2020	ZDVOP SOS Sluničko	7.sk.
2.10.2020	ZDVOP SOS Sluničko	7.sk.
28.04.2021	ZDVOP Klokánek, Laskova, Praha 4	4.sk.
1.10.2021	DDU Radlická	7.sk.
2.11.2021	DDU Praha 4 - Krč	5.sk.
9.3.2022	od matky	5.sk.
15.3.2022	DDU Praha 4 - Krč	7.sk.
1.6.2022	DDU Radlická	6.sk.
4.8.2022	ve ZDVOP Charloty Masarykové	7.sk.
31.8.2022	DDŠ Dobřichovice	1.sk.
1.9.2022	v péči babičky	4.sk.
12.9.2022	od otce	1.sk.
21.10.2022	DDU Praha 4 - Krč	3.sk.
16.11.2022	ve ZDVOP Charloty Masarykové	7.sk.
16.11.2022	ve ZDVOP Charloty Masarykové	7.sk.
24.4.2023	od rodičů	2.sk.
28.8.2023	DDŠ Dobřichovice	4.sk.
1.9.2023	DDU Praha 4 - Krč	5.sk.
5.9.2023	DDŠ Praha 2, Jana Masaryka	2.sk.
12.9.2023	DDU Radlická	1.sk.
2.10.2023	DDU Praha 4 Krč	6.sk.
2.10.2023	DDU Praha 4 Krč	6.sk.
2.10.2023	DDU Praha 4 Krč	4.sk.
30.10.2023	DDU Praha 4 - Krč	7.sk.
konec ledna 2024	DDU Radlická, Praha 5	
?	návrat do DD	4.sk.
?	návrat do DD	4.sk.

sonclartit a vyneštiti

Jana Čechová
Dětský domov a školní jídelna,
Praha 9 - Klánovice, Smrčovská 77
PSČ 190 14
IČO: 61389293

Příchody dětí v období 2016 až 2024

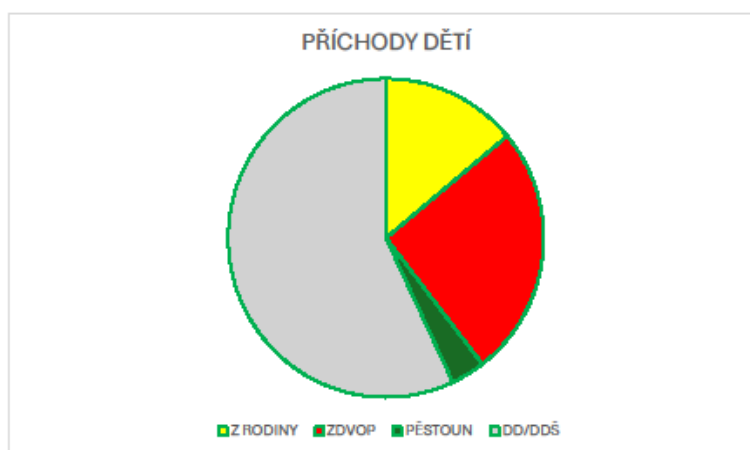
N 86

Z rodiny- 12

Z ZDVOF a podobných zařízení-22

Od pěstounů-3

DD/DDŠ/DDU-49

ODCHODY DĚTI

jméno	odchod	kam	
	24.07.2016	k matce	
	31.08.2016	do podnájmu	
	31.08.2016	do svého bytu	
	31.08.2016	do startovacího bytu	
	31.08.2016	do startovacího bytu	
	14.09.2016	k p. [redacted]	
	31.10.2016	do startovacího bytu	
	08.12.2016	k matce	
	03.01.2017	k otci	
	05.01.2017	do startovacího bytu	
	16.01.2017	do startovacího bytu	
	28.02.2017	chráněné bydlení	
	08.03.2017	k p. [redacted]	
	02.05.2017	do startovacího bytu	
	23.05.2017	podnájem, zaměstnání	
	31.05.2017	bydlení s přítelem, těhotná	
	05.09.2017	DD Radenín	
	05.09.2017	DD Radenín	
	15.09.2017	DD Beroun	
	[redacted]	[redacted]	
	27.10.2017	vlastní bydlení - pronájem	
	02.01.2018	k sestře	
	02.02.2018	do startovacího bytu	
	12.02.2018	k matce	
	07.03.2018	do startovacího bytu	
	01.04.2018	k matce do Německa	
	30.04.2018	do startovacího bytu	
	05.06.2018	k matce	
	11.06.2018	DÚ a SVP Hodkovičky	
	28.06.2018	k dědovi	
	09.08.2018	k [redacted], pak Sámovka	6.sk.
	13.08.2018	výchovný ústav	4.sk.
	15.08.2018	k babičce	2.sk.
	01.09.2018	bydlení při zaměstnání	1.sk.
	01.09.2018	startovací byt	2.sk.
	04.10.2018	k matce	1.sk.
	31.12.2018	společné bydlení s otcem	6.sk.
	31.01.2019	startovací byt	2.sk.
	11.02.2019	DDÚ Homole 90	3.sk.
	03.05.2019	VÚ Počátky	3.sk.
	01.09.2019	bydlení s přítelem	6.sk.
	02.09.2019	DDŠ Lety	2.sk.
	02.09.2019	DDŠ Lety	2.sk.
	03.09.2019	DDŠ Zlutiče	5.sk.
	08.11.2019	k otci	4.sk.
	10.11.2019	k sestře	2.sk.
	12.12.2019	zpět do své rodiny	4.sk.
	22.12.2019	PP k babičce [redacted]	4.sk.
	06.01.2020	k dědovi	4.sk.
	12.04.2020	k matce	7.sk.
	29.05.2020	k sestře - [redacted]	4.sk.
	20.12.2020	startovací byt DD	6.sk.
	25.02.2021	k sestře [redacted]	2.sk.
	14.04.2021	na ubytovnu	5.sk.
	15.04.2021	k příteli	4.sk.
	31.08.2021	k příteli	1.sk.

Dana Čechová
 Dětský domov a školní jídelna,
 Praha 9 - Klánovice, Smrčovská 77
 PSC 190 14
 IČO: 61389293

	31.08.2021	startovací byt	7.sk.
	27.10.2021	k matce	7.sk.
	01.02.2022	k matce	5.sk.
	15.06.2022	k matce	7.sk.
	28.06.2022	k otci	1.sk.
	31.08.2022	k přáteli	5.sk.
	31.08.2022	sdílené bydlení	6.sk.
	31.08.2022	sdílené bydlení	2.sk.
	31.08.2022	startovací byt	4.sk.
	31.08.2022	k matce	3.sk.
	30.09.2022	startovací byt	7.sk.
	24.02.2023	k matce	2.sk.
	03.05.2023	na ubytovnu	4.sk.
	31.05.2023	na ubytovnu	4.sk.
	31.08.2023	startovací byt	4.sk.
	31.08.2023	k matce	6.sk.
	31.08.2023	Anglie - má tam zaměstnání	5.sk.
	26.09.2023	manželé [redacted] žadatelé o PP	6.sk.
	29.11.2023	svěřena zpět do péče matky	2.sk.
	31.12.2023	startovací byt	6.sk.
	?		5.sk.
	?		1.sk.
	?		5.sk.

сonнuаb/и: Jarda Cech!
 с нухити/и
 Dětský domov a Školní jídelna,
 Praha 9 - Klánovice, Smrčzovská 77
 PSČ 190 14
 IČO: 6139293

Odchody dětí v období 2016 až 2024

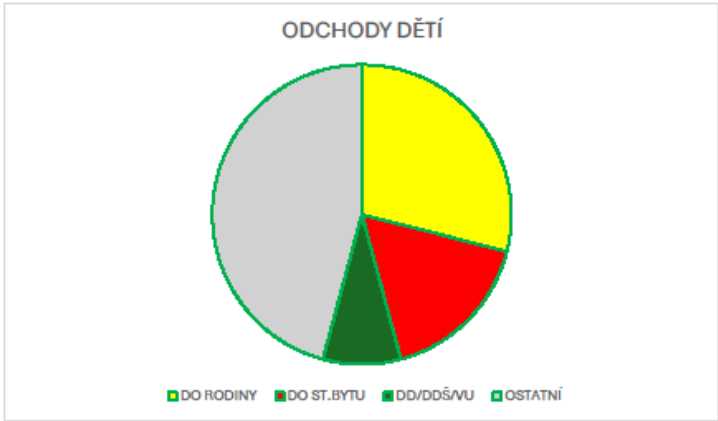
N 76

Do rodiny- 31

Do startovacího bytu DD-18

DD/DDŠ/VU/DDU-9

OSTATNÍ- 28

Dopis z vězení

tydne do kostela. Staci když mi opěs
posle třeba pohled, jen bude vědět
že jsi namě nezapoměl, Lupe 88 Mars
tě moc rád a doufám že
něk zvládně vím že to pro tebe jako
nejstaršího není jednoduchí, a jest na
tebe moc tvrdý, si užasnej kluk a
doufám že mě máš taky rád, protože
me už se s mamčou nezbavíte,
pokud mě oto neporádně, ale tobí
se asi zbláznil, protože ji i už
moc miluju. Óle to jest trošku od-
bočil, co ty spontuješ, nebo už ji
aspoň něco nabral? Id vážim 84 kg a
Donad cučim clout mě tady uklid-

Dopis dětem ICT

Nebezpečí čeká u Tebe v telefonu a v počítači!

Ahoj. Určitě jste už od Vašich vychovatelů mnohokrát slyšeli, abyste položili mobil, nebo vypnuli počítače. A Vám se to nelíbilo a ptali jste, proč to těm vychovatelům tak vadí, když vlastně o nic nejde. Všichni jsou přece pořád online a bez internetu by nikdo nevydržel ani chvíli. Ona to zase ale není až tak úplně pravda a možná Vám nikdo neřekl, jak to doopravdy s mobily a s počítači je. Proto paní ředitelka poprosila strejdu Láďu a Alexe, aby Vám napsali tento krátký dopis, v kterém se dozvíte, na co si je dobré dávat pozor.

Tak hned na začátek, internet, počítače, telefony a sociální sítě nám opravdu hodně pomáhají. Můžeme si najít potřebné informace, můžeme být v kontaktu s kamarády, můžeme se bavit. To je úplně v pořádku, je tam ale jedno veliké ale. Jak už říkaly naše babičky, všeho moc škodí. A dobře víte, že když si na Instagramu prohlížíte fotky, nebo když dohráváte level, tak Vám čas utíká mnohem rychleji, než když myjete nádobí. A o to vlastně jde. Všechny Facebooky, LOLka, Intagramy, TikToky mají jedno společné, co chtějí za to, že Vám zadarmo poskytují zábavu. Chtějí Vaš čas a chtějí jej hodně. A také jej dostávají. Mají hodiny a hodiny Vašeho času z každého dne. Nemáte pak čas se učit, nemáte pak čas se jít proběhnout, nemáte pak čas jít na rande. Pomalu se z Vás stávají zombíci, kteří bez mobilu ani neumí fungovat.

Za posledních několik let jste přestali chodit do kroužků, začínáte se hrbatit, často máte potíže se s někým bavit z očí do očí. Kdo z Vás někdy jedl nedělní oběd a při tom měl v ruce telefon? Kdo z Vás někdy poslouchá vychovatele a zároveň kontroluje status? Kdo z Vás se po večerce na tajňačku nepřipojil ke kamarádovu hotspotu? Každý, a to je strašně špatně.

Začínáte mít velký problém a my Vám to musíme říct. Když budete pokračovat, budete na počítačích závislí. Alex si myslí, že už hodně z Vás je naprosto zapařených. Láďa je větší optimista a věří, že se zamyslíte a něco budete chtít změnit. A stačilo by opravdu málo, jen si uvědomit, kolik času byste mohli trávit s kamarády, nebo se svými koníčky. Věřte nám, je lepší si s někým hezky popovídat než si s ním jenom chatovat. Je lepší si zahrát na hřiště fotbal než strávit večer u FIFY. Je lepší se pořádně vyspat a odpočinout si než sjíždět půlku noci videa. Je lepší jít na schůzku s živým klukem nebo holkou než mít virtuální partnery.

Bude to určitě náročné, ale my to společně určitě zvládneme. Sice asi na nás budete občas naštvaní, že Vám vypínáme wifinu a že s Vámi budeme častěji o tomto tématu mluvit. Připravujeme několik sezení s odborníky a budeme mít preventivní přednášku. Budeme to ale dělat jenom pro to, že Vás máme rádi a záleží nám na Vaší budoucnosti. Odpoj se!

SWOT analýza koncepce Dětského domova Klánovice

Kladné stránky
Silné stránky – S strengths
Výhodná lokalita na předměstí Prahy - zahrady, příroda i blízkost centra - školy, kulturní aktivity, pracovní příležitosti
Positivní přijetí místní komunitou, včetně Základní školy Klánovice
Bydlení ve vilách -samostatnost rodinných skupin v patrech budov
Upravené budovy a moderní interiéry dětského domova
Vybavení IT technologiemi
Treninkové byty (samostatně hospodářící dospělí klienti) a startovací byty
Byt jedné rodinné skupiny v běžné občanské zástavbě
Dopravní vybavenost-4 automobily
Vyrovnaný rozpočet po celé funkční období ředitelky, úspěšný fundraising
Dostatek kvalifikovaného pedagogického personálu
Nízká fluktuace zaměstnanců
Genderová a věková vyváženost personálu
Supervize a vzdělávání personálu
Terapeutická práce s dětmi, včetně adiktologické prevence
Aktivní metodik prevence-přednášky, exkurze, diskuze
Rodinný charakter dětského domova – vlastní programy i rozpočty skupin
Inkluzivní domov-individualizovaný přístup ke klientům nadaným a klientům s poruchami chování
Multikulturní prostředí - začlenění Romů a cizinců, včetně muslimů
Případové schůzky a konference – spolupráce s rodinami dětí a OSPOD
Úspěšnost ve vyhledávání hostitelů a pěstounů
Intenzivní péče o vzdělávání dětí – rozsáhlé doučování jako investice maturanti a studium VŠ v DD
Pestrá volnočasová činnost dětí v kroužcích
Válka množství dobrovolných dohod s dospělými klienty, následná péče po odchodu z DD
Positivní image DD – web, média
Spolupráce s DAS, pojišťovnou právní ochrany
Příležitosti – O opportunities
Spolupráce se zřizovatelem na rozvoji a směřování dětského domova
Spolupráce s komunitou na posílení dobrých sousedských vztahů
Noví klienti – spolupráce s OSPOD a s biologickými rodinami
Zajištění školního poradenského pracoviště – psychologka, etoped, nová sociální pracovníce
Zatrasení nové příchozí děti do systému doučování a spolupráce se školami
Doplnění sítě externích terapeutů o adiktoložku
Noví hostitelé a pěstouni
Dotace programy zřizovatele na další opravy budov
Prostor pro vybudování startovacích bytů -posazmek v obci získaný dědictvím
Fondy EU – opravy, ale i projekty jemných dovedností
Sponsoring – noví podporovatelé
Spolupráce s nevládními organizacemi na nových projektech
Mediální prezentace s cílem destigmatizace dětí z DD

Ekologizace běžného provozu domova – úspory vody a energií

Záporné stránky
Slabé stránky – W weaknesses
Náročnost oprav pozdně-secesních budov domova a náročnost údržby pozemků
Nedostatek startovacích bytů
Absence školního poradenského pracoviště – psycholog, stoped a další sociální pracovníce
Nedostatek asistentů pedagoga
Nárůst administrativní zátěže ředitelky a zaměstnanců
Rozhodovací soudy - děti bez diagnostiky – výchovné problémy-selhávání dětí ve školách i v DD – přemisťování do DDS a VU
Rozhodovací soudy – dlouhé lhůty pro umístění, přemístění dětí i rušení ústavů výchovy
Neinformovanost o rozhodnutích soudů, o vytváření aj. - neúčast DD v soudních řízeních
Nejasná definice zákonného zástupce v legislativě
Negativní vliv biologické rodiny – traumata dětí a deprivace
Nespolupracující či agresivní rodiče
Praha - místo vysokého výskytu rizikového chování vrstevníků dětí a dospělých
Zavíselost chování dětí, především netolismus
Nezodpovědný přístup dětí k majetku DD
Finanční náročnost zdravotní péče (především zbraní péče, antikoncepce)
Finanční náročnost právního poradenství
Rostoucí finanční náklady na zaměstnance a děti
Negativní vztahy dětí ke školním společnostem
Nedostatek péstounů v Praze
Žaloba bývalé zaměstnankyně

Hrozby – T threats
Změna legislativy-školská ústavová zařízení se změnou na sociální zařízení (budou v gesci MPSV)
Kritický nárůst počtu ohrožených dětí v regionu
Zvýšení počtu dětí s vážnějšími poruchami učení a chování, ev. s psychiatrickými onemocněními
Rozvoj závislostního chování u dětí a mládeže – drogy, promiskuita, gambling
Hrozby kyberprostoru – netolismus
Zadluženost dětí z původní rodiny, exekuce, dluhy za odpady v místě trvalého bydliště
Stareotypy z rodiny – vzdělání není hodnotou
Nový model financování ústavových zařízení
Nárůst cen energií
Výhoření pedagogického personálu
Nedostatek kvalifikovaného personálu
Nedostatek finančních zdrojů na odměny aktivních zaměstnanců
Nedostatek finančních prostředků na opravy budov, především na výměnu oken – enormní náklady na vytápění

Zhodnocení spolupráce s MŠMT

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Odbor středního, vyššího odborného a dalšího vzdělávání
Karmelitská 529/5, Malá Strana
118 12 Praha 1

Vyřizuje / linka
Mgr. Macová Budinská / 725807161

PhDr. Alois Daněk, Ph.D.

Datum
leden 2024

Vážený pane doktore,

děkuji Vám za Vaši dosavadní spolupráci, které si nesmírně vážím.

Vaše odborná činnost, ať již výzkumná, analytická či expertní v oblasti péče o ohrožené děti, které mají speciální vzdělávací potřeby, je velmi cenná.

Vaše působení v oblasti speciálního vzdělávání, Vaše výstupy i Vaše konferenční činnost v této oblasti jsou pro MŠMT potřebným a efektivním zdrojem informací a odborných pohledů z praxe tolik nezbytných pro přípravu efektivních koncepcí a materiálů metodické i legislativní povahy.

Velmi si cením i Vaši participace na přípravě nového zákona, který má ambici plně nahradit dosavadní zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péči, v platném znění.

Etopedie je oborem, který, byť je nesmírně potřebným a v současné době jeho potřeba s ohledem na duševní zdraví dětí a jejich speciální vzdělávací potřeby neustále stoupá, je přesto oborem stále nedoceneným, mnohdy podceňovaným i dehonestovaným. O to více je třeba si vážit každého počínu a každého odborníka, který má zájem erudovaně dětem jejich životní cestu usnadnit, a to odborným a do budoucna účinným způsobem.

Váš zájem tuto oblast propagovat, ukazovat dobrou praxi v dané oblasti, edukovat i kolegy pedagogy, je potřebný a smysluplný.

A v neposlední řadě jsem měla možnost Vás i osobně poznat při Vaší práci s dětmi v dětském domově. Vaše lidskost, vřelost, autenticita je něco, co není běžné, a přesto je to tolik potřebné. A projevený vztah dětí k Vám, který jsem měla možnost zažít a vidět, jednoznačně ukazoval, že to, co pro ně děláte, má smysl.

Děkuji Vám a těším se na další spolupráci.

S pozdravem

Mgr. Martina Macová Budinská
vedoucí Oddělení metodického řízení a podpory PŘO

tel. ústředna: +420 234 811 111
Podatelna pro veřejnost: Po - Pá 7:30 - 15:30
Elektronická podatelna: posta@msmt.cz
www.msmt.cz